A ~~972~~ 814

Народна Библиотека
1911 г. Ноемврий

ИЗВѢСТИЯ

НА

ИСТОРИЧЕСКОТО ДРУЖЕСТВО

ВЪ СОФИЯ.

Книга III.

1911 година.

СОФИЯ.
Царска Придворна Печатница на Ив. Кадела.

ИЗВѢСТИЯ

НА

ИСТОРИЧЕСКОТО ДРУЖЕСТВО

ВЪ СОФИЯ.

Книга III.

1911 година.

СОФИЯ.
Царска Придворна Печатница на Ив. Кадела.

[1911]

С. 213

НА ПАМЕТЬТА
НА
ДИМИТЪРЪ Д. АГУРА
ПРѢДСЕДАТЕЛЬ НА ИСТОРИЧЕСКОТО ДРУЖЕСТВО
1901 — 1911.

ПОСВЕЩАВА СЕ
ОТЪ ЧЛЕНОВЕТѢ НА ДРУЖЕСТВОТО.

Бѣласицката битка, 29 юли 1014 г.

Отъ **Йор. Ивановъ.**

Вѣститѣ за Бѣласицкия бой не сѫ много, но сѫ доста опрѣдѣлени и нѣкои отъ тѣхъ произтичатъ отъ извори близки по врѣме на прочутото събитие. На първо мѣсто тукъ стои *Скилицовата лѣтопись,* отъ XI вѣкъ, която въ случая дава сравнително най-пълно и послѣдовно изложение. Тя ни е позната по издадената хроника на Кедрина, който е прѣписвалъ буквално Скилица. Откато обаче бидоха обнародвани прибавкитѣ въ вѣнския Скилицовъ прѣписъ за събитията, що засѣгатъ Самуиловото царство (B. Prokić, Die Zusätze in der Handschrift des Johannes Skylitzes. Codex Vindobonensis hist. graec. LXXIV. Ein Beitrag zur Geschichte des sogenannten westbulgarischen Reiches. München 1906), тази лѣтопись придоби особена цѣна за българската история. Благодарение на тѣзи прибавки, писани отъ Дѣволския епископъ Михаила, — лице живѣло при столицитѣ Прѣспа и Охрида и близко до споменитѣ за западнобългарското царство, науката се обогати съ редица нови имена и факти, както и съ поправка на нѣкои познати. Онѣзи историци, като Зонара, Глика и др., които сѫ си служили съ Скилица и Кедрина, безъ да внесатъ нѣщо ново за разгледваното събитие, не могатъ ни послужи за изворъ. Допълнителни вѣсти за Бѣласицкия бой и за смъртьта на Самуила намираме у византийския писатель *Аталиота*, отъ края на XI в. (Michaelis Attaliotae historia. Бонско издание, 1853). Византийската *Стратегия* на Кекавмена отъ XI в. ни дава кѫсо, но цѣнно извѣстие за приемитѣ, съ които си послужили гърцитѣ, за да сплашатъ Самуила. Тя биде обнародвана прѣзъ 1896 г., въ запискитѣ на историко-филологическия факултетъ при Петроградския университетъ, отъ B. Wassiliewsky и V. Jernstedt, Cecaumeni strategicon. Сѫщиятъ Василевски бѣ далъ, петнадесеть години по́-рано, въ руски прѣводъ, придруженъ на мѣста съ гръцкия текстъ, извадки отъ сѫщото съчинение подъ заглавие: Совѣты и разказы византійскаго боярина XI вѣка. Спб. 1881, помѣстено въ Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія. Други пó-далечни и кратки вѣсти намираме въ арменската история на *Матея Едески*, отъ XII в., издадена отъ Dulaurier въ френски прѣводъ: Chronique de Matthieu d' Edesse (963—1136). Paris 1858.

По тѣзи извори и други пó-маловажни, които сѫ посочени пó-долу, ще се постарая да дамъ вѣренъ образъ на събитието, пъкъ и да опрѣдѣля пó-точно и самото бойно мѣсто, което досегашнитѣ историци не сѫ успѣли да узнаятъ. Гилфердингъ, поведенъ по Григоровича, мисли, че точно е опрѣдѣлилъ положението на клисуритѣ, дѣто се е разигралъ Бѣласицкия бой, и заключава: „Они вели между цѣпями горъ, которыя носятъ названіе Арнаутъ-балканъ, Алибурунъ, Чаирли-балканъ, Плашкавица, Султаница и др. и которыя, отдѣляя Ѳракію отъ равнинъ Македоніи, находятся на дорогѣ изъ Серреса и Валовишта (Демиръгиссаръ) въ Струмницу. На этой дорогѣ г. Григоровичъ (Очеркъ путеш. 146) видѣлъ гору Бѣласицу . . .“[1] Рачки, който сѫщо тъй доста подробно разглежда Самуиловото врѣме, поставя Бѣласицката битка чакъ „u Rodopskom pogorju, sterućem se kraj Meste u Strume“[2]. Грърцкиятъ историкъ Папаригопуло[3] и френецътъ Шльонберже[4] се задоволяватъ съ общи думи и посочвания. Иречекъ, който е билъ винаги прѣдпазливъ, съ право бѣлѣжи, че тѣзи мѣстности, бидейки малко извѣстни, не може съ точность да се посочи положението на проходитѣ, дѣто станалъ боятъ[5]. Сега обаче, благодарение на пѫтуването ми изъ Струмишко и прѣзъ Бѣласица, надѣя се, че ще дамъ въ долнитѣ страници пó-вѣрно посочване на бойното мѣсто и съ това уясня пó-добрѣ и развоя на самото сражение, въ което сѫ участвували двама велики царье, единъ прѣстолонаслѣдникъ, бѣлѣжити войводи, хилѣди войници, и което е докарало такива тежки сетнини за българщината.

---

[1] Собраніе сочиненія. I, стр. 252.

[2] Borba južnih slovena, въ Rad XXIV, стр. 127.

[3] К. Παπαρρηγόπουλος, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους VI, стр. 233 (издание отъ 1887 год).

[4] G. Schlumberger, L'Epopée byzantine II, стр. 342, 343.

[5] Исторія Болгаръ, Одесса 1878, стр. 256.

Бѣласица прѣдставя истинска планинска верига, проточена отъ изтокъ къмъ западъ, между Струма и Вардаръ (гл. стр. 6). Източната ѝ по́-голѣма половина, или собствено Бѣласица, се простира отъ Струма до градъ Струмица; западниятъ ѝ дѣлъ се разклонява на широко и носи имена: Еленица — на сѣверо-западъ отъ Струмица, Благуша — на юго-западъ и Градечка планина, която заема най-западния ѝ край. Собствено Бѣласица, погледната отъ сѣверъ или отъ югъ, прилича на грамадна стѣна, а особено такава изглежда зимно врѣме. Прѣзъ нея нѣма коларски пѫть; прѣминава се по стръмни пѫтеки, на мѣста съ конь, а на мѣста само пѣшà и то при добро врѣме. Сѣверно отъ Бѣласица се издига Огражденъ планина, юго-източенъ край на Плачковица. Склоноветѣ на двѣтѣ планини (Бѣласица и Огражденъ) се приближаватъ и образуватъ клисурата Ключъ, другояче наричана Петришка клисура; прѣзъ нея продира р. Струмица и се влива въ р. Струма. На западъ клисурата се разширява въ триѫгълно поле — струмишкото, прочуто по своето плодородие. Градътъ Струмица е разположенъ току подъ послѣднитѣ хълмове на Бѣласица и хридоветѣ на Еленица. На най-близкия западенъ и високъ 200 метра надъ града хълмъ стоятъ още развалинитѣ на непристѫпната нѣкога струмишка крѣпость; полузапазенитѣ кули носятъ название „Цареви кули“, „Маркови кули“.

Прѣзъ Струмишко водятъ слѣднитѣ стари пѫтища. Тъй нарečениятъ „Подгорски пѫть“ съединява Струмица съ Петричъ, като върви сè изъ полититѣ на сѣверна Бѣласица, на десно отъ р. Струмица (Стара-рѣка). Той минава прѣзъ с. Банско, Макриево, Ключъ, по посока къмъ Петричъ. „Сѣрското джаде“ прорѣзва струмишката котловина и съединява Скопско и Албания съ Сѣръ. По този пѫть — Щипъ, Радовишъ, струмишкото поле въ лѣво на рѣката, Рупелъ — нѣкога сѫ сновѣли на конье хилѣдници търговци за прочутия сѣрски панаиръ. На западъ отъ града Струмица, прѣзъ Бѣласица, е минавало тъй нареченото „Солунско джаде“, което свързвало Солунъ съ сѣверомакедонскитѣ области — Кюстендилско, Щипско, Велешко. Отъ с. Долни-Липовикъ, дѣто пѫтницитѣ обикновено нощували и дѣто още стоятъ развалинитѣ на стари ханове, пѫтьтъ е дохождалъ до с. Попчево, за да се покачи до вододѣла на Бѣласица при с. Костурно. Отъ града Струмица до

Костурно има прѣка планинска пѫтека. Оттамъ пѫтьтъ слизалъ, прѣсичалъ Бойминската рѣка (Кузлу-дере) и прѣзъ Деделийската долинка се е изкачвалъ на вододѣла надъ с. Фурка, дѣто се намирали ханове. Отъ Фурка пѫтьтъ за Солунъ е по-равенъ,— прѣзъ Дойранъ, Крондирци (Килиндиръ), Янешево, Женско (Авретъ-Хисаръ), Солунъ[1]). По тѣзи пѫтища тогава сѫ пѫтували съ конье. Прѣзъ Бѣласица, отъ града Струмица до едноименната желѣзнопѫтна станция на Вардаръ, сега има шосеенъ пѫть, дълъгъ около 9 часа.

Слѣдъ тѣзи бѣлѣжки за главнитѣ извори по разглежданото събитие и очъртание общия видъ и пѫтища на мѣстностьта, нека пристѫпимъ къмъ изложение на самото сражение, както и неговата подготовка и нѣкои най-близки сетнини.

Слѣдъ четвъртия походъ на византийския императоръ Василия срѣщу България, прѣзъ 1002 г., въ рѫцѣтѣ на българетѣ оставали още Албания и Македония съ покраинитѣ около Витоша и Рила. Арабитѣ и грузинцитѣ, казва Иречекъ (Исторія Болгаръ, стр. 256), побъркали на императора да нанесе смъртенъ ударъ на българетѣ. Врѣмето до Бѣласицкия бой, т. е. около 11 год., Иречекъ го посочва като подготовка отъ византийска страна. Има обаче вѣсти, че вражескитѣ отношения между гърци и българе не сѫ прѣставали и прѣзъ това врѣме. Така, отъ италиянската хроника на протоспата Лупа узнаваме, че прѣзъ 1005 г. гърцитѣ заели отново Драчъ (Anno 1005. rediit Durachium in manis Imperatoris Theodorum. *Lupi protospatae chronicon.* Ed. Muratori V, стр. 41). Ще рече, Самуилъ си билъ възвърналъ пакъ града, слѣдъ като бѣ го изгубилъ въ 996 г., съ издайството на зетя си Ашота. Второ извѣстие срѣщаме у арменския историкъ Матей Едески, който казва: „Прѣзъ 455 г. (1006—1007 г.) Васили събра всичкитѣ сили на империята си и тръгна срѣщу българетѣ. Той прѣкара дълго врѣме въ тѣхната земя, заетъ съ приготовления за ужасна война“ (Dulaurier, стр. 37). Слѣдъ 2—3 години е означено и друго сбиване. Въ житието на св. Никола Метаноитъ се споменава за една побѣда прѣзъ 1009 г. на императора Василия надъ царь Самуила, въ мѣстото Крета (срв. Prokić, Die Zusätze in der Handschrift des Johannes

---

[1]) Срв. за тѣзи пѫтища: Материяли за изучване географията на Македония. II. Струмишка каза. София 1908.

Skylitzes, стр. 13). Това мѣсто се отъждествява съ поменованото прѣзъ XII—XIII вѣкове Коритосъ, което изглежда да е Кратово (срв. Йор. Ивановъ, Сѣверна Македония, стр. 195). Въ сговоръ съ тѣзи свидѣтелства за непрѣкратени военни дѣйствия между Византия и България се нахожда и бѣлѣжката у самия Скилица, че Васили не прѣставалъ всѣка година да навлиза въ България и да я опустошава (Ὁ δὲ βασιλεὺς οὐ διέλιπε καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰσιὼν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ τὰ ἐν ποσὶ κείρων τε καὶ δῃῶν. Кедринъ, II, 457. Изд. Бонско). Сѫщото твърди Скилица и когато почва да говори за Бѣласицката битка и за обичая на императоръ Василия да прониква въ България прѣзъ клисурата Къмпа-лонгъ и Клиди (Id. ib.).

Когато прѣзъ лѣтото 1014 г. Самуилъ узналъ, че Васили ще потегли за новъ походъ въ Македония, той взелъ мѣрки и раздѣлилъ войскитѣ си на двѣ. Подъ началството на едного отъ най-виднитѣ си войводи Николица той изпратилъ голѣмъ отредъ войска да удари на Солунъ. А самъ Самуилъ, съ сина си Радомира и съ по-голѣмото ядро на войскитѣ си, заелъ Ключката клисура, между Бѣласица и Огражденъ, защото, както поменахме, Васили имала обичай оттамъ да нахлува въ Македония. Скилица именува това мѣсто съ названията Къмпа-лонгъ и Клидионъ (διὰ τοῦ λεγομένου Κίμβα λόγγου καὶ τοῦ Κλειδίου). Нѣма съмнѣние, че първото име е влашко и ни напомня едноименната стара влашка столица Campŭ-lungŭ. Прѣведено на български ще рече Поле-дълго и отговаря на сегашното струмишко село Макриево, което е сѫщо тъй грѫцки прѣводъ на сѫщото име (μακρός дълъгъ). Нѣкога тука ще да е имало доста влашки селища. И сега въ голѣмото бѣласицко село Горни-порой половината население е влашко. Любопитно е, че въ Струмишко е запазено прѣдание какво Бѣласицката битка станала при Макриево. Надъ селото има развалини отъ крѣпость и пещери. Прѣди 15 години, при разкриване на една отъ двѣтѣ старински черкви, намѣрили голѣма плоча съ словѣнски надписъ. Тази плоча била взета отъ гъркоманетѣ въ Струмица и сега се не знае дѣ е (срв. Материяли, стр. 13).

Второто име е грѫцко — Клидионъ (κλειδίον); то е буквален прѣводъ на българското име Ключъ, както се нарича и едноименното село въ тѣснината между Бѣласица и Огражденъ, пъкъ и самата клисура. Село Ключъ се нахожда подолу отъ Макриево, между Струмица и Петричъ. То се споменава още прѣзъ 1332 г. въ една грамота за даряване имоти

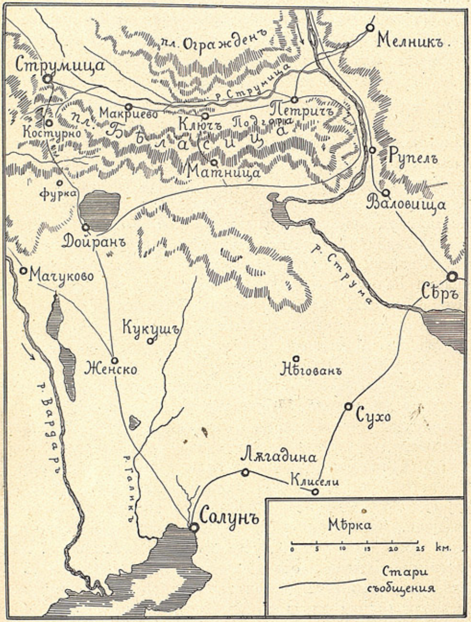
пл. Огражденъ
Мелникъ.
Струмица
р. Струмица
Петричъ
Макриево
пл. Бѣласица
Ключъ
Подгорка
Костурно
Рупелъ
Матница
Валовища
Фурка
Дойранъ
р. Струма
Мачуково
Сѣръ
Кукушъ
Женско
Нѣгованъ
р. Вардаръ
Сухо
р. Галикъ
Лъгадина
Клисели
Солунъ
Мѣрка
0 5 10 15 20 25 км.
Стари съобщения

отъ протосеваста Хреля, владѣтель на Струмица, на Хиландарския монастирь: . . . **планина Беласница . . . како гредє поуть ѡть Ключа оу планинꙋ право поутемь на врьхь на Моутницоу** (Споменик Српске краљ. академије III, 26). Отъ тази бѣлѣжка узнаваме и нѣщо повече, че тогава още е имало пѫть, който отъ Ключъ се покачвалъ въ Бѣласица и я прѣвалялъ въ село Матница.

И тъй, императаръ Васили, който идѣлъ откъмъ Сѣръ, Демирхисаръ (Валовища) и прѣзъ Рупелъ, навлѣзълъ въ Ключката клисура, но намѣрилъ пѫтя си прѣграденъ отъ Самуила. По казването на Скилица, Самуилъ билъ издигналъ обширни окопи и ги прѣплелъ съ плетища, и като поставилъ значително количество пазачи, очаквалъ пристигането на императора (φραγμὸν οὖν δομησάμενος εἰς εὖρος πολύ, καὶ φύλακας ἐν αὐτῷ ἀξιοπρεπεῖς ἐπιστήσας, προσέμενε τὸν βασιλέα. У Кедрина II, 457). Всичкитѣ нападения на императора бивали юначно отблъсвани, защото византийската войска бивала поразявана отъ язвителнитѣ орѫжия на високостоещата българска стража (ἐξ ὑπερδεξίνω ἀνῄρουν. . .).

Но докато тъй стояли работитѣ при Ключъ, южниятъ солунски отредъ на Самуила прѣтърпѣлъ поражение. Солунскиятъ военачалникъ Теофилактъ Вотаниятъ, съ помощьта на храбрия си синъ Михаила, разбилъ българетѣ прѣдъ Солунъ. За тази случка имаме Аталиотовия разказъ, който, нека се не забравя, е похвална рѣчь за императора Никифора Вотанията, синъ на поменатия Михаила, и малко се различава отъ баснословията, каквито сѫ повечето византийски панегирици. Извънъ това, отъ този разказъ се научаваме, че едни отъ византийцитѣ останали да бранятъ стѣнитѣ на Солунъ, а други подъ началството на Михаила излѣзли въ полето срѣщу българетѣ и ги пропѫдили, като имъ причинили много загуби. Ако се сѫди по това, че слѣдъ боя Михаилъ падналъ отъ коня си, бидейки цѣлъ мокъръ отъ кръвьта на българетѣ и отъ кървавитѣ води на рѣката (ποταμίῳ αἵματι . . . срв. Аталиота, 232), трѣбва да поставимъ сражението или при рѣка Галикъ, или пъкъ въ клисурата надъ Солунъ, която води за Лѫгадина. Солунскиятъ военачалникъ Теофилактъ Вотаниятъ слѣдъ това се притекълъ съ войскитѣ си на помощь на императора при Бѣласица. А понеже и слѣдъ това усилване на гръцкитѣ войски упоритостьта на Самуила била непрѣодолима, Васили се отчаялъ и се рѣшилъ да се върне.

Тогава пловдивскиятъ военачалникъ Никифоръ Ксифиасъ се явилъ прѣдъ императоръ Василия и му прѣдложилъ новъ планъ за дѣйствие срѣщу Самуила. Планътъ билъ приетъ и приложенъ на дѣло. Докато императорътъ съ главната часть отъ войската си нападалъ непрѣкжснато окопитѣ на Самуила въ Ключката клисура и залисвалъ българетѣ, Ксифиасъ съ отбрана часть отъ гръцката войска „се завърналъ надирѣ и послѣ заобиколилъ лежащата на югъ отъ Клидионъ (Ключъ) висока планина, наречена Бѣласица (Βελάσιτζα въ вѣнския прѣписъ на Скилица, Βαλαθίστα и Βαλασίτζα у Кедрина) и, по мжчно проходими и лишени отъ пжть мѣста, на 29 юли, 12 индиктъ 1014 г.[1]), се показалъ съ силенъ крѣсъкъ и викъ отъ високо задъ гърба на българетѣ“ [2]). Тъй казва Скилица (у Кедрина II, 458). Въ стратегията пъкъ на Кекавмена четемъ слѣднитѣ поучителни редове, относещи се до Бѣласицката битка: „Ако неприятельтъ се нахожда въ укрѣплението и не излиза отъ него, а ти не знаешъ неговата сила, научи се отъ менъ: той е малочислимъ и е безсиленъ. Но не дѣй го умаловажава поради туй; ако разполагашъ съ достатъчна войска, не давай му да застане, но проводи съгледатели да дирятъ пжть, по който да се приближи войската до неприятеля. Недѣй казва, нито вѣрвай на онѣзи, които казватъ, че нѣма пжть, защото сé не ще може неприятельтъ да пази на далечно разстояние и укрѣплението му въ всѣки случай си има свой прѣдѣлъ. И когато откриешъ пжть, ти самси не се тревожи, но стой срѣщу неприятеля, и изпроводи войска да навлѣзе въ пжтя, що си открилъ. Нека пратенитѣ хора да ги води опитенъ человѣкъ. И когато пристигнатъ, то ако е нощна доба, нека запалятъ огънь, ако ли е денѣ — нека задимятъ. Послѣ ти пази, когато враговетѣ се смутятъ и раздвижатъ; тогава излѣзъ и ти срѣщу имъ. По такъвъ начинъ багрѣнородниятъ императоръ Васили бѣ уловилъ 14 хилѣди българе въ Загорската прѣграда (εἰς τὸ δέμα τῶν Ζαγορίων), когато имъ началствувалъ многоопитниятъ въ военнитѣ работи Самуилъ“ (Cecaumeni strategicon, стр. 17—18; Совѣты и разказы и пр., стр. 15). Пѫтьтъ, по който е прѣвалилъ Ксифиасъ Бѣласица, ще е билъ този, що води и сега отъ Долни-порой прѣзъ Матница за селото Ключъ, поменатъ и въ горнята грамота отъ 1332 г.: како греде поуть ѡть Ключа оу планиноу право поутемь на крьхь на Моутницоу. Изглежда, че нападението върху Самуила е станало денѣ. Съ това се схожда и описанието на боя у Скилица. Изненаданитѣ и изплашени българе не могли да се задържатъ и побѣгнали. Тогава императоръ Васили разрушилъ лесно изоставената прѣграда въ клисурата и като я прѣминалъ, спусналъ се да прѣслѣдва българетѣ. Мнозина отъ тѣхъ паднали убити, а друга по́-голѣма часть били заловени живи. Самуилъ, който се намиралъ срѣдъ войската, сполучилъ да избѣгне опасностьта, благодарение на юначния си синъ Радомира, който го метналъ на конь и, като поразявалъ нападателитѣ, пробилъ пѫть на баща си и го завелъ въ прилѣпската крѣпость. Въ сѫщность, Радомиръ прѣдалъ баща си на свои хора, а той пакъ останалъ при Струмица. Отъ казаното до тукъ личи, че бойното мѣсто на 29 юли 1014 г. се е било прострѣло отъ тѣснинитѣ на Ключката клисура на западъ до къмъ Макриево, накѫдѣто е бѣгала българската войска.

---

[1]) Любопитно е, че тритѣ отъ най-сждбоноснитѣ и пагубни за България събития — Бѣласицката битка, Велбуждската битка, падането на Търново — се случили въ единъ и сжщи мѣсецъ юли; освѣнъ това Велбуждската битка била на 28, а Бѣласицката на 29 юли.

[2]) Това е най-ясното свидѣтелство за положението на бойното мѣсто, което се намирало въ клисурата Ключъ, на югъ отъ която се издига високата Бѣласица (. . . καὶ περιοδεύσας τὸ πρὸς μεσημβρίαν κείμενον τοῦ Κλειδίου ὑψηλότατον ὄρος, ὃ Βαλαθίσταν κατανομάζουσι . . . Кедр. II, 458).

[3]) Думата δέμα се срѣща и у Кедрина. Теофилактъ Вотаниятъ дошълъ при императора, който обсаждалъ „демата“ въ Ключката клисура (διακομίζει τῷ βασιλίου πολιορκοῦντι τὸ ἐν τῇ κλεισούρᾳ τοῦ Κλειδίου δέμα. II, стр. 459). Излиза, че дема значи укрѣпление, прѣграда, връзка и ще иде отъ глагола δέω — свръзвамъ, оковавамъ.

Като поразилъ българетѣ, императорътъ се опѫтилъ за близката Струмица, слѣдъ прѣвземането на която мислилъ да се спре въ Солунъ и сетнѣ да нападне вѣроятно българския центъръ въ Битолско. Скилица поменава, че Васили въ този походъ завзелъ стоящето на пѫтя му укрѣпление Мачуково (Ματζούκιον) и се приближилъ до Струмица. Положението обаче на Мачуково далечъ на югъ отъ Струмица, на лѣвия брѣгъ на Вардара, както и понататъшния разказъ на Скилица и Аталиота показватъ, че завземането на тази крѣпость е станало по рано, вѣроятно отъ солунския военачалникъ Вотанията, който слѣдъ разбиването на Несторица при Солунъ, тръгналъ да се съедини съ императора. Васили, прѣди още да се залови сериозно съ обсадата на якоукрѣпената Струмица, съ нейнитѣ непривѣтливи и хайдушки долища и хълмове къмъ Бѣласица, билъ спрѣнъ отъ извѣстието за пълното поражение на своя аванъ-гардъ, воденъ отъ сѫщия солунски военачалникъ Ботанията. Послѣдниятъ, на чело на отбрана и силна войска, билъ изпроводенъ отъ императора напрѣдъ въ Бѣласицкия проломъ, който води за Солунъ, т. е. тъй нареченото по-късно Солунско джаде, за да очисти и изгори укрѣпленията, направени отъ българетѣ въ клисуритѣ, и отвори свободенъ пѫть за Солунъ. Вотаниятъ навлѣзълъ вѫтрѣ, ще рече къмъ Костурно и надолу къмъ Боиминската долина, безъ да срѣщне съпротивление. Той запалилъ поставенитѣ български прѣгради, разсипалъ окопитѣ и, когато, връщайки се къмъ императора къмъ Струмица, навлѣзълъ съ войската въ една тѣснина, скрититѣ наоколу българе наизкочили отъ всѣкѫдѣ и отведнажъ почнали да сипятъ стрѣли и камъне върху гърцитѣ. Понеже мѣстото било тѣсно, казва Скилица, гърцитѣ, които били много сгѫстени, не били въ състояние нито да се бранятъ, нито да избѣгатъ. Самъ военачалникътъ Вотаниятъ, дѣдо на бѫдещия императоръ Никифора, падналъ убитъ и съ него сложили кости по-голѣмата часть отъ войската му. Аталиота разказва съ горесть на душата си за погинването на този военачалникъ. Къмъ края на войната, казва Аталиота, когато вече българскиятъ народъ билъ побѣденъ, Вотаниятъ умрѣлъ на бойното поле, именно когато, слѣдъ пропѫждането на българетѣ отъ Ключката клисура (ἐν τῇ κλεισούρᾳ τῇ λεγομένῃ τοῦ Κλειδείου, стр. 230), той продължавалъ да ги поражава съ собствената си рѫка, докато не получи смъртоносенъ ударъ. Въ вѣнския Скилицовъ прѣписъ намираме любопитно ново извѣстие за участието въ този втори бѣласицки бой на самия Самуиловъ синъ Радомира, който съ копието си проболъ лично Теофилакта и извадилъ навънъ червата му (. . . αὐτός τε т. е. Теофилактъ Вотаниятъ πίπτει, μηδὲ ταῖς οἰκείαις χερσὶ δυνηθεὶς χρήσασθαι, τοῦ Ῥαδομηροῦ τῇ λόγκῃ ἧν ἐπεφέρετο τὰ τούτου ἐκχέαντος ἔγκατα, καὶ πολὺ μέρος σύν αὐτῷ ἀπώλετο τοῦ στρατοῦ (Скилицъ—Кедринъ II, 459; Prokić, Die Zusätze, 21). Това второ сражение въ Бѣласица и участието въ него на Радомира, който, като оставилъ въ безопасность стария си баща, продължилъ боя въ тѣснинитѣ на Бѣласица, говори друго-яче за поражението на Самуила и за коравостьта на българската войска.

Императорътъ, отчаянъ и наскърбенъ отъ неочакваната новина за поражението на Теофилакта и застрашенъ може би отъ лоша срѣща съ Радомира, и не помислилъ да нападне Струмица, чиито бойни кули стърчели прѣдъ очитѣ му. Той оставилъ веднага Струмица и се върналъ въ областьта Загорие, дѣто се намиралъ здраво укрѣпения градъ Мелникъ (ἀλλ' ὑποστρέψας ἦλθεν εἰς τὰ Ζαγόρια, ἔνθα τὸ λίαν ὀχυρώτατον ἵδρυται φρούριον ὁ Μελένικος[1]). Скилица — Кедринъ, II стр. 460). Загорската область тогава е включвала въ себе си и Ключката клисура, както това се видѣ по-горѣ отъ свидѣтелствуването на Кекавмена. Слѣдователно, Загорието обхващало Мелникъ, Петричъ, Ключката тѣснина, а може би и други нѣкои краища. Въ описа на византийскитѣ области отъ 1199 год., въ тукашнитѣ краища сѫ поменати: Provincia Scopie cum episkepsi Coriton. *Provincia Sagorion*. Provincia Malesovii et Morovisdii. Provincie Strumice (Z. a Lingenthal, Jus Graeco-Romanum III, 560). Сегашното название Подгора, давано на сѣверния склонъ на Бѣласица и селищата по него отъ Ключъ та до Петричъ, може би да е въ свързка съ старото име Загорие. Понеже Мелникъ билъ здраво укрѣпенъ отъ самата природа градъ, лежащъ въ непристѫпна каменна тѣснина, избѣгалитѣ тамъ българе нѣмали никакъвъ страхъ отъ гърцитѣ. Ето защо императорътъ проводилъ при мелничане за прѣговори нѣкой си скопецъ Сергия, човѣкъ хитъръ и сладкодуменъ. Пратеникътъ сполучилъ да убѣди българетѣ да прѣдадатъ града на императора, съ условие послѣдниятъ да не покътне съ нищо населението. Мелничане склонили на подобенъ актъ, вѣроятно при грозното извѣстие за Самуиловото поражение. Васили приелъ съ удволствие рѣшението на Мелникъ, и, като оставилъ свой гарнизонъ, който да пази крѣпостьта, заминалъ прѣзъ Валовища, Сѣръ за Мосинополъ. На 1½ ч. западно отъ Гюмюрджина въ полето още стоятъ пусти зидини отъ крѣпостьта, позната подъ име Месинъ-калеси. Въ Мосинополъ императоръ Васили обичалъ да се задържа повече. Право бѣлѣжи Иречекъ (Исторія Болгаръ, 253), че Мосинополъ, Пловдивъ и Солунъ служили за опорни точки на воениитѣ походи на Василия.

Поражението при Ключъ подѣйствувало съкрушително на стария войникъ Самуила. Трѣбвало още едно душевно сътресение, за да го свали въ гроба. И то не закъснѣло да го сполети. Плѣненитѣ при Бѣласица български войници били на брой около 14 хилѣди души, споредъ Кекавмена, или 15 хилѣди споредъ Скилица[1]. Императоръ Васили, когото по́-късно нарекли Българоубийца, показалъ спрѣмо плѣнницитѣ прѣфинена византийска жестокость: заповѣдалъ да имъ извадятъ очитѣ и, на всѣки 100 души нещастници като оставилъ по единъ едноокъ водачъ, изпратилъ ги при Самуила. Царь Самуилъ, слѣдъ като се билъ спрѣлъ за извѣстно врѣме въ Прилѣпъ, заминалъ за по́-голѣма безопасность въ старата си островна столица Прѣспа, или както казва Аталиота — въ блатистия островъ Прѣспа (ἐν τῷ λιμνίᾳ νήσῳ τῆς Πρέσπας, стр. 230). Скилица прибавя, че когато Самуилъ видѣлъ количеството и положението на своитѣ войници, душата му не могла да понесе тази злочестина и той прѣмалѣлъ, притъмнѣло му и падналъ на земята. Съ вода и разтривки съ миризми му било повърнато дишането. Когато се посвѣстилъ, поискалъ да пие студена вода (ἀνενεγκὼν δὲ ὕδωρ πιεῖν ἐπιζήσησε ψυχρόν). Но като пивналъ малко, усѣтилъ болки въ сърдцето (или въ корема[2]) и слѣдъ два деня издъхналъ. Това станало на 6 октомври сжщата есень (Σαμουὴλ . . . θνήσκει κατὰ τὴν ἕκτην τοῦ ὀκτωμβρίου μηνός. Prokić, 30), както туй узнаваме отъ бѣлѣжката на дѣволския епископъ Михаила, който по́-добрѣ отъ Скилица и др.[3]) е могълъ да знае тази дата, та я е и прибавилъ.

---

[1] Въ единъ Кедриновъ прѣписъ стои Μελνῖκος. Кедринъ II, 460 забѣлѣжка.

Смъртьта на този виденъ български царь не е останала незабѣлѣзана. Италиянската хроника на Лупа, която обикновено се занимава съ домашни събития, поменава Самуиловата кончина и я докарва въ свръзка съ небесно знамение — появяване прѣзъ 1015 г. мѣсецъ февруари (януарска година) опашата звѣзда (Anno 1015. apparuit cometa mense Februarii, et Samuel obiit, et filius regnavit. Lupi Protospatae chronicon. Muratori V, стр. 41). Въ ватиканския български ржкописъ (прѣводътъ на Манасиевата хроника) на л. 183^6 е изобразена сцената, — какъ прѣдъ Самуила се вѣстяватъ ослѣпенитѣ войници, а той прѣмалѣлъ, лежи на одъръ и подпира съ ржка главата си[1]). На слѣдния листъ 184ª четемъ между друго: **Сѣи̏ цр҃ь Василїє многы и̏ бєсчислъни плѣновы створи бл҃гарѡⷨ и̏ разбож люты, и̏ко разбикъ Самои̏ла цр҃ѣ, єі҃. хилїадъ бл҃гаръ ѻ̆слѣпи. на всѣко .р҃. єдинѻ̑ ѻ̆ставлѣж съ̑ єднѣⷨ ѻ̆комъ, и̏ ѿсла и̏хъ кь Самои̏лоу цр҃ю. кидѣвже и̏ⷯ ѻ̆нъ, ѿ ꙗда оумрѣть** (срв. Мсб. VI, 343; Йор. Ивановъ, Български старини изъ Македония, 148). Въ Дуклянската лѣтопись смъртьта на Самуила е помената съ простата бѣлѣжка, че, не много врѣме слѣдъ женитбата на Владимира и Косара, се „поминалъ императоръ Самуилъ, и синъ му Радомиръ приелъ властьта“ (Post non multum vero temporis defunctus est imperator Samuel, et filius ejus Radomirus accepit imperium. Чрнчичово издание, стр. 43).

---

[1] Числото изглежда прѣувеличено. По онова врѣме такива голѣми войскови части не сж се биели и особено изъ планинскитѣ тѣснини. И самъ Скилица, като говори за числото, прибавя думитѣ *около, както казватъ* (ἀμφὶ τὰς ιϐ', ὥς φασιν, ὄντας χιλιάδες . . . II, стр. 458).

[2] . . . ἐλήφθη καρδιαγμῷ. II, 458.

[3] До сега историцитѣ поставяха смъртьта на Самуила на 15 септември (13 индиктъ), като се водѣха отъ извѣстието на Скилица-Кедрина (II, 459) за възцаряването въ сжщия день на Самуиловия синъ Романа-Радомира.

Историята не ни казва дѣ почиватъ останкитѣ на тоя знаменитъ войникъ, както тя е безгласна и за гробницитѣ току-речи и на всички други български царье. Ако сждимъ обаче по нѣкои обстоятелства, — че Самуилъ се поминалъ въ Прѣспа, че гробниятъ камъкъ на родителитѣ му се намѣри пакъ тамъ, вт с. Германъ, трѣбва да допуснемъ, че Самуиловиятъ гробъ ще да е въ патриаршеската черква Св. Ахилъ въ едноимения островъ на Прѣспа Ахилъ, сега наричанъ А'иль[2]). Бждещи разкопки на острова и изобщо изъ Прѣспанско ще дадатъ вѣрвамъ цѣнни находки за българското минало.

Въ добавъкъ, нека ми бжде позволено да се отбия отъ прѣкитѣ факти и исторически свидѣтелства и заведа читателя въ областьта на вѣроятното. Сждбата на хилѣдитѣ ослѣпени войници, изпратени при Самуила и оттамъ пръснати по роднитѣ имъ мѣста, ме навежда на мисъль, че занаятътъ на прочутитѣ битолски слѣпци и просяци ще да има нѣкаква връзка и стари традиции отъ разгледваното врѣме. Така ме каратъ да мисля слѣднитѣ съображения. Войската на Самуила прѣзъ послѣдната му битка ще е била събрана главно отъ македонската область, която, както се каза, бѣ останала заедно съ Албания въ български ръцѣ. Ослѣпенитѣ войници сѫ останали въ тяжесть било на домашнитѣ си, било на монастирскитѣ и градски щедрости. Битоля, Прилѣпъ, Острово, Охридъ и др. градове ще да сѫ били прѣпълнени съ тѣзи нещастници. За послѣдньото имаме и прѣко свидѣтелство у Скилица. Слѣдъ убийството на Самуиловия синъ Гаврила и възцаряването на Владислава, императоръ Васили тръгналъ да заграби западна България, както тогава се наричала Македония. Лѣтописецътъ казва: „Васили се възвърна пакъ въ България и оплѣни околноститѣ на Острово, Соско и всичкото пелагонийско (битолско) поле, като заповѣда да ослѣпяватъ всичкитѣ заловени българе (. . . ἐπανέστρεφε πάλιν πρὸς Βουλγαρίαν, καὶ λεηλατήσας τὴν περίχωρον Ὀστροβοῦ καὶ Σωσκοῦ καὶ τὴν πεδιάδα Πελαγονίας τοὺς ἁλισκομένος πάντας ἀπετύφλου Βουλγάρους. Кердинъ II, 462). Новитѣ ослѣпени увеличили броя на нещастнитѣ Самуилови сърaтници. Снизхождението и милоститѣ, съ които сѫ бивали приемани тѣ, ще да сѫ станали обикновени на тамкашното население и за постнѣшнитѣ поколѣния спрѣмо други подобни злощастници. Слѣпцитѣ отъ своя страна, като стари сподвижници на юначния Самуила, участници въ славнитѣ за българското орѫжие и паметни битки въ Тесалия, при Драчъ, при Сердика, при Трояновн врата и др., сѫ прѣминали останалитѣ черни дни на живота си въ тѫги и спомени за миналото. По-даровититѣ отъ тѣхъ, като истински трубадури, сѫ възпѣвали въ велможски дворци, по сборища, стъгди и механи юначнитѣ дѣла на своитѣ войводи и на собствената си десница. По-късно, прѣзъ 1325—26 г. византийскиятъ историкъ Никифоръ Григора, който описва своя пѫть между р. Струма и гр. Струмица (тъкмо Ключката клисура), говори и за ония тѫжни пѣсни, що пѣели неговитѣ словѣнски спѫтници за чутовнитѣ дѣла на своитѣ юнаци (κλέα ἀνδρῶν). И чудно е, че и днесъ, като никѫдѣ другадѣ, градъ Битоля и околнитѣ градове сѫ познати свърталища на групи слѣпци, които, възсѣднали на коньe и снабдени съ дълги тояги, обикалятъ за милостиня цѣлата страна. Едни отъ тѣхъ пѣятъ своитѣ „божидарски“ пѣсни, а други сѫ отлични рапсоди, любими пѣсни на които съставя Кралимарковия цикълъ. Колко сълзи и колко вино се проливатъ отъ тамкашния българинъ при възбуденитѣ спомени за старото юначно врѣме! Въ Битолско просячеството е особенъ занаятъ, който си има своитѣ установени обичаи, свой особенъ таенъ езикъ — езикътъ на битолскитѣ слѣпци. Мнозина слѣпци си иматъ свои сѣмейства, а други си служатъ съ изкуствено обезобразяване на тѣлеснитѣ части на свои и чужди дѣца, които имъ ставатъ другаре и наслѣдници по сѫдба и печалба. Въ Прилѣпъ и Битоля има и дюкяни, въ които се продава жито или брашно, събрано само отъ слѣпцитѣ и другитѣ просяци. Кому не сѫ извѣстни поговоркитѣ: „Сталалъ като битолски просякъ“, „Вратътъ му като на битолски просякъ“ — пущани по адресъ на здрави и лѣниви хора, които се оплакватъ отъ нѣмотия. Не по́-малко е позната изъ българскитѣ земи и клетвата: „Слѣпци да водишъ!“ [1]) която ни напомня сѫдбата на водачитѣ на слѣпци въ сегашно врѣме и еднооокитѣ онѣзи водачи въ Самуилово врѣме. Подобна е и велешката клетва: „Слѐп и кьо́раф да оди по цàрева зе́міа!“ (Мсб. XIV, 168). Сѣ въ свръзка съ слѣпцитѣ може да сѫ и имената на двѣ села, едното въ Битолско, а другото въ Прилѣпско, — Слѣпче, съ два слѣпченски монастиря. За потока, що протича надъ прилѣпското Слѣпче, има прѣдание, споредъ което нѣкога, въ старо врѣме, тука минали слѣпци. Тѣ намѣрили този потокъ, омили си очитѣ отъ него и прогледнали. Отъ тогава и селото се нарекло, поради слѣпцитѣ, Слѣпче [2]).

---

[1]) Не мога тукъ да прѣмълча за оная модерна картина, изобразяваща шествието на ослѣпенитѣ Самуилови войници, която у насъ се ползува съ голѣма извѣстность. Думата ми е за прословутата картина на Холарека, славата на българското изложение въ Пловдивъ прѣзъ 1892 г., сега притежание на българския Народенъ музей въ София. Въ тази „историческа картина“ нѣма нищо историческо: нито бурното снѣжно врѣме отговаря на врѣмето, когато е могло да стане това шествие (29 юли до 6 окт.), нито пъкъ облѣклото на ослѣпенитѣ напомня Самуилови войници, които тукъ съ дългитѣ си мантии приличатъ по-скоро на библейски пророци. Художникътъ е искалъ да прѣдаде главно настроението, но е ощетилъ историческата правдоподобность.

[2]) Планъ, снимки и бѣлѣжки за тази черква помѣстихъ въ статията си: Царь Самуиловата столица въ Прѣспа (Извѣстия на българското археологическо дружество, I 1910, стр. 68 и сл.).

---

[1]) За тази клетва ме подсѣти г. П. Чилевъ, който познава добрѣ съсловието на слѣпцитѣ отъ своя роденъ край и писа за езика имъ въ Мсб. кн. XVI—XVII, 876 сл.

[2]) *Васильевић*, Прилеп и његова околина, 133.

Договорътъ на княза Иванко, синъ Добротичевъ, съ генуезцитѣ отъ 1387 год.

Прѣдлаганиятъ тукъ прѣводъ на единъ отъ рѣдкитѣ за нашата история автентични паметници е направенъ по едничкото за сега издание на баронъ Silvestre de Sacy, който пръвъ го изнамѣрилъ между историческитѣ документи въ тайнитѣ архиви на Генуезката република. За тоя паметникъ Silvestre de Sacy прочелъ специаленъ докладъ въ Френската академия на 7. януарий 1814 г., а въ 1824 г. бидоха обнародвани както цѣлиятъ му докладъ, тъй и самиятъ текстъ на паметника подъ надсловъ; „Mémoire sur un traité fait entre les Génois de Pera et un prince des Bulgares“.[1] Това е собствено търговскиятъ договоръ, който бѣ сключенъ на 27. май 1387 г. между генуезцитѣ и княза Иванко (1385 — 1390), синъ на деспота Добротича, владѣтеля на основаното къмъ срѣдата на XIV вѣкъ полунезависимо княжество по българския черноморски брѣгъ около Варна, слѣдъ като били възстановени между тѣхъ мирнитѣ и приятелски отношения въ 1386 г.

Пръвъ оповѣсти въ нашата книжнина за тоя договоръ М. Дриновъ още въ 1870 г.,[2] който го билъ прѣписалъ отъ изданието на S. de Sacy и се бѣ обѣщалъ още тогава да го „прѣпечати въ нѣкой отъ сборницитѣ на „Българското Книжовно Дружество“. Но по неизвѣстни причини обѣщанието на Дринова остана и по-сетнѣ неизпълнено. По тоя договоръ е писано не веднажъ,[3] но съдържанието му все още не е използувано напълно, що собствено ни и подбуди да се завземемъ за неговия прѣводъ на български. Отъ друга пъкъ страна поради голѣмата му недостѫпность, понеже изданието на Silvestre'a de Sacy е за сега библиографична рѣдкость, и поради своеобразния срѣдновѣковенъ латинския езикъ намѣрихме за умѣстно да приложимъ къмъ прѣвода и самия текстъ на договора, та по тоя начинъ да дадемъ на читателя възможность да направи своитѣ сравнения. При това считаме за необходимо още да забѣлѣжимъ тукъ, 1. че латинския текстъ прѣиздаваме въ сѫщия видъ, безъ никакви измѣнения, както е обнародванъ отъ Silvestre de Sacy и 2. че при всичкото ни желание да се придържаме, колкото е възможно, по-близу о самия латински текстъ, ние бѣхме всепакъ принудени, поради труднопрѣводимитѣ формули на срѣдневѣковния канцеларски езикъ, да се отклонимъ на нѣкои мѣста и да ги прѣфразираме за по-голѣма ясность и понятность на прѣвода.

---

[1] Вж. Mémoires de l'Institut royal de France. Académie des inscriptions et belles-lettres. Tome VII. Paris 1824, p. 292 — 343, и по-сетнѣ въ Notices et extraits des manuscrits de la bibliothèque royale de Paris, T. XI (1827), p. 65—71.

[2] Вж. „Нови паметници за историята на българитѣ и на тѣхнитѣ съсѣди“, Съчинения т. I, стр. 79.

[3] Вж. *W. Heyd,* Histoire du commerce du Levant au moyan-âge, Leipzig, 1885, p. 532 — 533; — *Сжщий,* Die italienischen Handelscolonien am

Най-сетнѣ за по-голѣма пригледность ние си позволихме да разбиемъ цѣлия текстъ въ прѣвода на параграфи споредъ отдѣлнитѣ точки, на които се разпада самъ договорътъ, а именно: въ § 1. се установява самоличностьта на прѣдставителитѣ отъ двѣтѣ договорещи се страни; въ § 2. сѫ посочени общитѣ положения въ договора, еднакво задължителни и за двѣтѣ страни; въ §§ 3 — 5 се изброяватъ задълженията на Генуезката община спрѣмо княза Иванко и неговитѣ поданници; въ §§ 6 — 14 сѫ изложени пакъ задълженията на княза Иванко и неговитѣ поданници спрѣмо Генуезката община и генуезцитѣ; въ § 15 се описва обрядътъ, по който е сключенъ договорътъ, — клетвата за точното изпълнение на договора и наказанието, ако би че нѣкоя отъ договорещитѣ се страни не го спази, — и начинътъ за спазването и съблюдението на договора; въ § 16 се отбѣлѣзва: дѣ, кога и въ присѫтствието на какви свидѣтели е билъ сключенъ договорътъ, и най-сетнѣ въ § 17 се посочва, отдѣ е прѣписанъ самия договоръ. Документътъ е прѣподписанъ отъ оногова, който го е прѣписалъ отъ договорната книга на Генуезката община въ цариградската Пера.

Schwarzen Meere въ Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft, Bd. 18 (1862) S. 713 — 718. — *К. Иречекъ*, Исторія Болгаръ, одес. издание, стр. 438, 443—444; — *Сѫщий*, Княжество България, българ. прѣводъ, ч. II, стр. 819 — 820. — *Ф. Брунъ*, Черноморье, часть I, стр. 296 — 297, часть II, стр. 325 — 343. — *А. Иширковъ*. Изъ срѣдневѣковната търговска история на гр. Варна въ „Списание на Българ. Икономическо дружество, год. X, кн. 4 (1906), стр. 230 — 241.

Като смѣтаме, че съ настоящия прѣводъ и издание на тоя договоръ изпълваме единъ дългъ, ние смѣемъ да се надѣваме, че нашитѣ юристи ще обърнатъ внимание на тоя паметникъ и ще се заинтересуватъ отъ него, като го снабдятъ съ нужнитѣ обяснения и тълкувания, а главно, може би, ще ни посочатъ на грѣшкитѣ въ прѣвода, ако би такива да се окажатъ, въ което ние се не съмнѣваме, като имаме прѣдъ видъ твърдѣ специалния езикъ на нашия документъ.

Въ заключение считаме така сжщо за свой дългъ да изкажемъ своята благодарность на г. проф. А. Иширковъ, който имá добрината да ни снабди съ прѣписъ отъ изданието на Silvestre de Sacy.

София, юлий 1911 г.

В. Н. Златарски и Г. И. Кацаровъ.

In nomine Domini. Amen.

1. Egregii et potentes viri, d-ni, Johannes de Mezano, Potestas Peyræ et Januensium in imperio Romaniae, Gentilis de Grimaldis, Janonus de Boscho, ambassatores et procuratores magnifici d-ni Anthoniotti Adurni, Dei gratia Januensium ducis et populi defensoris, et consilii anthianorum civitatis Januæ, nec non officii octo civium constitutorum super tractandis et consulendis rebus partium Orientis, de qua procuratione facta per ipsos: d-num ducem, consilium et officium in personis dictorum dominorum Gentilis et Janoni, apparet instrumento publico cum plena et larga et sufficienti baylia, scripto manu Petri de Bargalio notario et cancellario Communis Januæ, MCCCLXXXVII, die XXII marcii, nomine et vice Communis Januæ et omnium Januensium in quacumque parte mundi existentium, ex una parte; et discreti et sapientes viri, d-ni Costa et Jolpani, ambassatores, nuncii et procuratores speciales ad infrascripta, transmissi per magnificum et potentem d-num, d-num Juanchum, filium bonæ memoriæ magnifici d-ni Dobordize, cum plena et sufficienti baylia, ut apparet per litteras patentes subscriptas cum subscriptione scripta propria manu dicti d-ni Juanchi, tenoris infrascripti, *misericordia Dei, d-nus Juanchus,* scripta die XIII madii mensis præsentis, præsentatas per dictos ambasatores præfatis d-nis Potestati et ambasatoribus hodie, nomine et vice dicti d-ni Juanchi et omnium subditorum suorum, ex altera parte; in præsentia concilii ancianorum dicti d-ni Potestatis et totius Peyræ, quorum nomina sunt hæc:

Raffael de Amā,
Lodixius Vayrolus,
Lucas Ususmaris,
Johannes Pancia,
Dominicus Maribonus,
Philippus Rubens, et
Darius Spinulla

Въ името на Господа, Аминъ.

1. Отличнитѣ и важни (мощни, potentes) мѫже, господа Иоанъ де Мецано, подеста на Пера и на генуезцитѣ въ Ромейската империя, Джентиле де Грималди, Джаноне дел-Боско, посланници и довѣренници (procuratores) отъ прѣславния господинъ Антониото Адорно, по Божия милость дожъ на генуезцитѣ и защитникъ на народа, и отъ съвѣта на анцианитѣ (първенцитѣ) на града Генуа, както и отъ комитета (officium) на осемтѣхъ граждани, опрѣдѣлени да уреждатъ и разглеждатъ източнитѣ дѣла; за това довѣрителство, възложено отъ самитѣ: господина дожа, съвѣта и комитета върху личноститѣ на казанитѣ господа Джентиле и Джаноне, става явно отъ държавния (официалния — publicus) актъ съ пълно, широко и достатъчно пълномощие (baylia), написанъ отъ рѫката на Петра де Баргалио, нотаръ и канцеларъ на Генуезката община, на 22. мартъ 1387 год. отъ име и отъ страна на Генуезката община и на всички генуезци, въ която часть на свѣта и да се намиратъ, — *отъ една страна; а отъ друга* — виднитѣ и мѫдри мѫже, господа Коста и Йолпани, посланници, пратеници и специални довѣренници за долу-изложеното, изпратени отъ прѣславния и мощенъ (potentem) господинъ, господинъ Иванко, синъ на приснопаметния прѣславенъ господинъ Добротича, съ пълно и достатъчно пълномощие (baylia), както се види отъ отвореното писмо (litterae patentes — грамота), подписано съ подписъ, написанъ отъ собствената рѫка на казания господинъ Иванко по слѣдния начинъ: „по милосърдіе Божие господинъ Иванко“, писанъ на 13. день отъ настоящия мѣсецъ май; (това писмо биде) прѣдставено днесъ отъ казанитѣ посланници прѣдъ горѣ-поменатитѣ господа, подеста и посланници, отъ име и отъ страна на речения господинъ Иванко и всичкитѣ му поданници, въ присѫтствието на съвѣта отъ анцианитѣ (първенцитѣ) на казания подеста и на цѣла Пера, чиито имена сѫ:

2. Pervenerunt et pervenisse confessi fuerunt dictæ partes, dictis nominibus, ad bonam et veram pacem perpetuo duraturam. Videlicet, quia remisserunt dictæ partes, dictis nominibus, sibi invicem et vicissim, et una pars alteri et altera alteri, omnes injurias, offensas, violencias, rappinas, homicidia et omnia quaecumque hactenus per unam ex dictis partibus in alteram, quomodocumque et qualitercumque, usque in diem et horam præsentem, illatas; promittentes dictæ partes, dictis nominibus, et una pars alteri et altera alteri, solempnibus stipulationibus hinc inde intervenientibus, sese non offendere, sed ipsam pacem perpetuo tenere et observare cum pactis, modis, promissionibus, formis et conditionibus infrascriptis.

Renunciantes exceptionibus pacis prædictae ut supra non factæ, pacta, promissiones et conditiones infrascriptas non factas, rei ut supra et infra sic non gestæ et sic non se habentis, doli mali, metus infectum, actioni, conditioni sine causa et omni alii juri.

3. Videlicet, quia præfattus d-nus Potestas et ambasadores prædicti, nomino et vice Communis prædicti et Januensium prædictorum, promixerunt dictis d-nis Costæ et Jolpani, ambasatoribus prædictis, a die celebrationis præsentis pacis in antea, benigne habere, tenere et tractare præfattum dominum Juanchum et subditos ipsius, et quoscumque alios subditos ejusdem in quibuscumque terris ejusdem Communis Januæ, ipsosque subditos suos et gentem fideliter salvare et custodire in rebus et mercibus eorumdem, eisdemque hominibus et subditis d-ni Juanchi prædicti

Рафаелъ де Ама	Иоанъ Панчиа
Лудовикъ Вайролусъ	Доминикъ Марибонусъ
Лука Узусмарисъ	Филипъ Рубенсъ

и

Дарий Спинула.

2. Казанитѣ страни съ реченитѣ имена дойдоха и признаха, че сѫ дошли за добъръ и истински вѣчнотраенъ миръ. Именно, реченитѣ страни съ казанитѣ имена си упростиха взаимно и взаимнообразно, едната страна на другата и другата на първата, всички обиди, докачения, насилия, грабежи, убийства и всичко каквото и да е било до днесъ, нанесени отъ едната отъ казанитѣ страни върху другата по какъвто и да било начинъ и както и да е до день днешенъ и часъ, като казанитѣ страни съ реченитѣ имена се обѣщаватъ, едната страна на другата, и другата на първата, чрѣзъ тържествени обѣщания, излизащи отъ едната и отъ другата страна, че нѣма да се обиждатъ (оврѣждатъ), но че ще държатъ и пазятъ тоя миръ вѣчно съгласно съ долу-изложенитѣ съглашения, прѣдписания (modis), обѣщания, положения (formis) и условия (и) като се отказватъ отъ възражения (протести), че горѣ-казаниятъ миръ не е сключенъ както по-горѣ, че долу-означенитѣ съглашения, обѣщания и условия не сѫ направени, че работата не е извършена, както (е изложена) по-горѣ и по-долу, и не се счита за (така) станала, че тѣ (т. е. горнитѣ задължения) сѫ сключени по измама, по заплаха, че тѣ могатъ да дадатъ мѣсто на искове или възражения, какво тѣ сѫ сключени безъ причина, и, най-сетнѣ, че тѣ могатъ да дадатъ мѣсто на всички други искове или възражения съ каквото и да било друго правно основание.

3. Горѣ-поменатитѣ господинъ подеста и горѣ-казанитѣ посланници отъ име и отъ страна на горѣ-речената община и горѣ-казанитѣ генуезци обѣщаха на казанитѣ господа Коста и Йолпани, горѣ-реченитѣ посланници, отъ деня на сключването на настоящия миръ занапрѣдъ да постѫпватъ, да се държатъ и да се обхождатъ благосклонно съ горѣ-казания господинъ Иванко и съ неговитѣ поданници и съ каквито и да било други негови поданници въ които и да било земи на сѫщата община Генуа, и вѣрно да вардятъ и пазятъ самитѣ

jus et justitiam facere, reddere et ministrare, vel fieri reddi et ministrari facere, et omnibus et singulis Januensibus eisdem debentibus seu qui de cetero gentem et subditos præfattos offenderent, a die celebrationis præsentis pacis in antea offendissent, in here (ære) vel personis, quocumque loco territorii dicti Communis, secundum quod ipsi Communi seu rectori præsidenti prædicto Communi melius videbitur, æqua libræ lance servata.

4. Item, prohibetur quibuscumque galeis Januensium, seu qui de Janua transmitterentur, ne præfato domino Juancho et gentibus suis, terris vel locis, aliqua dampna faciant.

5. Item, si contingeret aliquem apportare res seu merces aliquorum Januensium, et cum ipsis se recipere in terris seu locis præfati domini Juanchi, quod restitutis prius rebus et personis possint hujusmodi homines in territorio suo in personis et mercibus recipere et tueri; et eodem modo de iis qui auffugerent è districtu præfati domini Juanchi et reciperent in terris Communis.

6. Versa vice, præfati Costa et Jolpani, ambassatores præfati promixerunt præfatis dominis Potestati, ambassatoribus prædictis, pro Communi Januæ et universorum et singulorum Januensium recipientibus, omnes et singulos Januenses in quibuscumque terris et locis sibi submissis et submittendis, honorare, tenere, recipere, tractare benigne et fideliter salvare et custodire, in terra et mari, sanos et naufragos, in here (ære) ipsorum, et non impedire vel aggravari permittere, nec offendere vel offendi facere vel permittere, immo ab eis omnes injurias, offensas et molestias vel violentias propulsare in territorio et districtu suo, in terris et locis sibi submissis vel de cetero submittendis, et in quacumque alia mundi parte: in ipsisque terris consulem Januensem reci-

негови поданници и хора (gentem) относително вещитѣ и стокитѣ имъ и да правятъ, отдаватъ и оказватъ право и справедливость на сжщитѣ хора и поданници на горѣ-казания господинъ Иванко или да залѣгатъ (facere) да (имъ) се прави, отдава и оказва, понеже както всички, тъй и отдѣлни генуезци имъ длъжатъ, — т. е. ако тия, които нѣкакъ (по другъ начинъ — de cetero) сж овреждали горѣ-казанитѣ хора и поданници, — отъ деня на сключването на настоящия миръ занапрѣдъ биха (ги) оврѣдили относително имота или личноститѣ, — въ което и да било мѣсто върху територията на казаната община, споредъ както се покаже по-добрѣ на самата община или на управителя-прѣдседатель на горѣ-речената община, като се запазва точно справедливостьта (aequa librae lance servata).

4. Сжщо запрѣщава се на всѣкакви генуезски кораби или на такива, които биха се прѣпращали отъ Генуа, да правятъ нѣкои пакости на горѣ-казания господинъ Иванко и на хората му, на землитѣ или мѣстата.

5. Сжщо, ако се случи, че нѣкой донесе вещитѣ или стокитѣ на нѣкои генуезци и съ тѣхъ се оттегли (избѣга) въ землитѣ или мѣстата на горѣ-казания господинъ Иванко, то такива хора, слѣдъ като повърнатъ по-напрѣдъ вещитѣ и лицата, могатъ да се оттеглятъ и се пазятъ въ територията му досежно личноститѣ и стокитѣ; по сжщия начинъ (се постановява) и за ония, които побѣгнатъ отъ областьта на горѣ-казания господинъ Иванко и се оттеглятъ въ землитѣ на общината.

6. Обратно, горѣ-казанитѣ Коста и Йолпани, горѣ-реченитѣ посланници, обѣщаха на горѣ-казанитѣ господа, подеста (и) горѣ-реченитѣ посланници, които се задължаватъ вмѣсто Генуезската община и вмѣсто всички и по отдѣлно генуезци, — да почитатъ, държатъ, приематъ и се обнасятъ благосклонно съ всички и по отдѣлно генуезци въ всички земи и мѣста, които имъ сж подчинени и ще бждатъ подчинени, и да (ги) пазятъ и вардятъ вѣрно, по суша и по море, здрави и слѣдъ корабокрушение досежно имота имъ, и да не прѣчатъ или да допущатъ да бждатъ отегчавани (обрѣменявани), нито да обиждатъ или да правятъ (съдѣйствуватъ) или дозволяватъ да бждатъ обиждани, напротивъ, да отблъсватъ отъ тѣхъ всички не-

pere, qui reddat et ministret jus et justitiam Januensibus quibuscumque, de et super omnibus causis et controversiis inter ipsos Januenses emergendis vel oriendis, seu inter dictos Januenses et subditos præfati domini Juanchi, civiliter et criminaliter, ita tamen quod actor sequi debeat forum rei; cui consuli eligendo mitendo et mansuro in dictis terris præstare debeat auxilium, concilium, fortiam et favorem, ad officium suum exercendum, et Januenses quoscumque in suo territorio frequentantes gubernandum et regendum, sibique et ceteris Januensibus reddere et facere justitiæ complementum de quibuscumque aliis sub foro et jurisdictione sua compellendis, in civilibus et criminalibus; et intelligi debeant Januenses omnes illi quos consul Januensis declaraverit, dixerit et nominaverit esse Januenses, seu pro talibus reputatis.

7. Item promixerunt præfati Costa et Jolpani, ambassatores præfati, præfatis dominis Potestati et ambassatoribus recipientibus nominibus quibus supra, quoscumque consules Januenses in territorio suo existentes benigne et graciose tractare, et ipsos et quemlibet ipsorum audire, et super quibuscumque causis sibi spectantibus breviter et sumarie judicare, prout ipsæ conscientiæ ipsius domini videbitur expedire, ita et taliter quod possint de eo merito contentari; et ultra teneantur et debeant dare, tradere et consignare consuli prædicto vel consulibus, mitendo vel eligendo ut supra, territorium aptum, congruum et necessarium, in quo construi possit logia et ecclesia in qua dicti Januensis in terris suis commorantes et frequentantes stare et morari possint et conversari, neque molestari vel aggravari (molestare vel aggravare), molestari vel aggravari permittere aliquem vel aliquos ex dictis Januensibus, pro scelere seu delicto commisso et perpetrato per aliquem seu aliquos alios Januenses; neque quis insons dabit poenas pro aliquo alio scelerato seu delinquente, immo pœ-

правди, обиди и отегчения или насилия въ своята територия и область, въ земитѣ и мѣстата, които имъ сѫ подчинени или ще бѫдатъ нѣкакъ (de cetero) подчинени, и въ която и да било друга часть на свѣта; да приематъ въ собственитѣ си земи генуезски консулъ, който да дава и оказва право и справедливость на всички генуезци за и върху всички дѣла и разпри, които ще възникнатъ или ще произлѣзатъ между самитѣ генуезци или между казанитѣ генуезци и поданницитѣ на горѣ-казания господинъ Иванко, по граждански и углавенъ редъ, така обаче, щото ищецътъ трѣба да търси сѫда на отвѣтника; на тоя консулъ, който ще бѫде избранъ, изпратенъ и ще остане въ казанитѣ земи, той (Иванко) е длъженъ да оказва помощь, съвѣтъ, подкрѣпа и покровителство, за да може тоя (консулътъ) да изпълнява службата си, и да управлява и рѫководи всички генуезци, които често биватъ въ територията му, а нему (на консула) и на другитѣ генуезци да отдава и оказва пълно правосѫдие (reddere et facere justitiae complementum) за всичко друго, което подлежи на неговия сѫдъ и юрисдикция, въ граждански и углавни (дѣла); а подъ генуезци трѣба да се разбиратъ всички ония, които генуезскиятъ консулъ обяви, каже и назове, че сѫ генуезци или за такива се считатъ.

7. Сѫщо горѣ-казанитѣ Коста и Йолпани, горѣ-реченитѣ посланници, обѣщаха на казанитѣ господа, подеста и посланници, които се задължаватъ вмѣсто горнитѣ имена, че той (Иванко) ще се обхожда благосклонно и любезно съ всички генуезски консули, които ще се намиратъ въ неговата територия, и ще изслушва самитѣ тѣхъ и когото и да било отъ тѣхъ, и ще сѫди кратко и бързо върху всички дѣла (процеси), относещи се до него, както ще се покаже на съвѣстьта на самаго господина за полезно, тъй и по такъвъ начинъ, че тѣ да могатъ да бѫдатъ заслужено доволни отъ него. Освѣнъ това обвързватъ се и се задължаватъ да даватъ, прѣдаватъ и подтвърдяватъ за горѣ-казания консулъ или консули, който ще бѫде пратенъ и избранъ както по-горѣ, удобно, подходяще и необходимо мѣсто, на което да може да се построятъ магазини и църква, дѣто казанитѣ генуезци, които ще се бавятъ и често ще дохождатъ въ неговитѣ земи, да могатъ да се спиратъ, да се настаняватъ и да се събиратъ, и да (ги) не отег-

nas (poena) suos tenebit actores; neque, etiam ex uvis acerbis quas patres comedissent, obstupescent dentes filiorum, vel a contra; scilicet quod neque etiam filius dabit poenas pro scelere patris, vel è contra; contra quos malefactores et deliquentes Januenses consul Januensis repertus in loco commissi delicti, cognoscet et inquiret ac judicabit, prout sibi videbitur, justitia mediante.

8. Item, promixerunt prædicti nuncii ut supra, quod ipse magnificus dominus Juanchus rationem bonam, veram et legalem reddet Januensibus de quibuscumque dampnis, furtis, robariis, vel violentiis factis Januensibus, a die celebrationis præsentis pacis, cognitis et celebratis per consules Januenses seu consulem in suo territorio existentem, factis per subditos et districtuales præfati domini Juanchi seu alios quoscumque, cujuscumque conditionis existant; ita et taliter quod dictis Januensibus fiet integre satisfactio de prædictis, sumarie, sine aliqua alia cognitione; et ultra promixerunt quod quotiescumque produci debuerint aliqui Græci, Bulgari, vel alii cujuscumque conditionis existent, in testes contra aliquos Januenses, quod ipsos jurare faciant cum solempnitatibus necessariis et debitis, antequam attestatio ipsorum in aliquo judicio admittatur.

9. Item, promixerunt ambassatores prædicti et nuncii, quod ipse magnificus dominus Juanchus Januenses quoscumque in territorio suo defendet a quibuscumque personis, in here (ære) et personis, et omnes Januenses et bona ipsorum in toto territorio suo salvare et custodire; et si contingeret ipsum dominum Juanchum velle pacem prædictam violare, vel Commune Januæ ad guerram cum eo pervenire, quod tunc et eo casu teneatur ipse

чаватъ или обезпокояватъ, нито да позволяватъ да бжде отегчаванъ и обезпокояванъ нѣкой или нѣкои отъ казанитѣ генуезци за прѣстжпление или вина, сторена или извършена отъ нѣкого или отъ нѣкои други генуезци; никой невиненъ да не бжде наказванъ заради другъ нѣкой прѣстжпникъ или виновникъ, напротивъ, наказание ще постигне самитѣ (suos) причинители; сжщо и „отъ ягориди, които бащитѣ биха изяли, нѣма да изтръпватъ зжбитѣ на синоветѣ“ (Иезикииль, XVIII, 1) или обратно, т. е. сжщо и синътъ нѣма да бжде наказванъ за прѣстжплението на баща си, или обратно; противъ тия генуезски злосторници и прѣстжпници генуезскиятъ консулъ, който се намѣри въ мѣстото на стореното прѣстжпление, ще направи дознание, ще разпита и ще прѣсжди, както намѣри за добрѣ (prout sibi videntur), като приложи справедливость.

8. Сжщо горѣ-казанитѣ пратеници, както по-горѣ, обѣщаха, че самъ прѣславниятъ господинъ Иванко ще дава на генуезцитѣ добра, истинска и законна смѣтка за всички щети, грабежи, кражби или насилия, извършени надъ генуезци, отъ деня на сключването на настоящия миръ узнати и обявени отъ генуезскитѣ консули или консула, който прѣбждва въ неговата територия, за извършени отъ поданницитѣ и подвластницитѣ (districtuales) на горѣ-казания господинъ Иванко или отъ други нѣкои (лица), отъ каквото и да сж положение, така и по такъвъ начинъ, че горѣ-реченитѣ генуезци да получатъ пълно удовлетворение за горѣ-казаното бързо, безъ нѣкое друго разслѣдване. И освѣнъ това обѣщаха, че колкото пжти трѣба да се изведатъ нѣкои гърци, българи или други, отъ каквото и да сж положение, за свидѣтели противъ нѣкои генуезци, да ги подведатъ подъ клетва съ необходимитѣ и надлежни обряди, прѣди да се допусне свидѣтелството имъ въ нѣкой сждъ.

9. Сжщо горѣ-казанитѣ посланници и пратенници обѣщаха, че самъ прѣславниятъ господинъ Иванко ще защищава всички генуезци въ своята територия отъ каквито и да било лица досежно имота и личноститѣ, и че ще пази и варди всички генуезци и имотитѣ имъ по цѣлата си територия; и ако се случи, че самъ господинъ Иванко поиска да наруши горѣ-речения миръ, или Генуезската община започне съ него

dominus Juanchus ipsos Januenses et bona ipsorum salvare et custodire, et eisdem dare et concedere navigia super quibus possint infra tempus congruum et rationabile de territorio suo discedere, res et merces subtiles infra unum mensem inde exportare, et salem et navigia infra menses sex; ita et taliter quod possent libere de territorio suo in personis et rebus exire; et è contra de gentibus et districtualibus suis existentibus in terris Communis fiat.

10. Item, promixerunt et solempniter convenerunt præfati nuncii et ambasatores ut supra, quod præfatus et magnificus dominus Juanchus in locis ipsius habitis vel habituris, nullum fiet devetum, quominus ipsi Januenses semper et quandocumque possint et valeant, de dictis territoriis et districtu ipsius, ad ipsorum liberam voluntatem, extrahere quascumque res et merces et quæcumque victualia quæ et quas ipsi Januenses demissent (emissent) vel quomodocumque aquisivissent, ita et taliter quod nullum possit facere devetum dixtis Januensibus, sed ipsos emere permittere in territorio suo quascumque res et quæcumque victualia voluerint, salvo tempore famis; quo casu liceat super territorio suo facere devetum ipsis Januensibus et prohibitionem in tantun quod aliis quibuscumque extraneis facere deliberaret, et si contingerit ipsum alicui de victualibus facere gratiam, quod tunc teneatur facere dictis Januensibus liberam concedere potestatem.

11. Item, promixerunt dicti nuncii et ambassatores ut supra, quod dictus dominus Juanchus liberabit omnes et singulos Januenses in quibuscumque terris et locis suis repertos, cum uxoribus et concubinis et liberis ipsorum, et etiam naturalibus, ita tamen quod nullum Januensem vel aliquem de familia sua, in qua non intelligantur sclavi, aliqualiter retinere possit, sed in potestate sua ipsos ponet, ut possint quocumque voluerint ire ad suum libitum voluntatis, tanquam amici dicti domini Juanchi, et intelligantur esse Januenses et de familia ipsorum omnes et sin-

война, то тогава и въ тоя случай самъ господинъ Иванко се обвързва да пази и варди самитѣ генуезци и тѣхнитѣ имоти и да имъ дава и отстжпва кораби, на които тѣ да могатъ въ надлежно и разумно опрѣдѣлено врѣме да излѣзатъ отъ територията му, да изнесатъ оттамъ лекитѣ вещи и стоки вжтрѣ въ единъ мѣсецъ, а сольта и корабитѣ вжтрѣ въ шесть мѣсеца, така и по такъвъ начинъ, че тѣ да могатъ да излѣзатъ отъ територията му свободно досежно личноститѣ и вещитѣ; и обратно да става (сжщото) съ неговитѣ хора и поданници въ земитѣ на общината.

10. Сжщо горѣ-казанитѣ пратенници и посланници, както по-горѣ, обѣщаха и тържествено се съгласиха, че горѣ-речениятъ и прѣславенъ господинъ Иванко въ мѣста, които той притежава или ще притежава, нѣма да запрѣтява, щото сами генуезцитѣ винаги и когато и да било да могатъ и да сж въ състояние по своя свободна воля да изкарватъ отъ неговитѣ казани територии и область всѣкакви вещи и стоки и всѣкакви припаси, които сами генуезцитѣ сж купили или сж ги придобили по какъвто и да било начинъ, и при това тъй и по такъвъ начинъ, че да не може да запрѣтява на казанитѣ генуезци, но да имъ позволява да купуватъ въ неговата територия каквито вещи и каквито припаси и да пожелаятъ, съ изключение въ врѣме на гладъ; въ тоя случай се допуща да прави запрѣщения и прѣчки за самитѣ генуезци по своята територия до толкова, доколкото мисли да прави на други които и да било чужденци, и, ако би се случило, че той окаже милость нѣкому съ припаси, то да се обвърже да допуща (и) на казанитѣ генуезци (сжщата) свободна възможность (potestatem).

11. Сжщо казанитѣ пратенници и посланници, както по-горѣ, обѣщаха, че казаниятъ господинъ Иванко ще освободи всички и по отдѣлно генуезци, които сж намѣрени и се намиратъ въ които и да било негови земи и мѣста, съ женитѣ и наложницитѣ и дѣцата имъ и дори незаконнитѣ тъй обаче, че той да не може да задържи по какъвто и да е начинъ нѣкой генуезецъ или нѣкого отъ сѣмейството му, въ което да не се подразбиратъ робитѣ, но да имъ дава възможность, щото тѣ да могатъ да отидатъ кждѣто и да поискатъ по свое соб-

guli qui declarati fuerint per consulem Januensem, ipsos esse Januenses.

12. Item, promixerunt prædicti nuncii et ambasatores ut supra, quod dictus dominus Juanchus salvabit et custodiet omnes et singulas res et merces quorumcumque Januensium prædictorum, nec exigere, percipere vel colligere, exigi, colligi, vel percipi facere a dictis Januensibus nostris, pro eorum rebus et mercibus ibidem portandis, vehendis, vel transmittendis, et tam per mare quam per terras, nisi duos pro centenario tantum valoris et existimationis dictarum rerum; videlicet, unum pro centenario pro introitu, et alterum pro exitu; non tamen intelligantur in ipsis rebus, navigia, aurum, argentum, perlæ veraces, seu jocalia aliqua, immo cum ipsis navigiis, auro, argento, perlis et jocalibus, tam ibidem portandis, transmittendis, quam extrahendis et exportandis, ipsi Januenses nostri sint liberi, franchi et immunes, et esse debeant, et pro franchis, liberis et immunibus haberi et tractari ab ipso domino Juancho, subditis et officialibus ejusdem; sane semper intellecto quod præfati Januenses ad solvendum prædicto comerchio teneantur ut supra, ipsis vendentibus et alienantibus res et merces prædictas; ipsis vero non vendentibus seu alienantibus, nequaquam pro eis aliquod solvere teneantur; excepto pro rebus et mercibus quæ portarentur per eos et extraherentur de dictis terris ad aliqua alia loca, pro quibus solvi debeat unum pro centenario tantum; neque super ipsis Januensibus imponi possit aliqua alia cohentio (cohertio), mutuum seu gravamen in dictis terris suis, per ipsum dominum Juanchum, gentes et subditos ejusdem.

13. Item, promixerunt prædicti ambasatores et nuncii ut supra, quod dictus dominus Juanchus liberam restitutionem faciet, infra menses duos postquam ad ejus notitiam venerit de pace prædicta, heredibus quondam Lodixii de Goasto, de quibuscumque

ствено желание, като приятели на казания господинъ Иванко и да се смѣтатъ, че сѫ генуезци и отъ тѣхното сѣмейство всички и по отдѣлно, които генуезскиятъ консулъ обяви, че сѫ генуезци.

12. Сѫщо горѣ-казанитѣ пратеници и посланници, както по-горѣ, обѣщаха, че казаниятъ господинъ Иванко ще пази и варди всички и по отдѣлно вещи и стоки, чиито и да сѫ отъ горѣ-казани генуезци, и нѣма да изисква, взима или събира, нито да допуща да се изисква, взима или събира отъ казанитѣ наши генуезци за тѣхнитѣ вещи и стоки, които пакъ тамъ се донасятъ, прѣвозватъ или се изпращатъ, както по море, тъй и по суша, повече отъ 2 процента отъ цѣната и стойностьта на казанитѣ вещи, и то 1 процентъ за вносъ и 1 процентъ за износъ; обаче въ тия вещи да се не разбиратъ: кораби, злато, сребро, истински бисери или други скѫпоцѣнности, напротивъ, нашитѣ генуезци съ самитѣ кораби, злато сребро, бисери и скѫпоцѣнности, които било че се тамъ донасятъ (и) прѣпращатъ, било че се изкарватъ и изнасятъ, да биватъ свободни, необложени съ мита и налози и трѣба да бѫдатъ и да се считатъ и третиратъ за свободни и необложени съ мита и налози отъ самия господинъ Иванко, поданницитѣ и чиновницитѣ му; обаче винаги да се разбира (sane semper intellecto), че горѣ-казанитѣ генуезци се задължаватъ да плащатъ казаното мито, както по-горѣ, когато сами продаватъ и обмѣнятъ горѣ-казанитѣ вещи и стоки; но когато тѣ не продаватъ или не обмѣнятъ, по никой начинъ да не се задължаватъ да плащатъ нѣщо за тѣхъ, съ изключение за вещи и стоки, които се донасятъ отъ тѣхъ и се изнасятъ отъ казанитѣ земи за други нѣкои мѣста, и за които трѣба да се плаща само 1 процентъ; и върху самитѣ генуезци да не може да се налага нѣкоя друга глоба, принудителенъ заемъ (реквизиция въ форма на заемъ) или тегоба въ казанитѣ негови земи отъ самия господинъ Иванко или отъ неговитѣ хора и поданници.

13. Сѫщо горѣ-казанитѣ посланници и пратенници както по-горѣ, обѣщаха, че казаниятъ господинъ Иванко вѫтрѣ въ два мѣсеца, слѣдъ като дойде до неговото знание за горѣречения миръ, да върне безъ прѣчки на наслѣдницитѣ на по-

rebus et bonis dicti quondam Lodixii, quæ res et bona in ipsum dominum Juanchum seu subditos suos pervenerunt, tempore mortis dicti quondam Lodixii, vel legisperitæ personæ pro ipsis hæredibus, seu personæ pro communi transmissæ.

14. Item, promixerunt prædicti ambassatores ut supra, quod ipse magnificus dominus Juanchus infra mensem unum proxime venturum a die notificationis sibi factæ de pace prædicta per publicum instrumentum, cum juramentis et aliis quibuscumque cautelis ratificabit, approbabit et confirmabit pacem prædictam et omnia et singula in ea contenta, quam perpetuo attendere promittet.

15. Quæ omnia et singula supra scripta dictæ partes, dictis nominibus, sibi invicem et vicissim, et una pars alteri, et altera alteri solempnibus stipulationibus hinc inde intervenientibus, promixerunt et ad cautelam juraverunt ad sancta Dei Evangelia, corporaliter tactis sacris Evangeliis; videlicet, præfati dominus Potestas, ambassatores et concilium, more Latinorum tactis sacrosanctis Scripturis, et præfati domini Costa et Jolpani, nuncii et ambassatores præfati, more Græcorum; prædicta omnia et singula habere perpetuo et tenere per se ipsos, gentes et subditos, et officiales eorumdem et dicti Communis, et universos Januenses; ratta, grata et firma attendere complere et observere, et in nullo contra facere vel venire, aliqua ratione vel causa quæ dici vel excogitari posset, de jure vel de facto, sub pœna et in poena perperorum centum millium aureorum, ad sagium Peyræ; in quam poenam incidat pars non observans parti observanti, toties quoties fuerit contra factum vel ut supra non observatum pro dampno interesse partis observantis; et quae poena possit comiti (committi) et exigi cum effectu per partem observantem a parte contra faciente, quoties fuerit contra factum vel ut supra non observatum cum restitutione omnium et singulorum dampnorum interesse et expensarum quæ propter ea fierint; qua poena soluta vel non, prædicta omnia et singula nihilominus rata et firma perpetuo perdurent. Et pro his omnibus et singulis attendendis et observandis, præfati domini Potestas, ambassatores et concilium obligaverunt et ypothecaverunt dictis

койния Лодиксий де Гоасто ония отъ вещитѣ и имотитѣ на казания покойний Лодиксий, които вещи и имоти сѫ достигнали до самия господинъ Иванко или до неговитѣ поданници въ врѣме на смъртьта на казания покойний Лодиксий, или на вѣщо въ законитѣ лице (адвокатъ) вмѣсто самитѣ наслѣдници, или на лице, изпратено отъ страна на общината.

14. Сѫщо горѣ-казанитѣ посланници, както по-горѣ, обѣщаха, че самъ прѣславниятъ господинъ Иванко прѣзъ найблизкия мѣсецъ отъ деня, когато му се извѣсти за сключения горѣ-казанъ миръ, чрѣзъ държавенъ актъ, съ клетви и други каквито и да сѫ обезпечения ще скрѣпи, одобри и подтвърди горѣ-речения миръ и всичко и по отдѣлно, което се съдържа въ него, (миръ) който той се обѣщава да държи вѣчно.

15. Това горѣ-написаното, всичко и по отдѣлно, казанитѣ страни, съ казанитѣ имена, си обѣщаха взаимообразно, едната страна на другата и другата на първата, при тържественни обѣщания, излѣзли отъ едната и отъ другата страна, и за обезпечение заклеха се надъ светото Божие Евангелие, като се докоснаха до светото Евангелие, именно, горѣ-казанитѣ господинъ подеста, посланницитѣ и съвѣтътъ по латинския обичай, като се допрѣха до свещенното Писание, а горѣ-реченитѣ господа Коста и Йолпани, горѣ-казанитѣ пратенници и посланници, — по гръцкия обичай: да иматъ вѣчно и държатъ всичко горѣ-казано и по отдѣлно тѣ сами, и тѣхнитѣ хора, поданници и чиновници, както и ония на казаната община, тъй и всички генуезци; точно, доброволно и здраво да (го) съблюдаватъ, изпълняватъ и пазятъ и въ нищо да не постѫпватъ и отиватъ противъ по какво-годѣ основание или причина, която би могла да се каже или измисли, de jure или de facto, подъ (страхъ на) глоба и въ глоба отъ 100000 златни перпери по курса на Пера; въ тая глоба да впадне оная страна, която не спазва, въ полза на оная, която спазва, толкова пѫти, колкото пѫти се постѫпи противъ или не се спази както по-горѣ, за врѣди и загуби на спазващата страна; и спазващата страна да може да конфискува и изисква на дѣло (cum effectu) тая глоба отъ постѫпващата противъ страна, колкото пѫти се постѫпва противъ или не се спазва както по-горѣ, съ връщане на всички и по отдѣлно врѣди и загуби и на

ambassatoribus, omnia et singula bona dicti Communis Januæ et oppidi Peyræ, quæ aliquo capitulo obligari non prohibentur; et prædicti ambassatores omnia et singula bona præfati domini Juanchi præsentia et futura, mobilia et immobilia, quæ nunc habet vel possidet, vel in futurum habebit vel possidebit.

16. Actum Peyræ, in palatio habitationis domini Potestatis, in aula superiori dicti palatii, anno dominicæ nativitatis MCCCL XXXVII-o, indictione nona secundum cursum Januæ, die vigesima septima maii, hora post tertiam et ante nonam; præsentibus testibus ad hoc vocatis et rogatis, discreto viro domino Antonio de Via, notario vicario curiæ ipsius domini Potestatis; Angelino de Sirimbaldo; de Saulo; Lodixio de Ponte, quondam Joannis; Lodixio Carpeneto, filio Laurentii; Bartholomæo Villanucio, notario, interprete publico prædicta omnia legente, prædictis Costæ et Jolpani interpretanti; Joanne de Bozolo, notario, et Raffaële de Via Cava, filio Georgii, milite curiæ ipsius domini Potestatis.

17. Extractum est ut supra de volumine sive libro conventionum Communis Peyræ, existente penes dominum Potestatem Peyræ, sed ab authentico publici instrumenti scripti manu Hetoris de Abeneriis, notarii, in dicto libro extensi et publicati.

Antonius de Murtedo de Monilia, notarius.

разноскитѣ, които сѫ станали поради това; заплати ли се, или не тая глоба, горѣ-казаното всичко и по отдѣлно все пакь точно и яко вѣчно да трае. А за съблюдаване и спазване на всичко това и по отдѣлно горѣ-казанитѣ господа подеста, посланници и съвѣтъ заложиха и ипотекираха на казанитѣ посланници всички и по отдѣлно имоти на казаната община Генуа и на града Пера, за които никакъвъ законъ не прѣчи да бѫдатъ заложени; и горѣ-казанитѣ посланници (заложиха) всички и по отдѣлно имоти на горѣ-речения господинъ Иванко, сегашни и бѫдащи, движими и не движими, които той сега ще притежава и владѣе или въ бѫдаще ще притежава и владѣе.

16. Извършено въ Пера, въ палата за живѣене на господина подеста, въ горнята зала на казания палатъ, въ 1387 година отъ рождество Господне, въ деветия индиктионъ, спорѣдъ броението на Генуа, въ 27. день на май, часа слѣдъ три и прѣди деветъ, въ присѫтствието на свидѣтели, повикани и призовани за това: почтенния мѫжъ господинъ Антонио де Виа, нотаръ-помощникъ на курията на господина подеста, Анджелино де Сиримбалдо, де Сауло, Лодиксий де Понте, синъ на покойния Иоанна, Лодиксий Карпенето, синъ Ливрентиевъ, Бартоломео Виллануцио, нотаръ, държавенъ прѣводачъ, който прочете всичко горѣ-казано, като прѣвеждаше на горѣказанитѣ Коста и Йолпани; Иоаннъ де Боцоло, нотарь, и Рафаелъ де Виа Кава, синъ Георгиевъ, дворски щитоносецъ на самия господинъ подеста.

17. Извлѣчено е, както по-горѣ, отъ тома или книгата на договоритѣ на общината Пера, която се намира у господина подеста на Пера, но отъ автентичния държавенъ актъ, писанъ отъ рѫката на Хектора де Абенери, нотаръ, изложенъ и публикуванъ въ казаната книга.

Антонио де Муртедо де Монилия, нотаръ.

Архимандритъ Онуфрий Поповичъ Хилендарецъ.

Миналата година, прѣзъ кратковрѣменната си обиколка по Св. Гора, ние имахме възможность лично да се запознаемъ въ Хилендарския мънастиръ съ многоуважаемия и почтенъ старецъ о. Сава, мънастирския библиотекарь. Въ краткия ни разговоръ за разнитѣ документи по епохата на нашето възраждане, които се пазятъ въ Хилендарския мънастиръ, о. Сава има добрината да ни съобщи, че такива документи има твърдѣ много, особено въ кореспонденциитѣ на разни лица, и между другото обърна ни вниманието на единъ ръкописъ отъ ново врѣме, който, споредъ думитѣ на о. Сава, съдържалъ нѣкои интересни подробности за българската църква въ Цариградъ. Понеже врѣмето, съ което разполагахме, бѣше твърдѣ късо, ние замолихме о. Сава да го прѣпише и ни го изпрати. И о. Сава прѣлюбезно изпълни нашата просба: още миналото лѣто той ни изпрати прѣписъ отъ въпросния ръкописъ подъ насловъ: „Нѣколико подробности за бѫлгарская церква у Цариградъ. Изъ архива монастыра Хиландара прѣписалъ Сава монахъ и библіотекаръ 1910“. Ние считаме за свой дългъ да поднесемъ тукъ дълбоката си благодарность на многоуважаемия о. Сава за тая му къмъ насъ любезность и съ негово съгласие обнародваме тукъ тоя твърдѣ интересенъ документъ за нашето недавно минало.

Въ сѫщность това е една статия, която, споредъ началото на нейното „Предисловіе“, е била приготвена отъ автора ѝ за вѣст. „Дунавски Лебедъ“ на Раковски, но която, както се види, не достигнала своето назначение и останала въ Хилендарския мънастиръ, дѣто е била и писана, както ще видимъ по-нататъкъ.

Като поводъ за автора да напише тая статия, до колкото може да се сѫди по началото ѝ, сѫ послужили нѣкои непълноти и невѣрности по въпроса за възникването на българската църква въ Цариградъ, които авторътъ забѣлѣзалъ въ една статия, помѣстена въ брой 51. и 53. на „Дунавски Лебедъ“[1]). Авторътъ на нашия ръкописъ повидимому си задава за цѣль да попълни тия блѣзни и да поправи невѣрноститѣ, като изхожда отъ възгледа, че „исторіа трѣбва да ся излага праведно, судително и безпристрастно, за да може по (слѣдъ) время да послужи на историцы за бѫлгарска исторіа“, и че, „какъвъ да е предметъ, ако ніе критически (разсудни), задава по (слѣдъ) время на исторически списатели затрудности“. Но заедно съ това той схваща задачата много по-широко. Като изтъква, че въ цѣлата работа главниятъ въпросъ се върти около българското просвѣщение и началото на българската църква въ Цариградъ, а сѫщо и около „тоя важныи бѫлгарски (разб. църковенъ) въпросъ“, авторътъ най-чистосърдечно се изповѣдва така: „За таковъ важенъ и за бѫлгарската исторіа полезенъ предметъ мы способны ни сме, но за воспоминаніе и нѣкаква важна описанія ще предложимъ предъ очите на читатели, *що сме слушали, видѣли и са́ми радили,* кату за да бы автори бѫлгарски посигорно описали бѫлгарска нова исторіа, и ето показвами ся предъ очите на всички свѣтъ“. Обаче въ изложението си авторътъ не издържалъ своя планъ: той нищо не говори нито за българското просвѣщение въ обширенъ смисълъ, нито за българския църковенъ въпросъ, а просто излага ни биографията на архимандрита Онуфрия, съ чиято дѣйность той свързва и главния си въпросъ, какъ е възникнала българската църква въ Цариградъ, — въпросъ, на който сѫ посветени само нѣколко страници въ края на статията. Оттука ясно става, че собствено главната цѣль на автора е била не толкова въпросътъ за българската църква въ Цариградъ, колкото да изтъкне заслугитѣ на архимандрита Онуфрия, който, по всичко се види, не само е игралъ немалка роля въ въпроса за църквата, но и изобщо е билъ единъ отъ оная плеяда български дѣйци въ периода на нашето възраждане, чиито както дѣйностъ, тъй и имена тепърва още прѣдстои да се изнамѣрятъ и да имъ се даде надлежното и заслужено мѣсто въ новата ни история.

Но тъкмо съ това отстѫпване отъ главната си задача авторътъ е направилъ статията си твърдѣ интересна, тъй като той значително разширилъ темата си и затова ни дава много любопитни свѣдѣния както за съврѣменнитѣ нему събития, свързани съ живота и дѣйностьта на о. Онуфрия, тъй и за близкото прѣди тѣхъ врѣме. Така той ни дава нѣкой подробности за злодѣйствата на кърджалиитѣ и даалиитѣ въ края на XVIII. и прѣзъ първата четвърть на XIX. вѣкъ въ южна България и особено въ родното му мѣсто с. Енина и Казанлъкъ,—злодѣйства, въ които авторътъ вижда, както самъ се изразява, „гръцко масло“, и които обяснява като злочести сетнини за българитѣ отъ войнитѣ на Русия и другитѣ европейски държави, защото за България тия войни не донесоха никаква полза, а само злини; по-нататъкъ авторътъ ни описва, какво е било просвѣщението въ негово врѣме въ с. Енина и Казанлъкъ въ свръзка съ първоначалното образование и първата дѣйность на о. Онуфрия като учитель; дава ни нѣкои интересни подробности за дѣйствията на гръцкитѣ владици въ България и особено на търновския митрополитъ Илариона, извѣстенъ подъ името Критски, въ свръзка съ проповѣдническата дѣйность на о. Онуфрия и съ въпроса за ржкоположението му за владика; съобщава твърдѣ характерни епизоди отъ живота на архимандрита Неофита Бозвели, чийто личенъ приятель е билъ, споредъ статията, о. Онуфрий, който не малко му е услужвалъ, сжщо и за заточението на Неофита заедно съ Илариона Макариополски въ 1845 г. на св. Гора, съ когото о. Онуфрий е билъ така сжщо личенъ приятель и се намиралъ въ постоянни сношения[1]), и най-сетнѣ авторътъ на нашата статия ни съобщава съвсѣмъ нови подробности, или по-добрѣ, интимната страна на въпроса за възникването и уреждането на

---

[1]) Това е именно недовършената статия на Раковски подъ насловъ „Нѣколко подробности за българскаѭ народна цьрквѫ въ Цариградъ,“ почната въ бр. 51 отъ 19. септемврий и продължава въ брой 53. отъ 3. октомврий 1861.

---

[1]) Това най-ясно ще ни покаже слѣднето писмо на Илариона Макариополски до о. Онуфрия:

Всепреподобнѣйшему Архимандриту Онуфрію Хилендарцу
въ Цариградъ.

Ваше Всепреподобіе!

Отче Архимандрите Онуфріе!

братски привѣтствувамъ.

По вопрошеніето мое за Вашето ми драго здравіе молимъ Вы приключенното писмо за Г-на Гавріила Моравенова потруде(тє)ся та му го привручете, и кажете му отъ мене подобающе поздравленіе и привѣтствіе.

Отъ тука нѣма съ що да вы зарадвамъ. Братіе сж на мысль за Арсаница, но св. ктитори да сж на помощь—друго, мой другарь, многострадалныи Архиманд. Неофѵтъ 4-го іунія освободися. Всемилостивый Богъ помиловавъ его, посла Архангела Своего Михаила, който не щя да пита има ли Патріарбългарската църква въ Цариградъ въ свръзка съ дѣйностьта на о. Онуфрия при сжщата църква.

Но кой е билъ авторътъ на нашата статия? Ако се сжди по нѣкои мѣста въ нея не подлежи на никакво съмнѣние, че статията е написана отъ брата на о. Онуфрия, както това се види отъ слѣднитѣ фрази: „Мой отецъ хаджи попъ Иванъ училъ въ Травна, азъ учихъ съ моего брата Богданча (Богданъ, Бойчо) въ Казанлжкъ по просто ученіе“, или „...все недѣлно евангеліе (Киріякодроміонъ) Софроніа врачанскаго епископа, кое поученіе братъ Богданчо всяку недѣліа и празникъ предаваше у церкву“, или „въ 1829 годину братъ мой Богданъ въ калугерство преименованъ Онуфрій“, или „въ 1830 година братъ мой архимандритъ Онуфрій“, сжщо и отъ слѣдния пасажъ: „Иларіонъ, като си нагласи работа, изпрати да му предъ очите представя Онуфріа, онъ прати мене да кажу г. Грую и като му казахъ, нѣка иде, каже, да ся не бои, що ще му чини .... Онуфрій .... облѣчися въ свое най-одлично облекло.... пойдохъ и азъ по него тжй дерзновенно, като чи отхождаше на разходъ.... Ази брата не оставихъ самъ....“ (стр. 58). И тъй нѣма никакво съмнѣние, че авторътъ на нашата статия е билъ родниятъ братъ на о. Онуфрия.

И наистина, отъ разказитѣ на живиятъ още днесъ 70—80 годишенъ старецъ Онуфрий Седмаковъ отъ Казанлъкъ, сестринъ синъ на архимандрита и носящъ неговото име, излиза, че о. Онуфрий е ималъ само единъ братъ х. Минко, обаче той надали е могълъ да напише нашата статия, едно защото не е живѣлъ въ Хилендаръ, дѣто е била писана статията, и друго, защото той е билъ въ Казанлъкъ *яхнаджия* (добивалъ орѣхово и сусамово масло) и никога не се е занима-

---

шеска Епистоліа, или ферманъ Царски; пуща ли го Геро Софроніа отъ Кареа, или не, но поведе го за ржкж та му рече, хәйде, рабе благій, при Бога въ Царство Небесное, да тя освободж азъ вѣчно, а твойте бьлгари ся канятъ, та не може да ся наканятъ. — Не надѣитеся на князя на сыны человѣческія въ нихже нѣсть спасенія — и така остави намъ здравіе. — Нема вече Неофѷта нема. Отъ троица другары останахъ азъ самъ и за мене милостивъ Богъ. — Сія и оставамъ

12-го іунія 1848.

Вашъ во Христѣ братъ и доброжелатель
Іермо(на)х Іларіонъ С. Хилендарски.

Въ архивата на Хилендарския мънастиръ се пазятъ и други писма на Илариона Макариополски до о. Онуфрия, които ще бждатъ обнародвани на друго мѣсто.

валъ съ книжовенъ трудъ. Дѣдо Онуфрий Седмаковъ казва още, че архимандритъ Онуфрий е ималъ „чиракъ“ нѣкого-си дѣдо Рачо — попъ Хрисанда, който е живѣлъ дълго врѣме съ архимандрита и послѣ станалъ калугеръ въ Мъглишкия мънастирь (Казънлъшко);[1] но да се прѣдполага, че той е написалъ нашата статия, не е допустимо, защото той не би се нарекълъ роденъ братъ на о. Онуфрия. Остава, слѣдов., да приемемъ, че тя е била написана отъ самаго о. Онуфрия. Към такова заключение ни навождатъ нѣкой данни, които ни дава съдържанието на самата статия.

1. Твърдѣ подробно, до най-малкитѣ дреболии, описанитѣ случаи и разговори въ живота на о. Онуфрия, които сѫ могли да се запомнятъ само отъ самия него, който ги е прѣживѣлъ; 2. нѣколкото приведени въ статията писма — документи, които сѫ могли да се запазятъ само у него самия и чието значение само той е могълъ да изтъкне; 3. заинтересованостьта на автора отъ въпроса за българската църква въ Цариградъ, — въпросъ, въ разрѣшението на който, споредъ статията, о. Онуфрий е вземалъ непосрѣдствено участие; 4. отношенията на автора къмъ Неофита Бозвели; така той пише: „Сега чакъ по смерти Неофита и по 20 години питамъ, какъ са зовеше баща му да му пишимъ житието“ (стр. 61). Очевидно такава заинтересованость къмъ живота на Неофита не е могълъ да има Онуфриевиятъ братъ, а самъ Онуфрий, който е билъ неговъ личенъ приятелъ и е считалъ за свой дългъ да му напише „житието“; на друго мѣсто за Неофита пише: „Колко ми писма писалъ е, на две на три мѣста ще е въмешена горе-речена речъ!“ Отъ тия думи ясно става, че тукъ самъ Онуфрий говори за себе си, защото той, а не братъ му, се е намиралъ въ прѣписка съ Неофита; 5. на стр. 64 четемъ: „Ахъ, Николче и Александре, то е ваша должность тука да очистите историческо чисто жито отъ кѫклъ, а не моя, но понеже вы молчите, ази ще и то да кажа“ — подобенъ упрекъ е могълъ да излѣзе само отъ устата на о. Онуфрия, който е работилъ заедно съ Николча Евтимовъ и Александра Екзарха въ Цариградъ за българската църква; най-сетнѣ 6. на стр. 49 авторътъ, който изброява главнитѣ дѣйци по въпроса за българ-

---

[1] Тия свѣдѣния за разказитѣ на Онуфрия Седмаковъ има добрината да ни съобщи г. Матю Георгиевъ отъ Казанлъкъ, народенъ учитель въ София, комуто изказваме тукъ благодарностьта си.

ската църква, назовава и „писящій настоящее описаніе,“ въ когото не съмнѣнно трѣба да видимъ пакъ самаго о. Онуфрия, а не негова братъ, защото послѣдниятъ нийдѣ не се изтъква изобщо като народенъ дѣецъ въ Цариградъ, а се говори само за Онуфрия, па и самъ авторътъ пише, че той прѣдлага на читателитѣ това, „що е слушалъ, видѣлъ и *самъ радилъ*,“ а радилъ е само Онуфрий въ дадения случай, защото той първъ е настоявалъ за по-скорошното откриване на българска църква въ Цариградъ, той е взелъ най-непосрѣдствено участие въ освещаването ѝ и той едничъкъ на първо врѣме е свещенодѣйствувалъ и живѣлъ при сжщата църква. Приведенитѣ тукъ данни не оставятъ никакво съмнѣние, че авторътъ на нашата статия е билъ самъ о. Онуфрий, който, може би, отъ прѣголѣмо „смирение“ е поискалъ да скрие своето авторство подъ лицето на своя роденъ братъ, но не можилъ напълно да го маскира, като е пропусналъ на нѣкои мѣста, разбира се, незабѣлѣзано за него самия, да се изтъква съвсѣмъ ясно неговата личность.

Най-послѣ за подтвърдение на горния изводъ ние ще посочимъ и това, че о. Онуфрий, като добъръ родолюбецъ и единъ отъ образованитѣ за врѣмето си люди, които сж считали за свой священъ дългъ да се потрудятъ за просвѣтата на народа си, се е занимавалъ и съ списателство. Въ 1850 г. той прѣвелъ и издалъ на свои срѣдства твърдѣ разпространената на врѣмето си у насъ книжка „Духовныи зракъ,“ къмъ която е приложенъ и неговиятъ портретъ, съ подписъ „Онуфрій Поповић Хилендарскаго монастыря Архимандритъ Кжзанлжчанинъ.“ [1]) Въ сжщата година той обнародвалъ въ „Цариградски вѣстникъ“ (год. III (1850), бр. 84) двѣ стихотворения: „Пѣснь на Бжлгарската цьрква въ Цариградъ“ и „Стихови на баба Бжлгарка???“, които носятъ подписъ: „Списани отъ А(рхимандрита) О(нуфрія) Поповича Хилендарца при бжлг(арската) църква. 24. янн. 1850. Цариградъ“. Тия стихотворения по езикъ, — сжщия българо-сърбо-руски езикъ, на който е написана и нашата статия, — па и по правописъ, а за първото и по сюжетъ стоятъ много близко до нашата статия, та за сравнение ние прѣпечатваме и двѣтѣ въ края като притурка.

---

[1]) Пълното заглавие на книжката е: „Духовныи зракъ. Сердце человѣческое бываетъ или храмъ Божій, или жилище Сатаны. Отъ Рѡссійскій на Славяно-Болгарскій языкъ превелъ и издалъ своимъ иждивеніемъ Онуфрій П(оповићъ) Хилендарскагѡ Монастыря Архимандритъ Кжзанлжчанинъ. Въ Цариградъ. Въ Патріаршеской Типографіи, 1850.“

Къмъ коя година се отнася написването на нашата статия, авторътъ, т. е. о. Онуфрий, така сѫщо не отбѣлѣзва; обаче той и въ тоя случай ни иде на помощь самъ сѫщо тъй за него незабѣлѣзано. Така, на стр. 53 той пише: „Ліатосъ като видѣхъ у бѫлгарските книжницы описаніе о нѣкоя си нещасная фамилия, разплака ми сѫрдцето“ и т. н. Нѣма съмнѣние, че тукъ става дума за познатата повѣсть на В. Друмевъ (митроп. Климентъ), която, както е извѣстно, за първъ пѫть била напечатана въ „Българскы книжицы“ год. III, ч. II и III, отъ юлий до ноемврий 1860 г. Ако о. Онуфрий казва, че „ліатосъ видѣлъ у бѫлгарските книжицы“ тая повѣсть, то ясно става, че по-нататъкъ назадъ отъ 1861 г. не можемъ да отиваме, защото той не е могълъ да прочете цѣлата повѣсть прѣзъ лѣтото 1860 г. Отъ друга пъкъ страна, както вече забѣлѣзахме, авторътъ, т. е. о. Онуфрий, е взелъ поводъ за написването на статията си отъ обнародваната въ бр. 51 и 53 на „Дунавски Лебедъ“ статия, а тия броеве носятъ дата 19. септемврий и 3. октомврий 1861 г., слѣдов. нашата статия не е могла да бѫде писана по-рано отъ началото на 1862 г., защото е потребно било не малко врѣме, докато „Дунавски лебедъ“ достигне отъ Бѣлградъ до Св. Гора. Че по-рано отъ 1862 г. ние не можемъ да отиваме при опрѣдѣление на дата, ни показва и това, че авторътъ, като говори за заточението на Неофита Бозвели въ 1841 г., посочва, че оттогава сѫ се изминали 20 години (вж. стр. 61), слѣдов. и по-късно отъ 1862 г. не можемъ да отиваме. Установяването датата на нашата статия ни навожда на мисъль, че послѣднята не ще да е довършена, защото самъ авторътъ въ началото на изложението се обѣщава така: „Мы зафащами нашъ предлогъ мало по-рано и ще го окончамъ до сегашно времѣ“, подъ което трѣба да разбираме именно годината, когато е писалъ статията си, а пъкъ въ сѫщность той достига само до 1849 г., а би могълъ да продължи историята на българската църква въ Цариградъ и по-нататъкъ, понеже о. Онуфрий е билъ свещенослужитель при църквата и прѣзъ 1850 год., доколко за сега е извѣстно.

Както и да било, но нѣма никакво съмнѣние, че обнародваната тукъ статия не е нищо друго освѣнъ автобиографията, или по-добрѣ, личнитѣ спомени на о. архимандрита Онуфрия Поповъ или, както и самъ се е подписвалъ, Поповичъ, който, като първъ свещенослужитель при българската църква въ

Цариградъ и като непосрѣдственъ участникъ и очевидецъ при разрѣшението въпроса за нея, несъмнѣнно най-добрѣ „на очигледъ“ е познавалъ нейната история, и затова нѣмаме основание да му не вѣрваме. Като гаранция затова могатъ да ни послужатъ, освѣнъ напълно вѣрнитѣ му възгледи, че историята трѣбва да се пише критически и безпристрастно, още и неговото чистосърдечие, добросъвѣстность и скромность и дори скрупулйозность към своята личность, — качества, които проглеждатъ прѣзъ цѣлото му изложение, а главното е това, че той се явява напълно правдивъ тамъ, дѣто неговитѣ съобщения могатъ да се провѣрятъ отъ други извори. Най-сетнѣ о. Онуфрий е писалъ своитѣ спомени, слѣдъ като той се оттеглилъ, поради напрѣдналата си, вѣроятно, възрасть, въ Хилендарския мънастиръ на покой, и затова той е могълъ да гледа право въ очитѣ на истината, безъ да се поддава на това или онова влияние. Отъ Хилендаръ той все пакъ се е интересувалъ и слѣдилъ за вървежа на българския църковенъ въпросъ, като е дѣлилъ и радость и скърбъ наравно съ своитѣ съотечественици и съ цѣлия български народъ, и пакъ тамъ, вѣроятно, наскоро слѣдъ това е починалъ въ пълно спокойствие на съвѣстьта, че е допрѣнесълъ нѣщо въ „ползу роду своему болгарскому“, споредъ думитѣ на о. Паисия Хилендарски.

Доколкото може да се сѫди по съдържанието на обнародваната тукъ статия, архимандритъ Онуфрий се явява високо-патриотична и твърдѣ симпатична личность и заслужва по-голѣмо внимание. Както се научаваме, членоветѣ на „Казанлъшката дружба“ въ София сѫ взели рѣшение да се напише историята на тѣхния градъ, и ние се надѣваме, че тѣ найусърдно ще пристоятъ да се събератъ още много други данни за живота и дѣйностьта на о. Онуфрия, та да се изтъкне още по-ясно свѣтлата личность на тоя несъмнѣнно заслужилъ народу си тѣхенъ съотечественикъ.

Що се отнася до самото издание на статията, то тя е направена, както вече забѣлѣзахме, по прѣписа на о. Сава Хилендарецъ, като при това си позволихме да внесемъ нѣкой поправки въ текста, който повидимому не е билъ навсѣкждѣ ясенъ и понятенъ на о. Сава, и да дадемъ тукъ-тамѣ по нѣкои обяснения за по-добро разбиране. Въ какво се състоятъ тия промѣни, е посочено точно въ текста.

София. Юлий 1911. **В. Н. Златарски.**

Предисловие.

Господине учредникъ „Дун. Лебеда“, ако ви ся види слѣдующее описаніе прилично и за бѫлгарски нѣкои недостатки полезно, тогасъ молимъ вмѣстите го въ вашите стѫлповы, ако ли не, то оттріите (съ) листовете печатната си.

Ето сега изтекоха 15 годины, откакъ появих(а) ся на свѣтъ бѫлгарски вѣстницы. Но от страхъ фанаріотски нисмѣха нищо важно и истинно описовати, при кои показа ся и вѣстникъ „Бѫлгарія“, който изпървенъ ся (съ?) неописанна радость и благодарность испѫлны сѫрдца та на всите наши Бѫлгари, и да бѣше тѫй слѣдовалъ, както ся показа, до сега можеше да има, да не излѫжа, до 50 хиляды списатели!

Но за нещастіе негово, вмѣсто да пріими честь и похвала отъ своего народа, поиска да ся покаче на небето, потруди ся да свѫрже месеца на землята и да го стегне (кату краву) съ углавникъ, па да го измѫзе и ся (съ?) уния напои цѣлѫ Бѫлгарія, ала поквари му ся маята и сыренето му очервивѣ, потомъ вмѣсто похвала, прія от вси православны клятву и укоризнъ, а от Езоити исключеніе и презреніе. Жалостна стваръ и много жалостна! Вмѣсто да ся славятъ и хвалятъ, іоще и помагатъ два, три бѫлгарски вѣстницы, а то напротивъ, укоръ, осужденіе, псуване, даже и на жените си. Единъ циганоцинцаръ, други брадословъ, други фанаріотски подлясникъ, други незнамъ какѫвъ, пѫлни три години ся (съ?) разни такива новины испѫлнени бѣха вышереченны бѫлгарски вѣстницы!

Чи затова ли ся жалите, о добріи вѣстникари, що народъ сиромашки не вы плаща, за да си описувате по воли гнусните пристрастіа? Не, Господа, не, поведите ся молимъ почтенно, за да пріимите честь отъ человѣцы, а от Бога вѣчна заплата, нѣ отъ някое тщеславіе или пристрастіе, говоримъ, нъ сяжалувамъ и васъ, и свое родолюбіе, зато и совѣтувамъ за кое сичкіа свѣтъ знае, що е писано у Ваши листови. Упростите.

Види ся іоще по вѣстницыте, чи г. Д. Цанковъ players ниможе да ся нахвале, като ушъ чи той былъ органъ и фитилъ за бѫлгарското просвещение и днешно обстояніе. Мало нящо бы было, ако не бы поуніятилъ себѣ и вѣстника си. Обаче и нему ся пада нещо похвала, колкоту и на премудраго Соломона, что истиня истинна, пре нѣгово вѣсникъ ни единъ вѣстникъ нисмееше ни рѣчицу да каже зло за фанаріоти и грцки владицы, само тука треба честь да му ся неотнима, ако понатамо колко то на высоко да полети, толкува въ пучинѫ морская паде. Обаче и тука е за сожаленіе, что онъ ніе толковѫскривъ, колкото онея, кои що го на тоя пѫтъ поведохѫ.

У брой 51. „Дунавскаго Лебеда“ види ся нѣкій списателъ за нѣколку подробности за бѫлгарская въ Цариградъ церква. Добръ любородецъ и ревнителъ, но види ся да е въ историцыте іоще младъ и зато предмета за бѫлгарската цьрква твѫрдѣ кѫсно зафаща. Тако въ нея година, кога ся започна дѣйствіе за бѫлгарска у Цариградъ цьрква, бѣха познаменити лица Тапчилещовцы и други, а нищо за архимандрита Неофита Хилендарца и Николча Евтимовъ неспомина. Исторіа трѣбва да ся излага праведно, судително и безпрестрасно, за да може по время да послужи на историцы за бѫлгарска исторія. Понеже сгои: „бѣ ся опредѣлилъ некой си Габровецъ Николча Ефтимовъ и хаџи Томане“, и тое кѫсно, по-рано е слѣдующія от вышереченная, кога казалъ Рифатъ паша Стефану бегу: „Мюжделеръ олсунъ.“ Порано е отъ горните, но и тука има питане, чи когато ніе зналъ Стефан бегъ, какъ то е истинна, ни трѣбва ли да ся наведе, кой издѣйствова този ферманъ. И тука замьрчено, наконецъ напомнюва, оны бѣха нашли тамо една голяма кѫща еврейска, и тука ни напомянува, кои ся погаждаха за кѫща та съ Евреина. Види ся нѣщо престрастіе. Въ брой 23.[1]) що ся говоре за Стефана бега, то е все истинна, нѣгова камъ Бѫлгари добродѣтелъ твѫрде мало описана, онъ, кога ны за сына снѫха, ни за дьшеря узетя (вм. зетя?) отъ родъ бѫлгарски ни соизволи узети, но отъ

---

[1]) Тукъ броятъ е погрѣшно показанъ вм. 53, защото тъкмо въ продължението (въ тоя брой) отъ споменатата статия въ „Дунав. Лебедъ“ се говори за Стефанаки-бега.

Власи и Гѫрцы, и направи ги мушури и посланцы у европейски державі, за полесно да стяпче (стѫпче?) напредованіе бѫлгарско, пакъ такавъ човѣкъ може ли быти родолюбецъ, па кой зна, да ли е и Бѫлгаринъ и майка му. О не само отъ Бѫлгари владицы и чиновницы не учини, но сынове са (си?) и дѫщери си погѫрчи, и зетюви си учини мушури, за полезно (по́-лесно?) да натискатъ на Бѫлгари главыти, да score ниможатъ да ся исправятъ и си отдѫхнатъ. Хубаво е познатъ Стефанъ Каманъ бегъ и на Руссіа, и на Бѫлгаріа, чи кой извади на яве тія грѫчніи (гръчкіи?) хитроковарны милиуны? Кой извади на явѣ тія патришки миліони, колку отъ Бѫлгари владицы направи, кой други гони Александра екзарха, Ѳеохара Пикула, капетана Георгіа Раковскаго, и другіихъ, и това само от Бѫлгари тѫй истрадаха.

Въ 1848 лѣто, когато поиска да оцѣни владицыте ушъ (съ заплата), показа на яве само два миліона на патрика дѫлгъ, сега слушаме седемъ, защо и гдѣ? За да брусятъ бѫлгарски іабѫлки ся (съ?) техните кѫрпѣли. Колку ли миліоны сѫ ся умножили сега за тоа бѫлгарски вопросъ, и то кому на зетюви и сватови му? За бѫлгарска полза единъ мѫнгаръ ни ся (сѫ?) изгубили, нито ся (сѫ?) на Бѫлгари дали, зато ни им ся (сѫ?) Бѫлгари ни мѫнгаръ длѫжни, подобре бы было такова име да изчесне отъ бѫлгарска та исторіа. Понадолу (ще) видимъ пріизнаха Николча и хаджи Тома за главни надзиратели, то е было чакъ околу 1849 лѣто, кой можеше на среща Стефана стояти, кога ни може ни Александръ екзарх ни г. Раковски, що бы могалъ Николча чинити! На конецъ собрали ся отец Неофитъ Рилскій и Неофитъ Хилендарски[1]) и нѣкои іоще, и изгнали Тома като чюжденецъ, а Николча изключили като недостойнаго и неистиннаго родолюбца, и вси изгнали оствѣнъ (отсвѣнъ?) священиковъ, и поставили здравы настоятели.

Тука е сега питане: въ кое лѣто кога е былъ при бѫлгарска церкова Неофитъ Хилендарски, и кога е былъ Неофитъ Рылски, и кога е былъ Г. Крьстовичь и Ник. Челѫковъ, и други, и други, и писящіи настоящее описаніе, нито именува кои сѫ были тогази священицы, кои сѫ освятили бѫлгарска църква и въ нея кои сѫ служили, тука показва ся или интересато престрастіе или невѣжаство.

---

[1]) Бозвели.

Намъ неиде въ четъ, нито какавъ предобитжкъ да браниме нито Александра екзарха, нито Драгана Цанкова, нито г. Бурмова, нито г. Раковскаго, нито пакъ Никола Евтимова, ни едного ни другаго, намъ сж вси добри, но понеже какавъ да е предметъ, ако ніе критически (разсудни), задава по время на исторически списатели затрудности. Тука е рѣчь ради бжлгарското просвѣщеніе и бжлгарска у Цариградъ цьрква, у коя година и отъ кого сж (е?) найнапредъ започетакъ сей, на конецъ и тоя важныи бжлгарски вопросъ. За описаніе бжлгарскаго просвѣщенія трябва да е отецъ Неофитъ Хилендарски, а за бжлгарска у Цариградъ цьрква Никола Евтимовъ и Александръ екзархъ, а за бжлгарски вопросъ г. Г. Крьстовичь и г. Иларіонъ[1]) бжлгарски архиепископъ, а другиму все е за лудо.

За таковъ важенъ и за бжлгарската историа полезенъ предметъ мы способны ни сме, но за воспоминаніе нѣкаква важна описанія ще предложимъ предъ очите на читатели, що сме слушали, видѣли и сами радили, кату за да бы автори бжлгарски по сигорно описали бжлгарска нова исторіа, и ето показвами ся предъ очите на всички свѣтъ.

Мы зафащами нашъ предлогъ мало по-рано, и ще го окончамъ до сегашно времѣ. Отъ кою (кога?) сж Турцы дошли изъ Азія въ наша земля, кромѣ Сьрби и Бжлгари друго племе ніе тако жестоко страдало и тежко воздышало. Сжрбы само отъ Еничаръ и то рѣдко зато, что Турцы имаха свои фамилій само въ главны градовы, какту у Бѣлиградъ, Смедерево, Шабца и Чачакъ, и твжрде рѣдко по нѣкой варошъ. Бжлгари бѣдныи, рѣдко е кое село да нема Турцы, а други села сами (само?) отъ Турцы, по вси же градовы и вароши повыше а нѣгде и сами Турцы.

Наймного е было ихтѣне и мученическо страдане отъ 1760 до 1839-та година, найтѣжко е стенѣла Бжлгаріа въ Кжрджеліиско и Джхліиско врѣмя около почетакъ оного вѣка. Казанлжчиско (казанлъшко?) село Янина три пжтъ е горело, и моего отца двойстройна кжща три пжтъ на пепелъ обращаня (обращана?), и пакъ като сарай созыдана. Гнѣздото на Кжрджаліи было е пловдинска каза, началницы Кара Османооглу и Илкооглу, Кара-Феизи и други много, името имъ съ тѣхъ за едно да пропадне и изчесне. Найголѣмо старане имаха да разорятъ и изгорятъ найглавните села, за да ся обогатѣтъ и христянска крѫвъ въ разкошие си па (да?) піятъ. Клисурцы, Коприщицы напѫлниха градовете, както Пловдинъ, Казанлѫкъ и Одрине, много пути влязоха и въ Калоферъ, покуяшаха(?) и Казанлѫкъ, по ни можиха, тука сабираха ся отъ ближни села и мужески упряха им ся, тога(ва) около града беше созыданъ шаранполъ (зыдъ) отъ печены цыгли, за кое налютены изгориха селата, и колико мѫжи, жены, дѣца уфащаха, дѣцата турчаха, жените употребяваха за кючецы и въ разкошіе да имъ заливатъ, отъ коих много отидоха кату мученицы на онзи свѣтъ, а мѫжете употребляваха като робы при конете и въ други дебели службы. Нѣкои сочичаха (сосичаха?) на хилядa части, за да си испитоватъ сабіите, нѣкои отпускаха безъ уши, безъ носовы и безъ рѫце, за да сѫ (ся?) плашатъ другите. (Това самъ съ очи си гледахъ, Боже ни дай това никому!).

---

[1]) Макариополски.

Колко бѣше студено (студно?) и жалостно, когато гледаха родители дѫщерите си обезчестени, челедъ-та—родители си безъ уши и носови, и други и други неописани мучителства и безчинія!

Защо тіа Кѫрджали небываха по грѫчки села, но само по бѫлгарски, дали ніе было и то грьчко масло, за да ся досади на Бѫлгарите и тѫй да станѫтъ Гѫрцы? Ако да ся и гѫрчки села по нещо страдали, то е мало іавно, спроти сухото ще гори и суровото. Ако бы не было такова масло, защо сѫ (ся?) ни побрижаха ферманліи владицы да пишатъ на велика цьрква, да подаде такриръ на Порта, и она да узме мѣрки, да угаси това зло, като го угаси и во Илѫково врѣмя, іавно ся показва, чи то беше грьчко масло, кое ся излея и тямъ на главата.

Около 1809 и десета година, когато Турцы заробіа Сърбіа, носеха жены и дѣца въ кошевы по четире на конъ, каква е была жалость и тогасъ, нѣка почувствоватъ онія родители, които иматъ дѣца въ хайдушки рѫце. Отъ 1804 до 1815 година анадолски манафи и везирски дѣлибашіи, като идѣха противо Россія на Русчукъ и Видинъ, заминуваха чрезъ наше село Янина, Шипка и Габрово, а които идѣха противо Сърбіа, презъ Казанлѫкъ и Чирпанъ. Прокляти дѣлибашіи принуждаваха баща ми, да ставя на конете имъ по полъ крина ечемъ на сакуй конь (криня узима 16 оки) и никога ни сѫ были у нашя конюшня отъ 8 или 10 коня помало, като ни изядѫтъ ечма, обесатъ баща ми на нозете на тавана и никой ни погледва на нашъ плачь и выкъ. Жалостна майка упущися до пріятели, снима герданы, залага и продава мило за драго, донеси дади 50 гроша, ослабѣша отца, нъ како, оста да виси на една нога, защо за да наплати и други 50 гроша, за нихны зубы чи истрилися отъ кокошіе мѣсо, виможатъ да ядѫтъ баница. И тако бѣдна майка фарли имъ іощъ 50, одпуща отца, (50 гр. кощували сѫ тогаси 20 рубета по 110 пары) рука му умаля, ни може вече да крѣпи перото, престава вечи подробно писати, за кое ніе было единъ и два пѫти, но у сички руски, сърбски и гречески сраженіа.

Въ сите европейски и руски сѫ (съ?) Турцыя сраженія, турска е войска у самой Бѫлгаріи лежаля, и едене и піене извлачала, и отъ выше прекомѣри горереченно зло употреблявала, отсвенъ харачи, гюмрюцы, несносни даноцы. За такова къмъ руссіиско и турско правителство отъ Бѫлгаріе благодѣяніе, що ся ползова Бѫлгаріа? Нищо! То само като отхождаше Александръ Павловичь у Парисъ въ 1807 година срешнах(а) ся съ Наполеона въ Оршакъ на река Нѣмна 25. юніа, писа султанъ Махмуду да умири Кѫрджелій у Бѫлгари и да дасе(?) Сърбите мырна(?), тогава Марашли паша посла Аилѫкооглу у пловдивска каза, и разбни (разби?) и истреби съвсемъ Кѫрджаліите, а самъ утиде у Сербіи и направи Милоша Обреновича князъ над Сербіа. Виждаме, что Россіа даде на Влахіа, Богданіа, Сърбіи, Черна Гора и на Греціа голяма помощь, а за Бѫлгаріа? Нещо отъ Дѫхліицыте, друго поголямо добро не направи ли? направи како не, и да ище кой да сѫкріе, ниможе, което всички свѣтъ знае и то найдобро това е.

Отъ владеніе Екатериново, Елесаветино, Александрово, Николаево и сега Александра Николаево, колкото бытки съ Турція направихася, на всяка бытка, отсвенъ друго, по 70 и 80 хиляди фамиліи (челядъ) Бѫлгари, кое въ Русіи, кое въ Бесарабіи, Влахіи и Богданіи, отведоха миліон и 600 хиляди души, какъ то наши стари бабрятъ, и сега слушаме у Александрово время 12 хиляды отъ Тулча и Доброджа, 10 хиляды отъ Видинска каза, и 10 хиляды отъ Одріанска каза, на место же испращатъ на кати (ката?) денъ безъсолны Черкезы и Татары колко то щемъ. Даноцы, които даваше Бѫлгарія преди бытки те, дава ги и днесъ и іоще повыше, ами дали щатъ помогна Черкезыте на оставши те Бѫлгари, да како (докато?) горетъ имъ кѫщите, що ги нипущатъ слободно да ходятъ по лозята и папурите имъ, при кое іощи заканятся Елени и Бошняцы, едны до Самоковъ да усвоетъ, а другы послѣдните до Софія. Мили Боже! Охъ досади ми ся да тя слушамъ, умѫлчи вече.

Любезныи мои люболодцы, ази отъ младости имахъ намереніе, да опиша въ полза потомцомъ нашимъ Кѫрджеліиското по Бѫлгаріи бѣснованіе, но понеже малакъ отлучихся отъ отечество и исторіа та добре незнаяхъ, зато три пѫтъ ходихъ во отечество, но неуспѣхъ да ся ползовамъ ни азъ, ни оны. Ліатосъ като видѣхъ у бѫлгарските книжницы (книжици?) описаніе о нѣкоя си нещасная фамилія, разплака ми сѫрцето, наумих да напоменѫ нѣщо, дано чюе[1]) и запита стари люди, та да опиши и за македонотракіиски дѫхліи, онъ[1]) е способенъ да описва при вѣсникаря бѫлгарски языкъ. Охъ, що сладакъ старобѫлгарски языкъ, и добро сладко сочиненіе произнася,[1]) да можа да видя того господина юноша, па тогава да умрѫ.

Азъ щехъ да говоря за просвѣщеніе, па каде далеко мя занеси вѣтрушката, доста ся по лугове те губихми, дай да ся повѫрнимъ да поговоримъ нѣщо и за просвѣщеніе то, което бѣше въ онія бѣдны времена твѫрде зле угаснало, градски училища бѣха елиногреческа подъ владыческо управленіе, священницы те учаха деца та си на просто цьрковно чтеніе и пѣніе и нѣколко поближни дѣца, колко за да имъ отговаратъ при церковни правило и службы, тѫй и поглавни те села, а другы простій народъ по вече съ работи[2]) поправляше работа си.

У мое село Янина, като главно село, имаше две церквы и шестъ священика, книга знаяха проста, тѫй пѣніе просто и умилително, отъ коихъ бяша поученъ Нона поп Стояновъ и Христо поп Енювъ, попъ Славовы сынови знаяха да читатъ св. Боже и да пѣятъ Господи помилуи. Кѫрджалите като изгориха пѫрвы пѫтъ селото около 1804 година, изгориха и двете церквы храмъ св. мученика Георгіа и препобная Параскева бѫлгарска, попъ Слави остана съ челядта си въ Казанлѫкъ, а кои ся вѫрнаха, покриха на преподобная Параскева церковата, само олтаря съ рагожи (что Турцы недопущаха да ся цьрква поправя), и тѫй правяха си кѫщи и моляхася Богу и служаха св. литоргія у церкву, стояха зимно время гологлавы подъ ясно небе. Боже, каде е сега у наши братіа то побоженство! Попъ Кою 130 годишны човѣкъ, пѣніе добро знаеше, а чтеніе слабо, и ни единъ денъ церква ни ся лиши, отъ кѫща та му беше ¼ далечь. Така и попъ Митю, весь денъ на нивата, а вечеръ и сутра у церкву, и на двамата сыновете низнаяха ни „Господи помилуи“ да кажатъ у церкву. Попъ Кою и попъ Митю кога читаха евангеліе, тѫй сладко, тѫй умилително, да тіе драго да слушашъ, по просто такавъ звукъ днесъ въ церковите ни ся слуша.

---

[1]) Вѣроятно авторътъ на „Нещастна фамилия.“

[2]) Въ смисълъ вѣроятно на „трудове,“

Мой отецъ хаджи попъ Иванъ училъ въ Травна, азъ учихъ съ моего брата Богданча въ Казанлѫкъ по просто ученіе, славенска граматика тогази рѣдко гдѣ и гдѣ, едва се чуеше. Около 1814 година братъ мой Богдан у дома въ една поголяма одая заведи училище, онъ подади пѫтъ, тѫ ся отвори и съгради съ его посредствомъ и трудомъ отца нашего поп Ивана едно общо училище у кое ся предаваше славенска граматика и плащашеся на учителите отъ обща школска каса и до днесъ. Сьбра до 40 ученицы, у Захра (Железникъ) само у церкву св. Димитріа чтаха бѫлгарски, зато имаше и отъ тамо четирма ученицы, Николча поп Зафираковъ, Н. Сѫлгажиоглу, Вѫлчу х. Стамовъ и Косе Стояновъ, и отъ Казанлѫкъ четворо. Въ то время яви ся смѫртоносна чума и за чистіи воздухъ у Янина прибѣгоха за здравіе главни захарски богаташи, отъ които найученыи бѣше Николча Апрѫковъ юноша прекасенъ, граматикъ славянски и еленски, Богдан братъ мой съдуши ся съ него, и пріимаше нещо отъ славенска граматика и красописаніе. Въ то время появи ся пѫрво на бѫлгарски простъ языкъ, всенедѣлно евангеліе (киріякодроміонъ) Софроніа враченскаго епископа, кое поученіе братъ Богданчо всяку нѣделіа и празникъ предаваше у церкву, за кое от народа на всякаде доби славно имя, но за лудо. Въ 1816 та година остави учениците си пѫрвому ученику Іованчу Нонову, а онъ отиде и закалугерися въ монастыръ Хилендаръ, преименовася от Боича Онуфріи. По нѣколко годины, по разорене Св. Гора от Лобутъ паша, чуся и іавися въ Сербіи духовникъ при княза Милоша.

По отцы епископу Софроніа Враченскаго, отецъ Неофитъ рылскіи издади цѣло четвероевангеліе на простъ бѫлгарски языкъ, на кого Гѫрцы немалко позавидѣха и припятству чиниху, на тыя два просвѣтитѣли трѫбва (трябва?) мы да подаваме отлично благодареніе. Въ 1829 годину братъ мой Богданъ въ калугерство преименованъ Онуфріи, пріиде отъ Россіа въ Бокурешъ, при него отиде мой отецъ и посредствомъ брата донеси 15 хиляди гроша за училище то, и отъ друго и друго мѣсто направи до 40 хиляди да ся плаща отъ фаида та на учителите.

Въ 1830 година братъ мой архимандритъ Онуфріи пріиде во свое отечество посѣтити свои любородцы и свою родбину, установи ся въ Янина въ горереченно училище, и тако кога у Казанлѫкъ у бащинъ си домъ, кога у Янина пребываваше на свой счетъ (понеже отецъ нашъ остави кѫща си у Янина за общи конакъ и отъ основаніе изново сѫзыда друга двостройна, коя и до днесъ стои у Казанлѫкъ) и както у Янина тѫй и въ Казанлѫкъ проповѣдаше слово Божіе безплатно по церковите, за кое врагъ позавидѣ наусти владыкова епитропъ поп Мишя, кой писалъ на търновскія митрополитъ, какъ вече за него хлѣбъ нема. То бѣше все отъ зависти, защо народъ, что слушаше и гледаше отъ Онуфріа, викаше дерзновенно: Ето човѣкъ за владыка.

Тогава започе да мисле митрополита съ какви плочи да подкове отца Онуфріа. Като виде Онуфріе, чи боляри казанлѫшки нище може да му дадатъ помощъ, отправися сѫ (съ?) отца поп Ивана и сѫ (съ?) сыновца си Иванчи въ Іерусалимъ. Като посѣти въ Іерусалимъ и въ Сінаиску пустыню вси святыя мѣста, вѫзврнася въ Атонску Гору и заселися въ скитъ Святоаннински, и въ 1836 година принуди го любородна ревность, пакъ дойде во отечество въ дом отца своего и както пѫрвенъ тѫй и сега неплатежно всяку недѣліа и всякіи празникъ проповѣдаше слово Божіе о просвѣщеніе и душевное спасеніе, негово слово и ученны и прости радосно слушатъ, за кое от казанлѫшки болери въ денъ испитаніа общоучилишныхъ учениковъ въ Калпачи-махала, за слово и просвѣщеніе, въ знакъ благодарности добилъ медалю сребрну звѣзду.

Потомъ позванъ бы и въ Ески-Захра, и тамо вся петдесятницѫ проповѣда слово по вси церкви безъ една пара, но препитаніе катадневноималь е достолѣпно въ богати домови, особито станъ му е былъ въ домъ хаджи Георгіа Топал-Стоевича. Въ знакъ благодарности получилъ слѣдующіи листъ на грчки языкъ.

Τοῖς ἐντιμοτάτοις τσορπατζήδες τοῦ Κιζανλικίου τοῖς ὡς ἀδελφοῖς ἡμῖν περιποθήτοις
ἀισίως.

Τὴν ὑμετέραν ἐντιμότητα ἀδελφικῶς κατασπαζόμεθα
τῇ 27. ἀπριλίου 1836 ἐν Εσκί-Ζαγόρᾳ.

Λαβάνομεν διὰ τοῦ παρόντος τὴν τιμὴν νὰ ἐρεβνήσωμεν τὰ περὶ τῆς ἀγαπηθῆς ἡμῖν ὑγίας σας, δηλοποιοῦντες, ὅτι καὶ νσισῃ (?) τοῦ κράττονος καλῶς ἔχωμεν ἄχρι τὴν σίμερον. Ὁ Πανοσιολογιότατος Ἀρχιμανδρίτης κὺρ Ὀνούφριος ὁ καὶ ἠσοφέρον τὴν παρούσαν μας, διέτριψεν ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὴν πατρίδαμας, κηρίτων τρανῶς ἐπ’ἄμβωνος τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον, διὰ τὸν ὁποῖον τόσον εὐχαριστήθημεν, ὥστε ὁποίους λόγους καὶ ἂν μεταχηρισθῶμεν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκφρασθῶμεν ἐκήνην τὴν οὐράνιον χαράν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐνίπλησαν τὰς καρδίας μας οἱ λόγοι τοῦ.

ἤθε νὰ ἠξιούτο τὸ δυστυχὲς γένος μας καὶ ἄλλον τοιούτων ποιμένων. Ἐπειδὴ δὲ ἤδη ὁ Πανοσιότης τοῦ ἀναχωρῇ καὶ ἡμῆς μένομεν ὀρφανὴ τοῦ τοιούτου πατρός, παρακαλοῦμεν νὰ τὸν ἀγαπάτε, καὶ νὰ τὸν περιθάλπητε ἀπὸ πατός (?) ἐκηντοῦ· μὴ ἔχοντες καὶ ἤδη τί νέον νὰ προσθέσωμεν, μένομεν·

Τοῖς ἐντιμοτήτος σας
Ἰκονόμ παπ Костандин Епитропъ Турновскій.
οἱ ἀδελφοὶ καὶ φίλοι [1]).

Въ сжщая година юніа месеца сжгласяватъ сж (ся?) три казы, Ески-Захра, Казанлжкъ и Ени-Захра, безъ знаніе Онуфріево, пишатъ митрополиту тжрновскому писмо повелително, ще нище, архимандрита Онуфріа да освяты епископа у Ески-

---

[1]) При всичко, че това писмо е написано доста безграмотно, то може да се прѣведе така:

До почтеннѣишитѣ Казанлъшки чорбаджии вържделени намъ
като братия
благополучно.

Вашата почтеност братски привѣтствуваме
27. априлъ 1836. въ Ески-Загора.

Чрѣзъ настоящето взимаме честьта да попитаме за вашето драго намъ здравие, като извѣстяваме, че и ние сме сжщо много добрѣ до днесъ. Всепрѣподобнѣйший архимандритъ г. Онуфрий и приносительтъ на настоящето ни, прѣкара нѣколко дена въ нашето отечество, като гласно проповѣдва отъ амвона Светото Евангилие, за което останахме толкова много доволни, че каквито думи и да употрѣбимъ, пакъ не е възможно да изкажемъ оная небесна радость, съ която неговитѣ рѣчи изпълниха сърдцата ни.

Дано нашиятъ нещастенъ родъ се удостои и съ други такива пастири. Понеже пъкъ вече негово Всепрѣподобие заминава и ние оставаме сираци отъ такъвъ отецъ, молимъ да го обичате и да го прѣдпазвате отъ всѣко нещастие. Като нѣмаме и нѣщо ново да прибавимъ, оставаме на вашата почтеность,

Икономъ попъ Костадинъ търновски епитропъ,
братията и приятелитѣ.

Загра над трите кази, ударятъ градски общи печати и спратятъ (испратятъ?) го съ писмоносца, тогава чакъ кажатъ Онуфріу. Дà, каже Онуфріи, зѫлъ почетакъ, вы печаянно приготвихте вериги тежки Онуфріу, Гьрцы ся хитроковарны, ни трябоваше тѫй.

Хаджи Иорго Стоювъ подчна да псуе жена му, сестра му и далечь ся налюти: Азъ от владыка ни ся боя, каже; сега го сюргюнъ струвамъ и много безсолны рѣчи. Вы ся нибоите, каже Онуфріе, но нитрябваше дѣтишки, Грцы сѫ хитри, като ковачь железото ся (съ?) клещи отъ огань вадятъ. Чи кой го слуша, е хайде, иска и той (тъй?) бѫде. Владыка ся случилъ въ то время у Свищовъ да бере своя владычниня, запре писмоносца при себе десета (десетъ?) дны, догде изяви стваръ у Цариградъ церкви и Порта, и като пріе отговоръ, испрати писмоносца съ отговоръ. „Самъ ще доиде у Казанлѫкъ за тѫя работа.“ Онуфріи говори, зле утива намереніе то, иска да сѫ (ся?) махне, чи кой слуша, нипускатъ, нибойся, казватъ, доде сме мы, кой ты брѫсне Иларіона Гѫркъ. (Тоя Иларіонъ[1]) беше философъ и богословъ гърчки, единъ вторіи Костандіа Синаитскіи, първиятъ обеси седам души от тѫрновска каза сѫ (съ?) хаджи Иордана и Христа Еленчанина и други и други, ушъ чи быле бунтовницы, за това кажат Гърцыте, чи сѫ (ся?) ушъ посветилъ, а отецъ Неофитъ[2]), куга беше у Търнову протосингелъ, казваше, кога то го по шест годины извадили, чи онъ смардялъ)[3]). Нито е за васъ добро, нито за Онуфріа, видящите.

Въ то время другъ Онуфріевъ архимандритъ Неофитъ Котелецъ, сѣдяше у троянски монастыръ, за нѣкоя монастырска работа нашелъ ся у Свищовъ, кату сѫ (ся?) научилъ, пише Онифріу и му поздравя епископство. Мѫлчи брате, отговара Онифріи, твоя поздравъ кладе вериги Онуфріу на ноги. Чужди нибоятся, говорят си слободно.

Преди него[4]) дохожда(не) 3—4 дни, потайно испрати ковницы до епитропи си, да ся трудѣтъ съ нѣкое средство и учинятъ раздоръ (тарафъ) между болѣрите, кькту и учиниха.

---

[1]) „Търновски митрополитъ и екзархъ всея Болгаріи,“ извѣстенъ подъ името Критски, отъ 1822 или 1823 до 1838 год., когато е умрѣль отъ чума.

[2]) Бозвели.

[3]) За това вж подробно у *Г. Димитровъ*, Княжество България, Пловдивъ, 1895, часть I. стр. 289—290.

[4]) на владиката Илариона.

Ушъ чи Грую болеръ рѣцѫлъ (рѣкѫлъ?) болеру Мирчу муле, а Мирчо казалъ Грую магаре, нѫли ся заедятъ помежду си болери, ще си почупятъ зѫбы.

Ето и митрополитъ Иларіонъ пристигна, установися въ Мирчовя кѫща, раздора отъ друга страна умножися, сами поставиха ходатаи да ся правятъ единъ от други подобаръ на владыката, тѫ кадѣ него правда да пресуди, тѫй сѫщо учини и у Загра. Може всякуй да почувствуе какво дерзновеніе добива сега митрополитъ надъ Онуфріа, за да го произведе епископомъ у Велтѫ! Тѫй ся имянуваше у старо врѣмя Ески-Загра, а не Железникъ.

Иларіонъ, като си нагласи работа, испрати да му предъ очити представя Онуфріа, онъ[1]) прати мене да кажу г. Грую, и като му казахъ, нѣка иде, каже, да ся небои, що ще му чини, и изблюва нѣколку псовки към владыка. Онуфріи ако и да беше глѫбоко уплашенъ, облѣчися въ свое найодлично облекло, навлези (нахлузи?) на нозѣ местевы и кондуры (удвойны чехлы), метна кукулъ (панокалима) на главу, по своему обичаю грабна палецъ (бастунъ) въ десница, поидохъ и азъ по него тѫй дерзновенно, като чи отхождаше на разходъ. Влезнами (влезнахме?) въ дворъ Мирчевъ, а що? Предъ стѫлбата нѣкаквы съ распаршены косы троица драконы граѣтъ съ попъ Миша у карты, отъ боляри ни единъ, само хаджи Петръ кой никогашъ ни ся насыщаше на старцово поученіе, но слушая сълзы като жена ронеше. Діаконы, щомъ загледаха старца, сетиха се чіе онъ Онуфріи, грабнаха по единъ колъ въ рѫка, влезоха въ стаета, от гдѣ ся иде у владыкова соба, що да видишъ троица ясакчіи ся (съ?) тежки цѣпеницы въ рѫка и троица драконы съ коловы, между кои старецъ дерзновенно замина и пред владыка ста. Оны ожидавахѫ само да извыка „вуръ“ (удри). Ази брата не оставих самъ, исправихся и задъ него и азъ нестерпеливо гледахъ само на „вуръ“, пакъ що бѫде, нека е единъ пѫтъ.

Иларіонъ искреща като бесенъ:

„Пезвенк, кимин епархия клисалерде сен вааз сойлейорсун? кенди баба ве валедин евине гелмишин, кючюктен бери шу чорбаджилар бизи билиркен. коюнларина тузлан ярама вереим. шинди ики айякта бир папуца гиидиририм. еллерин озун, ляким бунларѫ саде Русия кантили(?) саде индирилер, башка ерде бу шѐйлеръ олур иса, ону сиз билирсиниз. сана юч гюн мухлет беним епархиадан дишарѫ чикарѫм. Пек еи!“[1]) т. е.

---

[1]) т. е. Онуфрий.

„Своднико, въ църквитѣ на чия епархия проповѣди държишъ? Дошълъ си като въ бащина си и майчина кѫща, при все че отъ малка възрасть тия чорбаджии ни познаватъ. на овцитѣ ти ще дамъ соль и кърма. Ето сега и двата ти крака ще туря въ единъ чехълъ. Рѫцѣтѣ ти сѫ дълги, но тѣхъ само Руски кандила(?) свалятъ; въ друга земя ако това става, вие знаете; въ три дни срокъ да излѣзишъ вънъ отъ епархията ми. Много добрѣ!“

Пекъ еи, пакъ навѫнъ; драконы скреща(тъ) съ зубы; попъ Мича, немали за владыка нѣкой червончикъ? нема. Онуфріе отъ владыцы узема и влаче си папуцыте кадято ще.

Каде е Цанкова органъ да воструби на Иларіона и фитила му, да просвѣты ума на болеры, та да ниходятъ по такива пѫтища. Ни смѣе, Гърцы хитро постапѫтъ и времена ся были други.

Онуфріи по 3—4 дны отиде у Калоферъ, седя някой мѣсецъ, проповѣда и тамъ по церковите слово Божіе, доде исправи работа си и утиде пакъ у скит у Св. Гора. Боляри же, както казанлящи (казанлѫшки?) и захарски, запалиха кѫщата и не быха въ согласіе да я угасатъ. Тѫ(й) сме си и до днесъ!

Бѫше (бяше) при митрополиту нѣкой сіизинъ грекоалбанецъ, изгоненъ изъ Немачко и изъ Влахіа за разбойнически дѣла, за да намири (?) натоварены Загарцы, произведи имъ Арнаутина и го рукоположи епископъ у Загра под титломъ Аксіополеосъ! Кой, какво що казуваха Захарцы, оченъ разкошно житіе имѣлъ. Хаджи Іорго Стоювъ съ негова псувка искаше сюргюн митрополита Иларіона да испрате, 4 годины тѫ(р)пя и тогова. Смѫркаше му брунося (бурнося?), доде си отидоша на онзи свѣтъ, единъ и други, нъ Иларіонъ умре една година пре екзарха Іосифа.

---

[1]) Този текстъ въ оригинала е написанъ съ гръцки букви така:

Πεζεβένκ, κημὴν Ἐπαρχία κλησαλερδὲ σὲν βίας σοχλεόρσουν; κενδὴ μπαμπὰ βε βαλεδὴν ἐβῆνε γελμήσην, κουτσικτὲν μπιρή σοῦ τσο(ρ)μπατζηλάρ μπηζύ μπηλύρκεν.

Κοηνλαρηνά τούζλαν ἰαραμά βεριήμ. σημδη ὐκή ἀιακτα μπήρ παπούτσα γιηδιρίριημ: Ἐλερήν όζοὺν, λιακην μπουνλαρή σαδέ Ρουσία καντσιλί σαδὲ ἠνδιριλέρ, μπασκὰ ἐρδέ μπου σεελέρ ὀλούρ — ἦσα; Ὀνοὺ σήζ μπηληρσινήζ. σανά ἰότσ γιοῦν μουχλέτ μπενήμ ἐπαρχιαδαν δησαρή τσηκάρημ: πέκ ἐή! — Прѣводътъ е нашъ.

По Иларіона дойде Панаретъ лудій, то(й) ходеши като манафинъ съ нощна кюлафъ — геджеликъ шапка и шалвари два педи широку учкжрлакъ и вжркузуневы два златошвейны краіа предъ шалваръ висяха, гадно ружно на всякаго (?) ходя(ше) съ чибукъ по доксата, като делибашіа лудо викаше, нѣгова найсладка и найчестна речь бяше: „Пезевенкъ, ешекъ“. Все равно држаше: попъ, духовникъ, търговецъ, болеръ, циганинъ, предъ него една честъ имяха, въ церква во время причащеніе святых таинъ, влачеше попови за уши, додаваше и то: „чель (кель?) ешекъ“. За такава лудость и студность ниможиха Тжрновцы да го търпятъ, изпждиха го безчесно.

Луди Панаретъ като ся махна, на Онуфріево мѣсто появися бѣдны отецъ Неофитъ[1], и онъ Хилендарецъ; сагласиха ся 4—5 кази ся (съ?) Тжрновцы, испратиха нѣколко люди съ архимандритомъ Неофита у Цариградъ, искатъ отъ патріарха грчки, да имъ рукоположи за митрополита у Тжрнову отца Неофита.

Много добро, наши Бжлгари скоро пипатъ, а Гърцы мжлчатъ и низакъ поглетъ отпращатъ. Гизде ся Неофитъ по патріаршія та, горе долу по салата ходятъ, шетжтся ходатаите. Що ищете, пита патрика. Владыка! — Владыка, да добро, добро, а чи кого Неофита патріаршего протосингела? — Ни, ни, нъ Неофита Котелца! — Адамъ, що тако беззаконно, на вы по 10 хиляды гроша, па си малчете, що ще са ползовате отъ Котелца, да вы направимъ владыка патріаршего Неофита протосингела, а вашего Неофита Котелца да направимъ протосингелъ при владыката, пакъ онъ тамъ ще направе протосингела епископом у Захра по закону и по стжпену. Като видѣха брайковцы желтичките, — е нека да е тжй, вы есте нашъ татко, колко да е по убаво знаите, па какъ щете.

Бедныи Неофитъ Котелецъ то като чу, уфатиха го 40 тржски, шава горе долу, парички нѣма, щія нищія соизволи, — хайде, нека да е и тжй. Свжршиха като тжрговцы работа си, доидоха у Тжрново, доведоха не само владыка, нъ и протосингела. Днесъ протосингелъ, утре ще бжде епископъ, по три месецы ето отецъ Неофитъ Котелецъ на голъ конь и на нозы вериги сюргюнъ у Св. Гора у монастыръ Хилендаръ[1]).

---

[1] Бозвели.

Бѣдныи Неофитъ, и парички нема, и постелки му тамо остали, пише у Свищовъ на прїятелы и тамъ и тамъ, и от никади ни гласъ, ни одговоръ, ето прїятели, ето нашы Бѫлгари! Сега чакъ по смѣрти Неофита и по 20 години, питамъ кък (какъ?)са зовеше баща му да му пишимъ житїето. Сега кога дъждъ премина, качулъ на глава, такви ми сѫ днесъ и утре.

Пише у скитъ и молися, поскоро Онуфрїи да доиде, да го посети чи ще умре, калогери дали му надъ щерна келїа, лежи беден на само гола рягожа, страда отъ зими. Ете (ето?) ты калогеры! Защо тѫй? Зато, что Неофитъ безъ воля старецъ хилендарскихъ ходилъ по своя воля, ето ты. Дойде Онуфрїи, моле и увѣрява старцы, какъ онъ кога да (е) що (ще?) бѫде митрополитъ, и зле ще е за хилендарски таксиды. — Зеръ тоя пїяница, тоя, тоя, море лудъ чилякъ за владыка та (ли е?)? — Лудъ, мѫдръ, ще бѫде, да ще бѫде, само вы понагледовайте него, от кое ни що (ще?) изгубите. И тѫй дѫдатъ му постелка и завивка и нѣщо упокоенїе. Три пѫти доваждалъ е Онуфрїи, но немоглъ да му успокои духъ, бѣдный страдалъ найвыше от внутренны бурны помысли, за кои калогери нимало чувство ни сѫ подавали, истинно казати. Всяка неправда и всяко лицемерїе, покойный называше покривало — претворности. Колко ми писма писалъ е, на две на три мѣста ще е вмешена гореречена речь, при кое еще 50 или 100 драма винце като срѫбнеше у добри воли, 40 Арїевы уста срещу неговы, нищо невреджха, ако ли кой нѣщо му противно каже, и налюти го, онъ щеше слушети ружны и съ логически клятвы потвардены рѣчи, за кое найпаче калогери ниможеха да го тѫрпятъ. Онуфрїи толкова добро що му струваше, у лютости и него тѫй наружаваше, нъ по десети минути ето го пакъ съ ха, ха, ха, абе спиш ли! Онуфрїй чувствоваше негову внутренностъ и все му опрощаваше. О такива празны вѣтрушки ни го тѫрпяха хилендарски калогери, писаха на велика церква, издигнаха го и завлякоха у монастыръ Зографъ. Тамо дале му стая близо болницы са собо, пишу (пише?) Онуфрїю какъ е спокоенъ, нъ ради утѣшенїе да доди на посѣщенїе.

---

[1]) Въ мартъ на 1841 г.

До пристигноване отца Онуфріа, случи ся друга завада между Неофита и еклисарха, едва отецъ Онуфрій и то помири и докажи както на Хилендарцы, чи кога да е Неофитъ ще бѫде владыка и далъ препоручка хаджи Викентіу1) за 60 минца цесарски като стане владыка, да ги плати Викентію. И тука е дохождалъ три пѫти Онуфрій, да чине миръ, на конецъ бѣдны пострада и тукъ, какъ то и от Хилендарцы отвлекоша го два часа близо до жилище отца Онуфріа у общожитіе монастыръ Діонисію; игуменъ діонисіатски имѣющъ велику любовъ съ отца Онуфріа, упокои отца Неофита по воли.

Тука, понеже беше облизо, често дохождаше архимандритъ Онуфріе, утѣшеніе ради водеше отца Неофита и до нѣгова колиба. Духъ немиренъ. Замоли арх. Онуфріа да му отвори пѫтъ да бѣжи, и то добро му сътвори, нъ бѣдныи при други добродѣтели, имаше една недостатка (лесно падне, тяжко става). Попроси игумена да му допуща на всякій денъ кога ще, да излазя отъ монастыра до полъ часъ далеко, кога край моря, кога по сухо, бяше край моря недалеко брегъ, ходи тамо, каже, ушъ чи фащашъ рыби, и сѣди по два и три часа, ако та натражетъ, да речешъ, чи фащашъ рыби, пакъ кога щешъ, и тѫй ся ослободи, нъ пакъ замоли, немогу самъ; неможишъ, нъ кой можи ни смѣи; чи ты ще идишъ, а онъ, не, не, молимъ учини мы и това добро. Кога е тако, каже арх. Онуфріе, а (азъ?) ща ти намеря суднѫ, а ты уреченны денъ (да) ся найдешъ при брегъ готовъ и отъ тука въ Гръчко и отъ тамъ у Влашко близо Свищовъ, дето лесно ще се виждашъ ся (съ?) твои приятели и проче. За лудо кога човѣкъ нѣщо недостиже, ніе доста що самъ ся дави, нъ и кой му рѫка посочи, и него ищи да увлече. Судъна дойде, а него нема, море що учини. Страхъ ме, каже, самъ дойди и ты с мене до судня. А после? Кой мари за после? Потомъ иде арх. Онуфріе самъ у монастыръ, узме му богажны у бисаги, отнесе у барки, потомъ и нѣго испрати, хайде съ богомъ, пакъ что Богъ произволи, то ще бѫде.

Подиръ 15 дни не у Гръчко, почуе ся Неофитъ у Цариградъ у Сан Бенедито, тамо саединися съ илчихански абаджіи, кои ся (сѫ?) ходили тогази у низамске дрехи и шили солдат-

---

1) Тогава игуменъ на Зографския мънастиръ.

ски мондыри (облекло). Кога нѣма търновску митрополіи що да учини, захвати ся за друга важна работа. Подписаха сѫ (ся?) абаджіи и тютюнджіи, дадуха на Порта прошеніе да имъ отступи велика церква у Цариградъ една церква само за Бѫлгари да ся бѫлгарски служи; тогава беше Никола Евтимовъ пѫрвы кой тичаше горе долу и Иван Ноновъ кой посредствомъ бинъ-баши ихъ извадиша за арх. Неофита бугойронтіи отъ цар — зета Мехмедъ Аліа, да сѫ (ся?) отъ патріаршеа небои, нъ онъ пакъ седеше у Сан Бенедит.

Отець Иларіонъ[1]) тогази дойде изъ Атина у монастыръ Хилендаръ, запопися и по 15 дны ойде (пойде?) у Елена посѣти своя роднина и отамъ въ Цариградъ ушъ да учи французки языкъ у Куру-Чешме у французка школіо. Сѫстанася съ о. Неофитемъ, натовариха ся заедно да дѣйствуватъ, единъ у Тѫрново, а други за Преславъ. Това дѣйствоваха съ цариградски еснафи, найвыше ся (съ?) господиномъ П.[2]) абаджіи и често ходѣха (у) Мехмед-Аліа, кой даваше имъ дерзновеніе чи иматъ голяма правдина, което сичко що сѫ (ся?) тамо говореше, святы патрикъ все знаеше, и тай съ лѫсканіе, чи е потребенъ попъ Иларіонъ като двоесловъ за патріаршія и учини го писаръ. (То беше колко да го отъ Неофита отдѣли). И днесъ писаръ, утре владыка, дуде сполучи патрика время, пакъ хвѫрли халка и (на) едного и на другаго на врѫта, покачи ги на единъ кюмюрджіиски каикъ, хайде у Халки затвориха ги въ училището. Доде чуе Николчо Евтимовъ, доде сабера (сабере?) свой иснафъ, стана кѫсно, нъ отидоха у Халки, быха на порта и искаха до строшатъ врата, отъ нутре отговараха, сутра доидите да ги узмите и у Цариградъ отведете. Нищо! Сутра на каикъ, единъ у Лавра о. Неофитъ, а о. Иларіонъ у Симо(н)петра у Св. Гора[3]).

Каде сѫ были вышеречены господиновцы, кой ходи от тяхъ сѫ (съ?) о. Неофитомъ по капіите, кой беше отъ тѣхъ съ Николча Евтимовъ по бѣдните[4]) у Халки; ты баре, драгіи мой и добріи списателю, там ли беши, чини ми сѫ (ся?) чи има някои абаджіи кои ся (сѫ?) тогази ходили у Халки съ Никола Евтимовъ, тіе знаятъ от насъ господиновцы кои сми были съ тяхъ заедно, на готовъ кибапъ всякіи точи зѫбы си. Господинъ Др. Цанковъ поне той каде беши съ неговъ юрганъ!

---

[1]) Макариополски.

[2]) Може би да е П. Карапетръ.

[3]) Въ 1845 г.

[4]) т. е. слѣдъ о. Неофита и о. Илариона.

1848 годину, когато Ник. Евтимовъ, Иванчо Бозвели, Иванчо Ноновъ, Александръ ексархъ погадяха евреиска кѫща на Унъ-Капанъ, и горереченны арх. Онуфрій навали на Алека ексарха да не жали, нъ да брои 300 хиляды от общи що му сѫ вручены были грошовы, пакъ Онуфрій да учины капела от удаите найзгодная, да чита вечерна и проче, а други келіи под киріия, па до три годины да си узми грошовыте, а онъ нищея, това твѫрде хубаво знаятъ горереченны лица, а днешни господиновцы дали и те то незнаятъ? Ахъ Николче и Александре, то е ваша должностъ тука да очистите историческо чисто жито отъ кѫклъ, а не моя, но понеже вы молчите, ази ше и то да каже.

— Когато арх. Неофитъ и отецъ Иларіонъ дѣйствоваха, единъ за Тѫрново, други за Шумна, тогава арх. Онуфрій бяше у скитъ Св. Анна. Въ то время по царска заповедъ доиде единъ капиджибаши (асикіа) у Св. Гора, да описува нофуси (имена харачски) и понеже Святоаннинцы бѣха натоварены ся (съ?) 26 харачи от що сястои, казали имъ лаварски калугери, понеже всякой скитъ плаща даване си у монастыръ, зато молятъ монастыръ, каквото у Лобутъ паша плащали 24 харачи и новыте калогери, а сега помалко 70, баре 44 да плащатъ харачь царски, да умолятъ царя па ако имъ упрости, нека е упростено. Сиромаси прости замолят арх. Онуфріа да имъ помогне, онъ каже добро, но монастыру да ніе противно, не, кажатъ вси старцы, то е нашя должность за отговоръ за кое е и монастырско знаніе и закѫлнѫтся да не видятъ лице Божіе, ако оставятъ Онуфріа наймалко що да пате. И Онуфріи заузелся за дѣло, отиде при асикіа пред очигледъ святогорски старцы, сня имена от 70 на 44, колкото искаха сами ашкитій. Като чюха Лаварцы, да неубіятъ Онуфріа за да го братіа му нетражатъ, затварятъ го у зѫнданъ, 29 дны го мачатъ съ пол ока хлѣбъ, три пѫтъ премира и ся саживява, нъ ниможе да сѫ (ся?) посвѣніи. Доде чу солунски паша и поиска жив Онуфріа, извадиха го с тора (?) на понявѫ (черга) пол мѫртавъ, трясѫт му ся рѫцѣте и нозите като листъ, найпослѣ и от руки и от ноги крѫвъ сяживыха го, нъ изгуби здравіе си и до днесъ, рѫцѣте му истряпаха (?), ниможи имя си га (да?) запиши.

И да размени воздухъ, дойде пакъ во свое отечество, єдно за здравіе, друго да посѣти пакъ свои любородцы; тогава Стоянъ болеръ Груевъ водеше судъ съ некоего богата турчина (караферліи) и подади го. Въ то време бяше изгнанъ и Неофитъ търновски митрополитъ, а на негово мѣсто опредѣленъ Атанасіи бывши серскіи[1]). Стоянчо разговорился съ Атанасіа и пиши у Казанлѫкъ, да ся готви Онуфріи за епископа у Захра, пакъ пукна гласъ Онуфріи владыка; сега было бы, (ако) да е обящалъ на болери нѣщо червончики, но Онуфріи нема на умъ да става симонинъ и да купува съ пари Святая. Дойде Атанасіи пре Рождество Христово, пет дны остана у Стоянча Груевъ, иска и Онуфріа да воде у Тѫрново, защо нищеха гръчки владыка, да проповѣда бѫлгарски и укроти народа, какъ и то быстъ.

Болери казанлѫкцы непустиха арх. Онуфріа, за причина да имъ проповѣда по празницы и по то (слѣдъ това) щатъ го испрати, тѫй и стана за Богоявленіе, отидохми за едно у Тѫрново и стахми у митрополіа, нъ болери ниоставиха Онуфріа у митрополіа, отведоха го горѣ въ домъ г. Евстатіа. Започне митрополит да служи редомъ по вси празницы по церковы и Онуфріи при св. литургіа проповѣда, нѣговы слова бяха найпре да докажи народу, какъ владыка е образъ самаго Исуса Христа Господа, иска ли да види кой Христа, ето го! И посочи рѫка къмъ митрополита, и потомъ за любовъ, кога за смиреніе, за просвѣщеніе и за наслѣдіе царстви небесное нѣговы словеса всегда были умилителны. Еще несвѫршилъ слово Божіе, посланицы дошли, молятъ и казватъ, чи продолжили при причаснѫ акатистъ, ожидаватъ го. Митрополитъ ни го пуща, а чи защо? Зато, като излези у стола си да раздава анафоръ, уземи арх. Онуфрій о десную при себи, пакъ кату загѫрметъ петацы, шестацы въ сребѫрны дискосъ (ширинъ), засмеется на митрополита устата до ушите. Да видишъ тогази Онуфрій какъ е добаръ. Пакъ от тыя шестацы дади ли ся арх. Онуфріу нѣщо, на (ни?) мѫнгѫръ, Онуфрій пари неиска, нъ жалъ и тежко му на такава суровщина.

---

[1]) въ 1846 г.

Боже каквы бѣха тыя люди за чудо! Въ время слово Божіе като ся струпатъ по кафезите ще сѫ (?) слушатъ, като овцы на кармило и жедны при извора, кои никога ни чули по свой языкъ български ни словце, па сега? Разсуди. Не само у церква, нъ събырахася мужи и жены, мало и велико на кѫщіята, найвыше у Стамакевъ домъ, далеко по полунощи, запитоваха всяки о свои ползы найвыше господя. Мило беше старцу да ги гледа и всякому драговолно отговаря, тогашна душевна у народа радость, ако бы рекалъ кой порядочно да опише, ніе възможно, іоще живыи повнятъ и зато разговарятъ ся.

Дойдоха отъ главны села болери и кметовы за Атанасовъ денъ да поздравятъ своего митрополита, слушали за слово Божіе, молятъ митрополита да испрати старца и по ныхни села ще нище. И таи (тамъ?) ходи старецъ и пропровѣдва по два-и трижды, что бѫрзаше да стигни за велики постъ въ Казанлѫкъ, у сяко село пріиманъ и испратенъ бы съ высоко почитаніе да ны ща (?), по (слѣдъ) слово Божіе и по (слѣдъ) св. служба събирах(а) му дискосъ, гдѣ 200, гдѣ 300 гроша коимъ благодари от всего сьрца, Богъ да ги сподоби царствіе небеснаго, и тако тчесно (честно?) испроводенъ бы, дойде си за заговезны у дома при свои родбины. Ето и увѣреніе отъ митрополита писмо.

† Εὐλαβέστατοι ἡμέτεροι ἐπίτροποι εἰς Ἐλέναν, Τράβναν, Δράνοβον καὶ Κάπροβον καὶ τιμιώτατοι προεστῶτες, εὐχόμεθα σας πατρικῶς.

Ὁ ἐπιφέρων τὸ παρὸν μας ὁ πανοσιώτατος ἐν ἱερομονάχοις κύριος Ἀρχιμανδρίτης Ὀνούφριος διαβαίνον εἰς τῶν εὐλογιμένων ὑμῶν χωρία, ἔχη (ἔχει?) τὴν παρ' ἡμῶν ἄδειαν, ἵνα χωροστατήσι ἐν τοῖς (ταῖς?) αὐτόθι ἐκκλισίας, καὶ κηρύτη τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου εἰς πνευματηκὴν καρποφορίαν τῶν εὐλογιμένων χριστιανῶν, διὸ καὶ ὑποδεχθέντες τὴν ὁσιότητα τοῦ φιλοφρόνως, προπέμπετε αὐτὸν προθύμως καὶ εὐχαριστῶς ἕως εἰς Κανζανλῆται. ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπηρον ἔλεως τῇ παρ' ἡμῶν εὐχῇ καὶ εὐλογίᾳ ἢι (ἔιη?) μεθ'ἡμῶν (ὑμῶν?).

1847. Ἰανουαρίου 22. ἐν Τουρνόβῳ

† Τουρνόβου Ἀθανάσιος ἐν Χριστῷ εὐχέτης ὑμῶν[1]).

---

[1]) Благочестивѣйши наши епитропи въ Елена, Трѣвна, Дрѣново и Габрово и почтеннѣйши прѣдстоятели, отечески ви молитствуваме.

Приносящиятъ настоящето ни Всепрѣподобнѣйший въ иеромонаситѣ господинъ архимандритъ Онуфрий, минавайки прѣзъ вашитѣ благословени села, има отъ насъ позволение да служи въ тамшнитѣ църкви, да проповѣдва словото Божие споредъ тълкуването на свето Евангелие за духовно нази-

У Казанлжкъ вси пости проповѣдва слово Божіе по церковите безъ мангжръ, и като ощути от свѣщенство нѣкая нѣнавистъ, най-выше отъ зависны калогери, собра си партошины и отиде си у Св. Гора. Болери могли ся (сж?) въ то време да задержат старца и епископа да учинатъ, и тіе както видѣха владыково удобреніе премолчаха — или Гжрците подаватъ парички на . . . . . или що Онуфрій стои противо раскошіе и жестоко правда брани.

Въ сжща 1847 година испратенъ арх. Онуфріи за важно нѣкое дѣло монастырско у Цариградъ до сърбска канциларіа, наскоро ся бяше появилъ и Александръ екзархъ, Николча често ходящъ при него, започе и Александръ съ Ник. Евтимовъ да дѣйствуватъ за бжлгарска у Цариградъ церква. Александръ имаше старо пріятелство съ Решидъ и Али паша, често ходѣше и доказваше желаніето на Цариградски Бжлгари, каквото на Решидъ паша и на гърцкіи патрикъ, въ то время бяше Антимъ Куталски. Онъ[1] совѣтовалъ Александру екзарху и Николчу Евтимовъ, по довро (добро?) да купятъ мѣсто и сами си да созыдатъ церковъ, освенъ да искатъ една отъ Гърците, и показа имъ мѣсто празно до еврейска кжща на Унъ-Капанъ, гдѣ и сега магаза железапродавна, убаво и згодно мѣсто. Намъ е за чудо за какво ли добро самъ патрикъ совѣтова и представла намъ тая за насъ голѣма полза, и до днесъ е за чудо. (Тука е едно голямо добро, нъ дали за Бжлгари, дали за Гърцы мыслено, ни ся знае). Самъ патріархъ совѣтова, самъ мѣсто ны показва, и гдѣ — у средоточіе Цариграда, самъ ферманъ изважда, самъ Евреина принождава и Евреина моле ны да я земимъ съ все празно арменско мѣсто за триста хиляды гроша, патріархъ совѣтова, Евреинъ моле, ма ніе ли тако? Паметишъ ли Александръ екзархъ и Никола Евтимовъ? Паметишъ добре ма камъ пари? Александръ екзархъ от народни не дава, богаташи тогава кріется по кюшета, като едикой, той и той, нема никой. Онуф-

---

дание на благословенитѣ християни. Затова, като приемете негово прѣподобие благосклонно, изпратете го на драго сърдце и съ благодарность до Казанлъчани. Божята благодать и безкрайната милость чрѣзъ нашата молитва и благословия да бжде съ васъ.

1847. януарий 22. въ Търново.

† Търновски Атанасий во Христѣ молитствователь ващъ.

[1] т е. патрикъ Антимъ.

ріи дереся и Николча молятъ Александръ екзархъ да даде парите. Говоре арх. Онуфріи, пакъ да направимъ една згодна стая попазъ (?), еви параклисъ и други одаи подъ киріи, ще читами правило, вечеръ, сутра, и що саберемъ ще плащаме фаида та доде изиде ферманъ и по мало мало за десет години ще ся плати и майката. Айде море, арх. Онуфріи ще остави монастырска работа другому, а самъ ще ся жертвова народу.

Това, що искаше и предлагаше арх. Онуфріи, бѣше на вси по воли, и Александръ екзархъ то, и Н. Евтимовъ то, и И. Ноновъ то, и И. Бозвели то, и вси иснафи искаха то, ма камъ пари? Екзархъ иска, ма п(а)рички за народно дѣло, ни му ся даватъ, а за мелница!? Нека, каже, еснафи да собѣратъ, ма еснафи на еднащица за веднага неможатъ да броятъ толкова сума, а тай като пчели безъ медъ вартяхмися на горе на долу, лажахми и патриарха що шестъ миліуна Бѫлгари по двадесет пари толкува. Ете и ферманъ патріарха извади. Добро, ма камо днешны богаташи, камо днешны любородцы, единъ сюргюнъ, други у Велесъ, други по кюшета, други у Самосъ, други назира изъ пенжела (пенджера?), патріарха ожидава да додатъ бѫлгарски епитропы да имъ се похвали. Ма по Бога Господа хубаво знайте, не ліе тѫй, камо ги? Тугава чакъ тогава отиде Стефанъ бегъ при Рифатъ паша, чи като чу „мюжделеръ олсунъ“, заведнага отиде при патрика, узе фермана и обѫрна келата (колата?) кѫде Бѫлатъ.

Отецъ Неофитъ Рылски далеко после доиде у Цариградъ, отцы Неофитъ[1]) и Иларіонъ[2]) бѣха у Св. Гора подъ канонъ, ако ищете исторіа правилна, днесъ никой тако критически доказати (не) може освенъ Александръ екзархъ и Никола Евтимовъ, само ако щатъ безстрасно появити, освенъ тія два, други нито ся е трудилъ толкози, нито знае за тоя предметъ.

Въ 1848 година Стефанъ бегъ помеше ся въ бѫлгарско дѣло, като видя, что Александръ екзархъ стои му на среща, сѫбра нѣколку тѫрговцы и еснафы, представи имъ, ушъ чи дето искя (искатъ?) Бѫлгарите на Унъ-Капанъ мѣсто, ни е добро за церкву чи имало на среща джаміа. А чи и подъ самата патріаршія и от горе и от долу има! Не, не, каже Стефанъ, ази ща си дамъ моя конакъ за бѫлгарска церкова и близ при патріаршіа на убаво мѣсто, па и ази самъ Бѫлгаринъ. Съ една рѣчь ище да покажи, че мысли добро за Бѫлгарите.

---

[1]) Бозвели.

[2]) Макариополски.

Едни держатся, викатъ: тука и Чифути, и блато, между много церкви ніе добро, други ищатъ друго, други друго за свой счетъ, право като за чи интересъ, и тѫй раздѣлихася и еснафы трговцы на две страны, година и полъ Александръ екзархъ повыше кѫде трговцы.

Тука е питане, кога ся заузелъ ктиторъ за бѫлгарска церква князъ Стефанъ и дава си конака, защо стана раздоръ между Бѫлгарите за двѣ дипломатическа исканіа.

1. На княза Стефана дипломацiа (двѣ големи лажи, друго нищо ніе освен двѣ лажи, друга въ сьрце, друга въ уста) бѣше та: Понеже нѣговъ у блато конакъ бѣше му от цар Махмуда харизанъ, и вся що е харизано (подарено) по турски законы и по двѣста години зема ся назадъ. Князъ Стефанъ, за да му неузиматъ от сыновете по смѫрти конака назадъ, направи новъ Сарай въ Арнут-кию, а старіа кату ни го купува никой за да ни падне махлюлъ (без ступана), науми да го прода(де) на Бѫлгари за вакъкъ (вакъвъ?), поиска 400 хиляды, ушъ половина ще подари церквы, нъ и вакяфъ све (ся?) узима по „шерату“.

2. На горнее подобно, който иска да го купи, и онъ не брои, и не на друго лице, и тука показва ся интересъ за честь[1]. Едина стваръ, неиде ли по бозѣ просто, пада под интересъ.

Въ това время нахож(д)ашеся у Цариградъ прочутыи капетанъ Георгіе Раковски Котелецъ родомъ, онъ и Александръ екзархъ тыя два стояха добро противо Стефана бега и бранеха народно право и раззыдохася на двѣ партаи (тарафа), която интрига простряся цѣла година.

Князъ Стефанъ като виде раздоръ на двое, найде нѣкого Цинцар-Бѫлгара хаджи Томаки, кой бѣше другъ на нѣкого прозванъ Гюмюшъ Герданъ, тія закопуваха аби за Ханбаръ (царска стая що стои облекло царско за войска му) и двама изѣдници. Того Томаки отреди князъ Стефанъ над бѫлгарско дѣло, ако и да се противеха горереченны персона, но нbackможеха нищо успѣти. Кой може противъ Стефана бега! И тѫй Томаки сѫбра прости Бѫлгари, сабори домъ Стефановъ, кой ни бяше за друго вече способенъ за пожаръ, и поправи на мѣсто кевгира днесъ видимая церквица. Въ то время стояше у нутре въ найхубава стая горереченны арх. Онуфріи Поповъ, он тая исторіа като на очигледъ найдобрѣ познава. Бѣдныи Никола Евтимовъ, кой въ растояніе шестъ-седмгодишно тичане, трудене за народно право (заджлжися), оста вжнъ на снѣга, що да чине? Видѣ чи инякъ ни ся (ще?) може, прилѣпися при хаджи Тома.

---

[1] Тоя пасажъ е много тъменъ и непонятенъ; види се, че има нѣщо пропуснато.

Тука е потребно безъ престрасно право да ся каже, ако не бы ся сжгласили Тома и Никола да саборятъ въ то бурно время конака, и ако бы остало на богаташи, у кои тоболцы1) им бѣ ся зміа завила, тай бы ся водилъ гърчки планъ и до днесъ, нъ оны разориха народно конакъ и прогласиха за бжлгарска народна церква. Пукна гласъ по вси Цариградъ „Болгаръ клися“, за кое самъ султанъ Меджитъ имаше извѣстіе и харемы му, като заминоваху каде инъ (?) викаха ,,Болгаръ клисе“, но и Стефанъ беи стоеши на среща, то е сякога истинна, и тж(й) поскоро настояха устроиха церква, церквица коя ся и днесъ види и слуша.

Па кой да я освяты, като бжлгарски свѣщеницы? Опр(е)дѣлися вышереченны арх. Онуфріи, кой е за бжлгарско просвѣщеніе започелъ іощь у 1824 година, както му кнежевски и патріаршески писма свидѣтѣлствуютъ. Ето и найпослѣднее:

Ἄνθημος Ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς Πατριαρχικοῦ Ἐνταλτηριώδης Γράμματος ἀνατέθησι καὶ δωρῆται τῷ ὁσιωτάτῳ ἐν Ἱερομονάχοις κὺρ Ὀνούφριος τὸ τῆς Πνευματικῆς πατριότητος Ἱερὸν Λειτούργημα, ὡς ἀξίῳ καὶ ἁρμοδίῳ φανέντι κατὰ τὴν ἔγκρισιν τῆς ἐκκλισιαστικῆς Ἐπιτροπῆς εἰς τὸ ἐξομολογεῖν καὶ δέχεσθαι τοὺς λογισμοὺς τῶν μετ’ εὐλαβίας προσερχομένων αὐτῷ ὀρθοδόξων χριστιανῶν, καὶ δεῖν μὲν ὅσο δεσμοῦς δεῖ, λύην δὲ τὰ λύσεως ἄξια, ἐπιστιμόνως τε καὶ νουνεχῶς ἀναρευνᾶν τὰ βάθη τῶν καρδιῶν αὐτῶν, καὶ κατάλληλα αὐτῆς ἐπάγην τὰ φάρμακα, καὶ ἔργον ἔχων τὴν ψυχικὴν αὐτῶν σωτηρίαν καὶ ὠφέλειαν, καὶ τὰ πάντα τοῖς πᾶσι γίγνεσθαι, ἵνα πάντας, πλειόνας καρδήσι κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον Ἐπὶ τοῦτο γὰρ ἐδόθη αὐτὸ τὸ παρὸν ἡμὲτερον Πατριαρχικὸν Ἐνταλτηριῶδες γράμμα.

͵αωμθ. Ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ Ἰνδικτιῶν η2).

---

1) Кесии.

2) Антимъ по Божия милость Архиепископъ Цариградски.

Нашата смиреность съ настоящето си Патриаршеско повелително писмо възлага и дарува на прѣподобнѣйшия въ иеромонаситѣ господинъ Онуфрий светата служба на духовното бащинство, понеже той се оказа достоенъ и

Онуфріе като виде това патріаршеско дозволеніе съ послатіи отъ нѣгово всесвяте(й)шество антемисъ, освяти церква, возгласи „благословенно царство“ пред предстоящими два гречески епископа и рзя (зря?) на бѫлгарску церемонію, предстоя и князъ Стефанъ съ много народ, у кою церковъ Онуфріи во всяку недѣлю и празникъ проповѣдаше слово Божіе неплатежно, за кое има люди кои еще пом(н)ятъ.

У суща година започеха кевгира, начиниха ко(н)дика, послаха писма на митрополити велике церкви патріарша страна ради собраніе помощи. Господинъ хаджи Тапчилеща обявя на трговцы по Бѫлгаріа, какъ ни ся прави церква за народъ, нъ метох за Стефанъ бега; това като ся прочу у народа, устодисаха (устудихася?) на Бѫлгарете срдцата, що сѫбраха, сабраха, вече нѣма, остаха кондики и катастри празны и тевчери отворены.

Стефанъ бегъ едва дочепа двеста хиляды гроша, Тома и Николча колку да закѫрпятъ папуцы си, оттеглихася, оставиха церква и кевгиря съ 300 и нѣколко хиляды гроша. Тогава Стефанъ бегъ ушъ като недостоины, првите изпѫди а послѣдните постави съ условіе, да продаде кѫща си на име Болгаръ Мелети Христо Тапчилеща, и чакъ тогасъ ся заузеха богаташите за церковно управленіе и проче.

Отъ трговцы найлични бѣха братія Тапчилещовы, Золотовы, Гешовцы, Моравеновы и Тошковы.

Отъ дипломаты: капетанъ Георгіи Раковскіи, Гавріилъ Кръст(ов)ичь, Александъръ екзархъ, Теохаръ Пикула.

Отъ еснафы: Николча Евтимовъ, Іончо Бозвели, Іованчо Ноновъ, Антонъ Секуловъ, и проче.

За коя причина Стефанъ бегъ много пакости учини г. Раковскому, найпослѣ и изъ цѣла Турцыа испѫди го, а Александру ниможе нищо.

подходящъ съгласно рѣшението на църковното настоятелство да изповѣдва и приема изповѣдитѣ на приходящитѣ при него съ благоговение православни християни, и да свързва ония, които трѣба да се свързватъ, и да развързва ония, които сѫ достойни за развързване, като умѣло и разумно изслѣдва дълбочинитѣ на сърдцата имъ и прилага подходнитѣ за тѣхъ лѣкарства, и да смѣта за свое дѣло духовното имъ спасение и полза, и да стане всичко за всички, та да спечели всички, повечето,' споредъ божествения апостолъ. И за (всичко) това му се издаде настоящето наше Патриаршеско повелително писмо.

1848. мѣсецъ Декемврий, индиктионъ 8.

Притурка.

I.

Пѣснь
на́
Бѫлгарската цьрква въ Цариградъ.

Хубава млада Бѫлгарка,
Китка дьржи въ бяла рѫка.
Рѫцѣ плещи за любовцы,
Броди ситно по улицы.
Събира цьрковни пытомцы,
Тя гы води свои майцы;
Па говори що е отъ давна
Цьрковата Бѫлгарска православна.
Іоще отъ Хрїста по седмстотина,
И няколко повече година,
Въ православїе покрѫстена,
И до сега неизмѣнена.
Сите Славяны къ себе привлякла,
И въ крѫщенѣ гы облякла.
Вѣче става много време,
Как се вѫрти съ друго племе.
Съ упоенъ сѫнь бѣ заспала,
И въ жалостный мракъ бѣ остала.
Инди Богъ за сякога промышлява,
За Бѫлгарите тѫй отредява:
Да е живъ Абдулъ-Меджидъ Ханъ,
Нашъ Царь и кротѫкъ Султанъ;
Той помысли и за нашъ родъ,
Да даде и нему просвещенъ плодъ;
Като погледна на Бѫлгарски дѣчица,
Чи ходятъ въ тѫмна мѫглица,
Нѣматъ школа на цьрквица,
Кѫдѣ да поклонятъ главица.
Абїе заповѣда Хатъ ферманъ,
За Бѫлгаритѣ сѫщо изданъ.
Прія го Богоридій Стефанъ
Блестателной порти вѣрный банъ.
На Бѫлгаритѣ дади своя кѫща,
Дѣто ся вѣче назадъ не врѫща,
Съсъ свои здрави дипломе
На Бѫлгарскый родъ и племе;
Да си направятъ цьрквица,
Прибѣжище за своя главица,
Квото и други народи
Съсъ свои цьрковни свободи.
Извыка съ радость Славянка,
Сѫщо тя была Бѫлгарка:
Дойде време и отъ насъ
Тѫмнота да ся губи както мразъ.
Ето Вселенскій Патріархъ,
Подари цьркви святый даръ;
Да ся служи свята літургія
На Божествената проскомодія.
Инди вси които бяха готовы,
Свыкаха Бѫлгарски попови,
Па отъ дѫлбокъ сънь дьщерка
Пробуди своя майка.
Вѣче сложно ся сговарятъ,
Бѫлгарска цьрква да правятъ,
Въ самый Цариградъ,
Помежду Фенеръ и Балатъ.
Вече по Бѫлгарски читѫтъ и пѣятъ.
И къмъ него рѫцѣ вѫздигатъ.
Отъ сьрдце и душа Бога славятъ,
И радостно того молятъ.

И сложно Царю благодарятъ,
На много така говорятъ:
Да живѣй Абдулъ-Меджидъ Ханъ
Свѣтлій Царь нашъ и Султанъ;
Кой е отъ Бога призванъ
И за Царь нашъ признанъ.
Да живѣй Богоридій Стефанъ,
Нашему Царю вѣрный банъ.
Наша Бѫлгарска звѣздица
Съ хубавичката ны цьрквица,
Както една ступаница
Само подъ Патріяршка рѫчица.
Да сѫ здрави които вѫтрѣ служатъ,
И които поповите ѝ слушатъ!

24. янн. 1850.
Цариградъ

Списана отъ А(рхимандрита) О(нуфрія) Поповича
Хилендарца при Бѫлг(арската) цьрква.

II.

Стихови на баба Бѫлгарка???

Хвали ся баба съ ѫсови,
Чи быле бѫлгарски гласове.
Като обрѫща вола выка му ѫсъ,
Па го чука съсъ зиленъ бѫсъ.
Ходе подырь ралото и си пѣе,
И на пытомцыте си ся смѣе.
Кой Бѫлгарскый языкъ списова,
Хубаво да пазе ѫсова;
Който тяхъ не произноси,
Отъ Бѫлгаретѣ далечъ се относи.
Който тія гласови не пази
Да знае чи той не е отъ нази.
Може да е липованъ,
Или каторацъ Іованъ,
Той не знае що е пѫрвакъ,
Или отъ варени сливи babакъ.
Надува ся като ракъ,
Незнае що балнува по сукакъ.
Не ялъ мляко отъ Бѫлгарска кравѫ,
За да знае що е при покрова?..
Така пѣе баба Бѫлгарка,
Да ся не лѫже нейна дьщерка.
Да не ражда такива Славяни,
Които бѫлнуватъ като замаяни.
Сѫрди ся баба и говори,
Никой неможе да ѭ надговори.
Кой иска безъ ѫсови книги,
Не трябува да ся занима у бриги.
Сега сите книги цьрковни,
Се безъ ѫсови устроени.
Знае баба чи отъ старини
Съ ѫсови сите книги пълни;
Іоще стоятъ у мемврани
Твѫрдѣ хубаво нашарени.
Човѣче, иди погледни тамъ
Пакъ ще ся зачудишь самъ
Съ тяхъ като похортувашь,
Ще ти кажатъ що мѫдрувашь.
Хайде, иди съ Богомъ,
Па не влачи ся по тѫрбомъ.
Я тебе не говоримъ,
Но сама себе сборимъ.
Не сѫрди ся вѫрви съ Богомъ,
Ако щешъ земи и торбѫ съ тобомъ.
Хвала, бабо Бѫлгарко,
Само пази ся да тя не отчепа гърко.

Списана отъ сѫщый
А. О. П. Хилендарца.

Материяли за монетното дѣло въ Турция.[1]

Господа,

Днесъ искамъ да Ви прочета нѣколко извадки по монетното дѣло въ Турция, главно въ Европейска Турция, отъ самото начало дори и до днесъ.

Тѣзи исторически извадки азъ съмъ извлѣкълъ отъ разни турско-арабски ръкописи, отъ исторически лѣтописи, като историята на Саад-еддина, Нешира, Селяники, Хайруллахъ ефенди, Джевдетъ, Решидъ, Наима, отъ пѫтнитѣ бѣлѣжки на знаменити турски списатели и пѫтешественици, като Кятибъ Челеби (Хаджи Калфа) и Евлия Челеби, а така сѫщо и отъ капиталното съчинение по нумизматиката въ Турция подъ название: *„Таквими мескюкятѫ Османие“* (Хронологичиски лѣтописъ по нумизматиката въ османската империя), написано и съставено отъ съврѣменния турски историки-нумизматикъ Исмаилъ Галибъ бей, директоръ по настоящемъ на монетния музей въ Цариградъ.

Отъ тѣхъ Вие ще се освѣтлите и ще знаете точно: дѣ и какви монетни домове (зарбхани) е имало на Балканския Полуостровъ, слѣдъ като той е билъ покоренъ и завладѣнъ отъ турцитѣ; дѣ и какви монети сѫ били сѣчени и какви се сѣкатъ днесъ; какъ се били именували и надписвали тия монети, какъ се именуватъ и надписватъ днесъ; състава (аяра), обема, формата и курса на монетитѣ; датата на сѣченето и мѣстностьта, дѣто сѫ били сѣчени; отъ кога започва да се турятъ въ образа на монетата царскитѣ печати: „емиръ, ханъ, шахъ, султанъ, падишахъ“; въ държавата на кой султанъ сѫ били сѣчени монетитѣ, както и други подобни обяснения.

---

[1] Рефератъ, четенъ отъ Д. А. Ихчиевъ въ заседанието на Софийското историческо дружество прѣзъ м. априлъ 1910. г.

Прѣди, обаче, да пристжпя къмъ прочитанието на самитѣ извадки, считамъ за неизлишно да Ви прочета поименния списъкъ на турскитѣ султани, които по редъ сж царували, като започнемъ най-напрѣдъ отъ първия турски султанъ Османъ Ертогрулъ, който е и основательтъ на султанската династия и на турската империя, а особено отъ деня, отъ когато османската държава здраво се циментира и закрѣпва на Балканския Полуостровъ, като политическа единица, дори и до днесъ.

Нумизматика.

Приносъ къмъ историята на нумизматичното дѣло у насъ отъ епохата на турското владичество въ Балканския Полуостровъ.

Интересни извадки извлѣчени главно отъ оригиналното сѫчинение, наречено *„Таквими мескюкятж Османие“* [1]), съставено на единъ лекъ турско-арабски езикъ отъ автора му Исмаилъ Галибъ, извѣстенъ въ Турция историкъ-нумизматикъ и печатано въ Цариградъ въ 1889 год., както и отъ пжтнитѣ бѣлѣжки на Хаджи Калфа и Евлия Челеби.

Извадкитѣ сж доста интересни, както за нашия исторически свѣтъ, а тъй сжщо специално и за онѣзи лица-историци, които сж посвѣтени на издирване старинитѣ (антикитѣ), както тѣ прѣзъ епохата на турското господарство въ Европа сж циркулирали по нашитѣ страни, въ нашитѣ тържища и пазари. Заинтересования читатель ще намѣри въ тѣзи извадки редъ доказателства за историята на нумизматичното дѣло въ Турция. Нагледно се описватъ турскитѣ монети, съ обозначаване: датата на чеканирането имъ (сѣчението), мѣстностьта, въ царуването на кой султанъ, въ кой монетенъ домъ (зарбхана), дѣ и колко монетни домове е имало въ турската империя, видътъ и формата на монетитѣ; количеството на открититѣ до сега видове монети; надписитѣ, които въ образа на монетитѣ сж писвали, значението и историята на тѣзи надписи; причинитѣ, за дѣто въ нѣкои най-стари турски монети не сж били обозначавани нито мѣстностьта, нито датата, нито името на владѣтеля; отъ кога се е започнало да се употрѣбява султанската тура въ образа на монетитѣ; названието нà турскитѣ монети: златни, сребърни и бакърни; златнитѣ монети кога и гдѣ сж били чеканирани? Сжщо и медальонитѣ за отличие отъ кога сж се въвели въ Турция, въ чие царуване и каква официална стойность имъ се придавало; имало ли е военни и граждански?

---

[1]) Извадкитѣ сж свободенъ прѣводъ.

Всичкия горѣобозначенъ материалъ по нумизматичното дѣло въ Турция е интересенъ и цѣненъ затова, че авторътъ му, като членъ при Държавния Съвѣтъ въ османската империя, е ималъ широкъ достжпъ въ богатия секретенъ музей на турскитѣ султани въ Цариградъ и е могълъ свободно да се ползува при съставянето на труда си.

Нашата книжнина въ областьта на нумизматичнзто дѣло е доста осиждна и справедливо може да се каже, че тази часть е останала до толкозъ надирѣ у насъ, че до сега нито единъ капиталенъ трудъ, било въ прѣводъ отъ чужди автори, не се съглежда въ нашата литература. Особенно важно значение за нашия книжовенъ свѣтъ, респективно за нашитѣ историци-нумизматици, би могло да има, ако се появѣше на бѣлъ свѣтъ нѣкое прѣводно съчинение за нумизматиката, което да обема поне монетарната система по нашитѣ страни отъ епохата на срѣднитѣ вѣкове, сир. отъ появяването на турцитѣ, като политическа единица, въ Азия и Европа, подъ чиято власть ний, българитѣ, почти цѣли петь вѣка сме живѣли и расли.

Не ще съмнѣние, че появилото се на турско-арабски литературенъ езикъ съчинение по нумизматиката на Исмаилъ Галибъ е единъ сериозенъ трудъ и би било отъ голѣма полза за нашитѣ млади нумизматици, историци и др., ако тоя трудъ би се прѣвелъ на български. Прѣвеждането изцѣло на това капитално съчинение го оставямъ за по-нататъкъ; то изисква не само грамаденъ трудъ, опитность и заинтересованость въ материала му, но още и голѣми материални жертви, които не могатъ да се понесатъ отъ нашитѣ слаби плещи и безъ които е немислимо. При всичко това, обаче, моята скромна личность, отъ желание да освѣтля нашитѣ заинтересовани учени мжже по нумизматичното дѣло на Турция, прѣдприехъ да дамъ гласность на редъ интересни извадки, които сж цѣнни за нашата отечественна история и които специално се отнасятъ до нашата родина и до нашия битъ подъ турското иго, въ политико-економическо отношение. За насъ, българитѣ, сѫ важни откритията на автора, въ които той твърди: въ кои именно градове и мѣста отъ нашата цѣлокупна татковина е имало монетни домове (зарбхани) и какви монети тамъ се сѣкатъ. Любознателния читатель ще срѣщне монетни домове въ градоветѣ: Одринъ, София, Кратово, Скопие, Сѣресъ, Ново-Бърдо, Сребреница, Кипровецъ, Охридъ и пр. и пр. — сир. въ мѣста, дѣто сребърнитѣ и златнитѣ руди сѫ били въ изобилие, дѣто до деньднешенъ се намиратъ слѣди отъ подобни рудници. Извадкитѣ наченватъ по хронологически редъ отъ най-старо врѣме, като започнемъ отъ царуването на I. турски султанъ Османъ I-основательтъ и родоначалникътъ на султанската династия (699 г. отъ егира — 1299 г. Р. Х).

Най-напрѣдъ ние поставяме за улеснение една таблица за царуването на всѣки единъ султанъ, въ която се описва датата на възкачването на прѣстола, абдикацията или смъртьта. Тази таблица ще послужи като улеснение — било за знанието на епохата, прѣзъ която е царувалъ единъ турски султанъ, било за опрѣдѣляване датата на монетитѣ, отъ кой султанъ и въ кое мѣсто тѣ сѫ били чеканирани (сѣчени).

Таблица,

за царуването на турскитѣ султани.

	егира	Р. Хр.
1. Султанъ Османъ I. отъ	699— 726,	1299—1326
2. Султанъ Орханъ I. „	726— 761,	1326—1358
3. Султанъ Мурадъ I. „	761— 791,	1358—1388
4. Султанъ Баязидъ I. „	791— 805,	1388—1402
Султанъ Баязидъ е оставилъ синове: Сюлейманъ Челеби, Муса Челеби, Султанъ Мехмедъ I, Иса Челеби и Мустафа Челеби. Единадесеть години е продължавала епохата на междуцарствието, отъ	805— 816,	1402—1413
5. Султанъ Мехмедъ I. Челеби е царувалъ отъ	818— 824,	1415—1421
6. Султанъ Мурадъ II. отъ	824— 855,	1421—1451

	егира.	Р. Хр.
7. Султанъ Мехмедъ II. отъ . . .	855— 886,	1451—1482
Двама синове е ималъ Султанъ Мехмедъ II:		
8. Султанъ Баязидъ II. отъ . . .	886— 918,	1482—1512
и шехзаде Джемъ султанъ.		
9. Султанъ Селимъ I. отъ	918— 926,	1512—1521
10. Султанъ Сюлейманъ I отъ . . .	926— 974,	1521—1568
11. Султанъ Селимъ II. „ . . .	974— 982,	1568—1574
12. Султанъ Мурадъ III. „ . . .	982—1003,	1574—1594
13. Султанъ Мехмедъ III. „ . . .	1003—1012,	1593—1603
14. Султанъ Ахмедъ I. „ . . .	1012—1026,	1603—1616
15. Султанъ Мустафа I. „ . . .	1026—1031,	1616—1620
16. Султанъ Османъ II. „ . . .	1027—1031,	1617—1620
17. Султанъ Мурадъ IV. „ . . .	1032—1409,	1622—1639
18. Султанъ Ибрахимъ „ . . .	1049—1058,	1639—1648
19. Султанъ Мехмедъ IV. „ . . .	1058—1099,	1648—1687
20. Султанъ Сюлейманъ II. „ . . .	1099—1102,	1687—1690
21. Султанъ Ахмедъ II. „ . . .	1102—1106,	1690—1694
22. Султанъ Мустафа II. „ . . .	1106—1115,	1694—1703
23. Султанъ Ахмедъ III. „ . . .	1115—1143,	1703—1730
24. Султанъ Махмудъ I. „ . . .	1143—1168,	1730—1755
25. Султанъ Османъ III. „ . . .	1168—1171,	1755—1758
26. Султанъ Мустафа III. „ . . .	1171—1187,	1758—1774
27. Султанъ Абдулъ Хамидъ I . . .	1187—1203,	1774—1788
28. Султанъ Селимъ III. отъ. . . .	1203—1222,	1788—1807
29. Султанъ Мустафа IV. „	1222—1223,	1807—1808
30. Султанъ Махмудъ II. „	1223—1255,	1808—1839
31. Султанъ Абдулъ Меджидъ . .	1255—1277,	1839—1861
32. Султанъ Абдулъ Азизъ	1277—1293,	1861—1876
33. Султанъ Мурадъ V.	1293— —	1876— —
34. Абдулъ Хамидъ Ханъ II. . . .	1293— —	1876— —

Таблица,

въ която се указва лѣточислението, отъ кога за пръвъ пѫть се започнало употрѣбяването въ образитѣ на турскитѣ монети имената и титлитѣ на султанитѣ, както и датитѣ.

1. Титлитѣ: „султанъ бенъ султанъ“ се употрѣбяватъ за пръвъ пѫть отъ 1413 г. р. х. или 816 г. егира, прѣзъ ца-

руването на Челеби Султанъ Мухамедъ I., защото другитѣ по-прѣдишни султани: Османъ, Орханъ, Мурадъ и Баязидъ Илдърмъ не допускали по никой начинъ да се турятъ въ образа на монетитѣ каквито и да било титли.

2. Титлата „ханъ“ се употрѣбява отъ 1413. година дори до царуването на Султанъ Ахмедъ III. (1730. година), т. е. отъ царуването на Челеби Султанъ Мухамедъ I. до царуването на Султанъ Ахмедъ III. Прѣзъ туй врѣме въ монетитѣ фигурирали и имената на бащитѣ на великитѣ султани, слѣдъ които била прибавяна и титлата „ханъ“.

3. Титлата: „емиръ“ носятъ само моненитѣ, които се сѣкли отъ Сюлейманъ Челеби, въ врѣме на междуцарствието отъ 806—815. г. (1403—12. г. р. х.).

4. Титлата „султанъ“, или „ес-султанъ“ се поставя отъ 855—1293 г. отъ егира, или отъ 1451—1876 год. р. х.

5· Изразътъ: „дарибюл назаръ сахибюл-азъ ве елнасъръ филберъ велбахръ[1])“ се употрѣбява въ турскитѣ монети отъ 855—1171 г. егира, или 1451—1758 г., т. е. отъ царуването на Султанъ Мохамедъ II, завоевательтъ на Цариградъ, до царуването на Султанъ Османъ III.

6. Думитѣ: „султанъ юл-береинъ ве хаканъ юл-бахреинъ ес-султанъ бенъ ес-султанъ“[2]) се употрѣбявали отъ 855—1255. (1451—1839 г.), сир. отъ царуването на султанъ Мохамедъ II. дори до царуването на султанъ Махмудъ ханъ II. Въ нѣкои монети обаче се е писвало само: „султанъ бенъ султанъ“, а въ по-послѣднитѣ години се писвало: „ес-султанъ ибни ес-султанъ“, сир. султанъ, синъ на султанъ-владѣтель.

7. Думитѣ: „меликъ аазамъ“, които значатъ „великия монархъ“, се намиратъ въ монети, които се сѣкли само въ 1451 г. отъ р. х. или 855 г. отъ егира отъ султанъ Мохамедъ ханъ II, и то само въ монети, които иматъ грѣцки надписъ.

8. Фразата „сахибюл-назаръ вел-насъръ фил-беръ велбахъръ“[3]) се е туряла само въ монети прѣзъ царуването на султанъ Селимъ I, отъ 918 до 926 егира, или 1512 — 1521 г. Р. Х.

---

[1]) *Прѣводъ:* „щастливия монето-рѣзачъ е високо-славенъ и побѣдитель господаръ на сушата и на морето“.

[2]) *Прѣводъ:* „владѣтель на моретата и султанъ-монархъ на сушата (двѣтѣ суши); султанъ, синъ на султана“.

[3]). Прѣводъ: „щастливия господарь е и побѣдитель и владѣтель на море и на суша.

9. Думата „шахъ“ ¹) се е поставяла въ образа на монетитѣ, които се сѣкли отъ 908 — 1003 г. егира, или 1512 — 1594 г. Р. Х., прѣзъ царуването на султанитѣ: Селимъ I-и, Сулейманъ I-и, Селимъ II-и и Мурадъ III-и.

10. Фразата „султанъ юлберъ вел-бахъръ“ ²) се е поставяла въ монети, които се сѣкли само прѣзъ 926 г. егира, или 1521 г. Р. Х. въ деня, когато се възцарилъ султанъ Сюлейманъ I-и Ел-Кануни ³).

11. Фразата: „султанъ ел-адилъ вел-кямилъ ебул-латифъ“, или само „Султанъ ел-адилъ“, което въ прѣводъ значи: Справедливия и усъвършенствувания султанъ — баща на благодѣянията, или само „Справедливия султанъ“ е поставена въ монети, които тоже се сѣкли въ деня на царуването на султанъ Сулеймана I-и — 926 г. егира, или 1521 г. Р. Х.

12. Изразътъ: „султанюлъ береинъ вел-бахреинъ хадимюл-хармеинъ ешерифеинъ“ ⁴) се е поставилъ въ образа на монетитѣ само отъ 926 — 982 г. егира, или 1521 — 1574, въ царуванието на султанитѣ: Сюлейманъ I-и и Селимъ II-и.

13. Думитѣ: „Дарибъ юл-назаръ, сахибъ юл-азъ вел-насъръ“ ⁵) се поставяли само въ монети, които се сѣкли въ 974 г. отъ егира, или 1568 г. Р. Х. въ деня на възшествието на прѣстола на султанъ Селимъ II-и.

14. Надписътъ: „ес-султанъ филъ-беръ вел бахъръ“ ⁶) е туренъ въ образа на монетитѣ, които се сѣкли само отъ султанъ Селима II-и, въ врѣме на неговото царувание отъ 974 — 982 г. егира, или 1568 — 1574 г. Р. Х.

15. Надписътъ: „сахибюл-береинъ вел-бахреинъ ⁷) е поставенъ въ монети, които сѫ били сѣчени прѣзъ 1049 г. отъ егира, 1639 г. отъ Р. Х., въ деня на възшествието на султанъ Ибрахима.

16. Изразътъ: „дарибюл-назаръ сахибюлъ аазъ вел-зафръ фил-беръ вел-бахъръ“ ⁸) се употрѣбява въ образа на моне-

---

[1] „Шахъ“ е дума персийска и значи: принцъ, царь, монархъ.

[2] Прѣводъ: „Царь на морето и на сушата“.

[3] Думата „Ел-Кануни значи: законовѣдецъ. Систематизирането на законитѣ за ступанството и владѣнието на земи се дължи главно на тоя султанъ.

[4] Прѣводъ: Императоръ на двѣтѣ суши и на двѣтѣ морета, духовенъ служитель на двата свещенни града: Мека и Медина

[5] Прѣводъ: „счастливия монето-рѣзачъ е високо-славния господарь-побѣдитель“.

[6] Прѣводъ: „Царьтъ-султанъ на сушата и на морето“,

[7] Прѣводъ: „владѣтельтъ на двѣтѣ суши и на двѣтѣ морета“.

[8] Прѣводъ: „щастливия монето-рѣзачъ е великъ монархъ и побѣлитель и на суша и на море“.

титѣ отъ 1115 г. до 1171 г. егира, или 1703 — 1758 г. въ царствуванието на султанитѣ: Ахмедъ III-и, Махмудъ I-и и султанъ Османъ III-и.

17. Думата: „ханъ“[1]) се е употрѣблявала отъ 1143 г. до 1293 г. егира, или 1730 — 1876 г., сир. отъ царуването на султанъ Махмудъ I-и дори до султанъ Мурадъ V-и.

18. Фразата: „султанюл-береинъ вел-бахреинъ“[2]) е поставена само въ образа на онѣзи монети, които сѫ сѣчени отъ султанъ Абдулъ Хамидъ I-и въ деня на възшествието на османския прѣстолъ — 1187 г. егира, или 1774 г. Р. Х.

19. Надписътъ: „султанъ селатини земанъ“[3]) се поставялъ въ образа на онѣзи монети, които сѫ били сѣчени въ деня на възшествието на османския прѣстолъ на султанъ Махмудъ II-и (1223, или 1808 г. Р. Х.)

20. Думата „гази“[4]) се е поставяла въ образа на онѣзи турски монети, които се чеканирали прѣзъ 1223 г. егира, или 1808 г. Р. Х. отъ султанъ Махмудъ II-и.

21. Думата: „адли“, което значи: равноправенъ, справедливъ, непороченъ — се е поставяла въ образа на монети, които се сѣкли прѣзъ 1223 г. отъ егира, или 1808 г. Р. Х. отъ султанъ Махмудъ II-и.

22. Изразътъ: „меликюл-девлетюл-османие“, което въ прѣводъ значи: „монархътъ на османската държава“, се е поставялъ въ образа на монетитѣ, които се сѣкли отъ 1277 — 1293 г. егира, или 1860 — 1876 г. въ царуването на султанъ Абдулъ Азизъ Ханъ. Сѫщо реченият султанъ Азизъ е издалъ височайши царски орденъ „имтиязъ нишанѫ“, който билъ украсенъ съ скѫпоцѣнни камъне, съ вензела на османското орѫжие, въ срѣдата на който личатъ високитѣ титли на царствуещия султанъ.

23. Думата: „ел-гази“ — „побѣдительтъ“ е поставена въ образа на монети, които сѫ били сѣчени въ 1293 г. егира, или 1876 г. Р. Х. въ деня, когато е стѫпилъ на прѣстола султанъ Абдулъ Хамидъ Ханъ II-и.

---

[1]) Думата „Ханъ“ е персийска и значи: султанъ, императоръ, монархъ, царь.

[2]) Прѣводъ: „Царь — монархъ на двѣтѣ суши и на двѣтѣ морета.

[3]) Прѣводъ: Епохата когато е царуавлъ монархътъ, синъ на монарси.

[4]) Думата „гази“ е арабска и значи: войникъ, който се сражава на бойното поле за вѣра и отечество; побѣдитель.

Таблица,

която показва лѣточислението на нѣкои чисто духовно-религиозни фрази, написани на арабски езикъ, които се употрѣбяватъ въ образа на османскитѣ монети, въ знакъ на споменъ, че тѣ сж османски монети.

1. Арабската фраза: „ля илахи илляллахъ Мухамедунъ ресулуллахъ“ — е поставена въ монети, които били сѣчени прѣзъ 729, 761 и 806 г. отъ егира, 1302, 1358, 1403 г. п. Р. Хр., сир. въ царуването на султанъ Орханъ Ханъ, на султанъ Мурадъ Ханъ I. и на султанъ Баязидъ Ханъ I. Илдържма.

2. Имената на четиритѣхъ велики мохамедански имами: „Абу-Бекиръ, Омаръ, Османъ, Али радалахи анихюмъ“ [2] сж били поставяни въ образа на монетитѣ, които сж били сѣчени прѣзъ 729, 761 и 806 г. отъ егира, или 1302, 1358 и 1403 г., въ царуването на султанитѣ: Орханъ Ханъ, Мурадъ Ханъ I. и Баязидъ Ханъ I.

3. Фразата: „Халед-аллахи милкюхю“ [3] е поставена въ образа на монети, които се чеканирали въ 729—761 г. отъ егира, или 1328—1358 г. р. х., сир. въ царуването на султанъ Орханъ Ханъ.

4. Фразата: „Халедъ милкюхю“ [4] е поставена въ образа на онѣзи монети, които сж били сѣчени отъ 761—1058 г. егира, или 1358—1648.

5. Думитѣ: „Зейди юмрюхю“ [5] се намиратъ написани въ образа на монети, които сж сѣчени въ 816 г. отъ егира, или 1413 г. р. х. въ врѣмс на възшествието на прѣстола на Челеби султанъ Мохамедъ Ханъ I.

6. Думитѣ: „азу-насжре“, които въ прѣводъ означаватъ: „Богъ да дава побѣда“, се поставятъ въ образа на моне-

---

[1] *Прѣводъ*: Нѣма другъ Богъ, освѣнъ Бога на великия пророкъ Мохамедъ.

[2] *Прѣводъ*: Абу-Бекиръ, Юмеръ, Османъ и Али сж били първитѣ главни имами, като законни намѣстници (халифи) на пророкъ Мохамеда.

[3] *Прѣводъ*: Дано Богъ продължи вѣчно сжществуванието на държавата си! [обичай е у турскитѣ държавни и учени мжже, щото тѣхния собственъ имотъ да го окачествяватъ като имотъ, принадлежащъ на Господа Бога.]

[4] *Прѣводъ*: Съхрани вѣчно държавата си!

[5] *Прѣводъ*: Думитѣ: „Зейди-юмрюхю“ означаватъ: „продължи живота му!“

титѣ, които сѫ сѣчени отъ 892—1293 година егира, или 1419—1876 г. р. х.

7. Изразътъ: „Хамелъ ел-асрюлбабъ“ [1]) се поставятъ на монети, които били сѣчени въ 827 г. егира, или 1424 г. р. х., въ царуването на султанъ Мурадъ Ханъ II.

8. Фразата: „Халед-аллахи милкюхю ве салтана“ [2]) е поставена въ образа на монети, които сѫ били сѣчени отъ 875—982 г. егира, или 1471—1574 г. р. х.

9. Фразата: „Халед-аллахи милкюхю ве салтана ве ейдъ Халифате ве медете“ [3]) е била поставена въ образа на онѣзи монети, които сѫ били сѣчени въ 982 г. отъ егира, или 1574 г. Р. Х., въ деня, когато се възкачилъ на прѣстола султанъ Мурадъ Ханъ III.

10. Думитѣ: „аззу нусретъ“, което значи „славна побѣда“, се поставяли въ образа на нѣкои монети, които сѫ сѣчени въ 982 г. егира, или 1574 г. р. х. отъ султанъ Мурадъ Ханъ III.

11. Фразата: „я кази юл-хаджатъ, ве я кяфи юл-мухиматъ“ [4]) е била поставена въ образа на монетитѣ, които се сѣкли въ 1012 г. отъ егира, или 1603 г. р. х., при стѫпването на прѣстола на султанъ Ахмедъ Ханъ I.

12. Изразътъ: „Халедъ милкюхю ве салтанатюхю“ [5]) — е поставенъ само въ монетитѣ сѣчени въ 1049 г. егира, или 1639 г. Р, Хр., въ деня на възшествието на прѣстола на Султанъ Ибрахимъ Ханъ.

13. Изразътъ: „Ел-музаферъ дайма“ [6]) е поставенъ въ образа на монетитѣ, които сѫ сѣчени отъ 1049—1293 г. егира, или 1639—1876 г. Р. Х. Тази арабска фраза *„ел-музаферъ*

---

[1]) *Прѣводъ*: „поеми на гърба си тежкия товаръ на бащитѣ си“, или „нагърби се съ тежкото управление на държавата“.

[2]) *Прѣводъ*: Боже съхрани вѣчно империята и царството!

[3]) *Прѣводъ*: Боже съхрани на вѣки империята и царството и спомогни да се усили държавата на халифата, сир. на мохамедовитѣ замѣстници!

[4]) *Прѣводъ*: „Ти, Боже! който рѣшавашъ сѫдбата на хората и ги удовлетворявашъ и ти, о Боже! който дарявашъ на човѣцитѣ всичко необходимо за сѫществуванието на човѣческия родъ!“

[5]) *Прѣводъ*: „Боже съхрани царството и империята“.

[6]) *Прѣводъ*: „Винаги побѣдитель“.

дайма“, която се писва вжтрѣ въ императорски тугри, е написана най-напрѣдъ въ 1639 г. въ Арабия, дѣто били сѣчени монети, а сетнѣ, като норма и като обичай, е било установено да се употрѣбява по цѣла Турция, дѣто имало монетни домове. Тази фраза се употрѣбява и до днесъ.

14. Думитѣ: „даме милкюхю“ [1] се поставяли въ образа на монети, които се сѣчели въ периода отъ 1099—1223 г. егира, или 1687—1808 г. р. х.

15. Изразътъ: „аззу насъре веейедеху“ е започналъ да се употрѣбява въ образа на монетитѣ, които се сѣчели отъ 1143—1168 г. егира, 1730—1755 г. Р. Хр., въ царуването на султанъ Мехмедъ Ханъ I.

16. Фразата: „фи аллахи хайри хафизенъ ве хюв-ерхамъ юр-рахиминъ“ [3] е поставена въ едната страна на образа на монетитѣ, които сж сѣчени въ 1143 г. отъ егира, или 1730 г. Р. Хр., въ деня на възшествието на прѣстола на султанъ Махмудъ Ханъ I.

17. Изразътъ: „даме милкюхю ве салтанатюхю иля ахжръ юлдеверанъ“ [4] — е поставенъ въ образа на монетитѣ, които сж чеканирани въ 1223 г. отъ егира, или 1808 г. въ деня, когато се възкачилъ на прѣстола султанъ Махмудъ Ханъ II.

18. Фразата: „ел-мустенедъ би-теффикатюл-рубание“ [5] е започнало да се поставя въ образа на монетитѣ, които сж били сѣчени отъ 1277—1293 г. егира, или 1860—1876 г. р. х., въ царуването на султанъ Абдулъ Азизъ Ханъ.

---

[1] *Пръводъ*: „Нека продължава империята“. Тази фраза има и значение: Нека Богъ вѣчно закрѣпи държавата!

[2] *Пръводъ*: „Побѣдата и силата идатъ отъ Бога“.

[3] *Пръводъ*: „Богъ е защитникъ на доброто и е най-великодушенъ отъ всички великодушни!“ Тази фраза е поставена отъ речения султанъ Махмудъ Ханъ I, прѣзъ неговото царувание, въ образа на златнитѣ монети, които сж били сѣчени въ форма на медальони.

[4] *Пръводъ*: Дано държавата и царството продължаватъ да сжществуватъ на вѣки, до като свѣтъ свѣтува.

[5] *Пръводъ*: „Уповавай се на божието благоволение“, или „осланяй се само на помощьта, която иде отъ Бога!“ Тоя религиозенъ терминъ отъ Корана се поставя и писва въ монетитѣ заедно съ фразата „ел-меликъ юл-довлетюлосмание“.

Списъкъ

на по-главнитѣ градове въ османската империя, въ които се сѣкли турски монети и въ които е имало монетни домове (зарбхане)[1], споредъ съчинението на Исмаилъ Галибъ и на други.

	Европ. Турция;	Азиятска Турция
Султанъ Османъ Гази I. . .	дѣ е сѣкълъ пари, мѣстото не се знае.	
Султанъ Орханъ	сѫщо неизвѣст. мѣстосѣчението.	
Султанъ Мурадь I.	„ „	„
Султанъ Баязидъ I	„ „	„
Шех-заде Емиръ Сюлейманъ	„ „	„
Шех-заде Мехмедъ Челеби .		въ Бруса
Шех-заде Муса Челеби. . .	Одринъ	
Шех-заде Мустафа Челеби .	„ и Сѣрезъ	
Султанъ Мохамедъ I. . . .	Одринъ и	Бруса[2])
Сѫщо Султанъ Мохамедъ I. е чеканиралъ	Сѣрезъ и	„Аязлъкъ“
Султанъ Мурадъ II	Одринъ и	„Берса“
Сѫщия Султанъ Мурадъ II .	Сѣрезъ и въ	Аязлъкъ
Султанъ Мурадъ II. е чеканиралъ.	въ Новаръ и или Ново-бърдо	Ангора или Енгюрия и Амасия
Султанъ Мохамедъ II. Фатихъ е сѣкълъ	Костантиние (Цариградъ) и	Берса
Султанъ Мохамедъ II Фатихъ е сѣкълъ	Одринъ	Аязлѫкъ
Султанъ Мохамедъ II . . е сѣкълъ	Сѣрезъ	
Султанъ Мохамедъ II . . е сѣкълъ	Скопие и	Амасия

---

[1] Правописътъ на градоветѣ е запазенъ сѫщия, който се е употрѣбявалъ въ сѣченитѣ монети.

[2] Правописътъ на думата „Бруса“, въ образа на монетиѣ е четири вида: въ началото още отъ султанъ Османъ I до царуването на султанъ Баязидъ II, сир. отъ 699—886 г. егир. (1299 — 1480 год. Р. Х) турския правописъ на градътъ Бруса е билъ „Борса“, по-сетнѣ „Берса“, подиръ „Бърса“, а най-сетнѣ се установилъ на „Бруса“.

Султанъ Махмудъ II-ий — завоевательтъ на Цариградъ, е сѣкълъ още монети въ монетнитѣ домове, находещи се въ градъ Новаръ или Ново-Бърдо,1) косовски вилаетъ, скопски сандажъ.

А шахзаде Джемъ Султанъ е сѣкълъ въ градъ Бруса.

Султанъ Баязитъ II-и е чеканиралъ монети въ: Константиние, Одринъ, Константиние, Сѣресъ или Сирузъ, Искюбъ или Скопие, Кратово2), Новаръ или Ново-Бърдо — Европейска Турция и: Бруса, Ангора, Амасия и Кония или Коня — Мала-Азия. Султанъ Селимъ I-и е сѣкълъ монети въ монетнитѣ домове (зарбхани), находещи се въ градоветѣ: Константиние, Одринъ или Едрене, Сѣресъ, Кратово, Новаръ или Ново-Бърдо — Европейска Турция и Бруса, Тира, Кония или Коня, Ларендъ3), Хизанъ4) — Анадолъ; Амедъ, Диаръ-Бекиръ, Мардинъ и Реха5) — Арабия и Кайро-Мъсъръ (Египетъ) — Африка.

Султанъ Сюлейманъ I-и е сѣкълъ монети въ градоветѣ, лежащи въ Румелия, дѣто е имало и монетни домове: Константиние, Одринъ, Сирузъ-Сѣресъ, Сидеро-Капса или Сидре-Кайси6) Кочана или Кочание,7) Кратово, Искюбъ, Новаръ, (Ново-Бърдо), а въ Мала-Азия въ градоветѣ: Бруса или

---

1) Градъ „Новаръ“ на картата не се указва. Твърѣ възможно е да е билъ градътъ „Ново-Бърдо“, лежащъ на три часа разстояние отъ града Гиляни, Прищински санджакъ, Скопски или Косовски вилаетъ. Сърбитѣ наричатъ тоя градъ съ нѣколко различни названия. Тази мѣстность се описва подробно въ закона за сѣчението на монети издаденъ отъ султанъ Сюлейманъ I-и Въ околнитѣ мѣста на Ново-Бърдо изубилствували богати рудници за сребро и злато. Европейцитѣ наричали тоя градъ „Mère de villes“ (Майка на градоветѣ).

2) Градътъ „Кратово“ лежи въ Скопския санджакъ, Косовски вилаетъ и е богатъ съ рудници за сребро и злато, както и за олово (куршумъ). Имало рудници, които давали 50 % сребро и 50 % олово. Градътъ е билъ прѣвзетъ отъ султанъ Баязитъ Ханъ I-и (792 г. отъ егира) 1389, слѣдъ свършването боя на Косово поле. Въ Кратовско били прочути извѣстнитѣ богати рудници називаеми „*симли куршумъ*“ (смѣсъ руда отъ сребро и олово).

3) Ларендъ се намира въ областьта на Коня. Той се нарича още „*Караманъ-Ергелеси*“, който въ старо врѣме е билъ прочутъ и забѣлѣжителенъ градъ.

4) Градътъ „Хизанъ“ лежи въ вилаета „Биглисъ“; но сѫщото име носи и названието на казата „хизанска каза“.

5) Градътъ „Реха“ или „Руха“ се е назовавалъ въ старо врѣме „Орфа“ а още въ по-старо врѣме се е наричалъ „Edessa“.

6) Градътъ „Сидеро-Капса“ или „Сидре-Кайси“. лежи на истокъ отъ градътъ Солунъ, покрай езерото „Бешенъ“ въ казитѣ на Касандра и Света-Гора (Айнорозъ). Околноститѣ на тоя градъ сѫ изобилни съ богати сребрени и златни рудници. Въ старо врѣме тѣзи рудници били прочути и се работили, но отсетнѣ били изоставени. А споредъ историческия лѣтописъ на Решидъ Ефенди се установявалъ фактътъ, че османското правителство въ 1114 г. егира, или 1702 г. Р. Х. било ги работило.

7) Градътъ „Кочани“ лежи въ Скопския санджакъ.

Берса и Амасия. Въ Арабия: Амедъ, Реха, Хамедъ, Дамашкъ (Шамъ, Дамаскъ), Багдатъ, Хжле, Зебидъ; а въ Африка, въ градоветѣ: Кайро-Мъсъръ, Тарабулусъ или Триполисъ, Джезайръ.

Независимо отъ тѣзи градове, султанъ Сюлейманъ I-и е сѣкълъ монети още и въ монетнитѣ домове на румелийскитѣ градове: Чаница1), Сребреница2) и Бѣлградъ3).

Султанъ Селимъ ханъ II-и е сѣкълъ монети въ монетнитѣ домове, находещи се въ градоветѣ на Румелия: Костантиние, Одринъ-Едрине, Сирузъ или Серезъ, Сидре-Кайси, Кратово, Искюбъ — Скопие, Ново-Бърдо, Чаница, Сребреница и Бѣлградъ; въ градовдтѣ на Мала-Азия: Сакжзъ (островъ), Амасия и Ханджа — градъ въ Кавказъ, нарѣченъ още „Гендже“. Въ градоветѣ на Арабия: Амедъ, Халебъ, Дамашкъ и Багдатъ; страни въ Африка: Египетъ, Триполисъ или Тарабулусъ и Джезайръ.

Султанъ Мурадъ III-и е чеканиралъ монети въ монетнитѣ домове, находещи се въ градоветѣ на Румелия: Константиние, Едрине, Сирузъ, Сидре-Кайси, Искюбъ, Ново-Бърдо, Чаница и Сребреница. Въ градове отъ Мала-Азия: Сакъзъ (островъ), Амасия, Ерзерумъ, Ванъ, Мекесъ и Ханджа; градове отъ Арабия: Амедъ, Халебъ, Дамашкъ и Багдатъ; страни отъ Африка: Египетъ-мжсъръ, Тарабулусъ, Тунисъ и Джезайръ.

Султанъ Мохамедъ III-и е сѣкълъ монети въ градоветѣ: Константиние, Едрине, Сидре-Кайси, Кратово, Ново-Бърдо, Охридъ, Енишехиръ (Фенеръ) — лежащи въ Европейска Турция; въ градоветѣ: Сакжзъ адаси, Бруса, Кония — лежащи въ Мала-Азия; въ градоветѣ: Амедъ, Халебъ, Дамашкъ и Багдатъ — находещи се въ Арабия; въ областитѣ: Мжсъръ (Египетъ), Тунисъ и Джезайръ — лежащи въ Африка.

Султанъ Ахмедъ ханъ I-и е сѣкълъ монети въ градоветѣ: Константиние, Едрине, Ново-Бърдо и Бѣлградъ — лежащи въ Румелия; въ градоветѣ: Бруса, Токадъ, Трабезундъ, Ерзерумъ и Ханджа — лежащи въ Анадола; въ градоветѣ:

---

1) Градътъ „Чаница“ се намира на южната страна отъ босненската область и е изобиленъ съ богати сребърни рудници.

2) Градътъ „Сребреница“ се намира на сѣверъ, въ сѣверната часть на Босна. Околнитѣ страни на тоя градъ още отъ старо врѣме се славятъ съ богати рудници за сребро и часть отъ злато, и съ златни рудници. За туй градътъ е придобилъ названието си „Сребреница“.

3) Бели-градъ, или Бѣлградъ е старъ укрѣпенъ градъ съ сѣдалище на „Паша — бейлербей“.

Амедъ, Халебъ, Дамашкъ — въ Арабия; и въ областитѣ: Мжсъръ, Тунисъ и Джезаиръ — находещи се въ Африка.

Султанъ Мустафа I-и е сѣкълъ монети въ монетарнитѣ домове на градоветѣ: Константиние, Одринъ — Румелия, а другадѣ нигдѣ.

Султанъ Османъ II-ий е сѣкълъ монети златни, сребърни и бакърни въ монетарнитѣ правителствени домове (зарбхани), находещи се въ градоветѣ: Константиние, Едрине, София, Кипровецъ, и Енишехиръ — Фенеръ, лежащи въ Румелия; Бруса, Ханджа — въ Мала-Азия; Амедъ, Реха, Халебъ, Дамашкъ — въ Арабия и Мъсъръ (Египетъ) — въ Африка.

Султанъ Мурадъ IV-и е сѣкълъ монети въ градоветѣ: Константиние, Едрине, Ханджа — въ Мала-Азия; Амедъ — въ Арабия; Мжсъръ — въ Африка, „Махрусей Мъсъръ“[1] и Джезаиръ — тоже въ Африка.

Султанъ Ибрахимъ е сѣкълъ въ градоветѣ: Константиние, Амедъ, Дамаскъ, Багдатъ, Мжсъръ, Тарабулусъ и Тунисъ.

Султанъ Мехмедъ IV-и — въ градоветѣ: Константиние, Бѣлградъ, Халебъ, Дамаскъ, Багдатъ, Мжсъръ, Тарабулусъ-Гарбъ, Тунисъ, Джезаиръ — Гарбъ.

Султанъ Сюлейманъ II-и е сѣкълъ всѣкакви монети въ градоветѣ: Константиние, Босна — Сараево, Мжсъръ, Тарабулусъ Гарбъ, Тунисъ.

Султанъ Ахмедъ II-и е чеканиралъ монети въ градоветѣ: Константиние и Мжсъръ (Египетъ).

Султанъ Мустафа II-и е сѣкълъ въ градоветѣ: Константиние, въ лагера на военния походъ срѣщу Русия въ 1109 г. егира (1697 г. Р. Х.), Одринъ, Измиръ (Смирна), Ерзерумъ, Мжсъръ (Египетъ).

Султанъ Ахмедъ III-и въ градоветѣ: Ислямболъ[2]), Тибризъ, Тифлисъ, Реванъ — Мала-Азия, Мжсъръ, Гарбъ Тарабулусъ, Тунисъ, Гарбъ-юл-Джезайръ, Ел-Джезаири Гарбъ — Африка.

---

[1] „Махрусей Мжсъръ“ се прѣвежда „добрѣ запазения Египетъ“; резиденцията или прѣстолния градъ на монарха, на шаха, на емира и на хана; главенъ градъ, дѣто сигурностьта е обезпечена.

[2] Употрѣбяване името на градътъ „Ислямболъ“ съ такъвъ правописъ въ монетитѣ се започва най-напрѣдъ въ царуването на речения султанъ Ахмедъ III-и до царуването на султанъ Селимъ III-и.

Султанъ Махмудъ I-и е сѣкълъ монети въ градоветѣ: Ислямболъ, Константиние, Гюмюшхане, Карсъ, Гендже[1]), Тифлисъ, Багдатъ, Мѫсъръ, Тарабулусъ-Гарбъ, Тунисъ, Джезайръ.

Старата форма на нѣкои цифри, които се намиратъ въ образа на турскитѣ монети.

Цифрата арабска *„четири“* се е писвала до 855 г. отъ егира, или 1451 г. Р. Хр., сир. до стѫпването на прѣстола на султанъ Мохамедъ II — завоеватель на Цариградъ въ слѣдующата форма . А отъ 1451 г. насамъ дълго врѣме цифрата „четири“ се употрѣбявала въ турскитѣ монети въ такъва форма

Цифрата петь въ форма „8“ се е употрѣблявала до 900 г. егира, или 1494 г. р. х. въ турскитѣ монети; а цифрата „нула“ въ форма „O“ се е употрѣблявала до 1494 г. Р. Хр. Отъ тази дата насамъ, обаче, нулата „O“ се е считала за цифра „5“, а вмѣсто нула се е започнало да се полага само точка (.).

Основательтъ на османската държава и на османската царска династия — султанъ Османъ I. е сѣкълъ, споредъ нѣкои турско-арабски историци, мѣдни монети съ дата 699—726 г. отъ егира, или 1299—1325 г. р. х. и съ надписъ: „Халеди Аллахъ Мелике“ и „Халед-Аллахи Милкюхю“. Речения султанъ, поради своето васално положение къмъ пропадащата държава на Селджуцитѣ, не искалъ да сѣче въ своята малка държава сребърни монети, а сѫ циркулирали селджукскитѣ, наречени: *„драхми* и *динари“*. Султанъ Османъ I. е сѣкълъ монети отъ бакъръ най-напрѣдъ въ града „Кара-Хисаръ“ — Мала-Азия, дѣто се извършила по тоя случай и духовна церемония, като се отдало Богу публично молебствие (1300 год. р. х. 700 година егира). Нѣкои историци искатъ да кажатъ, че прѣзъ царуването на султанъ Османъ I, което е траяло двадесеть и седемъ год., били сѣчени много монети, безъ всѣкакъвъ надписъ на монетата и безъ името даже на владѣтеля. Имало е осъмъ вида монети, отъ 36 бакърни монети, които сѫ били чеканирани отъ речения султанъ безъ име и безъ дата, а само съ религиозния арабски терминъ: „халед-аллахи милкюхю“. Султанъ Орханъ е царувалъ отъ 726—761 отъ егира, 1326—1358 г. р. х. и е сѣкълъ бакърни и сребърни монети, подъ название „акче“ (кюфи) и съ слѣднитѣ надписи на образа на монетитѣ:

---

[1]) Градътъ „Гендже“ е сѫщия градъ „Ханджа“. Въ тоя градъ въ царуването на султанъ Ахмедъ III-и е билъ откритъ монетния домъ и сѫ били сѣчени монети Такива монети само отъ султанъ Махмудъ I-и сме виждали. Градътъ „Гендже“ днесъ се казва *„Elisabethpol“*.

Османъ
Али
Ляилахи
Илляллахъ
Мухамедунъ
Ресулуллахъ
Юмеръ
Бекиръ

Орханъ
Халед-аллахи
Милкюхю

Той е чеканиралъ съ сѫщия надписъ и двойни акчета, наречени „чифте акче-кюфи“. Най-напрѣдъ султанъ Орханъ е почналъ да сѣче монетитѣ въ името на османскитѣ султани, както това се твърди отъ историческия лѣтописъ на *„Аладинъ паша бирадерлери“*. Доказано е, че султанъ Орханъ, три години слѣдъ своето въцаряване, въ 729 г. егира, 1328 г. Р. Хр., е сѣкълъ монети сребърни и бакърни въ градътъ Бруса. Монетитѣ: „драхми“ и „динари“, които сѫ циркулирали тогава, въ най-старо врѣме били се сѣкли въ страната на „Стария геранъ“ (Вавилонъ или Халдея) отъ ислямскитѣ халифи, отъ дѣто се разпространили въ околнитѣ страни, възприети отъ населяющитѣ тамъ ближни народи. Селджуцитѣ, както и другитѣ господарства въ Азия, сѫ употрѣбявали и сѣкли такива монети, като ги наричали: „драхмъ, дирхемъ“ и „динаръ“.

Но, когато султанъ Орханъ се възкачилъ на османския прѣстолъ, той забранилъ да се сѣчатъ монети съ името *„дирхеми* и *динари“*; на мѣстото на тѣзи монети той е сѣкълъ сребърнитѣ монети, наречени „акче“, или „акче османи“; а въ нѣкои монети само думата „османи“. Думата „акче“ е монголска и оттамъ е взета въ османскитѣ монети. Чеканиранитѣ османски акчета, като първоначално произведение на османската държава, иматъ сѫщата форма и образа на онѣзи монети, които се наричали „*дирхеми*“ и които сѫ чеканирани отъ селджуцитѣ. На едната страна на монетитѣ се писва съ почеркътъ „кюфи“ и има надписъ: „келемей-тевхидъ“, което значи: „словото Божие“, а отъ другата страна на монетата, съ подобенъ почеркъ е писано: „халед-аллахи милкюхю“. Датата, мѣстностьта, дѣто сѫ сѣчени монетитѣ, нито името на бащитѣ, нито нѣкакво царско название — не сѫ били обозначени въ монетитѣ.

Въ английския музей (Лондонъ) се намиратъ монети, въ образа на които фигуриратъ султански титли, като: „ес-султанъ ел-аазамъ, ибни Османъ, Абдуллахъ или Ханъ“ — титли, които се отдаватъ на султанъ Орхана, че въ неговото царуване сѫ били сѣчени. Обаче такива монети съ подобни надписи до колкото се знае отъ турскитѣ историци-нумизматици, не сѫ били никакъ сѣчени отъ султанъ Орхана. Доказано е положително, че нито султанъ Орханъ, нито султанъ Мурадъ I, нито пъкъ султанъ Баязидъ I. не сѫ поставяли въ образа на сѣченитѣ отъ тѣхъ монети никакви царски титли и то отъ уважение къмъ името на бащитѣ си. Твърдението на автора почива върху обстоятелството, че поставянето въ образа на монетитѣ царската титла: „ес султанъ ел-аазамъ“, е било на онѣзи монети, които били сѣчени отъ единъ отъ потомцитѣ на Чингизъ-хана, който се е именувалъ Орханъ; монетитѣ, сѣчени отъ Чингиз-хановия Орханъ, не приличатъ нито по форма, нито по тегло, нито пъкъ по обемъ на монетитѣ, които сѫ сѣчени отъ султанъ Орханъ Гази, споредъ както съобщава историкътъ Сухби Паша.

Османскитѣ монети иматъ два произхода: а) османски, както това е установено отъ монетата,називаема „акчей османи“ и б) чуждъ. Отъ тая категория сѫ монетитѣ, които сѫ сѣчени въ чужди държави и които монети носятъ названието „грушъ“. Съ течение на врѣмето и по неизвѣстни причини, първата форма е била съвършено замѣстена съ втората, т. е. съ чуждестранната монета — „*грушътъ*“, и послѣдния е намѣрилъ официаленъ достѫпъ, като единична монета, въ османската държава.

По образа на монетата „акче“, която се смѣтала за единична монета на османската нация, сѫ били сѣчени — едни въ по-голѣмъ видъ, други въ по-малъкъ, — монети отъ мѣдь, сребро и злато. Тежината на единичната османска монета

„акче“, по тегло, и ставъ, би трѣбвало да се равнява на селджуската монета „дирхемъ“; но, ни едно акче не дохожда равно съ мѣрката на „дирхема“. Въ старо врѣме монетитѣ били прѣмѣрвани съ монетната мѣрка, нарѣчена *„мискалъ“*. Дирхемитѣ и динаритѣ въ старо врѣме на тежина сѫ идвали не повече отъ четвъртъ мискалъ, както това се доказва съ „акчетата“, които сѫ били сѣчени отъ султанъ Орхана и нѣкои отъ които се намиратъ въ императорския султански музей, както и у автора на съчинението.

Единъ мискалъ се равнявалъ по тежесть на единъ и половина драмъ ($1^1/_2$ драма), сир. на 24 крата (или 4 грама и 618 милиграма). А едно акче се равнявало на тежина не повече отъ 5 крата, три бодки (или 1 грамъ и 15 сантиграма), сир. акчето е тежало на мѣрката почти една четвърть часть ($^1/_4$) отъ мискала.

Въ законника на султанъ Сюлейманъ се явява, че дирхемитѣ, които се сѣкли въ страната „Иранъ“, сѫ тежали четири пѫти повече отъ онѣзи монети, които се сѣкли въ нѣкои градове на Арабия. Сѫщо и послѣ, въ 1115 г. егира (1703 г. р. х.), а слѣдъ туй и по-сетнѣ е било установено обстоятелството, че нѣкои златни монети сѫ били прѣмѣрвани съ монетното тегло, наречено „Мискалъ“.

Споредъ историята на ходжа Саад-едина (Тачъ-юл-теварихъ муелифи муджебиндже), се доказва, че една монета „акчей османи“ е тежала не повече отъ четвъртината на монетата „дирхемъ-шерий“1). Сѫщо и историкътъ Омеръ разправя, че четири османски акчета се равнявали по тежина на единъ сребъренъ дирхемъ.

Султанъ Мурадъ (отъ 1358—1389 г.). Имало е монетенъ домъ въ Одринъ и Бруса, дѣто се сѣкли сребърни монети, наречени „акчета“, съ малко кржглеста форма. На едната страна е написано само името „Мурадъ“, а на другата — прочутата максима на мухамеданството: „Ляилахи илляллахъ Мухамедунъ ресулуллахъ“ (нѣма другъ Богъ, освѣнъ Бога на великия пророкъ Мухамеда).

Освѣнъ тая монета, били сѣчени още сребърни и мѣдни монети, наречени „гюмюшъ акче“ и „мангжръ“, съ малка крж-

---

1) Една селджуска монета „дерахимъ“ — се равнявала на тежината на монетата „дирхемъ-шери“, т. е. идвала е на тежина 14 крата. Гледай историята „Тачъ-юл-теварихъ“, томъ I, стр. 40.

глеста форма; на едната страна на образа е написано името „Мурадъ“, а на другата — „Халеди-милкюхю“ (Пази вѣчно държавата му).

Запазена е една сребърна монета, едната страна на която има надписъ: „Костантинъ“, а на другата „Муратъ“, — поради което прѣдполагатъ, че тя е сѣчена въ врѣмето на султанъ Мурадъ I. въ гр. Кюстендилъ, защото градътъ Константинополъ тогазъ още не билъ прѣвзетъ отъ турцитѣ. Знае се, че въ Кюстендилъ е имало монетенъ домъ.

Независимо отъ тѣзи монети, въ царуването на султанъ Мурадъ I. въ Одринъ сѫ били сѣчени и другъ видъ сребърни монети, наречени „гюмюшъ акче“, крѫглеста форма, на едната страна на които е било написано името „Мурадъ“, а на другата — арабската религиозна фраза съ имената на първитѣ четирма велики халифи: „Абу-Бекиръ, Юмеръ, Османъ и Али“.

Въ султанския музей въ Цариградъ се намиратъ, между другитѣ сребърни и мѣдни монети, и монетитѣ наречени „Кюфи“, които били сѣчени отъ султанъ Мурадъ I. съ слѣдния надписъ:

Али
Бекиръ
Ля илахи
илляллахъ
Мухамедъ
Ресулуллахъ
Османъ
Юмеръ

Мурадъ
бенъ Орханъ
Халеди алахи
милкюхю

Едното акче отъ тѣзи сребърни монети е идвало на мѣра, споредъ състава, на $5^{1}/_{3}$ крата, като 24 крата сѫ били равни на единъ тогавашенъ драмъ. Тази монета е имала диаметъръ 17 милиметра.

А монетата сребърна, наречена „арабска“, е имала надписъ, на едната страна:

Халеди
Милкюхю

а на другата:

Мурадъ бенъ
Орханъ

На тежина е $5^{1}/_{3}$ крата, диаметръ — 14 милиметра.

Бакърната, или мѣдната монета се наричала „Мангѫръ“ и е била написана, на едната страна:

Мурадъ
бенъ
Орханъ

а на другата:

Халеди

Милкюхю

Имената на владѣтелитѣ — султани почнали да записватъ въ турскитѣ монети въ врѣмето на султанъ Мурадъ I, като затова той е издалъ и султански ферманъ.

Почеркътъ на надписитѣ, поставени въ монетитѣ, е два вида: „араби“ (арабски) и „кюфи“. Но отсетнѣ кюфийския почеркъ е билъ изоставенъ и замѣстенъ само отъ арабския, който дори и до днесъ се употрѣбява въ турскитѣ монети.

Мѣднитѣ монети, които най-напрѣдъ още отъ султанъ Османъ били сѣчени, се наричатъ „мангѫри“. Думата „мангѫръ“ по произхождение е отъ монголската дума „монгюнъ“ и означава „монета“. Циркулацията на тѣзи мѣдни монети е траяла дълго врѣме и се наричали „*къзѫлъ мангѫръ*“ (червени мангѫри). Стойностьта на тѣзи мѣдни „мангѫри“ е била много низка, като старитѣ мангъри се цѣнили евтино и сѫ стрували 24 мангъри само едно сребърно акче. Такъва долна цѣна за мангъритѣ е траяла дори до 1099 г. егира (1687 г. р. х.).

Султанъ Баязитъ I Илдържмъ е царувалъ отъ 1389—1402 г. (792—805). Въ неговото царуване въ Европейска Турция се били открили сѫществуещитѣ отъ старо врѣме монетни домове въ римскитѣ градове: Одринъ, Сересъ, Сидеро-Кайси[1]), Скопие, Кратово, Кочане, Новаре[2]), Ново бърдо[3]), София, Солунъ, Охридъ, Видинъ, Кипровецъ, Кюстендилъ и др. мѣста, които по сетнѣ поименно ще укажемъ; но, повечето отъ тѣзи монетни домове не дѣйствували, били спрѣни, по липса на сребърни, златни и мѣдни руди, които не били достатъчно открити и разработени.

---

[1]) Градътъ „Сидеро-Кайси“ се намира въ Македония, по на югъ отъ Солунъ, до градътъ „Касандра“, близо до светата Атонска гора. Тоя старъ градъ въ околностьта си е билъ много изобиленъ съ богати златни, сребърни и оловни рудници още отъ най-старо врѣме. Владѣтелътъ — князъ на този старъ и прочутъ по златнитѣ рудници градъ прѣди идването на турцитѣ въ Европа е сѣкълъ златни монети, които сѫ циркулирали по цѣлия свѣтъ. защото монетитѣ сѫ били сѣчени отъ чисто злато, а на аяръ сѫ идвали доста тежки, та били уважаваии отъ всички околни държави и народи.

[2]) Градътъ „Новаръ“ се намира въ Косово поле, близо при политѣ на Шаръ-планина, дѣто въ околностьта му е имало богати сребърни руди, отъ които прѣди идванието на турцитѣ сѫ вадили доста сребро, а въ града Новаръ, като центъръ на тѣзи рудни мѣста, сѣчели сребърни монети, които турцитѣ наричали „Новаръ-акчета“.

[3]) Градътъ „Ново-бърдо“ е тоже въ южната страна на Косово поле, близо до днешния градъ Гилени, прищински санджакъ и богатъ по своитѣ сребърни и мѣдни рудницн. Нѣкои европейски учени географи и пѫтешественици искатъ да кажатъ, че градътъ „Новаръ“ е сѫщия градъ „Ново-бърдо“. Но, турскитѣ историографи, като: Рушиди, Челебизаде, твърдятъ противното.

Въ монетнитѣ домове на Одринъ, Кратово, Сидеро-Кайси и Новаръ се сѣкли златни, сребърни и мѣдни монети. Златнитѣ монети се казвали „алтунъ“, а сребърнитѣ монети се наричали „Акчей Османи“. Имали сѫ слѣдния надписъ: на едната страна:

Халеди
Милкюхю
792

а на другата:

Баязидъ
бенъ
Мурадъ

Тѣзи акчета на тяжесть сѫ идвали $5^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ — 16 милиметра.

Сѫщо, речения султанъ е сѣкълъ и продупчени сребърни акчета, съ по една дупка, като за нанизъ на шия, съ сѫщия надписъ и съ неговото име, само че мѣстото на монетата и кой домъ не е посочено.

Мѣднитѣ монети, които той е сѣкълъ въ нѣкои отъ горѣозначенитѣ градове, на които датата и мѣстосѣченето не сѫ обозначени, били наречени *„мангъръ“*; на едната страна е било написано:

Халеди
Милкюхю

а на другата:

Баязидъ
бенъ
Мурадъ

Най-напрѣдъ отъ турскитѣ султани първъ султанъ Баязидъ I. е издалъ разпореждане съ султански ферманъ, щото датата на сѣченето да се поставя въ монетата, като се смѣта годината, въ която султанътъ се възкачилъ на прѣстола, както това се вижда отъ датата, полагана въ нѣкои монети, сѣчени отъ султанъ Баязидъ и находящи се въ султанския музей. Сѫщо тъй и въ нѣкои монети отъ султанъ Баязидово врѣме се вижда турната дата и по-сетнѣ отъ датата на неговото възшествие, като се смѣта, че тази дата е датата на сѣченето монетитѣ. Тази система за полагането датата въ монетитѣ, сѣчени отъ турскитѣ султани, се е продължавала до царуването на Сюлейманъ I (1520—68). А въ монети, сѣчени въ царуването на Челеби султанъ Мохамедъ I., на султанъ Мурадъ II. и на султанъ Мухамедъ II. — завоеватель на Цариградъ, се полагала само годината, когато се извършвало сѣченето на монети, а не датата на султанското възшествие на прѣстола. Първитѣ четири османски султани, като султанъ Османа I., който е основатель на царската династия въ Турция, султанъ

Орханъ, султанъ Мурадъ I. и султанъ Баязидъ I. не било обичай да поставятъ въ сѣченитѣ отъ тѣхъ монети мѣстото и градътъ, дѣто тѣ сѫ били сѣчени, защото подобно нѣщо тѣ сѫ считали за религиозенъ грѣхъ и сѫ гледали да го избѣгнатъ.

Слѣдъ царуването на султанъ Баязидъ Илдъръма, въ османската държава настѫпила епоха на междуцарствие, което е траяло отъ 1402 — 1413 г. (805—816 егира)[1]. Прѣзъ онази епоха отъ петимата синове на султанъ Баязидъ I, отъ които всѣки единъ претендиралъ за прѣстола на държавата, се сѣкли сребърни монети, наречени „акчей османи“. Въ образа на нѣкои монети, сѣчени прѣзъ тази епоха, е стоялъ на едната страна надписътъ:

Абу Бекиръ
Юмеръ
Али Османъ
Халеди милкюхю
806

а отъ другата:

Емиръ
Сюлейманъ
бенъ
Баязидъ

Тази сребърна монета „акче“ е тежела на мѣра, споредъ аяра, 5⅓ крата; диаметръ 14 милиметра.

Въ образа или въ едната страна на сѣченитѣ отъ тази епоха сребърни монети е билъ поставенъ особенъ знакъ въ форма на султанска тугра, споредъ както това се удостовѣрява отъ монети, сѣчени тогазъ отъ Емиръ Сюлейманъ.

---

[1] Въ съчинението „Таквими мескюкятѫ османие“ се срѣщатъ обяснения за числата на арабскитѣ цифри: 4, 5 и „0“. До края на XV. ст. цифрата 4 се писвала винаги вь тая форма а цифрата „5“ се е писвала: „ᗺ“. Цифрата за нулата се е писала до 1494 г. р. х. сѫщо като нашата днешна нула „O“, а отъ тази дата насамъ значи отъ 1495 г въ турскитѣ монети числото „4“ се е писало като сегашното турско четри: числото „ᗺ“ (5) се замѣнило съ нашата нула „O“, а вмѣсто нулата туряло се една проста точка, за да означава нулата, както е и днесъ въ Турция.

До колкото се знае за положително, султанската тугра се дължи на вѣщината на султанъ Мурадъ I, когато той за първъ пѫть, прѣзъ 767 г. егира, или 1364 г. р. х., я положилъ като царски знакъ на единъ султански ферманъ, удостовѣряющъ васалностьта на републиката „Рагуза“ къмъ османската държава. Съ полагането туграта въ султански ферманъ, султанъ Мурадъ I. е искалъ да даде по-голѣмо доказателство за сигурностьта на договора, сключенъ между тази република и османската държава. А образуването формата на тая официална тугра е станало по слѣдуещия редъ:

Тритѣ срѣдни пърсти отъ дѣсната рѫки султанъ Мурадъ I. билъ съединилъ, а малкия пърсть — кутрето, както и палеца оставилъ свободни, отворени. Въ такъво положение, той потопилъ рѫката си въ една паница съ червено мастило и слѣдъ това пъкъ така я сложилъ на акта, съ което утвърдилъ неговата официалность. Оттогазъ султанския знакъ, въ форма на тугра, придобива официалность, а слѣдъ туй Мурадовитѣ наслѣдници, като извадили съ писалки и линии праволинейнитѣ черти на тая султанска тугра, почнали да си служатъ съ нея, да я поставятъ на чело на всички официални книжа и фермани, които се издаватъ отъ султанската канцелария, както и на турскитѣ монети, които се сѣкатъ въ Турция. Самия оригиналъ на тоя исторически султански актъ се намира запазенъ дори и до днесъ въ града Рагуза, въ ковчега на съкровищнитѣ актове.

Въ монетитѣ, сѣчени отъ Шахъ-Заде Емиръ Сюлеймана, не е казано дѣ именно тѣ сѫ били сѣчени, но това се разбира отъ обстоятелството, че той е сѣкълъ монети само въ Одринъ, защото той отъ тамъ нигдѣ на вънъ не е излизалъ, а само тамъ е живѣлъ.

Въ царуването на Челеби султанъ Мохамеда I (все въ сѫщата епоха 1413 г.) били сѣчени слѣднитѣ сребърни монети, наречени: „гюмюшъ акче“. На едната страна на монетата е билъ написанъ надписа:

Демиръ ханъ
Гюргянъ
Мохамедъ
бенъ Баязидъ Ханъ
Халеди-милкюхю

а на другата:

Ля-илахи иллял-
лахъ, Мохамедъ
Ресулуллахъ
Зарби Берса
856 г.

Рečениятъ Челеби султанъ Мухамедъ I. тѣзи монети и други подобни е сѣкълъ въ града Бруса въ врѣме, когато той се считалъ за Шехзаде (султански синъ), а не и като султанъ, и когато армията на Тамерлана бѣ окупирала почти цѣлата Мала Азия, Челеби султанъ Мухамедъ I билъ принуденъ да се подчини подъ него и да постави неговото име „Тимуръ Гюргянъ“, като допълнение въ сѣченитѣ тогава турски монети. Монетитѣ сѫ били сѣчени въ Одринъ и Бруса, по образеца на онѣзи монети, които въ туй врѣме (1403 г.) сѫ били сѣчени и отъ другитѣ братия — претенденти на Емиръ Сюлеймана. Въ историческитѣ лѣтописи, писани тогава отъ турско-арабскитѣ историци, не се срѣща нѣкоя забѣлѣжка, която да посочва причинитѣ, за дѣто Челеби Султанъ Мохамедъ I. е сѣкълъ монети съвмѣстно съ Тимурленка. Така щото монетитѣ, въ които при надписа на Челеби султанъ Мохамедъ I. стои и надписа на Тимурленка сѫ рѣдкость, а като такива тѣ сѫ доста цѣнни.

Муса Челеби е сѣкълъ сребърни монети, наречени „акчета“, въ Одринъ, въ 1410—1413 г. (813—816 г.), на които въ едната страна е стоялъ надписътъ:

Дарби
Едрине
Халеди
Милкюхю
813 г.

а на другата:

Муса бенъ
Баязидъ

Акчетата, които сѫ били сѣчени отъ Муса Челеби, сѫ идвали на тежесть, споредъ аяра, $5^1/_4$ крата, съ диаметъръ 12 милиметра.

Нѣкои османски историографи искатъ да докажатъ, че въ 1410 г. (813 г. егира) Иса Челеби е сѣкълъ сребърни монети въ Одринъ. Обаче, подобни монети съ надписъ на Иса Челеби не се срѣщатъ въ османския каталогъ въ музея на османската нумизматика. При това, нито въ единъ отъ историческитѣ лѣтописи на турскитѣ и арабскитѣ историци не се вижда нѣкоя бѣлѣжка, която да удостовѣрява, че въ епохата на междуцарствието, освѣнъ Муса Челеби, е сѣкълъ другъ нѣкой отъ синоветѣ на султанъ Баязидъ каквито и да било монети.

За Муса Челеби, освѣнъ горѣобозначената монета, съ която очевидно се доказва, че той е сѣкълъ монети, но и въ историята на Чолакъ заде Хендеми ефенди отъ XVII. ст. въ единъ пасажъ се говори дословно слѣдующето: „Защото Емиръ

Муса се прослави съ онова, че за столица на империята си той бѣ избралъ градътъ Одринъ, отъ дѣто даваше нуждните разпореждания, дѣто сѣчеше монети и дѣто извършваше своитѣ религиозни молитви.“

Освѣнъ това, и Мустафа Челеби е сѣкълъ сребърни монети „акчета“ въ Одринъ прѣзъ 1419—1422 г. (822—825 егира), на които въ едната страна е имало надписъ:

Халеди
Милкюхю
Дарби Едрине
Година 4
822

а на другата:

Мустафа
бенъ
Баязидъ Ханъ.

Въ историческитѣ лѣтописи на видни турски и арабски историци се говори различно за Челеби Мустафа. Само въ историята на Хаирулахъ ефенди, томъ VI, стр. 90 и томъ VII, стр. 36 се говори, че Мустафа Челеби дѣйствително е сѣкълъ сребърни и мѣдни монети, както това се вижда нагледно и отъ посочената по-горѣ монета.

Цифрата „4“, поставена на редъ до датата на годината, означава, че сѣчението на монетата е станало въ четвъртата година, откато той е стѫпилъ на прѣстола.

Челеби султанъ Мехмедъ I-и прѣзъ своето царуване като султанъ отъ 816 — 824 (1413 — 1421) г. Р. Х. е сѣкълъ, освѣнъ монетитѣ въ Бруса и въ Аязлъкъ (Мала-Азия), но още и сребърни монети въ Одринъ, Сересъ и други мѣста.

Въ монетния домъ въ Сересъ, който сѫществувалъ тамъ отъ прѣди завоеването на страната отъ Исляма, но който врѣменно бѣ закритъ, Челеби султанъ Мохамедъ е сѣкълъ сребърни монети, наречени „акчей Османи“, съ слѣдния надписъ на двѣтѣ страни на монетата:

Сирузъ
Зарб-и
81 Халеди (816)
6 Милкюхю
Зеидъ-юмрюхю

Султанъ бенъ
бенъ Султанъ
Мехмедъ Баязидъ Ханъ.

Диаметърътъ на тая монета е билъ 13 милиметра, а тежината на мѣра е идвала 5 почти крата. 5 акчета се равнявали на единъ драмъ сребро, а единъ драмъ сребро е струвалъ тогава единъ дирхемъ — сребърна монета останала отъ Селджуското царство.

Одринската зарб-хана, която тоже е била останала отъ старо врѣме, е сѣкла сребърни монети съ името на речения султанъ Челеби Мохамедъ I-и, и въ образа на монетата, и на двѣтѣ ѝ лица, е билъ написанъ слѣдния надписъ:

Зарби-Едрине Милкюхю 816, Халедъ Зеиди юмрюхю	Султанъ бенъ бенъ Султанъ Мохамедъ Баязидъ Ханъ.

Диаметърътъ е билъ 12 милиметра, а тежината ѝ точно $5^{1}/_{3}$ крата.

Сѫщо прѣзъ тази епоха въ градъ සересъ били сѣчени въ форма на правоѫгѫлникъ и слѣднитѣ сребърни монети, на които въ двѣтѣ имъ лица е стоялъ слѣдующия надписъ:

Халеди Милкюхю Сересъ Зарбъ 822.	Баязидъ Мохамедъ бенъ-Ханъ азз-у-насѫръ

Диаметъръ 13 милиметра, а тежина $4^{3}/_{4}$ крата.

Сѫщо тамъ, въ Сересъ, се сѣкли мѣдни монети наречени „мангѫри“, съ слѣдния надписъ:

Халеди Мил- кюхю 8.	Мохамедъ бенъ Баязидъ

Диаметърътъ на тая мѣдна монета билъ 17 милиметра. Въ царуването на Челеби султанъ Мохамедъ I-и се започва нова ера за надписа, който трѣбвало да се поставя въ монетитѣ на Турция. Отъ тогазъ именно започва поставянето въ монетитѣ на царскитѣ титли, като: султанъ, ханъ, а не както до това врѣме се поставяше само името на царствуещия султанъ и онова на баща му. Сѫщо речения султанъ е узаконилъ съ царски фирманъ да се поставя въ образа на монетитѣ и града или мѣстностьта, дѣто се извършвало сѣченето на монетитѣ, като се прѣдпочитали онѣзи мѣста и градове, гдѣто по прѣди, отъ нетурско врѣме, били сѫществували и дѣто, най-близо до тѣхъ, въ околнитѣ тамъ мѣстности, били открити слѣди отъ сребърни, златни, оловни и мѣдни руди. Сѫщо тъй речения султанъ е реализиралъ идеята за съставяне машинерии за походни монетни домове, въ които въ врѣме на воененъ походъ сѫ били сѣчени монети.

Отъ тази епоха на Турция, (отъ 1413 — 1426 год.) се намножили и открили толкозъ монетни домове (зарбахани), че били прѣдостатъчни да сѣкатъ всѣкакви монети: златни, сребърни и мѣдни, отъ които турското държавно съкровище, поради непрѣкѫснатитѣ войни въ Европа, Азия и Африка, най-вече се е нуждаело.

Царскиятъ ферманъ за тази реорганизация, както и за откриването на спрѣлитѣ до тогава стари монетни домове, носи датата 822 г. егира, или 1419 г. Р. Х., както това се потвърждава и отъ султанския надписъ въ нѣкои монети, които се намиратъ въ императоския музей, — надписъ като: „султанъ бенъ султанъ“.

Султанъ Мурадъ II-и е царувалъ отъ 824 — 848 за пръвъ пѫть и сетнѣ отъ 849 — 955 г. егира (1421 — 1444 и 1446 — 1451 г. Р. Х.) и е сѣкълъ монети, освѣнъ въ Азия и Африка, но и въ слѣдующитѣ градове на Европейска Турция, а именно: въ Одринъ той е сѣкълъ „акчей османи“ — сребърни монети, съ слѣдния надписъ:

Халеди Милкюхю Зарб-и-Едрине.	835 Мурадъ бенъ Мохамедъ (Тугра)

Диаметъръ 14 милиметра, а тежина $5\,^1/_4$ крата.

Въ Сересъ сѣчени били слѣднитѣ сребърни монети, „акчета османие“, съ надписъ:

Халеди милкюхю Зарб-и-Сересъ	835 Мурадъ бенъ Мохамедъ (Тугра)

Въ старитѣ градове „Новаръ“ и Ново-Бърдо“, лежащи въ Скопския санджакъ, се сѣкли прѣзъ туй врѣме сребърни акчета, наречени „акчей османие“, както и мѣдни монети, наречени „мангѫри“, съ слѣдния надписъ:

Халеди-милкюхю Зарб-и-Новаръ (съ дупка)	835 Мурадъ бенъ Мохамедъ (Тугра)

Продупчена. Диаметъръ 11 милим., тежина $4\,^1/_2$ крата.

А мѣднитѣ монети „мангѫри“, сѫ имали слѣдния надписъ

Зарб-и- Новаръ.	Мехмедъ Мурадъ бенъ (Тугра)

Така че речения султанъ Мурадъ II-и е сѣкълъ разни монети, съ разновидни форми, въ годинитѣ 824, 825, 834 и 835 г. егира (1421, 1422, 1431 и 1432).

Турскитѣ и арабскитѣ историографи твърдятъ, че сѣченитѣ отъ султанъ Мурада II-и сребърни акчета по тежина сѫ идвали въ единъ драмъ три акчета и сѫ били чисто сребро, защото въ околноститѣ на Едрине, Сересъ, Новаръ и Ново-Бърдо е имало богати рудници отъ сребро, отъ които остатъци се виждатъ дори и до днесъ, казва историята на Исмаилъ Галибъ. Така щото акчетата въ турскитѣ сарафни дюкяни и по пияцата въ туй врѣме се цѣнѣли и размѣнявали, като сѫ давали-зимали три акчета за единъ драмъ чисто сребро, което явно се продавало тогава въ тържищата (пазаритѣ).

Въ нѣкои монети сѣчени отъ Мурадъ II-и, съ изключечение на мѣднитѣ монети, фигурира само неговото собствено име „Мурадъ“, въ което личи и царския му титълъ „ханъ“, поставенъ до името на баща му. А при повторното си встѫпване на царския прѣстолъ (849 егира, 1445 г. Р. Х.), султанъ Мурадъ II-и е сѣкълъ само мѣдни монети, както това се вижда отъ сѫществуещитѣ дори и до днесъ мѣдни монети, въ разни форми, въ султанския цариградски музей.

Нѣкои турски историци, като Хайрдилахъ ефенди[1] и други твърдятъ, че прѣзъ царуването на султанъ Мурадъ II-и великъ везиръ е билъ Лала Юргечъ паша; послѣдния, поради рѣшителния си и твърдъ характеръ и умѣлость въ воденето на държавнитѣ работи, принесълъ на Турция важни услуги, за които султанътъ го удостоилъ съ високия титулъ „великъ везиръ“ и му повѣрилъ, съ диктаторски права, управлението на Мала Азия съ право още да сѣче на свое име монети. Въ сѣченитѣ отъ речения везиринъ сребърни монети, които били бѣлѣжити, тежки и цѣнни, поради своята направа отъ чисто сребро, е стоялъ надписътъ на едната страна: „Лала Юргечъ паша“, а на другата „гюмушъ Лала Юргечъ акчеси“.

---

[1] Вижъ историята му томъ VII, стр. 56.

Днесъ такива исторически монети сѫ голѣма рѣдкость, търсятъ се и сѫ цѣнни.

Султанъ Мохамедъ II., завоевательтъ на Цариградъ, е встѫпилъ на османския прѣстолъ за пръвъ пѫть прѣзъ *848 г. (1444—1445 г.)*. Въ тази епоха той, като султанъ, е сѣкълъ въ Одринъ сребърни монети, наречени „акчей османи“, съ слѣдния надписъ въ образитѣ на монетата:

Халеди милкюхю. 848 Зарб-и Едрине.	Мурадъ Мохамедъ бенъ Ханъ. Азз-у насъре

Диаметъръ 11¼ милиметра, а тежината ѝ, спорѣдъ аяра—5¼ крата. Сѫщо въ речения градъ Едрине той сѣкълъ мѣдни монети „мангъръ“, съ слѣдния надписъ:

Халеди милкюхю Зарб-и-Едрине	Мохамедъ бенъ 848 Мурадъ

Диаметъръ 12 милиметра. Въ Сересъ речения султанъ Мохамедъ II. е сѣкълъ сребърни монети въ форма и по образеца на онѣзи, които сѫ били сѣчени въ градъ Одринъ; само че вмѣсто „Одринъ“, е турнатъ градътъ „Серезъ“. Сѣченитѣ въ Одринъ и Сересъ сребърни и мѣдни монети отъ султанъ Мохамедъ II, които носятъ датата 848 г. (1444 г. р. х.), е станало въ деня на възшествието на султана и въ деня, когота султанъ Мурадъ II — баща му — се отрѣкълъ доброволно отъ прѣстола.

Историкътъ Ходжа Саадеддинъ въ своя си лѣтописъ „Тачъ-юл-теварихъ“, т. I, стр. 387, а тъй сѫщо и астрономътъ-историкъ Мюнеджимъ-баши, който е билъ пръвъ придворенъ султански астрономъ, въ историята си, томъ I, стр. 363, твърдятъ, че султанъ Мохамедъ II. за пръвъ пѫть, по желанието на баща си, се възкачилъ на прѣстола въ 848 (1444 г. р. х.) и е царувалъ всичко една година; той, султанъ Мохамедъ II, само прѣзъ тази година е сѣкълъ монети — сребърни и мѣдни, а не и прѣзъ 847 г. (1443 г. р. х.), споредъ както се силятъ да докажатъ това други историци. Второто встѫпване на султанския прѣстолъ на султанъ Мохамедъ II. е станало въ

855—886 г. (1451—1481 г.) и е траяло точно тридесеть години. Прѣзъ периода на царуването си речения султанъ е сѣкълъ всѣкакъвъ видъ монети: златни, сребърни и мѣдни въ разни градове на империята си, както и въ самия Цариградъ (Константиние), който билъ сталалъ столица на Османската Империя.

Въ гр. *Константиние* (Цариградъ) за първъ пѫть въ османската държава почнали да сѣкатъ златни монети, наречени „алтъни“. Тѣзи златни монети сѫ имали въ двѣтѣ си лица (страни) слѣдния султански надписъ:

Султанъ Мохамедъ
бенъ Мурадъ Ханъ
Аззу насъре.
Костантиние
Зарб-и фи: 883.

Дариб-и елназаръ,
Сахиби юл-аззул-
насъръ. Фил.
береинъ,
велъ бахреинъ

Диаметъръ 20 милиметра, тежина споредъ аяра[1]), 1 драмъ и $1^{1}/_{3}$ крата.

Въ *Цариградъ* прѣзъ 1461 г. (865) били сѣчени сребърни монети, наречени „акчей османи“, на които въ образа и отъ двѣтѣ страни е имало надписъ:

Халеди
Милкюхю
Зарб-и
Костантиние.

Мохамедъ бенъ
Мурадъ
аззу-насѫръ
865

Тежина $4^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ 10 милиметра.

Прѣзъ 1471 г. (875 г.) сѫ били сѣчени другъ видъ сребърни монети съ слѣдния надписъ:

Халеди
милкюхю
зарб-и-Костантиние

Мохамедъ бенъ
Мурадъ Ханъ
аззу-насѫръ
875

Тежина $4^{1}/_{3}$ крата, диам. 12 мм. Въ 1471 г. (875) въ Костантиние сѫ били сѣчени на цѣло сребърни монети отъ 10 акчета, наречени „онъ-акчеликъ гюмюшъ“, на които отъ двѣтѣ страни на монетата е стоялъ слѣдния надписъ:

---

[1]) Въ турската държава монетитѣ се измѣрвали съ кратове, възъ основа на които като правило за точно измѣрване на монетата, както и за опрѣдѣляне чистотата на златото и среброто въ нея, се употрѣбява „аяра“. *Мискальтъ* е служилъ тоже за мѣрка и тежалъ 24 крата, или $1^{1}/_{2}$ драмъ.

Султанъ юлбереинъ ве Хаканъ юлбахреинъ ес- султанъ бенъ ес султанъ1)	Мохамедъ бенъ Мурадъ Ханъ Халеди аллахи Султанъ-Зарби Костантиние 875

Тежина 2 драма, 12 крата, диаметъръ 21 милиметръ.

Въ Цариградъ прѣзъ 1481 г. (885 г.) били сѣчени, въ форма продълговата, мѣдни монети, наречени „*Мангъръ*“, съ слѣдния надписъ въ образа имъ:

Зарб-и Костантиние	Мохамедъ бенъ Мурадъ ханъ Аззу насжре 885 г.

Диаметъръ 12 милиметра.

Въ туй врѣме въ *Цариградъ* сж били сѣчени златни, сребърни и мѣдни монети, на които въ двѣтѣ страни на образа имъ е стоялъ написанъ съ гръцки букви слѣдния надписъ:

Με μεληκης πασης Ρωμυλιας	Και ανατολης Μαχαμετης2)

Диаметъръ 24 милиметра.

Султанъ Мохамедъ II. е сѣкълъ въ Одринъ въ 1451 (855) сребърни монети „акчей османи“ съ слѣдния надписъ:

Халеди милкюхю зарб-и-Едрине	Мурадъ бенъ 855 Мохамедъ ханъ

Тежина 5¼ крата, диаметъръ 12 милиметра.

Мѣдни монети въ Одринъ тогазъ сж били сѣчени съ слѣдния надписъ:

Халеди милкюхю ·58 Зарб-и-Едрине.	Султанъ Мохамедъ бенъ Мурадъ

Диаметъръ 14 милиметра.

---

1) *Прѣводъ*: Владѣтель на двѣ суши и господарь на двѣ морета, султанъ синъ на султанъ, Мохамедъ бенъ Мурадъ Ханъ. Боже запази султана; Сѣчени въ Костантиние, въ 875 година (1471 г.).

2) *Прѣводъ*: Великия монархъ надъ цѣла Румелия и на Мала-Азия— Мохамедъ. Тази монета е голѣма рѣдкость и е много цѣнна.

Въ *Соресъ* султанъ Мохамедъ II. е сѣкълъ въ 1451 г. (855) сребърни монети, наречени „акчей османи“, съ слѣдния надписъ:

Аззу-насѫре	Мохамедъ
Сирузъ	Султанъ
зарб-и-сене	бенъ Мурадъ
855	Ханъ

Тежина $4^{1}/_{3}$ крата, диаметъръ 12 милиметра.

Въ *Скопие* (Искюбъ) прѣзъ туй врѣме сѫ били сѣчени османски акчета „акчей османи“ въ монетния тамъ домъ (Зарбхана), който е сѫществувалъ още отъ старо врѣме, но който не винаги, а периодически е служилъ за цѣльта си. Въ образа на монетитѣ отъ двѣтѣ лица стои написанъ слѣдния надписъ:

Аззу-насѫре	Мохамедъ
Искюбъ	Султанъ
Зарб-и-сене	бенъ Му-
886	радъ Ханъ.

Тежина $3^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ 10 милиметра.

Въ 1461 г. въ градъ Новаръ и въ Ново-бърдо, Скопски санджакъ, сѫ били сѣчени сребърни и мѣдни монети съ надписъ, подобенъ на надписа, положенъ въ монетитѣ, сѣчени въ سересъ. Златни монети почнали да се сѣкатъ въ османската държава за първъ пѫть, споредъ както се твърди въ историческитѣ лѣтописи на Саадединъ, Неширъ, Селяники и Решидъ, въ царуванието на султанъ Мохамедъ II. — завоевателя на Цариградъ, въ 1478 г. (или 883 г. егира). Това се удостовѣрява отъ самитѣ златни монети, находящи се въ султанския музей, въ каталога подъ № № 66 и 76.

Сто кѫса отъ тѣзи златни монети, наречени „алтуни“ сѫ идвали на мѣра, споредъ аяра, 110 драма; или пъкъ, всѣка една османска жълтица е тежала съобразно съ тежината на венецианскитѣ дукати (венедикъ дукасѫ аярънда), които сѫ идвали $23^{1}/_{2}$ крата, 1 драмъ, 1 кратъ и 2 бодки (хаббе).

Мѣрката за измѣрването на златнитѣ османски жълтици е билъ почти онзи сѫщъ аяръ, който прѣзъ това врѣме се употрѣбявалъ за измѣрванието златнитѣ дукати, които се сѣкли въ Венеция, споредъ както това се твърди въ лѣтописитѣ на нѣкои турски и арабски историографи.

Османската държава, въ първитѣ 2—3 столѣтия отъ основанието си, като политическа единица, е въртѣла голѣма търговия съ републиката Венеция, поради което, по търговски съображения, правителството на султана намѣрило за полезно да заема отъ Венеция мѣрката за аяра на златнитѣ си монети, та по тоя начинъ и османскитѣ „алтъни“ да се цѣнятъ по тържищата и пияцитѣ съ оная цѣна, съ която се цѣнѣли въ това врѣме венецианскитѣ златни дукати.

Тази венецианска мѣрка за измѣрвание чистотата на златото, която била заимствувана отъ турското правителство за своя монетна мѣрка на златото, се употрѣбявала въ турскитѣ монетни домове (зарбхани) тъкмо три цѣли вѣкове, отъ 1478—1778 г., сир. отъ царуването на султанъ Мохамеда II. дори до царуването на султанъ Абдулъ Хамидъ I.

Златни монети, подъ название „дирхеми“ и „динари“, които се сѣкли по-прѣди отъ турскитѣ султани, отъ арабситѣ *емири* и шейхове, сѫ циркулирали на всѣкадѣ и сѫ били прѣдпочитани, поради своята тежесть и чистотата на златото си. Но, отъ появяванието на османското царство, като политическа единица, арабскитѣ и селджукскитѣ стари златни монети (дирхемитѣ и динаритѣ) почнали да рѣдѣятъ, изгубили се отъ тържищата и постепенно се замѣнявали съ нови османски златни монети — алтѫни, жълтици, които въ изобилие се сѣкли въ тритѣ части на свѣта: Азия, Африка и Европа. Думата „алтънъ“ произхожда отъ монголски езикъ; „алтѫнъ“ значи на монголски езикъ „кюлче отъ чисто злато“. Монголитѣ, като се заселили въ Персия (Аджемистанъ), образували господарство и почнали да сѣкатъ златни монети, подъ название „*алтъни*“, още отъ най-старо врѣме. По сетнѣ, обаче, когато турцитѣ образували самостоятелно господарство, названието на тази златна монета „алтѫни“ е прѣминало по наслѣдство и у турцитѣ.

Султанъ Мохамедъ II-и, за отлика отъ старитѣ монголски златни монети, които се наричали „алтѫни“, е нарекълъ съ височайши царски ферманъ турскитѣ „алтѫни османие“, като съ това той далъ официално название на турскитѣ златни монети, както това се констатирва отъ надписа на нѣкои златни монети, които се намиратъ на лице въ султанския монетенъ музей въ Цариградъ.

Въ Османското царство, до прѣди появяването на османскитѣ златни монети (XV в.), сѫ циркулирали по пазаритѣ, сарафитѣ и пияцитѣ чужди златни монети, като: дирхеми и динари, които се сѣкли отъ арабскитѣ владѣтели, въ качеството имъ на замѣстници (Халифи) на пророка-Мохамеда отъ XII — XV. столѣтие.

Отъ XV. в. насамъ въ османската държава по разни политико-икономически съображения почнали да циркулиратъ въ изобилие златни монети, сѣчени въ Европа. Такива монети сж били: „венедикъ дукаси,“ нарѣченъ отъ сетнѣ „флори“, „маджаръ алтжнж“ или маджаръ флори (унгарска жълтица), „арсланъ грошове“ (левове, грошове български монети), „динаръ грошъ“ (сръбски динаръ), „кжзжлъ грошове“, „есседи грошъ“, (левчета турски), тъменъ грошъ, (френски), золоти, (руски и полски монети), и др. разни златни монети съ общото име „секеи ефренджие“. Това обстоятелство се доказва положително отъ историята на Ходжа Саад-едина „тачъ-юлъ-теварихъ“, отъ лѣтописа на Тарихъ Джевдеда, Тарихъ Селеники, Найма Тарихъ, Фезлекей Кятипъ Челеби; въ този лѣтописъ се говори още за отношението на златнитѣ монети съ сребърнитѣ, за цѣната и стойностьта на златото и среброто и за монетитѣ, които сж били допускани да циркулиратъ въ османската държава.

Появяването на златнитѣ османски монети по тържищата е било едно тържество за турцитѣ: отъ радость простото османско население ги наричало съ много названия, като: „алтжни“, „накдъ алтжни“, „османие алтжни“, „секеи хасена“ (красиви жълтици), „ялдъзъ лири“. Старитѣ нумизматици доказватъ още, че на османскитѣ алтжни се е дало названието „флори“ за тѣхното външно свѣтло-златно украшение и за блѣсъка, що сж издавали тѣзи жълтици.

Въ края на XV. вѣкъ османската жълтица се наричала съ общото име „флори османие“, защото името „флори“ е станало тъй достжпно до топлото сърдце на османеца, щото то е добило ґражданство въ езика на османцитѣ и е станало като чисто османско монетно название, съ което тѣ разбирали само жълтицитѣ.

Както името „флори“ 1) на златната монета „алтжнъ“ се обърнало на турско название за златнитѣ турски монети, тъй

---

1) Думата „филиора“ или „филиоринъ“ (fiorina, fiorin) е италянска и произлиза отъ областьта и градътъ нарѣченъ „Флоренция“, въ Италия. Въ началото на XI. столѣтие въ тоя градъ се сѣкли златни монети, въ образа на които били издълбани, като отпечатъкъ, цвѣтъ и листа отъ зюмбюлъ. Малката

сѫщо и „грушътъ“, който води корена си отъ славянското име „гурушъ“ въ началото на XIV. в. се е употрѣбявалъ и въ езика на османцитѣ.

Думата „Sequin“ (секинъ), която фигурира като монетенъ знакъ въ златнитѣ монети, сѣчени въ Венеция и Унгария, както и въ онѣзи златни алтѫни, сѣчени отъ старитѣ арабски халифи въ Арабия и Мала Азия — води корена си отъ арабо-персийската дума „синке“ (монета). На турски езикъ думата „сикке“ има двѣ значения: а) звонкова монета и б) монета, сѣчена съ отличителния знакъ (туграта) на султана.

Османскитѣ историографи, като: Печеви Ибрахимъ ефенди (XVI. ст.), Хаджи Калфа и Кучи-бей, (въ началото на XVII стол.) твърдятъ въ своитѣ лѣтописи, че османскитѣ златни монети „алтѫни“ се наричали още и „флори алтѫнѫ“, и тъй тѣ ги именуватъ въ бѣлѣжкитѣ си. Нѣкои ги наричали: „сикей флиори“, а други — „сикеи хасеней фиори“.

Нѣкои пъкъ персийски и арабски списатели-историци идатъ да докажатъ, че въ началото, прѣди още султанъ Селимъ Явузъ (свирѣпия) да билъ покорилъ Египетъ, Тунисъ Джезаиритѣ и Триполисъ и прѣди да билъ сключилъ съ арабскитѣ емири мирнитѣ си договори, въ образа на златнитѣ монети е стоялъ султанския титулъ „султанъ“.

Реченитѣ историци-нумизматици твърдятъ още, че златни монети, съ името „динари султание“, сѫ били сѣчени въ монетнитѣ домове, находящи се въ Кайро, Египетъ, Джезайръ, и Гарбъ-Тарабулусъ. Но, подобни доказателства за „динари султание“, да били сѣчени въ Европейска Турция, било въ столицата „Константиние“, било въ градоветѣ: Одринъ Сересъ, Сидеро-Кастро, Кратово и другадѣ, дѣто се сѣкли златни монети, липсватъ.

Историкътъ-писатель допуска, че титулътъ на османскитѣ господари „султанъ“ е стоялъ въ образа на онѣзи златни монети, които прѣзъ туй врѣме се сѣкли въ градоветѣ на Арабия, Хеджазъ и Африка, градове, които прѣди тази епоха не сѫ били окончателно завладѣни отъ турското царство.

държавица „Флоренция“, въ паметъ на градътъ, а още по-вече като емблема на пролѣтьта — е нарекла златнитѣ монети, които тя е секла, съ името „филоринъ“. Много европейски стари историци твърдятъ, че сѣченитѣ прѣзъ това врѣме златни монети въ Европа се наричали „филоринъ“. Вслѣдствие на това и турската държава по стечението на обстоятелствата е нарекла своитѣ сѣчени златни монети „флори“.

Султанъ Мохамедъ Ханъ II-и е почналъ да поставя въ златнитѣ, сѣчени отъ него, монети и слѣдния надписъ:

Султанъ Моха-
медъ бенъ Мурадъ
Ханъ. Азу-насъре
Фи Серезъ 875 г.

Дариб-и юл-
назаръ Сахиб-и
юл-азз-у-юл-
насѫръ. Фил-
берюлъ-
бахъръ.

(*Прѣводъ*: Щастливия монето-рѣзачъ е побѣдитель и високо-славенъ монархъ, както по суша, тъй сѫщо и по море.) Такъвъ надписъ въ турскитѣ златни монети се поставялъ непрѣкѫснато цѣли два и половина вѣка, т. е. отъ деня на царуването на султанъ Мохамедъ II-и, 1451 г. до 1703 — до края на царуването на султанъ Мустафа Ханъ II-и. А отъ царуването на султанъ Ахмедъ III-и (1703 — 1730) узаконило се да се поставя на едната страна въ образа на монетата царската тугра.

Повечето отъ турскитѣ и арабскитѣ историци твърдятъ, че стойностьта на една отъ златнитѣ османски монети „алтѫни“ или „филори“, дука-филори — се цѣнѣли по десеть сребърни акчета, както това се твърди и отъ единъ султански ферманъ, издаденъ въ 872 г. егира (1468 г. Р. Х.). Подобно нѣщо твърдятъ и нѣкои иностранни историографи, които казватъ, че султанъ Челеби Мохамедъ I-и (1413 — 1421) се задължилъ да заплаща на византийския императоръ Емануила по тридесеть хиляди златни дуката, или „флори“; всѣка една жълтица се цѣнила тогазъ по 10 акчета, значи тая сума е равна на 300,000 сребърни акчета.

Тази сума отъ 300,000 акчета се плащала годишно на императоръ Емануила отъ султанъ Мохамедъ I-и Челеби срѣщу гаранцията на Византия, която се била задължила да пази границата на турската империя отъ разнитѣ претенденти за османския прѣстолъ, а особено отъ Челеби Мустафа. (На 823 г. егира, 1420 г. Р. Х. е станало съглашението и договора по тоя въпросъ между Турция и Византия).

Отъ това излиза на явѣ, че размѣната на златнитѣ монети съ сребърнитѣ се движила въ 1420 г. въ рамкитѣ на 10 сребърни османски акчета за една жълтица. Султанъ Мохамедъ II. е сѣкълъ монети четири пѫти прѣзъ своето царуване, т. е. въ 1451, 1460, 1471 и 1481 г. р. х. (855, 865, 875 и 886 г. егира), като всѣки единъ периодъ се състоялъ отъ десеть години. Монетитѣ, които се сѣкли отъ речения султанъ, сѫ били различни по форма, по обемъ, по тегло, а курсътъ на акчетата и златнитѣ алтъни е билъ запазенъ еднакво въ периода на неговото царуване. Султанъ Мохамедъ II. се слави и като реорганизаторъ на турското монетно дѣло, защото въ 1462 г. издалъ особенъ царски ферманъ, съ който заповѣдалъ на властитѣ си за събирането на всички стари турски монети, за размѣняването имъ съ нови, като строго е заповѣдалъ да се забрани циркулацията на старитѣ османски акчета и мангъри, както и на жълтицитѣ, които на тегло сѫ идвали малко по-тежки отъ ново-сѣченитѣ монети, нъ златото въ тѣхъ е било отъ по-долно качество.

У турскитѣ султани било обичай, щото при възцаряването на всѣки новъ султанъ да се издава царски ферманъ за управителитѣ на зархбанитѣ, въ който се заповѣдало въ пияцата да циркулиратъ новитѣ сѣчени османски монети, а старитѣ монети да се замѣнятъ съ нови, на образа на които да фигурира името на новия владѣтель. Споредъ твърденията на нѣкои османски историци се мисли, че въ Турция още прѣзъ царуването на султанъ Мурадъ I. е билъ подигнатъ въпросъ за сѣченето изцѣло на едри и обемисти сребърни монети отъ по 5, 10 и 20 акчета; но, тоя въпросъ е могълъ да се реализира само въ царуването на султанъ Мохамедъ II, както това явствува отъ монетата подъ № 71, по описа на монетитѣ въ султанския музей, сѣчена въ гр. *Костантиние*, въ 1470 г. р. х. (875 г. егира). Тази монета на тегло е тежала равно на 10 акчета и по обемъ е била доста голѣма, та се нарекла и най-старата 10 акчева сребърна монета; по стойность тя е струвала една *„жълтица“* (алтъни османи), или 10 акчета.

Турскитѣ бѣлѣжити историографи, като: Хаируллахъ ефенди, Джевдетъ и Наима, твърдятъ, че подобни голѣми обеми отъ сребрени монети, като тази, която е сѣчена отъ султанъ Мохамедъ II, не сѫ били сѣчени нито прѣди царуването на речения султанъ Мохамедъ II, нито наскоро слѣдъ неговото умиране. Само султанъ Османъ II. (1614—15) е почналъ въ изобилие да сѣче подобни и въ по-голѣмъ обемъ сребърни и златни жълтици. Реченитѣ турски историографи като казватъ, че такива едри монети още отъ византийско (бизантисъ заманѫнданъ) врѣме се сѣкли и били служили за държавенъ знакъ (дамга) на ромеитѣ (румларъ), съ който се подпечатали държавнитѣ пратки, особенно цѣннитѣ, сѫ на мнѣние, че правителството на османскитѣ господари още отъ най-старо врѣме, споредъ реда на арабскитѣ халифи — владѣтели, употрѣбявали за държавенъ знакъ (дамга) металически печатъ, направенъ отъ олово и отъ сребро, съ който запечатвали торбитѣ (кесиитѣ съ акчета), като по-напрѣдъ сѫ ги обвързвали съ металически телъ или съ вѫжета. Въ 1618 година р. х. (1028 год.), въ царуването на султанъ Османъ II., се сѣкли въ зарбханата въ София и другадѣ едри сребърни монети, наречени сребърни „десеть акчеви монети“ (онлукъ гюмюшъ акчелери); формата, видътъ и тежината на тая „онлукъ монета“ е била сѫщо такава, каквато е била и старата монета, находеща се въ царския музей.

Шехзаде „султанъ Джемъ“ въ 1481 г. Р. Х. (886 г.), споредъ както твърдятъ историцитѣ: Хаджи Саадеденъ, „*Тачъ юл-теварихъ*“, (томъ II, стр. 8) и Хайруллахъ (т. IX, стр. 67), е царувалъ въ града Бруса и околнитѣ му страни само 18—20 дена. Той е сѣкълъ сребърни акчета съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре Берса Зарб-и-сене 886	Бенъ Джемъ султанъ Мохамедъ Ханъ.

Тежина 3 1/3 крата, диам. 12 мм.

Сѣченитѣ монети отъ султанъ Джемъ, като претендентъ за прѣстола, сѫ рѣдкость и много се цѣнятъ отъ учения мюсюлмански и европейски свѣтъ.

Султанъ Баязидъ II-и, който е царувалъ отъ 1481 — 1512 (886 — 918), е сѣкълъ златни, сребърни и мѣдни монети въ много градове отъ Европейска Турция,

Въ столицата „Константиние“ се сѣкли златни монети съ слѣдния султански надписъ:

Султанъ Баязидъ Мохамедъ Ханъ Аззу-насжре бенъ зарб-и Костантиние 886 сене.	Дариб-юл-назаръ Сахиби-юл-аззу-юл-насжръ, фил-береинъ велъ бахреинъ.

Тежина 1 драмъ и $1\,{}^{1}/_{3}$ крата, диам. 19 мм. 1).

Сѫщо, тамъ се сѣкли и другъ видъ златни монети, наречени „илдъзъ или ялдѫзъ алтъни“, въ образа на които е стоялъ слѣдния надписъ:

Султанъ Баязидъ
Мохамедъ Ханъ
Аззу насѫре
бенъ-зарб-и
Константиние
сене 886 г.

Султанъ юл-береинъ
ве хаканъ юл-
бахреинъ; ес-
султанъ бенъ ес-
султанъ.

Тежина 1 драмъ и $1\,{}^{1}/_{2}$ крата, диам. 19 мм.

Въ Цариградъ прѣзъ тази епоха се сѣкли сребърни османски акчета „акчей османие“, съ слѣдния надписъ:

Аззу насъре-Зарб-и
Константиние
сене 886.

Султанъ Ба-
язидъ бенъ
Мохамедъ Ханъ.

Тежина $3\,{}^{3}/_{4}$ крата, диам. 11 мм.

Сѫщо, въ това врѣме въ Ц-градъ се сѣкли мѣдни монети, наречени „мангѫри“, съ слѣдния надписъ въ образа имъ:

Аззу-насѫре
Константиние
сене 901 г.

Султанъ Баязидъ
❊
бенъ Мохамедъ Ханъ

Въ *Одринъ* отъ речения султанъ сѫ сѣчени сребърни монети, наречени „акчей османие“, съ слѣдния надписъ:

Аззу-насѫре
Едрине
сене 886 г.

Султанъ Бая-
зидъ,
Бенъ Мохамедъ
Ханъ

Въ царуването на речения султанъ Баязидъ II-и за пръвъ пѫть се сѣкли златни монети въ *зарбханата* въ Сѣрезъ, която още отъ старо врѣме, прѣди идването на османцитѣ, е сѫществувала, но въ която повече се сѣкли сребърни монети, поради липсата на златна руда и защото материалътъ на тоя монетенъ домъ се състоялъ отъ сребро, а

---

1) Арабскитѣ халифи-владѣтели, споредъ старитѣ арабски историографи, сѫ сѣкли златни монети, съ името „дирхеми“ и „динари“ още въ 697 г. Р. Х. а османцитѣ сѣкли най-напрѣдъ въ 728 г. (1328 г.) въ царуването на султанъ Орхана.

особено eминътъ (директорътъ) е билъ сѫщеврѣменно и назъръ (управитель) на монетния домъ въ Солунъ, дѣто се сѣкли повечето сребърни акчета. Въ образа на сѣченитѣ въ Серезъ златни жълтици е стоялъ слѣдния надписъ:

Султанъ Баязидъ
Мохамедъ Ханъ азу-на-
сѫре. Бенъ; Зарб-и-Серезъ
сене 886

Дарибюлъ-на-
заръ Сахибъ
юл-азз юл
насѫръ; фил-
беръ велбахъръ

Тежина 1 драмъ и 1 $^1/_3$ крата, диам. 20 мм.

За първъ пѫть отъ идването на турцитѣ въ 886 г. (1481) тамъ се сѣкли златни монети „алтѫни османие“.

Сѫщо въ Сѣрезъ се сѣкли тогазъ и сребърни монети „акчей османие“, съ слѣдния надписъ:

Насѫре
азз-у зарб-и
Серезъ
сене 886

Султанъ Баязидъ
бенъ Мохамедъ
Ханъ.

Въ Солунъ (Селяникъ) въ тази епоха се сѣкли сребърни монети „акчей османие“ съ слѣдния надписъ:

Азз-у насѫре
Зарб-и фи
Селяникъ
Сене 886

Султанъ
Баязидъ
бенъ Мохамедъ
Ханъ.

Въ Скопие (Искюбъ) се сѣкли сребърни и мѣдни монети, на които въ образа е стоялъ написанъ слѣдния надписъ:

Насѫре
Азз-у-зарб-и
Искюбъ
Сене 886

Султанъ
Баязидъ
Бенъ Мохамедъ
Ханъ.

Тежина 3 $^1/_3$ крата, диам. 10 мм.

Въ града *Кратово*, дѣто е било сѣдалището на главния Єминъ (управитель) на монетния тамъ домъ, сѫ били сѣчени всѣкакви видове златни, сребърни и мѣдни монети. Въ образа на сребърнитѣ монети тамъ е билъ написанъ слѣдния султански надписъ:

Насжре	Султанъ
Азз-у зарб-и	Баязидъ
Кратово	бенъ Мохамедъ
сене 886	Ханъ.

Тежина 3 $^{1}/_{3}$ крата, диам. 10 мм.

Тоже и въ градоветѣ Новаръ и Ново-Бърдо, скопски санджакъ, се сѣкли въ старитѣ монетарни домове сребърни османски акчета съ надписъ въ образа такъвъ, какъвто е билъ и надписа на сѣченитѣ въ Кратово и Скопие сребърни монети.

Тежината на тая сребърна монета е по-лека и е идвала 3 $^{1}/_{3}$ крата, диам 9 мм.

Поменатия султанъ, за да може да сѣче достатъчно сребърни монети въ империята си, е съградилъ монетни домове и вънъ отъ Европейска Турция, именно въ Бруса, Ангора, Амасия, Коня и другадѣ.

Златнитѣ монети, които е сѣкълъ речения султанъ, сж били еднакви и по форма и по външенъ изгледъ, както и по тегло съ онѣзи златни монети, които били сѣчени по-прѣди отъ прѣдишнитѣ султани. Само султански титулъ, като: „султанъ юл-береинъ вехаканъ юл-бахреинъ ес-султанъ бенъ султанъ“ — е поставенъ най-напрѣдъ отъ речения султанъ, за което билъ издалъ по тоя случай и надлежния царски ферманъ.

Сѣченето на златни монети въ европейскитѣ султански градове се дължи главно на речения султанъ, който съ особенъ височайши указъ е разрѣшилъ на всички провинциални висши власти да откриятъ затворенитѣ до тогазъ монетни домове, да ги разработятъ, да наредатъ личния персоналъ на всѣка една зарбхана и да сѣкатъ не само сребърни и мѣдни монети, но и златни. Цѣльта на султана по тоя въпросъ е била чисто икономическа.

За курса на сребърнитѣ и златнитѣ монети малко се говори въ турскитѣ лѣтописи. Само историкътъ-писатель Султанъ — *заде Мохамедъ ефенди* (XVII. ст.) въ своитѣ исторически бѣлѣжки говори, че въ деня на възшествието на прѣстола на султанъ Селимъ I-и курсътъ на сребърнитѣ монети е билъ между 58 — 60 акчета за една жълтица (златни османски монети). Така че отъ това твърдение на речения историкъ се установява фактътъ, че въ послѣднитѣ години отъ царуването на султанъ Баязидъ II-и курсътъ на среброто и златото е варииралъ между 53 — 54 османски акчета за единъ *„алтънъ дука“*.

Въ началото на XVI. в. курсътъ на османскитѣ златни монети „султани алтѫнѫ“ билъ тоже опрѣдѣленъ на 54 акчета, като по тая опрѣдѣлена цѣна жълтицата навредъ въ империята по пазаритѣ, тържищата и пияцитѣ се е взимала и давала.

Аярътъ за мѣрката на сребърнитѣ монети, които се сѣкли отъ най-старитѣ османски султани дори до царуването на султанъ Мохамадъ II-и, се състоялъ отъ точно опрѣдѣленото число 90; а въ днитѣ на султанъ Баязидъ II-и аярътъ е билъ намаленъ на 85. Мѣднитѣ монети, „мангѫритѣ“, които се сѣкли отъ речения султанъ Баязидъ II-и, били по-малко обемисти отъ онѣзи, които сѫ били сѣчени по-прѣди.

Султанъ Селимъ Ханъ I-и, който е царувалъ отъ 1512 — 1521 г. Р. Х. (918 — 926) е сѣкълъ въ Цариградъ и въ други градове, както златни монети, наречени „алтъни“, тъй сѫщо и сребърни и мѣдни монети, наречени „акчета“ и „мангѫри“.

Златнитѣ монети „жълтици“, сѣчени въ столицата, сѫ имали въ образа на монетата слѣдния надписъ:

Султанъ Селимъ
Шахъ бенъ Баязидъ
Ханъ. Аззу насѫре Зарбъ
Константиние.
сене 918

Дарибъ-юл-на-
заръ, Сахибъ-юл-
аззу-юл-насѫръ
филберъ
вел-бахръ.

Тежина 1 драмъ и 1 ½ крата, диам. 21 мм.

Въ зарбханата въ *Одринъ* били сѣчени златни монети съ слѣдния надписъ въ образа имъ:

Султанъ шахъ
Селимъ
Баязидъ Ханъ
аззу насѫре
бенъ
сене 918
Зарб-и Едрине

Дарибъ-юл-назаръ
Сахибъ-юл-аззу
юл-насъръ
филберъ вел-
бахъръ.

Тежина 1 драмъ и ⅓ крата, диам. 20 мм.

Въ зарбханата въ гр. *Серезъ* златнитѣ монети сѫ имали въ образа си слѣдния надписъ:

Султанъ Шахъ
Селимъ, бенъ
Баязидъ Ханъ
аззу насѫре
сене 918
Зарб-и Сирузъ

Дарибъ-юл-на-
заръ, Сахиби юл-
аззу-юл-насѫръ
филберъ вел-
бахъръ.

На мѣрка тѣзи златни монети сѫ идвали 1 драмъ и 1 кратъ, а диаметъръ — 19 милиметра.

Султанъ Селимъ I-и е почналъ да употрѣбява въ монетитѣ си титула „Шахъ“ и „Шехинъ-шахъ“ отъ деня, когато въ 1514 г. Р. Х. (920 г. егира) той прѣвзелъ Египетъ и Персия и присвоилъ халифата отъ покорения египетски султанъ. Това обстоятелство се удостовѣрява отъ историческия арабски лѣтописъ, подъ название „Нахбет-юл-Теварихъ“, т. II, стр. 46 и отъ други източници.

Царския титулъ „Шахъ“ или „Шехинъ шахъ“ слѣдва да се употрѣбява въ златнитѣ монети отъ 1520 г. до 1574 г., сир. до края на царуването на султанъ Селимъ II-и.

Султанъ Селимъ Ханъ I. пръвъ отъ турскитѣ султани е издалъ царски ферманъ, като окрѫжно, съ който заповѣдалъ на провинциалнитѣ си власти да откриятъ на ново затворенитѣ стари монетни домове (зарбхани), които били сѫществували прѣди идването на турцитѣ, но които поради липса на злато и сребро били закрити врѣменно. Такива монетни домове е имало почти въ всичкитѣ по-главни градове на Румелия, Анадолъ, Арабия и Африка, а особено въ градоветѣ, които сѫ служили за столица на бившитѣ кьофарски владѣтели.

Турската държава почнала да се нарича „*Мемалики-шахане*“ отъ деня на завоеванието отъ турцитѣ на „Иранъ“ (Персия); затова и царскиятъ титулъ „Шахъ“, а въ Египетъ „Шахи“, придобилъ официалность и билъ написанъ въ златнитѣ монети. Това обстоятелство се твърди положително и отъ историческитѣ лѣтописи на „Селяники“, стр. 276; на Печеви томъ II, стр. 115; Нахбет-юл-теварихъ, томъ II, стр 164. Така, златнитѣ монети „алтъни“, които е сѣкълъ султанъ Селимъ I, въ 1517 г. (923 г. егира), въ врѣме, когато той съвършенно покорилъ Арабия и Египетъ, били надписани съ царския титулъ „Султанъ“, поради което тѣзи монети по ония страни се наричали „Султанъ“ или „Ешрефи“.

Сѣченитѣ въ Египетъ златни монети, за отличие отъ другитѣ жълтици, които сѫ били сѣчени въ другитѣ земи на османската империя, се наричали „*мелике-ешрефи*“, сир. въ знакъ на покоряване на египетската страна подъ властьта на османцитѣ А златнитѣ жълтици, сѣчени въ Европейска турция (Румелия) и Анадолъ се наричали само съ името „Ешрефи“ (най-свещенни, най-чисти).

Султанъ Селимъ I. при завръщането си въ Цариградъ отъ Египетъ и Арабия е издалъ царски ферманъ, съ който заповѣдалъ, шото златнитѣ монети за напрѣдъ въ Турция официално да се именуватъ съ името: „*ешрефи*“, „*шерафи*“ или „*шерифи*“.

Това се удостовѣрява отъ историческия арабски сборникъ-рѫкописъ, нареченъ „Меджмаюлъ-Каваидъ“ написанъ отъ очевидеца историографъ „Кятибъ Хаджи Атмаджа“; въ този рѫкописъ се казва, че златнитѣ турски жълтици се наричали още: „Хасена алтуни“, „ешрефи“ — т. е. сѫшо така, както се казвали и френскитѣ златни монети, които въ голѣмо изобилие сѫ циркулирали тогава въ главнитѣ османски градове, а особено въ Константиние.

Курсътъ на златнитѣ монети „Ешрефи“ въ това врѣме е варииралъ между 59 и 60 акчета за една жълтица. Акчетата рѣзани отъ речения султанъ не идвали на тегло повече отъ $3\,^1/_2$ крата. А като се знае, че $4\,^1/_2$ акчета × $3\,^1/_2$ крата сѫ тежели единъ драмъ чисто сребро, установява се фактътъ, че една жълтица „Ешрефи“, която е тежела 1 драмъ и 1 кратъ злато, се размѣнявала по сарафитѣ и по пиацитѣ за 13 драма сребро, т. е. за 60 акчета.

Султанъ Сюлейманъ Ханъ I. е царувалъ отъ 1520 — 1568 г. Р. Х. (926 — 974) и е сѣкълъ въ „*Константиние*“ златни монети съ слѣдния царски надписъ въ образа имъ:

Султанъ
Сюлейманъ шахъ
бенъ шахъ
Селимъ Ханъ
Азз-у насѫре
Константиние
Зарб-и-фи
926

Дарибъ-юл-
назаръ, Сахиби
юл-аззу-юл-
насѫръ. Фил-
беръ вел-
бахръ.

Тежина 1 драмъ и $1\,^1/_4$ крата, диам. 20 мм.

Сребърни монети „Гюмюшъ акче“, сѣчени въ Константиние отъ речения султанъ съ слѣдния надписъ въ образа имъ:

. . .
Азз-у-насжре
Костантиние
сене 926.

Султанъ
Сюлейманъ
бенъ шахъ
Селимъ
Шахъ.

Тежина $3\frac{1}{3}$ крата, диам. 12 мм.

Сребърни акчета, сѣчени по друга форма и съ слѣдния надписъ:

Зар . . .
Костантиние
сене 937.

Султанъ
Сюлейманъ Шахъ
бенъ Селимъ
Шахъ.

Тежина 3 крата, диам. 12 мм.

Мѣдни монети „мангжри“, сѣчени въ Константиние съ слѣдния надписъ:

Сене
926

Аззу-насжре
Зарбъ
Костантиние

Диаметъръ 19 мм.

Въ *Одринъ* сѣчени тогазъ сребърни акчета съ слѣдния надписъ:

Насжре
аззу-зарб-и
Едрине
сене 926

Султанъ
Сюлейманъ
Шахъ бенъ
Селимъ шахъ

Тежина $2\frac{3}{4}$ крати, дчам. 10 мм.

Сребърни акчета по друга форма и съ слѣдния надписъ сж били сѣчени въ Одринъ:

Насжре
Аззу зарбъ
Едрине
Сене
926.

Султанъ
Сюлейманъ
Шахъ
бенъ Селимъ
Ханъ.

Тежина $2\frac{3}{4}$ крата, диам. 10 мм.

Въ Сѣресъ сж били сѣчени тогава златни монети, наречени „султани-алтънъ“, съ слѣдния надписъ:

Сюлейманъ
Султанъ Шахъ
бенъ шахъ
Насжре
Селимъ Ханъ
аззу Сирузъ
Зарб-и-фи 926

Дарибъ-юл-
Назаръ, Сахиби
юл-аззу-юл
насжръ
Фил-беръ
вел-бахръ

Тежина 1 драмъ и 1 $^1/_4$ крата, диам. 19 мм.

Въ Сѣресъ сж били сѣчени сребърни монети „акчета“ съ слѣдния надписъ:

. . .
азз-у насжре
Зарб-и
Сирузъ

Султанъ
Сюлейманъ
бенъ—Шахъ
Селимъ
Шахъ.

Тежина 3 крата, диам. 12 мм.

Въ *Солунъ (Селяникъ)* се сѣкли златни монети „алтъни“ съ слѣдния надписъ, написанъ въ образитѣ на монетата:

Султанъ Сюлей-
манъ бенъ Се-
лимъ Ханъ
Аззу насжре
Зарб-и-фи
Селяникъ
Сене 926.

Дарибъ юл-
Назаръ, Сахиби
юл-аззу юл-на-
сжръ. Фил-
беръ, вел-бахръ

Тежина 1 драмъ и 1 кратъ, диам. 20 мм.

Сжщо въ Солунския монетенъ домъ сж сѣкли сребърни акчета, наречени „Гюмюшъ акче“, съ слѣдния надписъ:

Азз-у-насжре
Зарб-и
фи Селаникъ
сене 926.

Султанъ
Сюлейманъ
Ханъ бенъ
Селимъ Ханъ

Тежина 3 крата, диам. 15 мм.

Въ стария градъ *Сидеро-Каиси*, Македония, били сѣчени слѣднитѣ златни монети, съ надписъ:

Султанъ Сю-
лейманъ бенъ
Селимъ Ханъ
аззу-насжре
Зарб-и-фи
Сидере-Кайси
Сене 926.

Дарибъ-юл-
Назаръ, Сахибъ
юл-аззу
юл-насжръ
филберъ
велбахъръ

Тежина 1 драмъ и 1 кратъ, диам. 20 мм.

Въ сѫщия градъ *Сидеро-Каиси* се сѣкли тогазъ и сребърни монети, наречени „Гюмюшъ акче“, съ слѣдния надписъ:

аззу насѫре
Зарб-и
фи Сидере-
Кайси
сене 926.

Султанъ
Сюлейманъ
Ханъ бенъ
Селимъ Ханъ

Тежина 3 крата, диам. 15 мм.

Сѫщо въ града Сидеро-Каиси били сѣчени въ друга форма сребърни акчета, съ слѣдния надписъ:

Халед-и-милкю-
хю. Зарб-и Сидере-
Кайси 926.

Султанъ Сю-
лейманъ
Шахъ, бенъ
Селимъ Ханъ

Диам. 9—11 мм.

Въ градъ *Кочани*, Македония, се сѣкли златни монети „ешрефи“, съ слѣдния надписъ:

Султанъ Сюлейманъ
бенъ Селимъ Ханъ
аззу насѫре. Зарб-и
фи *Кочание*
сене 926

Дариб-и-юл-
назаръ, Сахибъ
юл-аззу вел-
насѫръ. Фил-
беръ велбахъръ

Тежина 1 драмъ и 1 1/4 крата, диам. 19 мм.

Тоже въ градъ *Кочани* се сѣкли другъ видъ „алтъни“ съ ситенъ шрифтъ, съ сѫщия надписъ и сѫ били дупчени (деликли). Тежината на тая жълтица 1 драмъ и 1 1/2 крата, диам. 18 милим.

Сѫщо речения султанъ е сѣкълъ сребърни монети, наречени „Гюмюшъ акче“, съ слѣдния надписъ:

Аззу насѫре
Зарб-и
Кочание
сене 926

Султанъ Сюлей-
манъ бенъ Ханъ
Селимъ.

Тежина 2 3/4 крата, диам. 11 мм.

Въ сѫщия градъ *Кочани* сѫ били сѣчени сребърни монети съ слѣдния особенъ надписъ:

Хелед-и милкюхю Зарб-и Кочание	Султанъ Сюлейманъ аззу насѫре.

Тежина $2^{3}/_{4}$ крата, диам. 11 мм.

Въ градъ *Кратово*, дѣто е имало стари монетни домове (зарбхани), султанъ Сюлейманъ I е сѣкълъ златни монети „султани шерифъ“ съ слѣдния надписъ:

Султанъ Сюлейманъ Ханъ бенъ Селимъ аззу насѫре Зарб-и Кратово фи сене 926.	Дариб-и-юлназаръ, Сахибъ юл-аззу велнасѫръ филберъ велбахъръ

Тежина 1 драмъ и $1^{1}/_{4}$ крата, диам. 20 мм.

Тоже въ градъ *Кратово* въ туй врѣме сѫ били сѣчени и сребърни монети, наречени „гюмюшъ акче“, съ слѣдния надписъ:

Аззу насѫре Кратово 926 год.	Султанъ Сюлейманъ бенъ шахъ Селимъ шахъ

Аярната мѣрка на тази монета е $3^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ — 12 милиметра.

Въ града *Скопие* (Искюбъ) били сѣчени сребърни акчета, съ слѣдния надписъ:

. . . аззу насѫре Искюбъ сене 936.	Султанъ Сюлейманъ бенъ шахъ Селимъ шахъ

Тежина 3 крата, диам. 12 мм.

Въ градъ *София* султанъ Сюлейманъ I. е сѣкълъ сребърни монети, наречени „гюмюшъ акче“, съ слѣдния султански надписъ:

Аззу насѫре фи София сене 932.	Султанъ Сюлейманъ бенъ шахъ Селимъ шахъ

Диаметъръ на тая сребърна монета 12 милиметра, а теглото й, споредъ аяра, е 3 крата.

Софийската зарбхана, споредъ както ми се разправи отъ баба Севастия Кожухарова — жена на около 75 год., родомъ отъ София, се намирала въ подземна сграда, построена отъ камъни и тухли, лежаща въ една заградена мѣстность на поляната, близо до първата могила на дѣсно отъ пѣхотния лагеръ (по правия пѫть София — Княжево). Речената баба Севастия отъ баща си дѣдо Кито, който е живѣлъ до дълбока старость и е умрѣлъ почти на сто годишна възрасть, е чувала, че служащитѣ работници на зарбханата съ козинави човалчета на гръбъ сѫ прѣнасяли златнитѣ и сребърнитѣ руди отъ тамъ въ боянската рѣка, или така наречената днесъ „Крива рѣка“, за прѣмиването на рудата; защото, знаяло се, че по течението на тая рѣка, на близо до зарбханата, е имало направени искуствени приспособления, нарочно за очистването и прѣмиването на златнитѣ и сребърни кюлчета-руди.

Сѫщо, тя има добрината да ми разкаже, че по прѣдание и по разкази отъ стари хора е чувала, па и сама, като дѣте е гледала, какъ софийскитѣ златари заедно съ чирацитѣ си сѫ отивали по онѣзи мѣста на рѣката и търсили въ края на самата рѣка, па и по брѣга златенъ или сребъренъ пѣсъкъ, който билъ изоставенъ като непотрѣбенъ отъ служащитѣ при зарбханата. Софийскитѣ златари дори до прѣди 50 години сѫ търсили по рѣката остатъци отъ златенъ и сребъренъ пѣсъкъ.

При градеца *Кипровецъ* прѣзъ туй врѣме се отворила зарбханата, дѣто се сѣкли сребърни акчета съ слѣдния надписъ:

Аззу насѫре
Фи Кипровче
Сене 934

Султанъ
Сюлйманъ
шахъ, бенъ
Селимъ шахъ

Тежина 2 $^3/_4$ крата, диам. 11 мм. Въ града *Новаръ*, Косовски вилаетъ, близо до Призрѣнъ, казаниятъ султанъ е сѣкълъ сребърни монети, наречени „Гюмюшъ акче,“ съ сѫщия надписъ въ образа на монетитѣ, какъвто е поставенъ и въ монетитѣ, сѣчени въ София и Скопие. Теглото на монетата е било 3 $^1/_2$ крата, диаметръ — 14 милиметри. Въ града *Ново-бърдо*, лежащъ въ скопския Санджакъ, близо до албанския градецъ Гиляни, се сѣкли сребърни монети „акчета“ съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре
Зарби
Нова-Бърда
Сене.

Султанъ
шахъ
Сюлейманъ
шахъ
бенъ Селимъ

Тежина 2 ½ крата, диам. 11 мм. Сжщо, въ градъ *Новобърдо* прѣзъ това врѣме се сѣкли друга форма сребърни акчета, съ слѣдния султански надписъ:

Халеди
милкюхю
Зарб-и
Фи Нова-
Бърда.

Султанъ
Сюлейманъ
бенъ Селимъ
Ханъ
Аззу насжре.

Тежина 2 ¾ крата, диам. 10 мм.

Въ монетния денъ въ *Видинъ* въ туй врѣме сж били сѣчени сребърни монети, наречени *„акчей Видинъ,“* въ образа на които билъ написанъ слѣдния надписъ:

Зарб-и фи
Видинъ
Сене 926

Султанъ Сю-
лейманъ Ханъ
бенъ Селимъ
Ханъ.

Тежина 2 ¼ крата, диам. 10 мм.

Въ града *Чаница*, Босненско, се сѣкли тогазъ сребърни акчета, съ слѣдния надписъ:

Зарб-и
Чаница
Сене 926.

Султанъ
Сюлейманъ
бенъ Селимъ.

Тежина 2 ¼ крата, диам. 10 мм.

Сжщо, въ градъ *Сребреница,* Босненски вилаетъ, султанъ Сюлейманъ е сѣкълъ златни, сребърни и мѣдни монети. Златнитѣ монети *„алтъни османи“* били написани съ слѣдния надписъ:

Султанъ Сюлейманъ
бенъ Селимъ Ханъ
азз-у насжре Зарб-и
Сребреница фи
Сене 926

Дарибъ-и-юл-на-
заръ, Сахиб-и юл
Аззу-юл-насаръ
филберъ вел-
бахъръ.

Тежина 1 драмъ и 1 ¼ крата, диам. 19 мм.

Въ сѫщия градъ Сребреница се сѣкли тогазъ и сребърни акчета „Гюмюшъ акчей Сребрениче,“ съ слѣдния надписъ въ образа имъ:

Азз-у- насѫре
Зарб-и
Сребреница
Фи сене
926.

Султанъ
Сюлейманъ
бенъ Селимъ
Ханъ.

Акчето е тежало само 2 крата, диам. 11 мм.

Въ старата *зарбхана* въ гр. *Бѣлградъ* султанъ Сюлейманъ е сѣкълъ сребърни монети, наречени „Гюмюшъ акче,“ съ слѣдния султански надписъ:

Азу насѫре
Зарб-и
Бѣлградъ.

Султанъ
Сюлейманъ
бенъ Селимъ
Ханъ.

Тежина $2\,{}^{3}/_{4}$ крата, диам. 11 мм. Освѣнъ това султанъ Сюлейманъ I. е сѣкълъ златни, сребърни и мѣдни монети и въ онѣзи стари монетни домове, които сѫ вънъ отъ Европейска Турция, въ градоветѣ на Азия и Африка. Слѣднитѣ градове сѫ имали зарбхани: Бруса, Амасия, Амедъ, Раха, Халебъ, Дамаскъ, Багдадъ, Хале, Кайро-Мѫсѫръ (Египетъ), Тарабулузъ-Гарбъ, Джезаиръ, Тунисъ и др.

Причината за сѫществуването прѣзъ тази епоха на толкозъ много монетни домове, вънъ отъ онѣзи, въ които султанътъ е сѣкълъ и въ походнитѣ зарбхани, се състояла въ това, че султанъ Сюлйманъ I. е воювалъ въ четиритѣхъ страни на империята; че е ималъ голѣма нужда отъ парични срѣдства за поддържане на огромна войска; че е направилъ огромни завоевания на земи и държави, които били на много далечни разстояния отъ централното управление на империята, и че въ много страни, дѣто сѫ сѫществували стари монетни домове, е откривалъ въ околноститѣ имъ богати руди златни, сребърни, оловени, мѣдни, желѣзни и стоманени. Курсътъ на златнитѣ монети спрямо сребърнитѣ въ разтояние на единъ периодъ отъ половинъ столѣтие, прѣзъ който султанъ Сюлейманъ Ханъ е царувалъ — се е движилъ отъ 58 до 60 акчета за една жълтица. Тоя курсъ винаги се направлявалъ отъ цариградската борса, дѣто наймного се обръщало внимание на цѣната на златото и на среброто. Сребърнитѣ акчета, съгласно съ тоя курсъ и съобразно съ издаденитѣ за тая цѣль царски фермани, се цѣнѣли на всѣкждѣ въ турската империя 60 акчета за една турска жълтица, като по тая цѣна акчетата официално се взимали — давали въ Хазната, срѣщу данъцитѣ и годишнитѣ контрибуции, които подвластнитѣ на Турция държави, като васални, сж плащали на султана. Това обстоятелство се подтвърждава почти отъ всичкитѣ тогавашни историографи въ историческитѣ имъ лѣтописи. Така, напр., историкътъ Печеви Ибрахимъ ефенди въ своя си лѣтописъ говори между друго и слѣдующето: въ Цариградъ джамията „Сюлеймание“ окончателно се довърши и направи въ 1556 г. р. х. (964 г. егира), Общата сума, която се изразходва за направата на тая великолѣпна джамия, възлиза на 896,383 златни жълтици „флори алтънж“, сир. осъмь пжти по сто-хиляди + плюсъ деведесеть и шесть хиляди, триста осъмдесетъ и три флори алтъни. Тая златна сума, споредъ курса на златото съ сребърнитѣ акчета, който еднакво се спазвалъ въ цѣлата османска империя прѣзъ това врѣме, прѣобърната на сребърни акчета е възлизала: на *53,782,980 сребърни* акчета (виж. т. I, стр. 424 отъ историята на Печеви).

Така, че курсътъ на златото съ среброто е билъ точно 60 акчета за размѣна на жълтицата „флори алтънж“, напълно се установява отъ тая забѣлѣжка на речения историкъ Печеви; Че курсътъ на златнитѣ монети спрямо сребърнитѣ акчета за дълго врѣме е варииралъ все около числото 60 акчета за една жълтица, се доказва още отъ историческия арабски лѣтописъ на знаменития арабски историкъ Кутб-единъ елмескининъ, който, като съврѣменикъ на султанъ Сюлейманъ I., твърди слѣдното: „златната султанска жълтица, която се наричала *„султанъ динари алтънъ“* и която на тегло, споредъ аяра, е тежка 1 драмъ и 2 крата — въ Цариградъ (Константиние) се размѣнявала на всѣкждѣ по пияцата по 60 сребърни османски акчета, а сжщия златенъ султански динаръ въ Египетъ, въ Кайро, се размѣнявалъ срѣщу 80 сребърни акчета“.

Въ османскитѣ владѣния, лежащи въ долината на Щастлива Арабия и Еменъ, среброто много долу се цѣнило, поради което сребърнитѣ османски акчета се взимали по пазаритѣ тамъ съ много по-долна цѣна, отколкото тѣ вървѣли въ Египетъ.

Въ Арабия и Египетъ тогава циркулирала златната арабска монета, наречена *„алтъни-зехбъ“*, която е тежка на аяръ

1 драмъ и единъ кратъ. Тази арабска златна монета въ прямитѣ османски владѣния и въ Константинополъ се цѣнила за 60 сребрени акчета, а въ Египетъ — по 80 акчета.

Османскитѣ редовни солдати, като: спахиитѣ, еничеритѣ и азапитѣ сѫ получавали, годишна заплата по три хиляди акчета всѣки единъ. А, мѣсечно, всѣки солдатинъ е получавалъ заплата по една и половина златна жълтица, наречена „динари“. Всѣки единъ златенъ динаръ се цѣнилъ тогава по два златни „зехиби.“

Отъ горѣ изложеното се вижда, че османскитѣ редовни солдати сѫ получавнли годишна заплата най-много три хиляди сребърни акчета, а най-малко — двѣ хиляди акчета, сир. една такава нищожна заплата, съ която едва сѫ могли да се посрѣщатъ разноскитѣ за *„кафе параси“* (Виж. историческия лѣтописъ „Терджумей сахаифъ улахбатъ на Мюнеджимъ-баши томъ III, стр. 234.)

Когато Турция покорила Еменската областъ и когато османската войска влѣзла тържествено въ градъ *Зебадъ* (1521, 927 г.) султанъ Сулейманъ ханъ I. отслужилъ публично благодарственъ молебенъ и въ паметь на тази славна побѣда е сѣкълъ въ тоя градъ златни монети. Това обстоятелство се твърди въ историческия арабски лѣтописъ на Мюнеджимъ-баши, т. III., стр. 218 и 239, както и отъ историята на Нишанджи паша, стр. 217. Въ тази история се говори още, че измѣнникътъ-прѣдатель на османската държава (хайни дьовлетъ) Ахмедъ паша въ 1523 г. Р. Х. (929), въ качеството си на генералъ-губернаторъ (бейлербей) въ Египетъ, се провъзгласилъ за независимъ господарь на Египетската областъ, направилъ публиченъ тържественъ благодарственъ молебенъ за прокламирането на своята независимость и въ паметь на това е сѣкълъ на свое име златни монети.

Това обстоятелство се доказва и отъ пѫтнитѣ исторически бѣлѣжки на знаменития турски историкъ-пѫтешественикъ Хаджи Калфа, който дословно твърди така: неоспоримо доказанъ фактъ е, че Мѫсѫръ-Ахмедъ Паша, въ споменъ на своето прокламиране за независимъ господарь на Египетската страна, като султанъ, е сѣкълъ златни и сребърни монети, на които въ образа имъ е билъ стоялъ слѣдния арабски надписъ:

Зарб-и
Фи
Мѫсѫръ
Сене 929

Султанъ Ах-
медъ, Ел-ма-
ликъ-юл-Ман-
суръ.

(Виж. Историята на Гюлшинъ, т. 1, стр. 551 и лѣтописа „Таквим-юл-теварихъ“ на Кятибъ Челеби-Мустафа ефенди. стр. 219). Освѣнъ това, арабскитѣ историци твърдятъ, че сѣченитѣ отъ Ахмедъ Паша златни монети въ Египетъ се казвали; „дирхеми“ и „*динари*“. Тѣзи златни монети сѫ голѣма рѣдкость. Сѣченитѣ отъ султанъ Сюлейманъ Ханъ I. сребърни акчета се рзмѣнявали съ злато, срѣдно 60 акчета за една жълтица; а 60 акчета на тегло сѫ идвали равно 12 драма сребро, или дванадесеть сребърни монети, наречени „дирхеми“, като по тоя начинъ се доказва, че 5 акчета сѫ стрували 1 дирхемъ. По аналогия отъ тая смѣтка става явно, че османскитѣ монети *„флори“, алтъни, ялдъзи и султани“* — се цѣнили по 12 дирхеми сребърни. А отъ това се доказва, че старитѣ арабски златни монети: динаритѣ и дирхемитѣ, съ много малка разлика на тѣхната стойность, сѫ отговаряли напълно на стойностьта и цѣната на османскитѣ златни жълтици; защото доказано е, че и златнитѣ монети, сѣчени отъ султанъ Сюлейманъ Ханъ I, сѫ имали онази крѫгла форма, каквато сѫ имали и старитѣ арабски златни монети и че тѣ, на мѣрка и по аяръ сѫ идвали почти еднакви съ старата арабска златна мѣрка за аяра, безъ особена разлика отъ аяра на динаритѣ и дирхемитѣ.

Султанъ Селимъ Ханъ II, който е царувалъ отъ 1568—1576 г. (974—982 г.), е сѣкълъ въ градоветѣ на Европейска Турция златни, сребърни и мѣдни монети.

Така, сѣченитѣ въ османската столица *„Константиние“* златни монети сѫ били съ слѣдния надписъ:

Султанъ Селимъ бенъ
Сюлейманъ Ханъ
Аззу насѫре
Зарб-и-фи
Кастантиние
Сене 974.

Дариб-и-юл-
назаръ, Сахиби
юл-Азу-юл-на-
сѣръ филберъ
велбахъръ

На драмъ, по аяръ, е тежала 1 драмъ и 1 $^1/_3$ крата, а диаметъръ 19 милиметра.

Сребърнитѣ монети „Гюмюшъ-акчета“, които тогава се сѣкли въ *Костантиние*, сѫ имали слѣдния надписъ:

Аззу насъре Зарб-и Костантиние. Сене 974.	Султанъ Селимъ бенъ Сюлей- манъ Ханъ

Тежина 3 крата, диам. 10 милм.

Сѣченитѣ въ столицата на Османцитѣ мѣдни монети сѫ имали слѣдния надписъ:

Украшения Арабски стилъ	Аззу-насѫре Зарб-и- 977 фи Константиние

Диаметръ: 16 милиметра.

Въ *Одринъ* се сѣчели въ тази епоха само сребърни монети *„гюмюшъ акче,“* съ слѣдния султански надписъ:

Аззу насѫре Зарб-и Едрине Сене 974.	Султанъ Селимъ бенъ Сюлейманъ Ханъ.

Акчето е тежало на мѣра $3^{1}/_{4}$ крата, диаметръ 10 милм

Въ градъ *Серезъ* сѫ били сѣчени златни монети, наречени „ялдъзъ алтънѫ“ съ слѣдния надписъ:

Султанъ шахъ Селимъ бенъ Сюлейманъ Ханъ. Аззу на- сѫре. Зарб-и Сирузъ фи Сене 974.	Дариб-и-юл назаръ, сахиби юл-азу-юл- насѫръ филберъ велбахръ.

Тежина 1 драмъ и $1^{3}/_{4}$ крата, диам. 20 милм.

Сѣчени сѫ били въ *Серезъ* тогава и сребърни акчета „Гюмюшъ акче,“ съ слѣдния надписъ:

Аззу-насѫре; Зарб-и Сирузъ Сене	Султанъ Селимъ бенъ Сюлей- манъ Ханъ

Тежина $3^{1}/_{4}$ крата, диам. 12 милм.

Въ *Солунъ* били сѣчени сребърни монети „акчета“ съ слѣдния надписъ:

Аззу-насѫре Зарб-и Фи Селяникъ Сене 974.	Султанъ Селимъ бенъ Сюлейманъ Ханъ

Въ гр. *Сидере-Каиси* се сѣкли тогава златни монети „алтъни,“ съ слѣдния надписъ:

Султанъ Селимъ
бенъ Сюлейманъ
Ханъ-Аззу насжре Зарб-и
Фи Сидере-Каиси
Сене: 974.

Дариб-и-юл-назаръ. Сахиб-и-юл-
Азу-юл-насъръ
филберъ велбахъръ

Тежина 1 драмъ и $1^{1}/_{4}$ крата, диам. 20 милм.

Сжщо въ *Сидере-Каиси* се сѣкли сребърни монети „акчета“ съ слѣдния надписъ:

Аззу-насжре
Зарб-и-
Сидере-Каиси

Султанъ
Селимъ
бенъ Сюлейманъ Ханъ.

Тежина $3^{1}/_{4}$ крата, диам. 11 милм.

Въ *Охридъ* се сѣкли тогава сребърни акчета, на които въ образа е стоялъ слѣдния надписъ:

Аззу
Зарб-и-
Фи Охридъ
Сене

Султанъ
Селимъ
бенъ Сюлейманъ Ханъ

Тежина $3^{1}/_{4}$ крата, диам. 12 милим.

Въ *градъ Кратово* султанъ Селимъ Ханъ II. е сѣкълъ златни монети, съ слѣдния надписъ:

Султанъ Шахъ
Селимъ бенъ
Сюлейманъ ханъ
Аззу насъре
Зарб-и-Кратово
Фи сене 974.

Дариб-и-юл-назаръ
Сахиб-и-юл-азу
юл-насъръ
Филберъ
велбахъръ.

Тежина 1 драмъ и $1^{1}/_{2}$ крата, диам. 19 милим.

Въ сжщия гр. *Кратово* се сѣкли тогава сребърни монети „акчета,“ съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре
Зарб-и
Кратово

Султанъ
Селимъ
бенъ Сюлейманъ Ханъ.

Тежина $3^{1}/_{4}$ крата, диам. 10 милим.

Въ *градъ Кочане* се сѣкли тогазъ сребърни монети „акчета,“ съ слѣдния надписъ:

Аззу
Зарб-и
Фи Кочане
Сене.

Султанъ
Селимъ
бенъ Сюлей-
манъ Ханъ.

Тежина $3^{1}/_{4}$ крата, диам. 10 милим.

Въ градъ *Скопие* (Юскюбъ) се сѣчели тогава сребърни монети „Гюмюшъ акче,“ съ слѣдния надписъ:

Аззу насѫре
Зарб-и-
Искюбъ

Султанъ
Селимъ
бенъ Сюлей-
манъ Ханъ.

Тежина $3^{1}/_{4}$ крата, диам. 12 милим.

Въ гр. *София* се сѣкли тогава сребърни монети „акчета,“ съ слѣдния надписъ:

Аззу насѫре
Зарб-и
Фи София
Сене 976

Султанъ
Селимъ бенъ
Сюлейманъ
Ханъ

Тежина 3 крата, а диам. 11 милиметра.

Въ градъ *Чаница*, Босна, султанъ Селимъ II. е сѣкълъ златни монети „алтѫни османие“, съ слѣдния надписъ:

Султанъ Селимъ
бенъ Сюлейманъ
Ханъ. Аззу зарб-и
насѫре
Чаница
Сене—974.

Дариб-и юл-
назаръ, Сахиб-и
юл-азу-юл-на-
сѫръ филберъ
вел-бахъръ.

Тежина 1 драмъ и $1^{1}/_{4}$ крата, диам. 17 милиметра.

Тоже въ гр. *Чаница* се сѣчели монети съ слѣдния надписъ:

Аззу насѫре
Зарб-и-
Чаница
Сене 974

Султанъ
Селимъ бенъ
Сюлейманъ
Ханъ.

Тежина $3^{1}/_{4}$ крата, диаметъръ — 11 милиметра.

Въ гр. *Ново-Бърдо* сѣкли се сребърни монети, съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре
Зарб-и-
Ново-Бърдо

Султанъ
Селимъ
бенъ Сюлей-
манъ Ханъ.

Диаметъръ: 11 милиметра.

Въ градъ *Сребреница*, Босна, се сѣкли сребърни монети „гюмюшъ акче“ съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре
Зарб-и-
Сребреница.

Султанъ
Селимъ
бенъ Сюлей-
манъ
Ханъ.

Тежина $2^{3}/_{4}$ крата, диам. 12 милим.

Въ градъ Видинъ се сѣчели сребърни монети „акчета“ съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре
Зарб-и
Фи
Видинъ
Сене

Султанъ
Селимъ бенъ
Сюлейманъ
Ханъ.

Тежина $2^{3}/_{4}$ крата, диам. 12 милим.

Въ градъ Бѣлградъ се сѣкли тогава сребърни монети „гюмюшъ акче“, съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре
Зарб-и-фи
Бѣлградъ

Султанъ
Селимъ
бенъ Сю-
лейманъ
Ханъ.

Тежина $2^{3}/_{4}$ крата, въ диам. 11 милим.

Въ островъ Хиосъ (Сакжзъ адасж) се сѣчели златни монети, съ слѣдния султански надписъ:

Султанъ шахъ
Селимъ бенъ
Сюлейманъ
Ханъ. Аззу на-
сжре-Зарб-и
Сакжзъ. Фи
сене 274.

Дариб-и юл
назаръ, Сахиби
юл-аззу-юл
насжръ фил-
беръ велба-
хъръ.

Тежина 1 драмъ и $1^{3}/_{4}$ крата, диам. 20 милим.

Речения султанъ Селимъ II. въ своето царуване е сѣкълъ не само въ горѣозначенитѣ румелийски градове, но и въ османскитѣ владѣния въ Азия и Африка.

Султанъ Мурадъ Ханъ III. е царувалъ въ 1574—1594 г. (682—1003) и е сѣкълъ златни, сребърни и мѣдни монети въ слѣднитѣ румелийски градове.

Въ *Костантиние* сѫ били сѣчени златни монети, съ слѣдния надписъ:

Султанъ Мурадъ
бенъ Селимъ Ханъ
аззу насѫре.
Зарб-и фи
Костантиние
сене 982.

Дариб-и-юл-назаръ. Сахиб-и-юл-
аззу-юл-насѫръ
филберъ велбахъръ.

Тежина 1 драмъ и 1 кратъ, диаметъръ — 21 милим.

Сѫщо, речениятъ султанъ е сѣкълъ златни и сребърни акчета въ Цариградъ, Одринъ, Серезъ, Скопие, Солунъ, Сидере-Кайси, София, Кратово, Кюстендилъ, Кочани, Ново-Бърдо, Видинъ, Охридъ, Чаница, Сребреница, Хиосъ (Сакѫзъ адаси) и пр.

Сребърнитѣ монети сѫ имали слѣдния надписъ:

Аззу насѫре
Зарб-и-фи
Костантиние
982.

Султанъ
Мурадъ бенъ
Селимъ
Ханъ.

Тежина 2 ½ крата, диаметъръ — 11 милиметра.

Сѣченитѣ въ Одринъ акчета сѫ имали слѣдния надписъ:

Аззу насѫре
Зарб-и-
Едрине
сене 982

Султанъ
Мурадъ бенъ
Селимъ
Ханъ.

Тежина 3 ¼ крата, диаметъръ — 70 милиметра.

Въ *Серезъ* сѫ сѣчени златни монети „алтъни“, съ слѣдния надписъ:

Султанъ Мурадъ бенъ
Селимъ Ханъ. Аззу на-
сѫре. Зарб-и-Серезъ
фи сене 974.

Дариб-и-юл-назаръ
Сахиб-и-юл-аззу-юл-
насѫръ филберъ
велбахъръ.

Тежина 1 драмъ и 1 кратъ, диаметъръ 21 милиметра.

Въ *Скопие* сѣчени сѫ били сребърни акчета, съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре
Зарб-и
Искюбъ
сене 982

Султанъ
Мурадъ бенъ
Селимъ
Ханъ.

На тегло 2 ½ крата, диаметъръ — 10 милиметра.

Въ Солунъ сж сѣчени сребърни акчета, съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре
Зарб-и
Селяникъ
сене 982

Султанъ
Мурадъ бенъ
Селимъ
Ханъ.

На тегло — 2 ½ крата, диаметъръ — 10 милиметра.

Въ градъ *Сидере-Кайси* сж сѣчени златни монети съ слѣдния надписъ:

Султанъ Мурадъ бенъ
Селимъ Ханъ аззу насжре
Зарб-и Сидере-Кайси
сене 974.

Дариб-и-юл-назаръ
Сахиб-и-юл-аззу
юл-насжръ филберъ
велбахъръ.

Тежина 1 драмъ и 1 кратъ, диаметъръ — 20 милиметра.

Въ сжщия градъ *Сидере-Кайси* се сѣкли и сребърни монети съ слѣдния надписъ:

Аззу-насжре
Зарб-и-Сидере
Кайси.
982.

Султанъ
Мурадъ бенъ
Селимъ
Ханъ.

Тежина 2 ½ крата, диаметъръ — 10 милиметра.

Въ гр. *София* сж били сѣчени сребърни монети „акчета“, съ слѣдния надписъ:

Аззу-насжре
Зарб-и-фи
София
сене 982

Султанъ
Мурадъ бенъ
Селимъ
Ханъ.

Тежина 2 ½ крата, диаметъръ — 11 милиметра.

Въ градъ *Кратово* сж сѣчени златни монети „алтъни османие“ съ слѣдния надписъ:

Султанъ Мурадъ
бенъ Селимъ Ханъ
Аззу насжре. Зарб-и
фи Кратово
сене 982

Дариб-и-юл-назаръ
Сахиб-и-юл-аззу-
юл- насжръ
филберъ
велбахъръ.

Тежина 1 драмъ и 1½ крата, диаметъръ 21 милиметра.

Въ гр. *Кюстендилъ* се сѣчели сребърни монети съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре Зарб-и-фи Кюстендилъ сене 982	Султанъ Мурадъ бенъ Селимъ Ханъ.

Тежина 2 1/2 крата, диаметъръ — 10 милиметра.

Въ гр. *Кочани* сѣкли сребърни акчета съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре Зарб-и-фи Кочани сене:	Султанъ Мурадъ бенъ Селимъ Ханъ.

Султанъ Мурадъ III. е сѣкълъ сребърни акчета въ гр. *Видинъ* съ слѣдния султански надписъ:

Аззу насжре Зарб-и фи Видинъ сене . . .	Султанъ Мурадъ бенъ Селимъ Ханъ.

Тежина 2 1/4 крата, диаметъръ — 10 милиметра.

Забѣлѣжка. Пазвантоглу Османъ паша въ края на XVIII-то столѣтие, види се, въ тоя монетенъ домъ, който е останалъ отпрѣди турско врѣме, е сѣкълъ на свое име сребърни акчета, наречени „пазванчета", както това се твърди отъ прѣдания и отъ турскитѣ архиви, останали отъ тази размирна епоха.

Въ градъ *Охридъ*, въ монетния домъ, който се намиралъ близо до града, султанътъ е сѣкълъ тоже сребърни акчета, съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре Зарб-и-фи Охридъ сене 984.	Султанъ Мурадъ бенъ Селимъ Ханъ.

Тежина 2 1/4 крата, диаметъръ — 10 милиметра.

Сжщо, султанътъ е сѣкълъ акчета и въ градъ *Акче-Хисаръ* въ Албания, Янински вилаетъ, съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре Зарб-и Акче-Хисаръ сене 984	Султанъ Мурадъ бенъ Селимъ Ханъ.

Тежина 2 крата, диаметъръ 10 милиметра.

Въ градъ *Чаница* сѫ сѣчени сребърни акчета, съ слѣдния султански надписъ:

Аззу насѫре	Султанъ
Зарб-и фи	Мурадъ бенъ
Чаница	Селимъ Ханъ

Тежина 2 крата, диаметъръ — 10 милиметра.

Въ градъ *Сребреница*, Босна, въ туй врѣме сѫ били сѣчени сребърни акчета, съ слѣдния султански надпасъ:

Аззу насѫре	Султанъ
Зарб-и-фи	Мурадъ бенъ
Сребреница	Селимъ
	Ханъ.

Тежина 3 крата, диаметъръ — 12 милиметра.

Въ градъ *Ново-Бърдо* сѣчени сѫ сребърни монети, наречени „акчей османие“, съ слѣдния надписъ:

Аззу-насѫре	Султанъ
Зарб-и	Мурадъ бенъ
Ново-Бърдо	Селимъ
сене	Ханъ.

Тежина 2 ½ крата, диаметъръ — 11 миламетра.

Въ градъ *Бѣлградъ* султанъ Мурадъ Ханъ III. поради възшествието си на прѣстола, е сѣкълъ сребърни монети „акчета“, съ които изплатилъ на османскитѣ войски обичния подаръкъ, който новия султанъ при възшествието на прѣстола трѣбало по обичая да даде на цѣлата армия, отъ най-малкия до най-голѣмия и отъ всичкитѣ орѫжия. Надписътъ, положенъ въ образа на монетитѣ, е билъ:

Аззу-насѫре	Султанъ
Зарб-и	Мурадъ бенъ
Бѣлградъ	Селимъ
сене	Ханъ.

Въ градъ *Силистра* сѫ били сѣчени тогава сребърни монети, съ слѣдния надписъ:

Аззу насѫре	Султанъ
Зарб-и-фи	Мурадъ бенъ
Силистра	Селимъ
Сене 984	Ханъ.

Въ *островъ Хиосъ* (Сакѫзъ) сѫ сѣчени златни монети, съ слѣдния султански надписъ:

Султанъ Мурадъ
бенъ Селинъ Ханъ
Аззу насѫре зарб-и
Фи Сакѫзъ
972 сене.

Дариб-юл-на-
заръ-юл-аззу-юл-
насѫръ фил-
беръ вел-
бахъръ.

Тежина 1 дирхемъ и 1 кратъ, диаметръ — 19 милиметра.

Сѫщо, въ *Хиосъ* сѫ сѣчени сребърни акчета, съ слѣдния царски надписъ:

Аззу насѫре
Зарб-и-фи
Сакѫзъ 982.

Султанъ
Муратъ бенъ
Селимъ Ханъ

Тежина $2^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ — 10 милиметра.

Курсътъ на сребърнитѣ монети съ златнитѣ алтъни не е билъ еднакъвъ въ царуването на султанъ Мурадъ Ханъ III. Така, въ първитѣ 5 години 60 акчета се размѣнявали за една златна жълтица; по сетнѣ, отъ 1580—1588 г. жълтицата се размѣнявала съ 70 акчета, а въ края на царуването му отъ 1588—1594 г. курсътъ на сребърнитѣ акчета спадналъ много повече и жълтицата се размѣнявала съ 120 акчета. Сребърнитѣ акчета на мѣра, споредъ официалната мѣрка (аяръ), тежели въ единъ драмъ 5 акчета.

Въ царуването на речения султанъ било узаконено, щото въ едната страна на монетата да стои написана туграта на царуващия султанъ, а думата *„падишахъ“* да бѫде въ самата тугра.

Султанъ Мохамедъ Ханъ III. (1003—1012 г. егира) е сѣкълъ златни монети въ *Костантиние*, съ слѣдния царски надписъ:

Султанъ Мохамедъ
бенъ Мурадъ Ханъ
Аззу-насѫре. Зарби
Фи Костантиние
1003

Дариб-и-юл-назаръ
Захиби-юл-аззу
юл-насѫръ фил-
беръ велбахъръ

Тежина 1 драмъ и $1^{1}/_{2}$ крата, диаметръ — 19 милиметра.

Въ *Одринъ* сѫ били сѣчени сребърни монети *„гюмюшъ акче“*, съ слѣдния царски подписъ:

Аззу насѫре.
Зарби
Едрине
1003.

Мохамедъ
султанъ бенъ
Мурадъ Ханъ.

Това сребърно акче е тежало $2^{1}/_{4}$ крата, диаметъръ — 12 милиметра.

Въ *Серезъ* сѫ били сѣчени златни монети съ слѣдния надписъ:

Султанъ Мохамедъ
бенъ Мурадъ ханъ
аззу насѫре
зарб-и-фи
Сирусъ-сене
1003.

Дариб-и-юл-назаръ
Сахиб-и-юл-азу
юл-насѫръ фил-
беръ-велбахъръ.

Тежина 1 драмъ и $1^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 20 милиметра.

Въ *Сидере-Кийси* сѫ били сѣчени сребърни акчета съ слѣдния царски надписъ:

Аззу насѫре
Зарби
Сидере-Кайси
1003.

Мохамедъ
Султанъ бенъ Мурадъ
Ханъ.

Диаметъръ: 12 милиметра.

Бъ *Скопие* сѫ сѣчени сребърни акчета съ слѣдния царски надписъ:

Аззу насѫре
Зерб-и-фи
Искюбъ
1003.

Мохамедъ
Султанъ бенъ
Мурадъ Ханъ.

Тежина 2 крата, диаметъръ — 11 милиметра.

Въ *Кратово* сѫ били сѣчени сребърни монети „Гюмюшъ акче",на които въ образа е имало слѣдния султански надписъ:

Аззу насѫре
Зарб-и
Кратово
982.

Мохамедъ
Султанъ бенъ
Мурадъ Ханъ

Тежина $1^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ — 11 милиметра.

Въ гр. *София* сѫ сѣчени сребърни монети, наречени *„Гюмюшъ икче"*, съ слѣдния надписъ:

Аззу насѫре
Зарб-и-фи
София
1003

Мохамедъ
Султанъ бенъ
Мурадъ Ханъ

Тежина $1^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ 11 милиметра.

Въ градъ *Ново-бърдо* сѣчени сребърни монети съ слѣдния надписъ:

Аззу-насжре
Зарб-и
Ново-Бърдо
1003.

Мохамедъ
Султанъ бенъ
Мурадъ Ханъ

Тежина 1 ½ крата, диаметъръ — 12 милиметра.

Въ градъ *Видинъ* били сѣчени сребърни монети, наречени „Гюмюшъ-акчета“, съ слѣдния царски надписъ:

Аззу насжре
Зарб-и
Видинъ
1003

Мохамедъ
Султанъ бенъ
Мурадъ Ханъ

Тежина 1 ½ крата, диаметъръ — 11 милиметра.

Въ гр. *Охридъ* били сѣчени сребърни акчета съ слѣдния надписъ:

Аззу-насжре
Зарб-и-фи
Охридъ
Сене 1003.

Мохамедъ
Султанъ бенъ
Мурадъ Ханъ

Тежина 1 ½ крата, диаметъръ — 10 милиметра.

Въ градъ Акче-Хисаръ сж били сѣчени сребърни монети, наречени „*Гюмюшъ акче*,“ съ слѣдния султански надписъ:

Аззу-насжре
Зарб-и-фи
Акче-Хисаръ
1003

Мохамедъ
Султанъ бенъ
Мурадъ
Ханъ

Тежина 1 ½ крата, диаметъръ — 10 милиметра.

Въ градъ *Енишехиръ* (Лариса) сж сѣчени сребърни монети съ слѣдния надписъ:

Аззу-насжре
Зарб-и
Енишехиръ
1003

Мохамедъ
Султанъ бенъ
Мурадъ Ханъ

Тежина 1 ½ крата, диаметъръ — 12 милиметра.

Въ *Бѣлградъ* сѣчени сребърни акчета, съ слѣдния надписъ:

Аззу-насжре
Зарб-и
Бѣлградъ
1003

Мохамедъ
Султанъ
бенъ Мурадъ
Ханъ.

Тежина 1 ½ крата, диаметъръ — 10 милиметра.

Въ *островъ Хиосъ* (Сакъзъ адаси) сѣчени сребърни монети „Гюмюшъ акче,“ съ слѣдния султански надписъ:

Аззу насъре Зарб-и-фи Сакжзъ 1003	Мохамедъ Султанъ бенъ Мурадъ Ханъ.

Тежина 2 крата, диаметръ — 11 милиметра.

Въ сжщия островъ *Хиосъ* сж сѣчени тогава и златни монети съ слѣдния надписъ;

Султанъ Мохамедъ бенъ Мурадъ Ханъ Азу насжре Зарб-и фи Сакжзъ — 1003	Дариб-и-юл-назаръ Сахиб-и-юл-азу-юл-насъръ филберъ велбахъръ.

Тежина 1 драмъ и 1 ½ крата, диаметръ 20 милиметра.

Сжщо, речения султанъ Мохамедъ е сѣкълъ златни, сребърни и мѣдни монети въ слѣднитѣ османски градове въ Азия и Африка: Бруса, Коня, Ангора, Токатъ, Ханча, (Кавказъ), Амедъ, Халебъ, Дамаскъ, Багдатъ, Египетъ-Кайро, Тунисъ, Табубуллусъ-гарбъ, Ерзерумъ, Джезайръ, Ериванъ и Карсъ.

Султанъ Мохамедъ Ханъ III. прѣзъ царуването си, въ 1597 година (1006 г.) издалъ царски ферманъ, съ който узаконилъ, щото сѣченитѣ акчета съ сребро въ цѣлата османска империя да идатъ минимумъ 1 кратъ, и максимумъ 3 крата, така че по аналогия на тая мѣра, 8 акчета да тежатъ най-много единъ драмъ сребро. Тази султанска заповѣдь, обаче, по разни политико-икоиомически съображения, не могла да се тури въ изпълнение, поради което курсътъ на среброто съ златото извънредно се възкачилъ. Въ историческитѣ лѣтописи на Селени и Мустафа ефенди, на Кятибъ-Челеби, (Фезлеке т. I, стр. 142) и на Найма (т. I, стр. 241) се твърди, че въ това врѣме, сир. отъ 1600 г. Р. Х., курсътъ на сребърнитѣ акчета съ златото е варииралъ между 176 — 180 акчета за една жълтица (ялджзъ-алтънъ). Подиръ една-двѣ години, т. е. въ 1601 — 1602 г. курсътъ още повече се възкачилъ и златната жълтица се купувала за 220 акчета, като всѣко акче е идвало на мѣра 1 ½ крата.

Замѣстникътъ на великия везиръ — Емишчи заде Хасанъ паша въ 1601 г. (1009 г.) е сѣкълъ сребърни акчета на 5. день отъ мѣсецъ реби-юл-евелъ, които официално били пуснати на кръгообращение въ цѣлата османска империя. Както е било отъ старо врѣме установено, и сега ново-сѣченитѣ златни, сребърни и мѣдни монети се пущали въ кръгообращение само съ султански ферманъ, въ текста на който винаги се обозначавала цѣната на монетата и курса на златото съ среброто.

Повечето нови акчета сѫ били сѣчени въ монетния домъ на столицата „*Костантиние*“.

Турско-арабскитѣ историографи Хайрулахъ ефенди и Али ефенди твърдятъ, че султанъ Мохамедъ III. въ деня на възшествието си билъ изплатилъ жалванията на държавнитѣ чиновници и на султанската армия въ Цариградъ. Сребърнитѣ акчета, които като дневна заплата се давали на придворния султански главенъ чиновникъ „*дар-юл-саадет-юл-шерифе агасѫ*“, се цѣнили петь акчета за единъ драмъ чисто сребро.

Въ царуването на речения султанъ мѣдни монети много малко се сѣкли въ турската империя.

Султанъ Ахмедъ Ханъ I. е царувалъ отъ 1603-1617 (1012-1026 г. егира) и е сѣкълъ златни монети въ *Костантиние* съ слѣдния султански надписъ:

Султанъ Ахмедъ
бенъ Мохамедъ Ханъ
аззу-насѫре. Зарби-
фи Костантиние.
сене 1012.

Дариби и пр.

Тази златна монета е тежала 1 драмъ и 1 кратъ, диаметъръ — 20 милиметра.

Въ столицата „*Костантиние*“ сѫ сѣчени сребърни монети „гюмюшъ акче“, съ слѣдния султански надписъ:

Аззу-насѫре
Зарб-и
Костантание
1012.

Султанъ
Ахмедъ Мохамедъ
бенъ Ханъ.

Тежина $1^{1/2}$ кратъ, диаметръ — 12 милиметра.

Въ *Одринъ* сѫ били сѣчени сребърни акчета съ сѫщия султански надписъ, какъвто е билъ и въ сребърнитѣ монети, сѣчени въ Костантиние, съ разлика само въ името на града: вмѣсто Константиние, Едрене.

Въ *Скопие* били сѣчени сребърни акчета съ слѣдния надписъ:

Аззу-насѫре Зарб-и- Искюбъ 1012.	Султанъ Ахмедъ Моха- медъ бенъ Ханъ.

Тежина $1^{1}/_{2}$ кратъ, диаметъръ — 11 милиметра.

Въ гр. Кратово сѣчени сребърни акчета съ сѫщия султански надписъ, подобенъ на надписа въ сребърнитѣ монети, сѣчени въ гр. Скопие, съ разлика въ имената на градоветѣ.

Въ градъ *Ново-бърдо* сѫ били сѣкли тогазъ сребърни акчета съ царски надписъ такъвъ, какъвто е билъ и въ монетитѣ сѣчени въ гр. Скопие. На мѣстото на града *„Искюбъ“* стои градътъ *„Ново-бърдо“*.

Въ *София* сѣчени сребърни акчета *„гюмюшъ акче“*, съ слѣдния надписъ:

Аззу-насѫре Зарб-и-фи София 1012.	Султанъ Ахмедъ Мохамедъ бенъ Ханъ.

Тежина $1^{1}/_{2}$ кратъ, диаметъръ — 11 милиметра.

Въ *Кипровче* били сѣчени сребърни акчета съ надписъ, какъвто е билъ надписа на монетитѣ, сѣчени въ Одринъ и София.

Въ *Бѣлградъ* били сѣчени акчета, съ слѣдния надписъ:

Аззу-насѫре Зарб-и- Бѣлградъ	Султанъ Ахмедъ Мохамедъ бенъ Ханъ.

Тежина $1^{1}/_{2}$ кратъ, диаметъръ — 11 милиметра.

Въ епохата на султанъ Ахмедъ Ханъ I. сѣченитѣ сребърни акчета сѫ били въ форма на квадратъ (четвъртити) и рѣдко се намиратъ. Златнитѣ монети *„ялдъзъ-алтънитѣ“*, които били сѣчени тогазъ, сѫ, повечето отъ тѣхъ, по форма „четвъртити“ *(мураба-юл-шекилъ)*, а нѣкои и крѫглести, въ видъ на пръстени. Надписитѣ на нѣкои златни монети сѫ особно оригинални: иматъ формата на квадрати. Ето за образецъ единъ надписъ въ образа на жълтицитѣ, въ форма на квадратъ:

Султанъ бенъ
Мохамедъ, аззу
Насѫре, Зарб-и-
фи Сидере-
Каиси
12×12.

Я Кадж-юл-
Хаджатъ,
Я Кяфи-юл-
Мухиматъ
24[1])

Тежина 1 драмъ и $2^{1}/_{2}$ крата, диаметръ 24 милиметра.

Мѣдни монети *„мангъри“* отъ епохата на речения султанъ нѣма.

Султанъ Мустафа Ханъ I. е царувалъ само една година отъ 1617—1618 г. (1026—1027). Той само въ Египетъ е сѣкълъ огромно количество златни жълтици, наречени *„алтъни“*, въ образа на които и въ двѣтѣ страни е имало слѣдния султански надписъ:

Султанъ Мустафа бенъ
Мохамедъ Ханъ, азу
насѫре. Зарб-и-фи
Мѫсѫръ сене
1026.

Султанъ юл-береинъ
ве хаканъ юл-
бахреинъ
Ес-султанъ бенъ
Султанъ.

Тежина 1 драмъ и $1^{1}/_{4}$ кратъ, диаметъръ — 21 милиметра.

Султанъ Османъ Ханъ II. е царувалъ отъ 1617—1621 г. (1027—1031 г.) и е сѣкълъ златни монети „алтъни“ въ столицата *„Костантиние“*, съ слѣдния надписъ:

Султанъ Османъ
бенъ Ахмедъ Ханъ
Аззу-насѫре. Зарб-и
Костантиние
1027.

Султанъ юл-береинъ
ве Хаканъ юл-
бахреинъ Ес-султанъ
бенъ Султанъ.

Тежина 1 драмъ и $1^{1}/_{4}$ кратъ, диаметръ — 20 милиметра.

Сѫщо въ *Костантиние* сѫ били сѣчени на цѣло сребърни монети, наречени *„гюмюшъ онлукъ османи“* (десеть акчева сребърна монета), въ образа на които е стоялъ слѣдния надписъ:

Османъ
Султанъ бенъ
Ахмедъ Ханъ
Аззу-насѫре. Зарб-и
Костантиние
1027.

Султанъ юл-береинъ
и пр.

Тежина 1 драмъ, диаметръ — 15 милиметра.

---

[1] *Пръводъ:* О, ти! справедливи сѫднико, който рѣшавашъ за дневнитѣ човѣшки нужди. О, ти! снабдителю на всичко, което е необходимо. (Числото „24“ е съкращение отъ годината 1024; числото 1000 не се писва, а се подразбира).

Сѫщо въ *Костантиние* сѫ били сѣчени и акчета „акче османи“ съ слѣдния надписъ:

Аззу насѫре
Зарб-и-
Костантиние
1027

Султанъ
Османъ бенъ
Ахмедъ Ханъ.

Тежина $1\frac{1}{2}$ кратъ, диаметъръ — 11 милиметра.

Мѣднитѣ монети, които сѫ били сѣчени въ *Костантиние*, сѫ били написани съ слѣдния надписъ:

Насѫре зарб-и
Костантиние

Османъ бенъ
Ахмедъ Ханъ

Въ *Одринъ* сѫ били сѣчени „гюмюшъ акчета“, съ слѣдния султански надписъ:

Аззу насѫре
Зарб-и-Едрине

Османъ
Султанъ бенъ
Ахмедъ Ханъ

Тежина $1\frac{1}{2}$ кратъ, диаметъръ — 11 милиметра.

Въ гр. *София* били сѣчени сребърни акчета „гюмюшъ акче“ съ слѣдния надписъ:

Аззу-насѫре
Зарб-и-фи
София
1027

Султанъ
Османъ бенъ
Ахмедъ Ханъ

Тежина $1\frac{1}{2}$ кратъ, диаметъръ — 12 милиметра.1)

Въ гр. *Кипровецъ*, — Желѣзникъ, Берковска каза, били сѣчени монети съ слѣдния султански надписъ:

Аззу-насѫре
Зарб-и-
Кипровецъ
27

Султанъ
Османъ бенъ
Ахмедъ Ханъ

Въ градъ *Охридъ* били сѣчени сребърни акчета съ надписъ подобенъ на надписа, поставенъ въ монетитѣ сѣчени въ София.

---

1) За Софийската зарбхана има султански ферманъ, издаденъ отъ султанъ Османъ II., публикуванъ въ прѣводъ въ „Извѣстия на историческото дружество“ отъ 1905 г.

Въ градъ *Скопие* били сѣчени сребърни акчета, съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре
Зарб-и-
Искюбъ.

Султанъ
Османъ бенъ
Ахмедъ Ханъ

Тежина $1^{1/2}$ крата, диаметъръ — 11 милиметра.

Въ градъ *Енитехиръ* (Лариса) били сѣчени сребърни монети съ надписъ такъвъ, какъвто е билъ надписа, положенъ въ сѣченитѣ въ Скопие монети.

Въ градъ *Солунъ* били сѣчени сребърни акчета, съ слѣдния надписъ:

Аззу насжре
Зарб-и-фи
Селяникъ
1027

Султанъ
Османъ бенъ
Ахмедъ Ханъ

Тежина $1^{1/2}$ крата, диаметъръ — 11 милиметра.

Въ гр. *Видинъ* сѣчени сж били сребърни акчета, съ слѣдния надписъ.

Аззу насжре
Зарб-и-фи
Видинъ

Султанъ
Османъ бенъ
Ахмедъ Ханъ

Тежина $1^{1/2}$ крата, диаметъръ — 11 милиметра.

Султанъ Османъ II. е сѣкълъ сребърни акчета въ Бѣлградъ, въ Силистра, въ Чаница, въ Сребреница, а златни въ Кратово, Сидере-Каиси и Сересъ. Сжщо, той е сѣкълъ златни и сребърни монети въ Азия и Африка, въ градоветѣ, дѣто е имало стари монетни домове.

За тази цѣль султанътъ е издалъ царски ферманъ въ 1618 г. Р. Хр. (1028 г.), съ който съобщава за отварянето наново на старитѣ затворени зарбхани. Сжщо царска заповѣдь прѣди това се е издала за сѣченето на бѣли 10-акчеви и съ повече стойность монети било златни, било сребърни.

За управитель-директоръ (Еминъ) на цариградската зарбхана билъ назначенъ финансовия генераленъ дефтердарь (министръ) Бекиръ ефенди.

Сѣченитѣ 10-акчеви монети на тежесть сж идвали 15 крата — до 1 драмъ и се казвали *„онлукъ гюмюшъ акче“*.

Курсътъ на сребърнитѣ съ златнитѣ монети прѣзъ това врѣме не билъ точно опрѣдѣленъ, но се е задържалъ въ тържищата между 115 — 120 акчета за една жълтица.

Сѣченитѣ нови на цѣло монети се именували съ името на главния инициаторъ „Бекиръ ефенди акчеси“. Историкътъ „Наима“ казва, че сѣченитѣ отъ Бекиръ ефенди акчета се казвали: *„джед-юл-аяр-Бекиръ ефенди акчеси“*.

Султанъ Мусташа Ханъ I. е стжпилъ втори пжть на прѣстола на 1621 — 1622 г. (1031 — 1032 г.) и сѣкълъ сребърни цѣли монети, „гюмюшъ-онлукъ“ въ *Костантиние*, съ слѣдния надписъ:

Бенъ
Мустафа
1031
Султанъ
Мохамедъ бенъ
Ханъ аззу-насжре
Костантиние

Султанъ юл-бе-
реинъ и пр.

Тежина 14 крата, диаметъръ — 17 милиметра.

Въ градъ *Едрине* сж сѣчени сребърни акчета съ слѣдния надписъ:

Аззу-насжре
Зарб-и
Едрине

Султанъ
Мустафа

Тежина 1 1/4 крата, диаметъръ — 11 милиметра.

Златни монети „алтъни“ въ епохата на второто си царуване султанъ Мустафа I. е сѣкълъ само въ Египетъ. На мѣра тѣзи „алтъни“ сж идвали 1 драмъ и 1 1/4 крата, диаметъръ 21 милиметра.

Курсътъ на златнитѣ съ сребърнитѣ монети е възлизалъ на 150 акчета за една жълтица,називаема „османи-алтънъ“. Султанъ Мустафа Ханъ I. е заповѣдалъ съ царски резкриптъ да се прѣнесатъ отъ старата зарбхана машинериитѣ и приспособленията за сѣчене на монети въ ново-направения монетенъ домъ, съграденъ въ двора на царския палатъ и нареченъ *„сарай-хюмаюнъ зарбханеси“*.

Султанъ Мурадъ Ханъ IV. е царувалъ отъ 1622 — 1639 г. (1032 — 1049 г.) и е сѣкълъ въ прѣстолния градъ *Костантиние* златни монети „алтъни“ съ слѣдния царски надписъ:

Султанъ Мурадъ
бенъ Ахмедъ Ханъ
Аззу насжре; зарб-и
фи Костантание
1032

Султанъ юл-бе-
реинъ и пр.

Тежина 1 драмъ и $^{1}/_{4}$ кратъ, диаметъръ — 22 милиметра.

За пръвъ пжть султанъ Мурадъ Ханъ IV. е сѣкълъ въ *Костантиние* сребърни нови, наречени „гюмушъ пара“, съ слѣдния царски надписъ:

Халед-и-милкюхю
Зарб-и
Костантиние
1032

Султанъ Мурадъ
бенъ Ахмедъ Ханъ
(Тугра)

Тежина 5 $^{1}/_{4}$ крата, диаметъръ — 19 милиметра.

Въ градъ *Едрине* сѣчени акчета, съ слѣдния надписъ:

Аззу-насжре
Зарб-и
Едрине
1032

Султанъ
Мурадъ бенъ
Ахмедъ Ханъ

Диаметъръ: 11 милиметра.

Въ градъ *Сересъ* били сѣчени златни и сребърни монети.

Златнитѣ монети се казвали „шерифи“ или „султани“. Надписътъ на златнитѣ монети е слѣдниятъ:

Султанъ
Мурадъ бенъ Ах-
медъ Ханъ
Аззу насжре
Зарб-и фи
Серезъ 1033

Султанъ юл-бе-
реинъ и пр.

Тежина 1 драмъ и 1 $^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 21 милиметра.

Въ историята на Кара-Челеби отъ XVII ст. се говори, че въ деня на възшествието си на прѣстола султанъ Мурадъ IV. е срѣщалъ голѣми мжчнотии за пари. Поради това, султанътъ съ царски ферманъ е заповѣдалъ на провинциалнитѣ власти да събератъ отъ състоятелнитѣ османски поданници, както и отъ общественитѣ монетни домове, всички скжпоцѣнни, златни и сребърни копчета и сждове, да се прѣдадатъ на надлежнитѣ монетни домове, за да се прѣтопятъ и отъ тѣхъ да се сѣкатъ монети. Сжщо, да се прѣтопятъ и всички златни, сребърни и мѣдни кюлчета и орѫдия, които се намирали като запасъ и като потрѣбность въ царскитѣ зарбхани.

Всички златни и сребърни монети, сѣчени тогава отъ подобни стари прибори, сѫдове, кюлчета отъ груби руди, били само съ царски вензелъ, безъ да се споменува въ тѣхъ нито името, нито царскиятъ епитетъ ня султана [1].

Френскиятъ пѫтешественикъ-писатель M. G. D. Tavernier нѣколко години наредъ е живѣлъ въ Цариградъ и като пѫтни исторически бѣлѣжки отъ 1631 г. (1041 г.) е съставилъ нѣколко тома за своитѣ впечатления и наблюдения. Въ т. VI., стр. 41. той пише: „Въ османската империя, освѣнъ въ Цариградъ, Серезъ и Египетъ, другадѣ нийдѣ не се сѣкли златни монети, защото златото е било рѣдко и златни руди не се експлоатирали отъ държавата. Османскитѣ златни монети се наричали „шерифи“ или съ други думи „секинъ“ и „султанинъ“. Жълтицитѣ „шерифи“ идвали съ сандъци отъ Египетъ.

Въ началото на царуването на султанъ Мурадъ Ханъ IV. курсътъ на златнитѣ монети съ сребърнитѣ е варииралъ отъ 150 — 160 акчета за една жълтица; по сетнѣ курсътъ се възкачилъ и достигналъ до 250 акчета за една жълтица.

Отъ подробната смѣтка по направата на джамията „Сюлемание“ вѣ Цариградъ е установено, че били изразходвани *896,383 жълтици-алтъни.* Тѣзи златни жълтици въ епохата на султанъ Мурадъ Ханъ IV. се цѣнили за 2240 товара акчета сребро [2].

Въ османското царство почнали да сѣчатъ не само сребърни акчета, но още и сребърни „пари“, които стрували четири пѫти повече отъ акчетата. Една „пара“ се размѣнявала за 4 акчета. Въ Европейска Турция сребърната „пара“ почнала да се сѣче за пръвъ пѫть отъ речения султанъ и тогава на названието на монетата „пара“ се дало гласность и официалность.

Самата дума „пара“ води коренътъ си отъ персийската дума „паре“ (частица); „парата“ е дребна, но тежка и по голѣма отъ „акчетата“. Оттогазъ циркулирующиятъ сребъренъ „грошъ“ започналъ да се дѣли на дребни монетни частици, наречени „*пари*“.

---

[1] Вижъ историята, наречена „Ревзат-юл-ебраръ“, стр 556; сѫщо и „Фезлекей Кятибъ Челеби“ т. II, стр. 28.

[2] Вижъ „Тарихи Печеви“ т. I, стр, 424; сѫщо и „Тарихи Наима“ т. II, стр. 394.

Арабскитѣ лѣтописи твърдятъ, че единъ кантаръ бакъръ се купуваль за 25 златни жълтици (алтъни), които стрували, споредъ курса на среброто, 45 гроша. 12,000 кантара мѣдь, които били изпратени въ Египетъ прѣзъ врѣме на персийския походъ въ 1013 (1633) год. отъ султанското правителство въ Цариградъ, е струвала 300,000 жълтици, или по 25 жълтици за всѣки единъ кантаръ отъ 59 оки.

Бейлер-беятъ на Египетъ продавалъ на жителитѣ отъ тая страна бакъра по 80 гроша кантара.

Ако бакърътъ дѣйствително се е продавалъ тогава по 25 жълтици кантарътъ, споредъ горѣизложената смѣтка, по днешния курсъ цѣната на бакъра ще е била три пѫти повече, сир. $17\frac{1}{2}$ гроша оката.

Султанъ *Ибрахимъ Ханъ* е царувалъ отъ 1639—1648 г. (1049—1058 г.) и е сѣкълъ въ Цариградъ сребърни десеть акчеви монети, съ слѣдния написъ:

Султанъ
Ибрахимъ бенъ
Ахмедъ ханъ
Зарб-и
Константиние
1049

Султанъ юл-береинъ и пр.

Тежина $15\frac{1}{2}$ крата, диаметъръ — 19 милиметра.

Сѫщо, реченията султанъ е сѣкълъ въ Костантиние сребърни акчета отъ по петь акчета на цѣло, въ образа на които е билъ написанъ слѣдния надписъ:

Халеди милкюхю
зарби
Костантиние
1049

Султанъ Ибрахимъ
бенъ Ахмедъ Ханъ
(тугра)

Тежина 8 крата, диаметъръ — 17 милиметра.

Въ гр. Костантиние сѫ сѣкли тогазъ на дребно и сребърни пари съ слѣдния царски надписъ:

Аззу насѫре
зарби
Костантиние
(съ дупка)

Султанъ
Ибрахимъ бенъ
Ахмедъ ханъ

Тежина 3 крата, диаметъръ — 13 милиметра.

Султанъ Ибрахимъ е сѣкълъ златни монети само въ *Костантиние, Египетъ-Кайро, Тарабулузъ-Гарбъ, Тунисъ и Джезаиръ.*

Въ градоветѣ на Европейска Турция той е сѣкълъ само сребърни акчета и пари и то само въ онѣзи градове, въ които се намиратъ сребърни руди. Въ царуването на речения султанъ много монетни домове (зарбхани) въ Турция не работѣли.

Султанъ Ибрахимъ е царувалъ само деветь години и осъмъ мѣсеца. Курсътъ на златнитѣ и сребърнитѣ монети, споредъ лѣтописитѣ на Катибъ Челеби,[1]) Наима,[2]) и Мюнеджимъ-баши,[3]) е достигналъ до 250 акчета за една жълтица. Чуждестранитѣ сребърни грошове, които циркулирали въ ислямската империя, се купували за 152 акчета. Въ 1639 г. (1050 г.) султанътъ назначилъ за великъ везиръ Кара Мустафа паша, който е билъ специалистъ по монетното дѣло. Той сѣкълъ на името на султана нова сребърна и златна монета, а циркулацията и обрѫщението на сѣченитѣ до тогазъ монети била спрѣна. Въ 1639 г. (1050 г.), на първия день отъ Курбанъ-байрамъ, речения великъ везиръ заплатилъ съ ново-сѣченитѣ монети заплатитѣ на всички държавни чиновници и войници, като по тоя начинъ и курсътъ на среброто спрямо златото доста спадналъ. Златната жълтица, която по прѣди се размѣнявала за 250 акчета, спаднала изведнажъ и почнала да се размѣнява съ 160 акчета; иностранитѣ голѣми грошове — за 80 акчета, „еседи“ или, „арсланъ“ грушоветѣ (скюлионъ) — за 60 акчета.

Въ врѣме на султанъ Ибрахимъ Ханъ се сѣкли въ Костантиние и мѣдни монети „мангжри“; тѣхния курсъ, въ сравнение съ курса на сребърнитѣ продупчени златни акчета не е никакъ извѣстенъ, по липса на достовѣрни свѣдения.

Султанъ Мохамедъ IV. Авжи е царувалъ отъ 1050—1099 г. и въ *Костантиние* сѣкълъ златни монети „алтъни“ съ слѣдния надписъ:

Султанъ Мохамедъ
бенъ Ибрахимъ ханъ
азу насжре зарби
фи Костантиние
1048 (продупчени)

Султанъ
юл-береинъ
и пр.

Тежина 1 драмъ и $^3/_4$ крата, диаметъръ — 25 милиметра.

---

[1]) Jbidem т. II, стр. № 223;
[2]) Jbidem стр. № 434;
[3]) Jbidem стр. № 679;

Държавното съкровище въ Турция, въ второто десетолѣтие отъ царуването на речения султанъ (1658 г.) се намирало въ крайно мизерно положение: каситѣ били праздни; държавнитѣ служащи, чиновницитѣ, войницитѣ и пенсионеритѣ търпѣли голѣми лишения. Това обстоятелство се потвърждава отъ всички османски и арабски историографи.

За великъ везиръ на садразамския постъ билъ назначенъ Мелекъ Ахмедъ Паша. Послѣдниятъ прѣдписалъ на финансовия министъръ — Емиръ Паша да насѣче на бърза ржка въ монетнитѣ домове, находещи се въ Румелия, Босна, Албания и Бѣлградъ, една крупна сума отъ *сто и двадесеть хиляди товара акчета*, наречени *„хорда ве зуюфъ акчеси“* и тази сума веднага да се проводи въ Цариградъ за посрѣщане необходимитѣ държавни нужди. Сжщо, по заповѣдь на великия везиръ, речения дефтердарь събралъ отъ кръчмарския еснафъ въ Цариградъ една сума отъ двадесеть и единъ товаръ акчета, все отъ чупени и червени акчета (кжзжлъ, кърпжкъ).

Османскитѣ историографи различно наричали тѣзи монети-акчета, както и сѣченитѣ по-послѣ, прѣзъ врѣмето на в. везиръ, които били и фалшиви, смѣсени съ калай и бакъръ, и на мѣра леки. Историкътъ-пжтешественикъ Хаджи Калфа нарича тѣзи акчета *„Хорде-зуюфъ Бѣлградъ акчеси“*; а историкътъ Найма съ прѣзрение ги нарича: „калбъ акче“ „кжзълъ-акче“ и „кжрпъкъ-акче“; други пъкъ съ името: „мейнеджи“, „симидчи акчета“, за туй, защото тѣзи акчета били разпространявани най-вече отъ кръчмаритѣ и хлѣбаритѣ.

Историкътъ Рашидъ (т. I стр. 360) говори, че османскитѣ войски прѣзъ течението на 1094 г. (1682 г.), когато сж отивали на война срѣщу Австрия и сж обсаждали австрийската столица — Виена, купували отъ тамкашното население на много долна цѣна хранитѣ, продуктитѣ и живитѣ стоки: единъ волъ се купувалъ отъ войската за тридесеть (30) акчета, една овца — за единъ „сюмюнъ“.

Монетата „Тименъ„“ или “Сюмюнъ“ най-напрѣдъ въ голѣмо количество прѣзъ пролѣтьта на 1630 г. (1040 г.) се появила по пиацитѣ и тържищата въ Турция и е дошла отъ Полша, дѣто е била сѣчена. Прѣзъ това врѣме поляцитѣ — търговци се ползували съ особено благоволение, като облагодѣтелствувана нация, съ която турското правителство сключило износенъ търговскн договоръ за внасянието въ Турция всѣкакви колониялни, манифактурни и индустриални търговски стоки.

Единъ „тименъ“ се равнява на 1/8 часть отъ гроша, т. е. на 5 пари; тази монета съ обща почить и съ уважение отъ цѣлото османско население се взимала и давала, тъй като за свободното ѝ кѫгообръщение въ османското царство имало и царски ферманъ съ дата 1631 г. р. х. (1041 г.). Въ османскитѣ африкански владѣния, а особено въ областьта *„Джезаиръ“* сѫ били сѣчени и разпръснати сребърни монети, наречени *„сюмюн-боджу“*.

Султанъ Сюлейманъ Ханъ II. е царувалъ отъ 1687 — 1690 г. (1099—1102). и е рѣзалъ златни монети *„алтъни-шерифъ“* въ гр. *Костатиние,* съ слѣдния царски надписъ.

Ес-султанъ Сюлейманъ
бенъ Ибрахимъ Ханъ аззунасѫре
Зарби фи
Костантиние 1099
(продупчена).

Султанъ юл-береинъ
ве хаканъ юл-бахреинъ
Ес-султанъ
бенъ султанъ

Тежина 1 драмъ и 1 кратъ, диаметъръ — 27 милиметра.

Въ *Костантиние* сѫ сѣчени едри сребърни грошове, наречени „гюмюшъ грушъ“, съ слѣдния надписъ:

Ес-султанъ Сюлейманъ
бенъ Ибрахинъ ханъ даме
мюлкюхю Зарб-и-фи
Костантиние 1099.

Султанъ юл-беринъ
ве хаканъ юл-бахреинъ
Ес-султанъ бенъ
султанъ

Тежина 6 драма, диаметъръ — 40 милиметра.

Въ градоветѣ: Одринъ, Бѣлградъ, Сараево, София и Кратово сѫ били пакъ сѣчени сребърни монети, пари и акчета, съ надписъ на образа имъ такъвъ, какъвто е билъ и надписътъ въ монетата сѣчена въ Костантиние.

Въ *Египетъ,* Тунисъ, Тарабулусъ-Гарбъ и Джезаиритѣ прѣзъ тази епоха сѣчели най-много златни монети, наречени *„алтънъ-султанъ“*, съ надписъ такъвъ, какъвто е поставенъ въ образа на монетитѣ, сѣчени въ Цариградъ и Кратово.

Въ *Тарабулусъ-Гарбъ* сѫ сѣчени и мѣдни монети, наречени „фулусъ“ (старо-врѣменна пара *„оболъ“*), съ слѣдния надписъ:

Украшения арабски	Фулусъ
Форма продълговата	Тарабулусъ
	1099 г.

Царуването на султанъ Сюлеймана II. е отбѣлѣзано въ турскитѣ истории съ това, че монетарнитѣ домове въ Турция сѫ били поставени на едно автономно положение, като били изпратени на всѣка зарбхана по единъ *назъръ* (директоръ), назначаванъ направо отъ султана и съ особени права и привилегии по сѣчене на монетитѣ. Машинариитѣ, орѫдията и нуждднитѣ инструменти за монетарнитѣ домове били на всѣкѫдѣ направени, като се гледало, щото новитѣ модерни приспособления при монетнитѣ домове да отговарятъ напълно на науката за монетното дѣло.

За туй и бѣлѣжититѣ историци ознаменуватъ тази епоха съ думитѣ: „славна епоха на монетното искуство въ Турция“

Сѣченитѣ прѣзъ царуването на речения султанъ златни монети въ Цариградъ, Кратово, Египетъ и другадѣ се казвали въ официалнитѣ сараи и учрѣждения, както и въ публичнитѣ пазарища, съ името *„шерифъ-алтъни“*. Това обстоятелство се потвърждава отъ историята на Рашида, т. IX стр. 147, 148 и 394.

Турскитѣ историографи разказватъ, че старитѣ османски жълтици, които по форма и на мѣра сѫ били идентични съ златнитѣ дукати, сѣчени въ Венеция и Унгарня, се наричали *„ялдъзъ-алтъни“*. Отъ царуването на речения султанъ започва историческата ера за обща промѣна на златнитѣ монети въ Турция и за названието имъ *„ялдъзъ алтъни“*. Отъ тази дата именно турскитѣ историци въ своитѣ лѣтописи записватъ златнитѣ жълтици съ израза *„ялдъзъ алтъни“*. Сѫщо и търговско-финансовиятъ свѣтъ въ Турция въ своитѣ тефтери, полици, чекове и други записва златнитѣ монети съ сѫщото име.

Сребърнитѣ грошове, сѣчени въ османската държава, по аяръ, по форма и обемъ сѫ били сѫщо такива, каквито сѫ били и чуждо-страннитѣ грошове, отъ които и името „грушъ“ е заимствувано; най-вече тая монетна дума, като славянска, е заимствувана отъ грошоветѣ сѣчени въ славянскитѣ

от gros!?

господарства. Чисто сребро въ единъ грошъ е имало $^{833}/_{1000}$ части отъ хиляда.

Историкътъ Рашидъ твърди, че османскитѣ тугралии грошове се сѣкли за първъ пѫть въ Турция въ 1696 г. Р. Х. (1108 г. егира), за което и султанътъ издалъ и надлежния височайши царски рескриптъ. Споредъ тоя ферманъ, османското правителство забранило за напрѣдъ да циркулиратъ въ Турция чуждитѣ сребърни монети.

Въ Цариградъ, въ султанския музей, се намира единъ сребъренъ грошъ, въ образа на който стои написана датата: 1099 г. (1687 г.). Тоя сребъренъ грошъ е единъ исторически паметникъ, който свидѣтелствува че османскитѣ тугралии грошове дѣйствително били рѣзани въ тоя периодъ и че други такива грошове съ по-стара дата не се намиратъ на лице. Сѫщо, историкътъ Джевдетъ казва, че въ царуването на речения султанъ Сюлейманъ II. се сѣкли грошове, които сѫ тежали по 6 драма.[1]).

Грошътъ, като монета, още въ царуването на султанъ Орханъ и Мурадъ Ханъ I. е билъ извѣстенъ съ думата „беязъ (бѣлъ) грушъ“ и „кѫзълъ (червенъ) грушъ“. Сѣченитѣ тогава въ България, Славония и Влахия златни монети се наричали „кѫзълъ грушъ“, или „златни грошове“, или „левове — грошове“ (Еседи-арслани грушъ“.

Въ 1392—3 г. (795 г. егира) Илдъръмъ султанъ Баязидъ Ханъ I. е издалъ единъ царски едиктъ (бератъ), съ който назначава Мирчо войвода за войвода на Влашко, като подвластенъ на султана. За своята покорность и подчиненость подъ властьта на султана Мирчо е билъ дълженъ да плаща годишенъ данъкъ отъ три хиляди казълъ-грушове.

До колкото се знае, думата „грушъ“ въ славянскитѣ земи води началото си още отъ края на XII. стол. и отъ тамъ тя се е разпространила отъ западъ къмъ изтокъ.

Френскиятъ кралъ Сенъ Луй, който е прѣдприелъ редъ мѣрки за прѣобразуването и реформирането на монетното дѣло въ Франция, е сѣкълъ на врѣмето си сребърни монети, наречени въ Турция *„гюмюшъ-сиккелеръ“*, съ тежъкъ ayръ и ги нарекълъ „Gros tournois“ или *„tournus grossus“*. Тѣзи сребърни монети на всѣкадѣ по Европа били разпръснати и свободно циркулирали. Въ началото на XIV. в. тѣзи монети наводнили Бохемия, Полша, Унгария, България и Сърбия, а по сетнѣ намѣрили достжпъ въ Англия, Русия, Швеция и Германия и др. държави. Населението на тѣзи държави, по примѣра на тѣхнитѣ сребърни монети, нарекло тѣзи монети съ името „грушове“.

---

[1]) Вижъ историята „Тарихи Джевдетъ“, т. V, стр 303.

Разнитѣ господарства и нации, които допускали въ държавитѣ си свободната циркулация на тѣзи френски сребърени монети, ги наричали на свой езикъ и по свое произношение. Така напр. италянцитѣ ги нарекли: *grosso*; славянитѣ, споредъ името на своята монета *„грочъ“*; маджаритѣ: *„garoche“*; германцитѣ: groschens; турцитѣ — *„грушъ“*; арабитѣ — *„куршъ“* или *„куржшъ“*. Султанъ Мурадъ Ханъ I. при завоеванието на часть отъ Балканския полуостровъ, дѣто сж живѣли славянски плѣмена, като: българи, сърби, славони и босно-херцеговинци, е допусналъ въ държавата си свободното циркулиране на славянската монета „грошъ“, която се сѣкла отъ славянскитѣ гоподари и която се считала за монета *„славянска и германска“*. Името на тази славяногерманска сребърна монета, рѣзана въ кржгообразна форма било възприето отъ ислямския свѣтъ, монетата се разнасяла, на изтокъ, по източнитѣ страни на Азия, приемвала се по тържищата и пазарищата на Азия, а главно въ Арабия. Това обстоятелство се потвърждава отъ единъ султански едикть, издаденъ отъ султанъ Баязидъ Ханъ I. въ 1392 г. на влашкия войвода Мирчо, когато послѣдния е станалъ покоренъ васалъ на султана и въ който актъ се говори за данъка отъ 3000 кжзжлъ грущове, които ще исплаща речениятъ войвода.

Грошоветѣ, които въ старо врѣме сж циркулирали като монети въ турското царство, сж били два вида. Единиятъ видъ „грошъ“, който се наричалъ „арсланж грошъ“, е билъ останалъ отъ Българското царство. Историкътъ Солакъ Заде¹) въ своя исторически лѣтописъ, написанъ въ началото на XVI ст. и въ врѣме на царуването на султанъ Селимъ Ханъ I. твърди, че грошътъ „арсланж“ се цѣнилъ и размѣнявалъ за *40 акчета*, а обикновенъ грошъ, на който не била изобразена фигурата на „лъва“ и който се казвалъ „саде грошъ“, се цѣнилъ за *35 акчета*.

---

¹) Вижъ историята на Солакъ Заде, стр. 346.

И двата вида грошове по форма и по обемъ сж приличали досущъ на днешнитѣ германски талери и на мѣра сж тежели точно *деветь драма.*

Нѣкои отъ грошоветѣ се наричали „риялъ грошъ“ а други — само „риялъ“ [1]).

Отоманското правителство въ 1690 г. (1102 г.) съставило официално единъ цѣноразписъ за курса и цѣната на всички монети, които били допустнати въ империята за кржгообращение. Държавното ковчежничество въ финансовитѣ си операции се е ржководило главно по тоя цѣноразписъ; сжщо и провинциалнитѣ финансови власти били увѣдомени съ прѣдписание, щото курсътъ и цѣната на циркулируещитѣ въ империята монети златни, сребърни и мѣдни[2]) които ще се вкематъ за данъци и ще се даватъ на чиновницитѣ и войскитѣ, да се опрѣдѣлятъ по слѣдуещия начинъ, споредъ долуизложената таблица.

Ето и самата таблица за цѣната на монетитѣ:

1 сребъренъ „*грушъ*“,	дѣйств.	цѣна	120	акчета,	а номинал.	цѣна	160	акчета.
1 златенъ „*шерифъ*“,	„	„	270	„	„	„	360	„
1 „ялдъзъ алтънж“	„	„	300	„	„	„	400	„
1 пара	„	„	—	„	„	„	4	„

2 „мангжри“ сж стрували само едно акче.

Жълтицитѣ „ялдъзъ алтънж“ по външния си изгледъ, по форма, по обемъ и по мѣра сж били почти идентични съ златнитѣ дукати, сѣчени въ Венеция и Унгария и първоначално се наричали „османлж“, или „османлж алтънж“; а златнитѣ монети, наречени „шерифи“ сж били по-леки и, като такива, курсътъ имъ е билъ десеть на сто (10%) по-долу отъ курса на жълтицитѣ.

Султанъ Сюлейманъ Ханъ II. е подобрилъ и курса на мѣднитѣ монети, като и за тѣхъ е опрѣдѣлилъ точна мѣрка, споредъ която да се сѣкатъ въ монетнитѣ домове. Да се поставя въ образа на едната страна отъ мѣдната монета царската „*тугра*“ е дѣло на тоя султунъ, като за тая цѣль той издалъ и надлежния царски ферманъ.

Историкътъ Рашидъ ефенди твърди, че отъ една ока чиста мѣдь се сѣкли 800 медни парички, наречени „мангъри“;

---

[1]) Вижъ историята на „Найма“ т. II, стр. № 386.

[2]) Вижъ „тарихи Рашидъ“, т. II, стр. 147.

всѣки единъ мангъръ е тежалъ половинъ драмъ, т. е. два мангъра единъ драмъ.

Въ Цариградъ, въ махалата „Тавушанъ-таши“ 1) е била въ това врѣме построена нова зарбхана за сѣчене само на мѣдни монети.

Слѣдъ една година отъ построяването на цариградски монетенъ домъ, т. е. въ 1688 г. (1100 г.), привителството на султана е построило още два-три монетни домове въ Босна, Сараево и България (неизвѣстно гдѣ), специално за рѣзане мѣдни монетни „мангъри“.

Въ образа на мѣднитѣ *„мангъри“*, които прѣзъ това врѣме сѫ били сѣчени въ Босна — Сараево, той написалъ на нѣкои градъ „Сарай“ или „Сараево“, а на други „Босна“. Два мангъра тогава се цѣнили за едно акче, а по-сетнѣ всѣки мангъръ е струвалъ едно акче.

Султанъ Ахмедъ Ханъ II. е царувалъ въ 1690—1694 (1102—1106) г. и въ столния си градъ *Костантиние* той е сѣкълъ златни монети *„алтънъ шерифи“* съ слѣдния надписъ:

Ес-султанъ Ахмедъ бенъ Ибрахимъ ханъ аззу-насѫре Зарб-и фи Костантиние. 1102	Султанъ юл-береинъ и пр.

Тежина 1 драмъ и 1 кратъ, диаметъръ 29 милиметра.

Въ гр. *Костантиние* сѫ сѣчени тогазъ и сребърни монети наречени „гюмюшъ грушъ“, въ образа на които и отъ двѣтѣ имъ страни е стоялъ слѣдниятъ надписъ:

Султанъ Ахмедъ бенъ Ибрахимъ Ханъ Дамме милкюхю. Зарби фи Костантание 1102	Султанъ юл-береинъ и пр.

Тежина 6 драма и 2 крата, диаметъръ 39 милиметра.

Въ *Костантиние* тогазъ сѫ били сѣчени сребърни акчета и мѣдни мангъри съ надписъ такъвъ, какъвто сѫ имали

---

1) Мѣстото, дѣто този монетенъ домъ е билъ построенъ въ Цариградъ, въ махалата „Тавушанъ-таши“, сега се намира въ собственото владѣние на Махрукѫ Заде; тамъ, подъ земята сѫ били намѣрени сводове фурна и други слѣди и остатъци отъ сгради за зарбхана.

акчетата и мангърите, сѣчени по-прѣди въ Цариградъ и Босна. Златни монети въ това врѣме се сѣкли и въ Египетъ съ слѣдния надписъ:

Султанъ Ахмедъ бенъ Ибрахимъ Ханъ Аззу-насѫре Зарб-и ефи Мъсъръ 1102	Султанъ юл-бере- инъ и пр.

Тежина 1 драмъ и 1 кратъ, диаметъръ 25 милиметра.

Сѣченитѣ отъ речения султанъ златни монети въ Цариградъ сѫ били два вида — съ разлика два крата по-леки еднитѣ отъ другитѣ. А сребърнитѣ грошове, сѣчени въ епохата на сѫщия султанъ, по форма, мѣра и обемъ сѫ били сѫщо такива, каквито сѫ били и грошоветѣ, сѣчени отъ бившитѣ султани. Поменатиятъ султанъ, освѣнъ въ двата града: Костантиние и Каиро-Египетъ, нигдѣ другадѣ въ империята си не е сѣкълъ златни и сребърни монети, главно по липса на златни и сребърни руди, които не се обработвали.

Султанъ Мустафа Ханъ II. е царувалъ отъ 1894—1703 г. (1106—1115 г.) и е сѣкълъ златни монети *„алтънъ шерифи“* въ градъ *Костантиние* съ слѣдния надписъ:

Ес-султанъ Мустафа бинъ Мехмедъ Ханъ Аззу-насѫре зарби фи Костантиние 1106	Султанъ юл-береинъ и пр.

Тежина 1 драмъ и ³/₄ крата, диаметъръ 23 мм.

Въ *Костантиние* сѫ сѣчени тогазъ двойни златни монети наречени *„чифте джедидъ Ешрефи алтънѫ“* съ слѣдния надписъ:

Тугра[1] Аззу-насѫре зарб-и Фи Костантиние 1106	Султанъ юл-береинъ и пр.

Тежина 2 драма и ¹/₂ кратъ, диаметъръ 28 мм.

---

[1] Вѫтрѣ въ царската тугра, която е поставена въ тази жълтица, има надписъ съ слѣдното съдържание:

Мустафа синъ на Мухамедъ, винаги побѣдитель.	(Мустафа бенъ Мохамедъ Ханъ Ел-музаферъ дайма.)

Сѫщо въ *Костантиние* се сѣкли тогазъ сребърни цѣли грошове, съ слѣдния надписъ.

Ес-султанъ
Мустафа бенъ Мо-
хамедъ Ханъ. Дамме
милкюхю зарби-и-фи
Костантиние 1106

Султанъ юл-береинъ
и пр.

Тежина 6 драма и 4 крата, диаметъръ 41 мм.

Въ *Костантиние* се сѣкли тогазъ и половинки сребърни грошове, съ сѫщия надписъ:

Тежина 3 драма и 1½ крата, диаметъръ 28 мм.

Сѫщо въ гр. *Костантиние* сѫ били сѣчени четвъртинки грошове, наречени *„рубби-грушъ“*, съ слѣдния надписъ:

Тугра
Даме Милкюхю
зарб-и-фи
Костантиние
1106

Султанъ юл-береинъ
и пр.

Тежина 14½ крата, диаметъръ 30 мм.

Сѣчени тоже въ *Константиние* мѣдни грошове, наречени *„кебир-бакѫръ“*, съ слѣдния надписъ:

Ес-султанъ
Мустафа бенъ Мохамедъ
Ханъ. Дамме Милкюхю
зарб-и фи
Костантиние
1106

Султанъ юл-береинъ
и пр.

Тежина 5 драма и 12 крата, диаметъръ 36 мм.

При това, султанъ Мустафа Ханъ е сѣкълъ монети и въ врѣме на военнитѣ походи, съ слѣдния надписъ:

(Тугра)
зарб-и-фи
Ордуй Хюмаюнъ
Сене 1106

Султанъ юл-береинъ
и пр.

Тежина 1 драмъ и 1¼ крата, диаметъръ 20 мм. Тази златна монета е голѣма рѣдкость.

Въ *Одринъ* въ тази епоха се секли и жълтици *„алтънъ джедидъ ешрефи“* и сребърни грошове *„гюмюшъ-грушъ“*. Въ образа си грошоветѣ сѫ имали слѣдния надписъ:

(тугра)
Аззу-насѫре; зарб-и
Фи Едрине
Сене 1106

Султанъ юл-бере-
инъ и пр.

Тежина 6 драма, диаметъръ 28 мм.

Въ Одринъ сѫ били сѣчени и половинки сребърни грошове съ сѫщия надписъ.

Курсътъ на златнитѣ монети съ сребърнитѣ въ 1698 г. Р. Х. (1108 г. егир.) е билъ непостояненъ; една жълтица отъ *„джедидъ-ешрифъ-алтънъ“* е струвала тогава 300 акчета.

Султанъ Ахмедъ Ханъ III. е царувалъ отъ 1703—1731 г. (1115—1143 г.) и е сѣкълъ въ държавата си златни, сребърни и мѣдни монети.

Въ Цариградъ тогазъ почнали да сѣкатъ златни едри монети, наречени *„алтънъ бешликъ-кебири ешрефи“*, съ слѣдния надписъ:

Тугра[1])
Аззу-насѫре, зарб-и-
фи Костантиние
1115

Султанъ юл-бере-
инъ и пр.

Тежина 5 драма и 5 крата, диаметъръ 42 мм.

Въ *Костантиние* сѫ сѣкли въ туй врѣме златни двойни монети, наречени „чифте ешрефи“, съ сѫщия надписъ.

Тежина 2 драма и 1 кратъ, диаметъръ 30 мм.

Сѫщо, въ *Костантиние* се сѣкли златни монети, наречени *„текъ ешрефи“*, съ сѫщия надписъ.

Тежина 1 драмъ и 1 кратъ, диаметъръ 32 мм.

Сѣчени сѫ били въ *Костантиние*, сѫщо, и половинки златни монети, наречени *„нъсфи-рубие“*, съ слѣдния надписъ:

Аззу-насѫре
зарб-и-фи
Костантиние
1115

Султанъ
Ахмедъ бенъ
Мохамедъ
Ханъ

Тежина $2^1/_4$ крата, диаметъръ 12 мм.

Въ *Цариградъ* тогазъ се сѣкли и сребърни грошове, съ слѣдния надписъ:

---

[1]) Въ туграта има слѣдния изразъ: „Ахмедъ бенъ Мохамедъ ханъ елъ Музаферъ дайма.

Тугра
зарб-и-фи
Костантиние
1115

Султанъ юл-береинъ
и пр.

Тежина 8 драма, диаметъръ 38 мм.

Сѫщо, въ столицата на султана сѫ били сѣчени сребърни монети, наречени: ирмилици[1]), онлуци[2]) и бешлици[3]).

Тежина: ирмиликътъ 4 драма и 2 крата, диаметъръ 31 мм.; онлукътъ: 1 драмъ и 14 крата, диаметъръ 23 мм.; а пъкъ бешликътъ: 14 крата, диаметъръ 20 мм.

Сѫщо, въ градъ *Костантиние* се сѣкли сребърни монети, наречени „золота“, съ слѣдния надписъ въ образа на монетитѣ:

Ес-султанъ
Ахмедъ бенъ Мохамедъ Ханъ
Дамме милкюхю-Зарб-и-фи
Костантиние
1115

Султанъ юл-береинъ
и пр.

Тежина 6 драма и $2^1/_2$ крата, диаметъръ 36 мм.

Сѫщиятъ султанъ е сѣкълъ въ *Цариградъ* половинки „золоти“ съ сѫщия надписъ въ образа, съ какъвто сѫ били и цѣлитѣ золоти.

Тежина 3 драма и 4 крата, диаметъръ 27 мм.

Сѫщо, реченията султанъ Ахмедъ ханъ III. е сѣкълъ въ Цариградъ нови сребърни монети наречени: „*джедидъ туграли золота*“, съ слѣдния султански надписъ:

Знакъ „айнъ“
Зарб-и-фи
Костантиние
1115

Тугра.

Тежина 5 драма и $3^1/_2$ крата, диаметъръ 31 мм.

Султанъ Ахмедъ ханъ III. е сѣкълъ въ *Стамбулъ* златни монети, наречени „*Истамболъ алтънѫ*“, или „зеръ-Истамболъ“, съ слѣдния надписъ въ образа:

Буквата „йе“
Зарб-и-фи
Ислямболъ
1115

Тугра.

Тежина 1 драмъ и $1^1/_4$ крата, диаметъръ 18 мм.

---

[1]) Монетата „ирмиликъ“ е на стойность отъ половинъ грошъ.
[2]) Монетата „онлукъ“ струва четвъртъ грошъ.
[3]) Монетата „бешликъ“ е една осма часть отъ гроша.

Сѣченитѣ тогазъ половинки златни монети се казвали „ярѫмъ-Истамболъ алтънѫ“ и сѫ имали сѫщия надписъ, какъвто е билъ поставенъ и въ сѣченитѣ цѣли златни монети.

Тежина $8^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 14 мм.

Въ османската столица прѣзъ това врѣме били сѣчени нови златни монети, наречени „*зери-махбубъ*1)“ — цѣли и половини. Надписътъ въ образа на тѣзи монети е билъ слѣдниятъ:

Тугра
аззу-насѫре зарби
фи Ислямбулъ.
1115

Султанъ юл-береинъ
и пр.

Тежина на цѣлата 12 крата, а на половинката—само 6 крата; диаметъръ на цѣлата жълтица 17, а на половинката ѝ — 15 мм.

А отъ началото на 1716. г. (1128. г.) речениятъ султанъ съ царски фирманъ разрѣшилъ на правителството си да сѣче едри златни жълтици, имѣющи цѣнность: на една, на двѣ, на три, на четире, на петь, на седемь и на десеть жълтици. Тогава били сѣчени половинки и четвъртинки жълтици.

Въ историческия лѣтописъ на Рашидъ по отношение на сѣченитѣ нови златни монети, ето какво се говори: новитѣ златни жълтици, на тегло бѣха точни, цѣнни и се приемваха отъ населението като топълъ хлѣбъ; по мѣра тѣ се равняваха съ теглото на венецианскитѣ златни дукати. Стотѣ жълтички тежеха сто и десеть драма; крайщата на монетата сѫ украсени съ цвѣтни народни украшения (синджири), а околовръстъ тѣ сѫ украсени съ византийска орнаментика; въ срѣдата на образа на монетата има написанъ слѣдниятъ арабски надписъ:

Зарб-и-фи
Ислямбулъ

Тази жълтица въ пияцата се цѣнѣла по три гроша, а съ царски ферманъ се наричала: „зери Истамболъ“ 2).

Столицата на Османската империя, слѣдъ като била прѣнесена отъ Одринъ въ Цариградъ, се писвала въ турскитѣ монети ту Костантиние, ту Истамболъ, или Ислямболъ.

Сребърнитѣ грошове, които били сѣчени въ царуването на речения султанъ, се цѣнѣли и приемали за 40 дребни пари, а всѣка една пара струвала три акчета.

---

1) Думата „*Махбубъ*“ е арабска и значи: любезна, красива, очарователна. „Зер-и-махбубъ“ значи „любима жълтичка“.

2) Думата „зери Истамбулъ“: значи „*сталбулска жълтица*“.

Дребни сребърни пари и акчета навредъ въ османската империя, дѣто е имало монетни домове, се сѣкли и били въ изобилие по тържищата. За улесняване на населението въ империята се сѣкли дребни пари по една, по двѣ, по петь, по десеть и по двадесеть пари на цѣло. Най-популярни сѫ били сребърнитѣ монети, наречени *„золоти“*; тѣзи монети сѫ били сѣчени отъ чисто сребро.

Въ 1718. г. (1130.) султановото правителство на два пѫти е изтеглило отъ запаса сребърни дребни кюлчета и ги прѣдало на управителитѣ на зарб-ханитѣ въ Цариградъ, Одринъ, Серезъ и Скопие, за да се насѣкатъ пари и акчета. Управителитѣ на монетнитѣ домове въ тѣзи градове сѫ сѣкли дребни пари и акчета въ форма и по образеца на *„джедидъ-зинджирли истанболъ алтънѫ“*. Нѣкои отъ тѣзи пари и акчета сѫ били съ царската тугра, а други — безъ такава; въ противоположната страна (лице) на монетата е стоялъ надписътъ и името на града, дѣто е била сѣчена монетата, както и датата на сѣчението.

Въ 1719. г. (1131. г.) по осман. пазари и тържища среброто се продавало-купувало единъ драмъ сребро за 21—22 акчета.

Въ турската империя нѣколко години наредъ, поради поскѫпването на среброто, не били сѣчени никакви сребърни монети: нито золоти, нито грошове, нито пъкъ пари или „чилъ-акче“.

Шестнадесеть кѫса отъ новитѣ золоти сѫ тежели сто драма, а всѣка „золота“ се равнявала тогава на 88 акчета. Въ 16 кѫса е имало чисто сребро 60 драма, а сѣченитѣ вънъ отъ Турция „золоти“, понеже на тегло сѫ идвали по тежки, т. е. 16 кѫса монети золоти сѫ идвали 62 драма чисто сребро, — то за туй тѣзи чужди золоти се приемали отъ населението по-добрѣ.

Отъ бѣлѣжкитѣ на нѣкои историографи се установява, че „золотата“ никога не е тежала повече отъ 6 драма и 4 крата; само грошътъ, като по обемисть, е тежалъ 8 драма и 1 денкъ, споредъ както това се обяснява отъ долу-изложената подробна таблица:

1 грошъ	тежи	8	драма и	12	крата,	съставъ	60%,	стойность	40	пари
1 ирмилъкъ	„	4	„	2	„	„	„	„	20	„
1 онлукъ	„	4	„	14	„	„	„	„	10	„
1 бешликъ	„	—	„	14	„	„	„	„	5	„
1 золота	„	6	„	4	„	„	„	„	30	„
½ „	„	3	„	2	„	„	„	„	15	„
1 пара	„	—	„	2—3½		„	60—70%	струва	3	акчета
1 акче	„	—	„	¾—1¾		„	„	„	—	

Прѣзъ течението на 1726. г. (1138. г.) цариградското централно правителство назначило една комисия отъ вѣщи и опитни люди, която да проучи и се занимае специално съ съставянето на една официална тежесть за монетитѣ, които циркулиратъ въ османското царство. Сжщо, тази комисия да се погрижи да опрѣдѣли точно както тежестьта на всѣка звонкова монета, като: дирхемитѣ, динаритѣ, грошоветѣ, золотитѣ, паритѣ и акчетата, тъй сжщо и курсътъ на всѣка една отъ циркулируещитѣ въ Турция монети.

Ето съдържанието на официалната монетна тарифа за курса на монетитѣ, които сж циркулирали въ османската империя и които сж сѣчени, било въ градоветѣ на османското царство, било вънъ отъ прѣдѣлитѣ на Турция. Тази тарифа заимствуваме отъ историческия лѣтописъ на Челеби заде:

		акчета
Златнитѣ и сребърнитѣ османски монети	1 златна монета, наречена „джедид-Истанболъ алтънж“, съ султанското име	400
	1 златна монета „мжсъръ зинджирли алтънж“	330
	1 златна монета „мжсъръ туградж“ се цѣнила	319
	1 сребъренъ новъ грошъ „джедидъ грушъ“	120
	— $\frac{1}{2}$ грошъ (ирмиликъ)	60
	— $\frac{1}{4}$ „ (рубби-онлукъ)	30
	1 нова „золота“ „джедид-золота“	90
	40 здрави и непродупчени пари „саг-пара“ се равняватъ на единъ грошъ. За първь пжть почва да се сравнява цѣната на гроша съ пари. 120 акчета „джедид-акче“ се цѣнили за 1 грошъ.	

		акчета
Иностранни златни и сребърни монети	1 златна чужда монета, наречена „ялдъзъ-алтънж“, съ надписъ на чуждестраненъ владѣтель се цѣнила и струвала	375
	1 жълтица, наречена „маджаръ алтънж“ се цѣнила	360
	1 старъ сребъренъ грошъ съ име „арсланли грушъ“ или „Еседи грушъ“, който е тежалъ $8\frac{1}{2}$ драма, се цѣнилъ	144
	1 „солейлъ роялъ грушъ“ отъ $8\frac{1}{2}$ драма и 1 денкъ се цѣнилъ	186
	1 сребъренъ „карагрушъ“ отъ 9 драма „ „	181
	1 стара монета „атикъ золота“ 1) се цѣнила	88
	1 „полие грушъ“ отъ $8\frac{1}{2}$ драма и 1 денкъ се цѣнилъ	173
	1 голѣмъ „ливъръ“ отъ 2 драма „ „	24
	1 малъкъ „ливъръ“ отъ 1 драмъ „ „	10

Тази тарифа за цѣната на монетитѣ, които сж циркулирали въ османската държава, е съставена възъ основа на старата официална таблица, приета въ 1690 г. (1102 г. егира).

---

1) Монетата „золота“ има стойность три-четвърти ($\frac{3}{4}$) отъ гроша.

Въ старата тарифа специално се обясняваше причината, дѣто нѣкои монети се приемали въ държавното съкровище споредъ номиналната имъ стойность, а нѣкои монети пъкъ, поради липса на достатъчно чисто злато и сребро въ тѣхъ, не се приемали въ царската хазна. Тѣ били леки и не отговаряли на стойностьта имъ.

Монетата, която тежи седемь денка, се равнява на единъ драмъ и 12 крата, сир. почти еднакво по тежина съ сребърнитѣ монети, като: онлуци и бешлици, които се сѣкли въ Цариградъ.

Султанъ Махмудъ Ханъ I. е царувалъ отъ 1730—1754 г. (1143—1168 г.) и е сѣкълъ златни, сребърни и мѣдни монети както въ прѣстолния градъ Константиние, тъй сжщо и въ градоветѣ: Одринъ, Смирна, Карсъ, Египетъ, Ериванъ, Гинца, Тарабулусъ, Тунисъ, Джезаиритѣ, Багдадъ, Гюмюшхане и др. мѣста. Въ нѣкои монети на мѣстото „Константиние“ стои написанъ надписътъ „*Ислямбулъ*“, — име, което означава „градъ съ гжсто мюсюлманско население“.

Въ Цариградъ се сѣкли цѣли монети златни, съ стойность отъ „петь жълтици“ (беш-алтънлъкъ), или „джедидъ Истамболъ бешъ алтънлжкъ.“ Въ образа на монетата е стоялъ слѣдниятъ надписъ:

Турскитѣ букви „мимъ“ и „ржъ“. Зарб-и-фи Ислямбулъ 1143.	Тугра[1]).

Тежина 5 драма и 4 крата, диаметъръ 48 мм.

Въ Цариградъ сж били сѣчени на цѣло златни жълтици, съ стойность отъ три жълтици, наречени „юч-алтънлъкъ“, съ слѣдния надписъ:

Буквитѣ „айнъ“ и „бе“ Зарб-и-фи Ислямбулъ 1143.	Тугра.

---

[1]) Вжтрѣ въ султановата тугра стои надписъ: „*Ханъ Махмудъ, бенъ Мустафа, Ел-Музаферъ дайма*“. Прѣводъ: Махмудъ Ханъ, синъ на Мустафа, винаги побѣдитель.

Тежина 3 драма и 4 крата, диаметръ 36 мм.

Сѫщо сѫ сѣкли тогазъ въ Цариградъ златни монети отъ двѣ жълтици, отъ една и половина жълтица, отъ една жълтица, наречена „текъ алтънъ“, половинка жълтица и четвъртинка жълтица.

Тежина: двойнитѣ жълтици 2 драма и $2^{1}/_{2}$ крати, диаметръ 29 мм. А тежината на монетата съ стойность отъ една и половина жълтица 1 драмъ и 10 крати, диаметъръ 29 мм. Тежината на монетата съ стойность отъ една жълтица 1 драмъ и $1^{1}/_{4}$ крата, диаметъръ 12 мм. Половинката жълтица $8^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 15 мм.

Въ Цариградъ въ туй врѣме сѫ били сѣчени другъ видъ златни монети, цѣлитѣ наречени „зери махбубъ“, а половинкитѣ „нъсфѫ зери махбубъ“. Въ образа на монетата е стоялъ написанъ слѣдниятъ надписъ:

Тугра.
Аззу-насѫре
Зарб-и-фи
Ислямболъ
1143.

Султанъ юл-береинъ
и пр.

Тежината на цѣлата златна жълтица $12^{3}/_{4}$ крата, диам. 18 мм. Тежина на половинката жълтица $6^{1}/_{2}$ крата, диам. 17 мм.

Въ гр. *Костантиние* се сѣкли тогазъ сребърни грошове, наречени „Гюмюшъ грошъ“, съ слѣдния надписъ:

Тугра
Зарб-и-фи
Костантиние
1143.

Султанъ юл-береинъ
и пр.

Тежина 8 драма и 2 крата, диаметъръ 40 мм.

Въ Костантиние били сѣчени половинки грошове, наречени „ирмилици“; четвъртинки грошове, наречени „онлуци“; и петачета наречени „бешлици“.

Сѫщо, сѣчени сѫ били въ Цариградъ тогава дребни сребърни пари, наречени „гюмюшъ пара“, съ царска тугра въ образа и съ слѣдния надписъ:

Зарб-и-фи
Костантиние
1143.
буквата „аинъ“

Тугра.

Тежина $2^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ 16 мм.

Тамъ, въ *Константиние*, се сѣкли монети и сребърни акчета, наречени „гюмюшъ акче“, съ тежина ³⁄₄ крата, диаметъръ 11 мм.

Въ Одринъ, Серезъ, Скопие и София се сѣкли тогазъ сребърни пари и акчета съ сѫщата мѣрка.

Историкътъ Сами ефенди твърди, че прѣзъ течението на 1732 г. (1145 г.) султанъ Махмудъ Ханъ I. съ царски ферманъ установилъ свободата за циркулацията на монетитѣ, които се допускали въ османската империя. Въ съдържанието на фермана изрично се казвало, щото султанското рѣшение за монетитѣ, които за напрѣдъ ще циркулиратъ въ Турция, да се прокламира публично чрѣзъ глашатаи по всичкитѣ площади, улици, пазари и махали на градоветѣ въ османската империя, за да може съ това всѣки единъ рая или мюсюлманинъ да знае и да не приемва за напрѣдъ каквито и да било изстрити, излизани, дупчени и „ексици“ (по-леки) монети. Указано е било при това, че всички такива монети, които се намѣрили въ сарафскитѣ магазини, по сарафитѣ и търговцитѣ въ града Стамбулъ, Еюбъ, Галата, Касъмъ паша, Юскюдаръ и въ други тридесеть и двѣ махали, лѣжащи въ квартала „Топхане“ — били събрани отъ правителството, посрѣдствомъ органитѣ на финансовото министерство и чиновницитѣ — агенти, наречени „*Гедиклю заимларъ*“. За всѣки драмъ сребро отъ стари излизани и ексици пари държавното съкровище е заплащало по 13½ акчета.

До колкото се знае за положително, речениятъ султанъ Махмудъ Ханъ I. не е сѣкълъ мѣдни монети прѣзъ врѣме на царуването си.

Султанъ Османъ Ханъ III. е царувалъ много малко врѣме: отъ 1754—1757 г. (1168—1171 г.). Въ прѣстолния градъ, Islямболъ, тоя султанъ е сѣкълъ златни монети „фѫнджѫци“, съ стойность на една, двѣ, три, петь жълтици, наречени: „текъ, чифте, ючлукъ и бешлѫкъ фѫнджѫкъ алтънларъ“. Въ една монета, съ цѣна отъ три златни фѫнджѫци или „юч-фѫнджѫк-алтънѫ“, сѣчена въ Цариградъ, стои написанъ въ образа ѝ слѣдниятъ надписъ и царската тугра:

Буквата „ха“
зарб-и-фи
Islямболъ
1168.

Тугра1)

Тежина 3 драма и $1^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ 38 мм.

Въ *Цариградъ* прѣзъ това врѣме се сѣкли и другъ видъ златни монети, наречени „зери-махбубъ“, въ образа на които стои написанъ слѣдниятъ надписъ:

Тугра
азз-насѫре
зарб-и-фи
Ислямболъ
1168
деликли
(продупчени)

Султанъ юл-береинъ
и пр.
буквата „бе“

Тежина 13 крата, диаметъръ 21 мм. Тежината на половинкитѣ $6^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 17 мм.

Въ столицата на османското царство сѫ били сѣчени сребърни десетачета, петачета, пари и акчета.

Тѣ сѫ имали тежина и дияметъръ:

а) десетачетата 1 драмъ и $9^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 25 мм.
б) петачетата $11^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 19 мм.
в) паритѣ $2^{1}/_{4}$ крата, диаметъръ 16 мм.
г) акчетата $^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ 11 мм.

Освѣнъ въ Цариградъ, речениятъ султанъ Османъ Ханъ е сѣкълъ златни и сребърни монети и въ слѣднитѣ градове: Одринъ, Бруса, Египетъ, Тарабулузъ-Гарбъ и Джезаиритѣ, съ разнообразни форми, една отъ които е била слѣдниятъ видъ:

Ес-султанъ
Османъ Ханъ
аззу-насѫре
зарб-и
фи
1168.

Султанъ юл-береинъ
и пр.
(продупчена)

Тежина 1 драмъ и 1 кратъ, диаметъръ 24 мм.

Сѣкли се тогазъ и златни монети отъ половинки и четвъртинки жълтици.

---

1) Въ царската тугра на речения султанъ по срѣдата стоятъ турско-арабски букви, които сглобени се четатъ: „Османъ Ханъ бенъ Мустафа Ел-Музаферъ дайма“ сир. въ прѣводъ: „Османъ Ханъ синъ на султанъ Мустафа, побѣдитель винаги“.

Тежината на половинкитѣ златни монети $8^1/_2$ крата, диаметъръ 17 мм.

А четвъртинкитѣ златни монети „руббие“ имали тежина 4 крата, диаметъръ 12 мм.

Султанъ Османъ Ханъ III., ако и да е царувалъ кратко врѣме, но е сѣкълъ въ империята си значително количество златни и сребърни монети по образецъ, форма и съставъ, каквито и по-прѣди, въ царуването на брата му султанъ Махмудъ Ханъ I, сѫ били установени, безъ подобрение или измѣнение въ нѣщо. Твърди се даже, че въ краткото си царуване той е рѣзалъ изцѣло едри златни монети, съ стойность отъ петь жълтици, наречени „кебир-беш-алтънлъкъ“; но такива монети сѫ голѣма рѣдкость и не се намиратъ нито въ каталозитѣ на султанския цариградски музей, нито въ Англия, въ Лондонския музей.

Курсътъ на златнитѣ съ сребърнитѣ монети е почти билъ сѫщиятъ, както и въ царуването на султанъ Махмудъ Ханъ I.

Сребърнитѣ грошове и золоти въ епохата на Османъ Ханъ III. малко се сѣкли.

Султанъ Мустафа Ханъ III., който е билъ 26-и по редъ османски султанъ, е царувалъ отъ 1757—1773 г. (1171—1187 год.); той е сѣкълъ въ прѣстолния градъ „*Islямболъ*“ едри златни монети отъ: една жълтица (текъ алтънъ), отъ една и половина жълтици (бир-бучукъ алтънъ), отъ двѣ жълтици (чифте алтънъ), отъ три жълтици (юч-алтънъ) и отъ петь жълтици (бешъ алтънъ). Всички тѣзи жълтици се казвали „фѫндѫкъ алтънлари“.

Златнитѣ монети на цѣло отъ по петь жълтици на едно сѫ имали тежина 5 драма и два крата, диаметъръ 48 мм. Тази жълтица въ края на XIX. в. струвала повече отъ петь турски лири, или 120 лева златни. Тежината на златната монета отъ три жълтици („юч-фѫндѫкъ алтънъ“) 8 драма, диаметъръ: 36 мм.

Въ тази епоха се сѣкли златни фѫндѫци отъ половинки и четвъртинки, а освѣнъ туй и златни монети, наречени „зеримахбубъ“, било въ цѣли (едри), било въ половинки и четвъртинки. Надписътъ на монетата „зер-и-махбубъ“ е билъ слѣдниятъ:

(Тугра) ханъ
аззу насжре
зарб-и-фи
Islямболъ
1171

Султанъ
юл-береинъ
и пр.

Тежина $12^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 18 мм. Половинката „нжсфи“ отъ тази златна монета имала тежина $6^{1}/_{2}$ крата, диам. 14 мм.

Въ османската столица „Ислямболъ“ се сѣкли тогазъ сребърни голѣми монети, наречени „гюмюшъ алтмъшлъкъ“ или „чифте золота“ (двойни золоти). Въ образа на тази монета, и въ двѣтѣ ѝ страни, е написанъ слѣдниятъ султански надписъ:

Ес-султанъ
Мустафа бенъ
Ахмедъ ханъ
Дамме миликюхю
зарб-и-фи
1171

Султанъ
юл-береинъ
и пр.

Тежина 9 драма, диаметъръ 43 мм.

Въ Цариградъ, съ думата „Ислямболъ“ се сѣкли тогава цѣли (текъ) и половинки (нжсфие) „золоти“, въ образа на които е имало надписъ, подобенъ на надписа, положенъ въ „чифте-золотитѣ“. Освѣнъ туй, въ „Ислямболъ“ се сѣкли сребърни цѣли грошове, ирмилици, онлуци и бешлици. Грошоветѣ се наричали „гюмюшъ-грушъ“. Въ образа на тѣзи сребърни монети, и въ двѣтѣ имъ страни, е билъ написанъ слѣдниятъ надписъ:

Зерб-и-фи
Ислямболъ
1171

Тугра.

Тежина 6 драма и три крата, диаметъръ 39 мм.

Сребърнитѣ пари сж имали тежина $2^{1}/_{4}$ крата, а диаметъръ 15 мм. Акчетата $1^{1}/_{4}$ крата, диаметъръ 13 мм.

Въ градъ *Костантиние* се сѣкли тогава сребърни онлуци, наречени „гюмюшъ-онлукъ“, въ образа на които, отъ двѣтѣ имъ страни (лица), е стоялъ слѣдниятъ надписъ:

(Тугра)ханъ
Зарб-и-фи
Костантиние
1171

Султанъ-юл-
береинъ и пр.
турската буква
„садъ“

Тежина 1 драмъ и $8^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ 25 мм.

Султанъ Мустафа Ханъ III. е сѣкълъ златни, сребърни и мѣдни монети не само въ османската столица „Islямболъ-Костантиние“, но и въ нѣкои по-главни провинциални градове въ Европа, Азия и Африка на османската държава, като въ: Одринъ, Скопие, Босна-Сараево, Бѣлградъ, Смирна, Халебъ, Египетъ-Кайро, Тарабулусъ-гарбъ, Тунисъ, Джезаиритѣ и др.

Въ европейскитѣ османски градове били сѣчени само сребърни и мѣдни монети, а въ останалитѣ азиятски и африкански османски градове се сѣчели и златни монети, наречени „фѫндѫкъ-алтънѫ.

Голѣма часть отъ златнитѣ монети, които били сѣчени въ царуването на султанъ Мустафа Ханъ III., по форма, изгледъ и тегло досущъ сѫ били еднакви съ онѣзи златни монети, които сѫ били сѣчени отъ бившитѣ султани: Махмудъ Ханъ I. и Османъ Ханъ III. Но, освѣнъ това, султанъ Мустафа е сѣкълъ нови златни монети, които съвършенно се различаватъ отъ прѣдишнитѣ монети — било по външность, било по краскитѣ, било по форма, обемъ и тегло. Нѣкои златни монети сѫ били до толкозъ красиви, че отъ финансовия свѣтъ се нарекли съ френското наименование, по образеца на френската златна монета *Rococo*, „Рококо алтънѫ“[1]).

Извѣстниятъ тогава турски историкъ-Васѫфъ ефенди въ своя лѣтописъ бѣ нарѣкълъ тази епоха „Епоха на златната луна“. Сѫщиятъ историкъ твърди, че въ това врѣме въ отоманската империя се сѣкли златни монети не само отъ категорията на „зери махбубъ“, но и жълтици, наречени „фѫндѫк-алтънѫ“.

Въ епохата, прѣзъ която е царувалъ султанъ Мустафа Ханъ III., златнитѣ монети се казвали съ общото благозвучно име „златни огледала“ („айнали алтънъ“). Златнитѣ монети отъ категорията на „зермахбубитѣ“ — били тѣ отъ новитѣ или отъ старата форма — се цѣнѣли въ пияцата и тържищата по курсъ отъ сто и десеть пари едната; тоя курсъ на златнитѣ монети е траялъ до 1770 г. р. х. (1184 г.); а златнитѣ жълтици отъ вида „фъндък-алтънѫ“ се цѣнѣли по сто и педесеть и петь пари всѣка една, сир. курсътъ на тѣзи златни монети билъ по-високъ съ петь пари за всѣка една жълтица[1])

---

[1]) Френскиятъ Краль Луй XV., въ врѣме на своето царуване бѣ украсилъ, всички свои дворци и други сгради съ изящнитѣ краски и орнаменти, които се наричаха „рококо“. Това архитектурно изкуство било прѣнесено въ Ц-градъ и всичкитѣ тамъ джамии, тюрбета, чешми и др. били украсени по тоя начинъ.

Султанъ Абдулъ Хамидъ Ханъ I., който е 27-и по редъ султанъ на османцитѣ, е почналъ да царува отъ 1773—1788 г. р. х. (1187 — 1203 г.). Въ периода на царуването си той е сѣкълъ въ разни градове на империята си златни, сребърни и мѣдни монети, на които въ едната страна е стояла написана царската тугра, съ слѣдната арабска фраза: (Хан-абдул-Хамид-бенъ Ахмед-ел-музаферъ-дайма). Рečениятъ султанъ най-напредъ е започналъ сѣченето на златни едри монети въ Islямболъ, съ стойность отъ $2\frac{1}{2}$ жълтици, наречени „ики бучук-фѫнджкъ-алтънѫ“. Въ образа на тѣзи едри златни монети е стояла султановата тугра, а на другата ѝ страна — слѣдниятъ надписъ:

Цифрата 9	Тугра.
Зарб-и-фи	
Islямболъ	
1187 г.	
(продупчени)	

Тежина 2 драма и $11\frac{1}{2}$ крата, диаметъръ 37 мм.

Той е сѣкълъ и други видове златни монети.

Сѫщо, въ *Костантиние* се сѣкли тогазъ себърни монети, наречени „*гюмюшъ икиликъ*“, или „чифте грушъ“, въ образа на които е билъ написанъ слѣдниятъ надписъ:

Число 16	Тугра.
зарб-и-фи	
Костантиние	
1187.	

Тежина 9 драма и $3\frac{1}{4}$ крата, диаметъръ 45 мм.

Въ туй врѣме въ *Цариградъ* се сѣкли и сребърни монети, наречени „*чифте золота*“, или „*алтмъшлѫкъ*“, на които въ образа имъ е стоялъ слѣдниятъ надписъ:

---

[1]) Въ историята на Джевдетъ се твърди, че управительтъ на монетния домъ Исмаилъ Раифъ прѣдставилъ на султана една равно-смѣтка, съ дата мѣсецъ Му-харемъ, 1178 г. (1764 г. р. х.) Въ тази равносмѣтка се вижда, че петдесеть хиляди парчета златни монети отъ категорията на „зер-махбубитѣ“ се цѣнили за 131.500 гроша, или за 275 кесии пари, като по тоя начинъ се установява, че всички жълтици отъ „зер-махбубитѣ“ стрували по курсъ 110 пари. Вижъ Тарихи Джевдетъ, т. V, стр. 304.

Ес-султанъ Абдулъ-Ха- мидъ бенъ- Ахмедъ Ханъ Дамме милкюхю Зарб-и-фи Костантиние 1187.	Султанъ-юл-бере- инъ и пр. (3)

Тежина 8 драма и 15 крата, диаметъръ 44 мм.

Сѣкли се тогазъ въ *Костантиние* сребърни „золоти“, цѣли и половинки. Въ образа на тѣзи монети е стоялъ слѣдниятъ надписъ:

Ес-султанъ Абдулъ Хамидъ бенъ Ахмедъ Ханъ Дамме милкюхю зарб-и- фи Костантиние 1187. (продупчени)	Султанъ юл-бере- инъ и пр. (2)

Тежина 4 драма и 6½ крата, диаметъръ 36 мм.

Въ Цариградъ прѣзъ тази епоха се сѣкли въ огромно количество сребърни монети, като: гюмюшъ грушъ, ирмиликъ, онлукъ и бешликъ.

Въ образа на монетитѣ сѫ били почти сѫщитѣ надписи, както и надписътъ, който билъ поставенъ въ горнитѣ монети.

Тежината на гроша 5 драмъ и 13¼, диаметъръ 38 мм.

Ирмиликътъ 2 драма и 13 крата, диаметъръ 21 мм. Онлуцитѣ 1 драмъ и 4¾ крата, диаметъръ 25 мм. Бешликътъ 8¼ крата, диаметъръ 24 мм. Дребнитѣ сребърни пари и акчета сѫ имали слѣдния надписъ:

2 Зарб-и-фи Костантиние 1187.	Тугра.

Тежина 2½ крата, диаметъръ 15 мм. Акчетата имали тежина ¾ крата, диаметъръ 11 мм.

Тоже въ сѣченитѣ тогава мѣдни монети въ Костантиние, които сѫ били едри, е имало надписъ:

Тугра Зарб-и-фи Костантиние 1187.	Султанъ юл-береинъ и пр. (7).

Диаметъръ 36 милиметра.

Златнитѣ монети, които Абдулъ Хамидъ Ханъ I. е сѣкълъ прѣзъ врѣме на своето царуване, се състояли отъ два вида: „зери махбубъ“ и „фѫнджкъ“. Отъ категорията на „фѫнджцитѣ“, за първъ пѫтъ били сѣчени жълтицитѣ, наречени „руббие алтуни,“ а тъй сѫщо и такива отъ 2½ златни фѫнджци. Курсътъ на златото спрямо среброто е билъ доста високъ, и златнитѣ монети високо се цѣнили.

Въ 1785. г. р. х. (1200. г. егира) официалниятъ курсъ на монетитѣ е билъ опрѣдѣленъ както слѣдва:

Жълтицата	„ялдъзъ-алтънѫ“	струвала	180	пари
„	„Маджаръ-алтънѫ“	„	160	„
„	„Фѫнджкъ-алтънѫ“	„	160	„

Отъ 1201 г. егира (1786 г.) нататъкъ курсътъ на златнитѣ монети се покачилъ въ ущърбъ на среброто и имали слѣдната стойность:

Жълтицата	„ялдѫзъ алтънѫ“	се цѣнила:	5½ гроша	или	220	пари.
„	„Маджаръ алтънѫ“ „	„	5 и 10 пари	„	210	„
„	„Фѫндъкъ алгънѫ“ „	„	5 гр. и 10	„	210	„
а френската монета	„реяли грошъ“ „	„	. . . . . .		110	„

Прѣзъ течението на 1787 г. р. х. (1202 г. егира) курсътъ на циркулируещитѣ въ турската империя златни и сребърни монети е билъ официално опрѣдѣленъ съ министерско постановление, потвърдено съ султански царскиферманъ. Ето и прѣписъ отъ самата правителствена монетна таблица, която тогазъ е била залѣпена на по-виднитѣ мѣста въ всѣки градъ въ Турция, за всеобщо знание:

1.	Жълтицата	„ялдъзъ алтънъ“	струвала	5	гроша и 10 пари,		или	210	пари
2.	Жълт.	„фѫнджкъ“ и „маджаръ алтънѫ“		5	„		„	200	„
3.	Жълтицата	„Истанбол-махбуби“	струвала	3½	„		„	140	„
4.	„	„мѫсѫр-махбуби“	„	3	„	—	„	120	„
5.	„	„френги риялъ“	„	2½	„	—	„	100	„

Поради голѣмата оскѫдность на златото и среброто, реченият султанъ съ царски ферманъ забранилъ лѣенето и украшаването съ злато и сребро фабрикуванитѣ сѫдове — вази и други, като луксозни.

Царскитѣ монетарни домове, които купували отъ частнитѣ хора позлатени и посребрени сждове, като изваждали златото и среброто отъ вазитѣ, почнали да сѣкатъ единъ видъ смѣсени злато-сребрьни монети, наречени „икилици“, стойностьта на които се равнявала на 80 пари, или цѣнили се за два сребърни гроша.

Султанъ Селимъ Ханъ III. е царувалъ отъ 1788 — 1807 г. п. х. или 1203 — 1222 г. отъ егира, и е билъ 28-и по редъ турски султанъ.

Рečениятъ султанъ е сѣкълъ златни монети наречени „алтжнъ-фжнджкларъ“. Въ образа на тѣзи златни монети, е написанъ слѣдниятъ надписъ:

1.
Зарб-и-фи
Ислямболъ
1203

Тугра1).

Тежина 1 драмъ и $1\frac{1}{4}$ крата, диаметъръ 20 мм. Тежина на тогавашнитѣ рубиета $4\frac{1}{2}$ крата, диаметъръ 15 мм.

Жълтицитѣ „зери-махбюбъ“, които се сѣкли въ столицата „Ислямболъ“, носили слѣдния надписъ:

Тугра
Аззу-насжре
Зарб-и-фи
Ислямболъ
1203.

Султанъ
юл-береинъ
и пр.

Тежина $11\frac{1}{4}$ крата, диаметъръ 23 мм.

Въ Цариградъ сѣкли тогава сребърни монети, като *гюмюшъ юзлюкъ*, *гюмюшъ икиликъ*, или „чифте грушъ“, *гюмуш-алтмъшлжкъ*, или „чифте золота“, *гюмюш-еллиликъ, гюмюш-грушъ*, *гюмюш-золота*, *гюмюш-ирмиликъ*, *гюмюш-онлукъ*, *гюмюш-бешликъ*, *гюмюш-пара* и *гюмюш-акче*. Въ образа на сребърнитѣ юзлуци е имало надписъ:

Тугра
Зарб-и
Ислямболъ
Фи
1203
(продупчени)

Султанъ
юл-береинъ
и пр.
3

Тежина 9 грама и 7 крата, а диаметъръ 42 мм.

---

1) Въ царската тугра е написано: „Селимъ Ханъ, бенъ Мустафа ел-музаферъ дайма.“

„Икилицитѣ“ имали тугра и надписъ:

3
Зарб-и
Фи
Илсямболъ
1203

Тугра.

Тежина 8 драма и $1^1/_4$ крата, диаметъръ 43 мм.

Надписътъ на „алтмъшлъцитѣ“:

Ес-султанъ
Селимъ, бенъ
Мустафа Ханъ
Дамме-милкюхю
Зарб-и-Фи
1203.

Султанъ
юл-береинъ и пр.
(2)

Тежина 5 драма и $13^1/_4$ крата, диаметъръ 40 мм.

Монетата *„еллиликъ“* имала надписъ:

(2)
Зарб-и-Фи
Ислямболъ
1203.

Тугра.

Тежина 5 драма и $9^1/_2$ крата, диаметъръ 41 мм.

Сребърниятъ грошъ или така нареченията „Кърклъкъ“ималъ надписъ:

(1)
Зарб-и-Фи
Ислямболъ
1203.

Тугра.

Тежина 4 драма, диаметъръ 35 милиметра.

И останалитѣ дребни монетй сѫ имали сѫщия надписъ. „Ирмиликътъ“: тежина 2 драма и $2^1/_2$ крата, диаметъръ 30 мм.; „онлукътъ“: тежина 1 драмъ и $3^3/_4$ крата, диаметъръ 24 мм.; „бешликътъ“: тежина $6^1/_4$ крата, диаметъръ 19 мм.; сребърната пара: тежина $1^1/_2$—2 крата, диаметъръ 15 мм.

Въ Цариградъ се сѣкли прѣзъ тая епоха и едри мѣдни монети съ слѣдния надписъ:

Тугра
Зарб-и
Ислямболъ
Фи
1203.

Султанъ юл-береинъ и пр.
(7)

Диаметъръ 42 милиметра.

Прѣзъ царуването си султанъ Селимъ Ханъ III. е сѣкълъ златни, сребърни и мѣдни монети, отъ срѣдна величина, по форма прилични на монетитѣ, сѣчени отъ прѣдишнитѣ османски султани.

Едри златни монети, на стойность отъ по петь, три, двѣ, една и половина жълтица били сѣчени рѣдко въ Цариградъ.

Финансовото положение на Турция прѣзъ тази епоха е било крайно плачевно. Поради това, па и за да се посрѣщнатъ голѣмитѣ разноски на войната срѣщу Русия (1204—1789), султанътъ заповѣдалъ да се събератъ отъ населението всички златни и сребърни нѣща, съ които да се насѣкатъ нови пари. За тази голѣма парична криза свидѣтелствуватъ и бѣлѣжкитѣ на Джевдетъ, т. V. стр. 291.

Султанъ Мустафа Ханъ IV., който е 29-и по редъ султанъ, е царувалъ не пълна една година — отъ 1222—1223 г. (1807—1808 г. р. х.). Въ столицата той е сѣкълъ златни монети — цѣли, половинки и четвъртинки, наречени „фѫнтѫкъ алтънѫ“. Въ образа на сѣченитѣ монети имало тугра1) и надписъ:

1. Зарб-и-фи Костантиние 1222	Тугра.

Тежина 1 драмъ, диаметъръ 19 мм.

Половината жълтица имала тежина $8^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 17 мм.

Тежината на четвъртинкитѣ 4 крата, диаметъръ 15 мм.

Въ Цариградъ се сѣкли и други два вида златни монети, наречени „зери махбубъ алтънѫ“, съ надписъ:

Тугра Зарб-и- фи Костантиние 1222.	Султанъ юл-береинъ и пр. (1)

Тежина $10^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 21 мм.

Въ столицата „*Костантиние*“ сѫ били сѣчени и „юзлюци“, „икилици“, „алтмъшлъци“, „грошове“, „ирмилици“, „онлуци“ и акчета. Надписътъ имъ билъ:

---

1) Въ текста на султанската тугра е написано слѣдното: „Мустафа Ханъ бенъ Абдулъ Хамидъ ел-музаферъ дайма“.

Тугра.
Зарб-и-
фи
Костантиние
1222

Султанъ
юл-береинъ
и пр.
(1).

Надписътъ, обаче, на „алтмъшлъцитѣ“ билъ различенъ:

Султанъ
Мустафа, бенъ
Абдулъ-Хамидъ Ханъ
дамме милкюхю
Зарб-и-фи
Костантиние.
1222

Султанъ
юл-береинъ и пр.
(1)

Тежина 6 драма и 1 $^1/_4$ крата, дияметъръ 39 мм. Сребърниятъ грошъ ималъ 4 драма и $^1/_4$ крата, дияметъръ 22 мм. *Ирмиликътъ* 1 драмъ и 4 крата, дияметъръ 26 мм. *Онлукътъ* 1 драмъ, дияметъръ 22 мм. А монетата *бешликъ* е тежала 8 крата, дияметъръ 19 мм.

Сребърнитѣ дребни пари и акчета сѫ имали надписъ:

1
Зарб-и-фи
Костантиние
1222.

Тугра.

Тежина 1$^1/_2$ крата, диаметъръ 14 мм.

Султанъ Махмудъ Ханъ II. е 30-и по редъ османски султанъ и е царувалъ отъ 1808—1839 г. (1223—1255 г. отъ егира). Въ царуването си той е сѣкълъ въ прѣстолния си градъ *Костантиние* златни жълтици, наречени *Истамболъ-алтънѫ*, или друго-яче *Истамболъ-зери-махбуби*. Въ образа на тѣзи златни монети имало тугра съ надписъ:

Тугра.
Зарб-и-фи
Костантиние
1222

Султанъ
юл-береинъ и пр.

Тежина 11$^3/_4$ крата, диаметъръ 22 мм.

Половинката златна монета е тежала 6 крата, диаметъръ 18 мм.

Четвъртинкитѣ златни жълтици *руббие-алтънѫ* имали тежина 3$^3/_4$—4 крата, диаметъръ 14 мм.

Въ Костантиние сѫ сѣкли тогазъ златни монети, наречени *руми-алтънѫ*. Тѣ имали надписъ:

(9) Зарб-и-фи Костантиние 1222	Тугра.

Тежина 1 драмъ и $7\,{}^{1}/_{4}$ крата, диаметъръ 26 мм. А четвъртинкитѣ отъ тѣзи монети сѫ тежели $5\,{}^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ 19 мм.

Деветь години слѣдъ възкачването си на прѣстола, рećениятъ султанъ сѣкълъ 15 години наредъ златни монети, наречени *джедид-руми алтънѫ*. Тѣзи монети между населението и търговцитѣ се именували *язжли-махмуди*. Въ образа на тази чиста монета на едната страна е положена султанската тугра, а на другата — слѣдниятъ надписъ:

9 Зарб-и-фи Костантиние 1222 Ес-султанъ Махмудъ Ханъ, ибни Ес-султанъ Абдул-Хамидъ ханъ дамме милкюхю	Тугра. Султанъ юл-береинъ и пр.

Тежина 1 драмъ и $7\,{}^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ 29 мм. А на жълтицата *текъ-алтънъ* (само отъ една жълтица) тежината била $11\,{}^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ 23 мм.

Освѣнъ това, рećениятъ султанъ е сѣкълъ въ Костантиние и другъ видъ — по-чисти, по-усъвършенствувани и съ повече злато — златни монети, които се казвали *адлии*; по настоящемъ тѣзи жълтици се наричатъ *старитѣ адлии* („атик-адлиси“). Сѣченитѣ тогава *адлии* бивали цѣли и половинки. Въ образа на тѣзи монети, освѣнъ султанската тугра, имало и надписъ:

Тугра-адли Зарб-и-фи Костантиние. 1223	Султанъ юл-береинъ и пр (17)

Тежина $7\,{}^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ 19 мм.; а половинката[1]) адлия $4\,{}^{1}/_{4}$, диаметъръ 16 мм.

---

[1]) Сѣчението на половинки златни „адлии“ е започнато 17 години слѣдъ възшествието на тоя султанъ на прѣстола, сир. въ 1825 год. р. х., или 1240 г. егира.

Сѣчени сѫ били въ *Костантиние* и другъ видъ златни монети: цѣли, половинки и четвъртинки и се наричали *дар-юл-хъляфе алтънѫ* (жълтици, сѣчени въ страната на намѣстника на Мухамеда). Имали надписъ:

15
Зарб-и-фи
Дар-юл-хъляфе
1223
тюл-алие.

Адли
Тугра

Тази златна *адлия* имала тежина $7^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ 20 мм. Половинкитѣ и четвъртинкитѣ на тѣзи златни монети на тегло сѫ идвали: първитѣ, т. е. половинкитѣ 4 крата, диаметъръ 16 мм., а четвъртинкитѣ 2 крата, диаметъръ 13 мм.

Въ столицата на Османската империя султанътъ е сѣкълъ златни монети, — двойни или „чифте“, единични или „текъ“, половинки или „нѫсфие“ и четвъртинки, или „руббие“, — наречени *хаирие-алтънѫ*. Въ образа на тѣзи монети е стоялъ слѣдниятъ надписъ:

Гази
21
Зарб-и-фи
Костантиние
1223
(продупчена)

Султанъ
Адли
(Тугра)

Двойната имала тежина 1 драмъ и $^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ 27 мм.; а „хайрията“ цѣла (текъ) тежина $8^{3}/_{4}$ крата, диаметъръ 20 мм. Половинката $4^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 15 мм.

Султанъ Махмудъ ханъ II. и слѣдъ 21-та година отъ царуването си е сѣкълъ въ *Костантиние* златни монети „хаирие“ и сѣченето се продължило само двѣ години, сир. до 1830 г. р. х. (1246 г. егира).

Тѣзи златни монети се казвали отъ населението *гази алтънѫ*, или *санджкли алтънѫ*.

На 26-та година отъ възцаряването си султанъ Махмудъ е почналъ да сѣче на свое име златни монети, наречени *Махмудие алтънѫ*, а простолюдието и търговцитѣ ги наричали *ирмилик-алтънѫ*. Тѣ били съ надписъ:

26
Зарб-и-фи
Костантиние
1222

Адли
Тугра.

Тази нова златна монета „махмудие“ била 8 крата, съ диаметъръ 19 мм.

Половинкитѣ отъ тѣзи махмудии, които се казвали „нѫсфие махмудиеси“, на тегло идвали $3^{3}/_{4}$ крата, съ диаметъръ 15 мм., а четвъртинкитѣ, които се наричали „руббие махмудиеси“ — тежели 2 крата, съ диаметъръ 13 мм.

Речениятъ султанъ прѣзъ цѣлото си царуване е сѣкълъ въ Цариградъ и въ други мѣста на империята си и слѣднитѣ сребърни монети: грошове, ирмилици, онлуци, бешлици, пари, акчета, чифте-золоти или алтмъшлъци и текъ-золоти или отузлуци.

Султанъ Махмудъ ханъ II. е сѣкълъ въ столицата си Константиние нови сребърни монети, наречени *джихадие*, които по-прѣди между публиката се казвали *атик-беш-грошлуци*, стойностьта на които е била петь гроша.

Сѣчени били половинки бешлици, наречени *юзлюкъ*, на стойность сто пари; четвъртинки бешлици, наречени *еллиликъ*, на стойность 50 пари. Сѣкли сѫ още: *джедид-икиликъ* или *сексенликъ*, на стойность два гроша или осемдесеть пари; *джедид-грушъ*, на стойность 40 пари; *онлукъ*, или *он-паралѫкъ*, на стойность 10 пари; *беш-паралѫкъ*, на стойность 5 пари.

Въ образа на монетата *джихадие*, която се цѣнила 5 гроша, е била положена на едната страна султановата тугра, а на другата — слѣдниятъ надписъ:

2
Зарб-и-фи
Костантиние
1223.

Тугра

На тегло тоя сребъренъ бешликъ-грощъ е билъ 7 драма и 14 крата, даже до 8 драма, съ диаметръ 41—43 мм. Сребърниятъ половинъ бешликъ 4 драма и 2 крата, съ диаметъръ 34 мм. Четвъртинката бешликъ 1 драмъ и $11^{3}/_{4}$ крата, съ диаметръ 28 мм. Новиятъ *икиликъ* е 4 драма, съ диаметъръ 36 мм. Новиятъ грошъ *джедидъ-грушъ* е тежалъ 2 драма, съ диаметръ 32 мм.

Въ туй врѣме султанъ Махмудъ Ханъ II. е сѣкълъ сребърни *алтължци*, на стойность шесть гроша, *половинки алтължци*, на стойность три гроша и четвъртинки алтължци, на стойность шесдесеть пари, наречени още *алтмъшлжкъ*.

На тегло сребърниятъ *алтължкъ* е билъ 3 драма и 13 крата, съ диаметъръ 37 мм. Половинкитѣ алтължци били на тегло 1 драмъ и 14 крата, съ диаметъръ 32 мм. А четвъртинкитѣ алтължци, или *алтмъшлжци* сж тежели $14^1/_2$ крата, съ диаметъръ 27 мм.

Въ *Одринъ* речениятъ султанъ сѣкълъ златни монети, като: „чифте хаирие-алтънж“, на стойность двѣ хаирии; хаирие-алтънж-текъ“, сир. съ стойность на една хаирия; и половинка хаирие „нжсфире хаирие алтънж“. Въ образа на тѣзи златни монети е стоялъ надписътъ:

Гази
24
Зарб-и-фи ханъ
Махмудъ Едрине
1223

Султанъ
Селятинъ
Адли земанъ
Тугра.

Отъ бѣлѣжкитѣ на нѣкои видни османски историографи се вижда, че жълтицитѣ наречени *зер-махбуби* били на мѣра по-леки близо половинъ драмъ отъ другитѣ златни монети.

Ето и таблицата за тежината и диаметъра:

1. Жълтицата, наречена „атик-руми алтънж“, има тежина 22 крата, сир. $^{22}/_{30}$, а диаметъръ 25 мм. $^{956}/_{1000}$.
2. Жълтицата „Хаирие алтънж“ тежи $^{20}/_{30}$ крата, а диаметръ 25, като се счита $^{873}/_{1000}$.
3. Жълтицата „атикъ-адли алтънж“ тежи $^{19}/_{29}$ крата, а диаметъръ 20, или $^{830}/_{1000}$.
4. Жълтицата „Истамболъ-ве джедидъ руми“ тежи $^{19}/_{30}$ крата, а диаметъръ 22, или $^{800}/_{1000}$.
5. Жълтицата „Джедидъ адли“ тежи $^{17}/_{30}$ крата, а диаметъръ $^{748}/_{1000}$.

Ето и официалната таблица за стойностьта на златнитѣ монети, които прѣзъ 1809 г. (1224 г. отъ егира) сж циркулирали по пазаритѣ на османската държава[1]:

---

[1] Вижъ историческия лѣтописъ на Джевдедъ, т. I., стр. 242.

1.	Жълтицата	наречена	„Ялдъзъ алтънж“	се	цѣнила	гроша	10.—
2.	„	„	„Маджаръ алтънж“ . . .	„	„	„	9.20
3.	„	„	„Фжнджкъ алтънж“ . . .	„	„	„	9.—
4.	„	четвъртинка	„Фжнджкъ-рубиеси“ . .	„	„	„	2.20
5.	„		„Истанболъ зери-махбуби“	„	„	„	6.20
6.	„	половинка	„зери-махбуби“	„	„	„	3.10
7.	„		„Мжсжр-зери-махбуби“	„	„	„	5.20
8.	„	половинката на	„Мжсър-зери-махбуби“	„	„	„	2.30

А въ 1812 г. (1227 г.) четвъртинката жълтица „фжнджкъ рубиеси“ съ царска заповѣдь се възкачила съ 10% повече и почнала да се зема-дава по сто и десеть пари въ пиящата.

Въ началото на 1823 г. (1238 г. егира) османското правителство състави друга официална таблица за курса на всичкитѣ златни монети — османски и чужди — които били допуснати да циркулиратъ свободно въ османската империя. За да има сила на законъ, тази монетна таблица била разгласена публично и съ царски ферманъ по всичкитѣ крайща на османското царство. Ето и текстътъ на самата таблица:

1.	Жълтицата	„Маджаръ-алтънж“	се	цѣнила	за	гроша	15.—
2.	„	„Карамисъ-алтънж“	„	„	„	„	14.10
3.	„	„Ялдъзъ-алтънж“	„	„	„	„	15.10
4.	„	„Истанболъ-алтънж“	„	„	„	„	8.—
5.	„	„Истанболъ-рубие“	„	„	„	„	2.20
6.	„	„Фжнджкъ-алтънж“	„	„	„	„	11.—
7.	„	„Фжнджкъ-рубиеси“	„	„	„	„	3.—
8.	„	„Руми алтънж“	„	„	„	„	25.—
9.	„	половинка отъ „Руми алтънж“ .	„	„	„	„	12.20
10.	„	четвъртинка „Руми рубиеси“ . .	„	„	„	„	6.10
11.	„	„Атикъ-адли алтънж“	„	„	„	„	12.—
12.	„	половинката отъ „Адли-алтънж“	„	„	„	„	6.—
13.	„	четвъртинка отъ Адли рубиеси“	„	„	„	„	2.20
14.	„	„Мжсъръ-алтънж“	„	„	„	„	7.—

Историкътъ *Джевдедъ* твърди още, че въ 1824 г. р. х. (1239 г.), когато гръцкото възстание въ Морея било въ найголѣмия си разгаръ, икономическото положение въ Турция било извънредно лошо, поради което и сѣченитѣ тогава „адли алтънж“ били много прости. На едната страна отъ тѣзи монети е била положена само султанската тугра, а на другата — е стоялъ слѣдниятъ надписъ:

Зарб-и-фи
Дар-юл-хъля-
фетюл-алие

(Тугра).

Тоя простъ и кратъкъ надписъ на монетитѣ улеснявалъ фалшификаторитѣ да сѣкатъ фалшиви монети или „таклиди“. Най-много фалшификатори (калпазани) се появили тогазъ въ крайбрѣжията на бѣломорскитѣ острови, и тѣзи калпазани успѣвали да нанесятъ чуствителна загуба както на държавното съкровище, тъй сѫщо и на населението въ империята. Истина, слѣдъ откриването на фалшификацията въ златнитѣ монети, турското правителство уголѣми до извѣстна степень формата на султановия надписъ и измѣни названието на тѣзи жълтици. Вмѣсто да се наричатъ монетитѣ „адлии“, или „атикъ-алтънъ“, нарекоха се просто „алтъни“. На едната страна, дѣто се полага „туграта“, се прибавятъ и слѣднитѣ думи:

Зарб-и-фи	Тугра
Дар-юл-хъля-	Зарб-и-фи
фетюл-алие	Костантиние

А онѣзи жълтици, които се наричали „хаирии“ и за които се казва, че сѫ били сѣчени въ Одринъ — сѫ сѣчени въ дѣйствителность въ царската зарбхана, находеща се въ прѣстолния градъ Костантиние, но само че на мѣстото на града „Костантиние“ е турнатъ нарочно градътъ „Едрине“, за слава и честь на султана, който въ това врѣме е посѣтилъ Едрине.

Въ османската империя за послѣденъ пѫть сѫ сѣкли сребърни акчета прѣзъ течението на 1819 г. р. х. или 1234 г. отъ егира, сир. слѣдъ дванадесеть години отъ възшествието на султанъ Махмудъ Ханъ II.

Прѣзъ 1830. г. р. х., или 1245 г. егира, правителството на речения султанъ е насѣкло сумата отъ сто и педнадесеть милиона грошове въ сребърни монети, наречени „гюмюшъ бешгрушлуци“, половинки и четвъртинки отъ тѣхъ, както и грошлета, които се цѣнили по четиредесетъ пари. Тоже, повторно, и прѣзъ течението на 1833 г. (1248 г.) сѫ били сѣчени цѣли, половинки и четвъртинки сребърни „бешлици“, съ цѣна по 5 гроша единиятъ, и то на сума отъ двѣстѣ четиредесеть и петь милиона гроша.

Въ всѣка една монета, на стойность отъ 5 гроша, която се казвала „*бешликъ*“, се съдържало чисто сребро за сто и една пара. Мѣдь въ бешлика е имало за двѣ пари, а всичко единъ бешликъ за държавното съкровище е струвалъ сто и три пари, а 97 пари сж оставали чиста печалба за хазната.

Въ 1834 г. р. х., или 1249 г. егира, е сѣкълъ сребърни монети, съ цѣна по 6 гроша едната, наречени „гюмюшъ-алтълъци“ — цѣли, половинки и четвъртинки. Алтълъцитѣ по образецъ досжщъ сж приличали на бившитѣ „золоти“.

Седемь години наредъ (1832—1839) сж били сѣчени такива монети отъ казания султанъ.

Прѣзъ течението на годинитѣ 1835 и 1836 р. х. (1251 и 1252 егира) султанъ Махмудъ Ханъ е сѣкълъ едри сребърни монети, всѣка една на стойность 20 гроша, като бѣли меджидиета. Отъ тѣхъ е имало: половинки, съ цѣна 10 гроша; четвъртинки, съ цѣна 5 гроша; грошлета, съ цѣна по 40 пари и онлуци, съ цѣна по 10 пари. Тѣзи сребърни монети сж били отъ чисто сребро, досущъ подобни на днешнитѣ бѣли меджидиета, само че по тегло сж били по-тежки отъ тѣхъ. Положенитѣ въ надписа букви сж прѣкрасно написани, безъ всѣкакви външни украшения и извивки. Крайщата на монетата сж изкусно везени съ тънки закржглени полузлатни линии.

Султанъ Абдулъ Меджидъ Ханъ, синъ на султанъ Махмудъ Ханъ II., е билъ 31-и султанъ по редъ и е царувалъ отъ 1839—1861 г. р. х. (1255—1277 г. егира).

Тоя султанъ въ столния си градъ Костантиние е сѣкълъ цѣли, половинки и четвъртинки златни монети, носящи негово име „Меджидие“; сѣкълъ е и златни монети, наречени „мемдухие-ирмиликъ“, сир. такива златни монети, на които стойностьта била 20 гроша.

Тѣ сж имали надписъ:

Зарб-и-фи Костантиние 1255	Тугра[1]).

Тежина $7\frac{3}{4}$ крата, диаметъръ 19 мм. Половинкитѣ 4 крата, диаметъръ 15 мм. Тежината на четвъртинката 2 крата, диаметъръ 13 мм.

---

[1]) Вжтрѣ въ султанската тугра е написанъ слѣдниятъ арабски изразъ: „Ханъ Абдулъ Меджидъ, бенъ Махмудъ Ханъ ел-музаферъ дайма. (Прѣводъ: Абдулъ Меджидъ Ханъ, синъ на султанъ Махмудъ Ханъ — побѣдитель винаги).

Златнитѣ половинки монети, които се казватъ „махбуби“ и които сѫ сѣчени въ туй врѣме, сѫ имали надписъ:

Тугра	Султанъ
Зарб-и-фи	юл-береинъ и пр.
Константиние	4
1255	

Тежина 4 крата, диаметъръ 15 мм.

Султанъ Меджидъ е сѣкълъ сребърни монети, като: алтълъци[1], „ючлюци“[2], „алтмъшлъци“[3], по единъ грошъ — „кӑркъ паралѫци“[4], „ирми-паралѫци“[5], „онлуци“[6] и дребни сребърни монети отъ по една пара.

Тежина на алтълъка 3 драма и 14 крата, диаметъръ 31 мм.

Половинкитѣ алтънлъци 1 драмъ и 14 крата, диаметръ 31 мм.

Четвъртинкитѣ алтълъци 1 драмъ и 1 кратъ, диам. 26 мм.

Ирмилицитѣ $6^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 20 мм.

Онлуцитѣ $4^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 17 мм.

А сребърнитѣ пари $^{1}/_{2}$ кратъ, диаметъръ 12 мм.

Въ 1845 г. р. х. (1260 г. егира) речениятъ султанъ е сѣкълъ златни монети, наречени „меджидии“, съ цѣна 500 гроша едната. Тѣзи златни монети се казватъ *„бешъ юзъ грушлукъ меджидие алтънѫ“*, сир. златна меджидия съ стойность отъ петстотинъ гроша. Такива златни монети е имало и половинки, съ стойность отъ 250 гроша. Въ образа на тѣзи монети е била положена султанската тугра съ слѣдния надписъ:

Аззу насѫре.	Тугра[7]
Зарб-и-фи	6
Костантиние	Сене-година
1255	500 (гроша .

Тежина 11 драма и 4 крата, дияметъръ 35 мм.

---

[1] Монета която струвала 6 гроша.

[2] Ючлюци, които стрували по 3 гроша.

[3] Стрували по 60 пари.

[4] Грошлета, които стрували по 40 пари.

[5] Половинъ грошове, които се цѣнили по 20 пари.

[6] Десетачета, които стрували по 10 пари.

[7] Туграта отъ горната ѝ страна е украсена съ седемь златни звѣздички, а отдолу написана годината. На дѣсната и лѣвата страни има по едно дафиново златно клонче, а отдолу съ краски украсена и съ двѣ торбички, навезани съ краски и съединени едно съ друго Отдолу на това позлатено съ краски поле сѫ написани цифритѣ: 500, 250, т. е. стойностьта на монетата. А отъ къмъ срѣщната страна има везени двѣ златни дафинови клончета, свързани отдолу съ кордонче, а отъ горѣ една звѣзда.

Половинкитѣ на тая монета имали тежина 5 драма и 10 крата, диаметъръ $27^{1}/_{2}$ мм.

Жълтицата „меджидие“ отъ 100 гроша е тежала 2 драма и 4 крата, диаметъръ $22^{1}/_{2}$ мм.

Сѣчени сѫ златни меджидии, на стойность отъ 50 гроша, както и четвъртинки отъ 25 гроша. Половинката златна меджидия е тежала 1 драмъ и 2 крата, дияметъръ 18 мм. А четвъртинката жълтица, наречена „чейрекъ алтънѫ“ е тежала 9 крата, съ дияметъръ 18 мм.

Въ туй врѣме султанъ Меджидъ е сѣкълъ въ прѣстолния си градъ Костантиние чисти сребърни монети, наречени „гюмюшъ-меджидие“, на стойность 20 гроша едната, други отъ 10 гроша, четвъртинки отъ 5 гроша, икилици отъ 2 гроша и грошлета.

Тѣ имали надписъ:

Аззу насѫре,
Зарб-и-фи
Костантиние
1255.

Тугра
6
Сене-(година .

Всѣка цѣла сребърна меджидия е тежала 7 драма и 8 крата, съ 37 мм.; половинкитѣ 3 драма и 12 крата, съ диаметъръ $27^{1}/_{4}$ мм.; четвъртинкитѣ 1 драмъ и 14 крата, съ диаметъръ 24 мм.

Двойнитѣ грошове, които стрували по 80 пари и които се казвали „икилици“, имали тежина 12 крата, съ диаметъръ $18^{3}/_{4}$ мм.

Султанъ Меджидъ е сѣкълъ и мѣдни монети, като: грошове отъ 40 пари, половинки грошове отъ по 20 пари, рубчета отъ по 10 пари, бешлици (петачета) отъ по 5 пари, както и пари. Тѣзи монети отъ мѣдь сѫ имали слѣдния надписъ:

40
Аззу насѫре, зарб-и-
фи Костантиние
1255
Сене (година),

Тугра
17
Сене (година)

Грошътъ152 имал тежина $5^{3}/_{4}$ драма, диаметъръ 37 мм.; половинката 3 драма и $5^{1}/_{2}$ крата, съ диаметъръ 37 мм.; онлуцитѣ 1 драмъ и $10^{3}/_{4}$ крата, съ диаметъръ 30 мм.; монетата отъ 5 пари $13^{1}/_{4}$ крата, съ диаметъръ 22 мм.; дребнитѣ пари, които сѫ стрували по една пара, сѫ тежали $2^{1}/_{2}$ крата, съ диаметъръ 14 мм.

Сѣченитѣ въ Одринъ златни монети иматъ надписъ:

Аззу насѫре,
Зарб-и-фи
Едирне
1255

Тугра
8
Сене (година)

Тази златна монета е тежала 2 драма и 4 крата, сир. толкозъ, колкото иде на мѣра сегашната турска жълтица, наречена „лира". Диаметъръ имала 22 мм.

Тукъ излагамъ таблица за курса на старитѣ златни и срѣбърни монети:

1. Златнитѣ монети, нарѣчени „атикъ" отъ врѣмето на султанитѣ Ахмедъ, Махмудъ ханъ и Мустафа ханъ — монети, които населението наричало съ едно име *фѫнджци*, се цѣнили по 45 гроша и 10 пари всѣки драмъ злато.

2. Половинкитѣ фѫндъци-жълтици, наречени „атикъ султанъ Махмудъ ханъ алтънѫ" по 44 гроша и 30 пари драмътъ.

3. Златнитѣ монети, които сѫ били сѣчени въ царуването на султанъ Мустафа ханъ III., както и въ царуването на султанъ Абдулъ Хамидъ ханъ I. (XVIII. в.), по 42 гроша и 30 пари драмътъ.

4. Жълтицитѣ: фѫндъци и стамболли, рубиета и джедидъ руми[1]) — били тѣ цѣли, половинки и четвъртинки – по 37 гроша и 25 пари драмътъ.

5. Жълтицитѣ подъ название „атикъ руми алтънѫ"[2]) се по 45 груша и 5 пари драмътъ.

6. Жълтицата, която се казвала „стара адлия" (атикъ), по 39 гр. и 5 пари драмътъ.

7. Жълтицата наричана „нова адлия" (джедидъ адли) по 35 гр. и 10 пари драмътъ.

8. Жълтицата, наричана „Хаирие алтънъ", по 41 гр. и 5 пари драмътъ.

9. Жълтицата, наречена „барбутъ алтънѫ", по 31 грошъ и 10 пари драмътъ.

---

[1]) Нови жълтици, наречени „гръцки или византийски".
[2]) Стари гръцки или византийски жълтици.

Курсътъ на турскитѣ сребърни монети.

1. Монетитѣ „юзлюци“, „икилици“, „алтмъшлъци“, золоти и грошове по 1 грошъ и 13 пари драмътъ.

2. Монетитѣ „джихадие“ по 2 гроша и 7 пари драмътъ.

Курсътъ на иностраннитѣ златни монети, които циркулирали въ Османската империя.

1. Жълтицата, която се казва „ялдъзъ алтънѫ“, по 47 гроша драмътъ. (Такава е била и цѣната на старитѣ османски жълтици).

2. Жълтицата, наречена „Маджаръ алтънѫ“, по 46 гроша и 10 пари драмътъ.

3. Жълтицитѣ наречени: лира, империялъ и „лисабонъ“, по 43 гроша и 10 пари драмътъ.

4. Жълтицмтѣ, наречени „напалеонъ“ и „луизъ“, по 42 гроша и 20 пари драмътъ.

5. Жълтицитѣ „испански алтѫни“ по 41 грошъ драмътъ.

Курсътъ на иностраннитѣ сребърни монети, които циркулирали въ Османската империя.

1. Монетата „дирекли риялъ“ струвала 22 гроша и 33 пари.

2. Монетата „кушли“, по 21 грошъ и 36 пари.

3. За монетитѣ наречени „петофранги“ се плащало по 21 гр. и 10 пари.

4. За монетата, „мора-рияли“ (гръцки роялъ) по 18 гроша и 38 пари.

5. Монетата, „язълѫ карбонъ“ по 16 гроша и 37 пари.

6. Монетата „кушли-карбонъ“ (рубла, на която е нарисуванъ орелъ) по 16 гроша и 10 пари.

Османското правителство, възъ основа на единъ царски ферманъ, издаденъ въ 1844 год. (1260 год. отъ егира) отъ султанъ Абдулъ-Меджида, прѣдписало, щото златнитѣ монети, наречени „меджиди-алтънѫ“, да иматъ слѣдната тежина:

Златното меджидие отъ 100 гроша, 2 драма и 1 кратъ злато, или 6 грама и $^{614}/_{1000}$ м. г. А всичко въ една турска златна меджидия да има тежина отъ 2 драма и 6 крата, или 7 грама и $^{216}/_{1000}$.

Тукъ излагамъ таблицата за новитѣ златни монети, които доста рѣзко се различаватъ по форма, качество, мѣра и обемъ отъ старитѣ османски жълтици.

1. Една златна монета „меджидие“ отъ 500 гроша, наречена „бешъ алтѫнъ меджидиеси“ или „беш-юзлюкъ“, 11 драма и 4 крата, а споредъ новата десетична мѣра = 36 грама и 82 милиграма, съ диаметъръ 35 мм.

2. Жълтицата „меджидие“, на стойность 250 гроша, е тежала 5 драма и 10 крата, а споредъ десетичната мѣра тя идвала 18 грама и 41 милиграма, съ диаметръ 17·20 мм. Жълтицата отъ 100 гроша: 2 драма и 4 крата, или 7 грама и 216 мгр.

4. Жълтицата „меджидие“, на стойность 50 гроша, наречена „яръмъ алтънъ“ (половинъ жълтица) е тежала 1 драмъ и 2 крата, или 3 грама и 608 мгр, съ диаметъръ 18 мм.

5. Четвъртинката жълтица „чейрекъ меджидие алтѫни“ съ стойность 25 гроша: 9 крата, или 1 грамъ и 804 мгр. съ диаметъръ 14·75 мм.

Прѣзъ царуването на султанъ Меджидъ сѫ били сѣчени сребърни бѣли меджидии съ цѣна 20, 10 и 5 гроша.

Въ една бѣла сребърна меджидия е имало $^{830}/_{1000}$ чисто сребро, а остатъка — мѣдь.

Тежината на една бѣла сребърна меджидия отъ 20 гроша била: 6 драма и $3^{1}/_{2}$ крата, или 19 грама и 945 мгр. чисто сребро и 1 драмъ и $4^{1}/_{2}$ крата, или 4 грама и 110 мгр. — мѣдь, а всичката тежина на една меджидия: 7 драма и 8 крата, или 24 грама и 55 мгр.

Сѣчени сѫ били и мѣдни монети, разни видове, като напр.,

1) грошове съ стойн. 40 пари, наречени „кърклъци“;

2) половинъ грошове съ стойн. 20 пари — „ирмилици“;

3) онлуци съ стойн. 10 пари;

4) петачета съ стойн. 5 пари;

5) дребни пари съ стойн. по 1 пара.

Сребърнитѣ пари съ стойн. по 1 пара се сѣкли 18 години на редъ — отъ 1839 до 1857 год. Слѣдъ тая дата сѣченето на дребни пари било прѣустановено за винаги, като вмѣсто тѣхъ сѫ сѣкли мѣдни.

Султанъ Абдулъ-Азисъ ханъ, 32-и по редъ турски султанъ, е царувалъ отъ 1861—1876 г. р. х. (1277—1293 год. отъ егира). Прѣзъ своето царуване той е сѣкълъ въ столицата златни монети отъ 500, 250, 100, 50 и 25 гроша, наречени „лири". Въ образа на тая златна монета е била положена царската тугра[1]), както и слѣдниятъ надписъ:

Аззу-насѫре.	Тугра
Зарб-и-фи	2
Костантиние	година (сене)
1277 г	500 гр.

Тежина 11 драма и крата, диаметъръ 35 мм.

Монетата отъ 250 гроша имала тежина 5 драма и 10 крата, диаметъръ 27·20 мм.

Тежина на лирата отъ 100 гроша 2 драма и 4 крата, диаметъръ 22·50 мм. Половинкитѣ златни отъ 50 гроша — 1 драмъ и 2 крата, съ диаметъръ 18 мм., а четвъртинкитѣ лири отъ 25 гроша — 9 крата, диаметъръ 14·75 мм.

Тоя султанъ е сѣкълъ въ Костантиние сребърни монети, като: цѣли меджидии съ стойность 20 гроша; половинки меджидии отъ 10 гроша; четвъртинки меджидии отъ 5 гроша; „икилици", съ стойность 2 гроша или 80 пари и грошове Въ образа на тѣзи сребърни монети е била положена царската тугра съ слѣдния надписъ:

Аззу-насѫре	Тугра
Зарб-и-фи	1
Костантиние	Сене (Година)
1287	

Сребърната меджидия е тежала 7 драма и 8 крата, съ диаметъръ 37 мм.; половинкитѣ сребърни меджидии имали тежина 3 драма и 12 крата, съ диаметъръ 27·25 милиметри; четвъртинкитѣ меджидии 1 драмъ и 14 крата, съ диаметъръ 24 мм.; икилицитѣ 12 крата, диаметъръ 18·75 мм.; грошоветѣ 6 крата, диаметъръ 15 мм.; ирмилицитѣ 3 крата, диаметъръ 13·75 мм.

Мѣдни монети били сѣчени, като: грошове, половинъ грошове, десетачета и петачета. Били сѣчени и другъ видъ мѣдни монети отъ 10 и 5 пари, които циркулирали само въ столичния градъ Костантиние и въ образа на които имало надписъ:

---

[1]) На тугрaта съдържанието е било слѣдното: „Абдулъ Азисъ Ханъ, бенъ Махмудъ, ел-музаферъ дайма".

10
аззу-насжре
Зарб-и-фи
Костантиние
1277
сене (година)

Тугра
1
Сене

Диаметъръ тая мѣдна монета имала 27 мм.

Прѣзъ царуването на султанъ Азизъ златнитѣ монети се прѣименували на османски лири, „лираи османи“; стойностьта на османската лира е била: 100, 200, 500 гроша; отъ тѣхъ имало и има половинки отъ 50 гроша и четвъртинки отъ 25 гроша.

Официална тарифа за курса на старитѣ османски златни монети.

Имената на златнитѣ монети	Цѣна на всѣки драмъ		Съставъ	Тежина		Стойностьта на 1 монета	
	Гроша	Пари	Милиграма	Драма	Крата	Гроша	Пари
„Ялдъзъ“	47	30	993.50	1	1	51	19
„Фъндъкъ“ . . .	46	20	970	1	1	50	5
„Атикъ-руми“ . .	45	35	956.25	1	7	68	30
Стара „махмудия“ .	44	25	952	—	13	37	30
„Султанъ Мустафа“	43	20	906.57	—	13	36	—
„Хаирие“	41	37	873	—	8	23	10
Старата „адлия“. .	39	37	830	—	7	19	26
„Истамболъ джедидъ руми“ . .	38	17	800	—	11	28	20
Новата „адлия“ . .	35	35	748	—	7	17	27
Египетска жълтица.	33	—	687·50	—	13	26	33
„Ючлюкъ рубие“ .	29	37	582	—	—	—	—
Имената на сребърн. монети							
„Джихадие“ . . .	2	11	730	8	—	18	8
Стариятъ „юзлюкъ“	1	18	465	10	—	14	20
Стариятъ „икиликъ“	1	18	465	8	—	11	24
Стариятъ грошъ .	1	18	465	4	—	5	32

Султанъ Мурадъ Ханъ V., 33-и османски султанъ по редъ, е царувалъ само 3 мѣсеца прѣзъ 1876 г. (1293 г.) и е сѣкълъ много малко златни и сребърни монети въ империята си. Златни монети той е сѣкълъ само жълтици отъ 100 гроша, 50 гроша и 25 гроша. Сребърни той е сѣкълъ само половинки и четвъртинки бѣли меджидии, съ стойность 10 и 5 гроша.

Отъ златнитѣ и сребърнитѣ монети се запазили само деветь кѫса, които се намиратъ записани въ монетния каталогъ при царския музей въ Цариградъ подъ № № 1239—1247 и сѫ на лице.

Султанъ Абдулъ Хамидъ II., 34-и по редъ османски султанъ, се възкачилъ на прѣстола на 11-й день отъ мѣсецъ шабанъ 1223. година егира (19 Августъ 1876. год.). Той е сѣкълъ златни, сребърни и мѣдни монети.

Османскитѣ лири, които той е сѣкълъ въ гр, Костантиние, се цѣнятъ: 500, 250, 100, 50 и 25 гроша. Тѣ иматъ надписъ:

Аззу насжре	Тугра
зарб-и-фи	7
Костантиние	сене (година)
1293.	500

Тежина 11 драма и 4 крата, диаметръ 35 мм.

Монетата съ цѣна отъ 250 гроша: тежина 5 драма и 10 крата, диаметръ 27·20 мм. Жълтицата лира отъ 100 гроша: тежина 2 драма и 4 крата, диаметръ 22·50 мм. Половинкитѣ лири: тежина 1 драмъ и 2 крата, диаметръ 18 мм. Тѣ стрували 50 гроша. Четвъртинкитѣ жълтици на стойность отъ 25 гроша: тежина 9 крата, диаметръ 14·75 мм.

Сѣченитѣ сребърни монети се състояли отъ меджидието и неговитѣ части, като монети отъ 10, 5, 2, 1 и пол. гроша, а тъй сѫщо и мѣдни петачета.

Въ 1884 год. (1300 год. егира) султанъ Абдулъ Хамидъ е сѣкълъ нови златни монети, на стойность: 500, 250, 100, 50 и 25 гроша и въ надписа на монетитѣ е билъ поставенъ новиятъ султански епитетъ „Ел-гази“ (побѣдитель). Сѫщо, сѣчени сѫ и сребърни монети, като: половинки бѣли меджидии отъ 10 гроша, четвъртинки меджидии отъ 5 гроша, икилици отъ 2 гроша, грошове и половинки грошове (ирмилици) съ стойность 20 пари.

Златнитѣ монети иматъ слѣдния надписъ:

Аззу насѫре
зарб-и-фи
Костантиние
1293.

Тугра
7
година
500

Тежина 11 драма и 4 крата, диаметъръ 35 мм.

Сребърнитѣ монети отъ 10 и 5 гроша сѫ имали слѣдния надписъ:

Аззу насѫре
зарб-и-фи
Костантиние

Тугра
12
сене

Тази монета отъ 10 гроша е тежала 3 драма и 12 крата, диаметъръ 27·25 мм.

ПРИБАВКА.

Слѣдъ написването на настоящата статия, се намѣриха и слѣдующитѣ османски монети:

Мѣдната монета отъ царуването на Емиръ Сюлейманъ Челеби, съ надписъ:

Юмеръ
856
сене

Емиръ
Сюлейм....
бенъ

Забѣл. Тази монета е подобна на сребърнитѣ съ диаметъръ 18 мм.

Мѣдна монета сѣчена въ царуването на Мехмедъ Челеби (1403 г.) съ слѣдния надписъ:

Демуръ Ханъ Гюргянъ
Мехмедъ бинъ
Баязидъ Ханъ халеди...

Ля илахи илляллахъ
Мухамедунъ
Рисулуллахъ зарбъ Бру.

Въ царуването на Мустафа Челеби, 805—816 г. егира, (1402—1413 г. Р. Хр.) сѫ били сѣчени въ града Сересъ сребърни монети съ слѣдния надписъ:

Халеди-милкюхю	Мустафа, бенъ
зарби Серезъ.	Баязидъ
	Ханъ.

Тежина 5 1/4 крата, диаметъръ 14 мм.

Въ царуването на султанъ Селимъ ханъ I. (918—926 г. егира, или 1512—1520 г. Р. Хр.) въ градъ Кратово сѫ били сѣчени сребърни монети:

Насѫре	Султанъ
аззу-зарби	Селимъ
Кратово	. . . .
сене 918.	

Тежина 3 1/4 крата, диаметъръ 12 мм.

Оловни печати.

Въ царуването на султанъ Баязидъ II., синъ на султанъ Мохамедъ ханъ:

Насѫре	Султанъ
аззу-зарби	Баязидъ
Костантиние	бенъ Мо-
сене 887.	хамедъ Ханъ

19 × 13 (продълговата форма).

Въ царуването на султанъ Сюлейманъ ханъ I. (926—974 г. егира, или 1520—1568 г. Р. Х.) се употрѣбявалъ слѣдниятъ султански печатъ:

926
Костантиние
турска буква „б“

Аззу-насѫре	Султанъ
зарб-и-фи	Сюлейманъ
Костантиние	бенъ
сене	Селимъ
926	Ханъ.

Султанъ Селимъ ханъ II. е употрѣбявалъ печатъ съ надписъ:

Халеди-милкюхю	Султанъ
зарби	Селимъ
сене	бенъ
Костантиние	Сюлейманъ
9 = 4.	Ханъ.

Диаметъръ 16 мм.

Султанъ Мурадъ ханъ II. е употрѣбявалъ печатъ съ надписъ:

Костантиние
буква „далъ“ (د)

Аззу - насжре
зарби
Костантиние
982
сене

Султанъ
Мурадъ
бенъ
Селимъ Ханъ

Диаметъръ 18 мм.

Султанъ Мохамедъ ханъ III. е ималъ печатъ съ слѣдния надписъ:

Зарби
Костантиние
1002

. . . Та . . .
. Мохаме . .
. . .

Диаметъръ 21 мм.

Османското правителство, споредъ нѣкои историци, си служило съ печати направени отъ олово за запечатване кеситѣ съ пари, които се проваждали отъ Цариградъ навънъ и обратно. Сега тѣ служатъ само за подпечатване транзитнитѣ стоки.

Медали раздавани отъ османскитѣ султани на заслужили хора и сѣчени въ Османската империя.

Султанъ Махмудъ ханъ I., който е царувалъ отъ 1143—1168 г. отъ егира (1730—1755 г. Р. Х.) е сѣкълъ златни медали съ продълговата форма и съ надписъ:

Тугра
Хюмаюнъ

Фи-аллахи хайри
Хафизенъ ве-хюве.
Ерхамъ ер-рахминъ.

Тежина 12 драма и $1^1/_2$ крата, форма 44 × 67.

Тоя медалъ е привързанъ о́ три халки и е направенъ да се носи на шия, като герданъ.

Султанъ ханъ Османъ III. е царувалъ отъ 1168—1171 г. (1755—1758 г. Р. Хр.) и е сѣкълъ златни медали съ слѣдния надписъ и съ тугра:

Тугра
Хюмаюнъ

Сике — и — джедидъ
Зарби-фи
Islямболъ
1168.

Тежина 8 крата, форма 27 × 39 мм.

Рeчениятӑ султанъ издалъ тоя медалъ на свое име, въ споменъ за сѣченитѣ отъ него нови монети.

Султанъ Селимъ ханъ III. е сѣкълъ златенъ медалъ по случай военнитѣ събития въ Египетъ, въ 1216 г. егира, или 1801 г. Р. Х.

Въ образа на медала е стояла на едната страна султанската тугра, а въ другата слѣдниятъ надписъ:

(Мѣсецъ и
Звѣзда)

Тугра Хюмаюнъ
1801

Тежина 6 драма, диаметъръ 43 мм.

Султанъ Селимъ III. е издалъ и два вида други златни медали, единъ отъ други по малки. Единиятъ е тежалъ 7 драма и 1 кратъ, диаметъръ 53 мм., а другиятъ 6 драма и $1^1/_2$ крата, съ диаметъръ 47 мм. Сѫщо, рѣчениятъ султанъ е сѣкълъ и други три разновидни сребърни медали.

Тѣзи медали се раздавали на османскитѣ и английски военоначалници, които взели участие въ военнитѣ дѣйствия, станали въ Египетъ съ французитѣ. Медалитѣ се наименували „хеляли“ (новата луна). Тѣзи медали се раздавали така: найголѣмитѣ златни медали се давали за заслуга на генералитѣ и адмиралитѣ; срѣднитѣ — на военоначалницитѣ отъ генералния щабъ и на командиритѣ на военнитѣ параходи, а най-лекитѣ златни медали отъ трета степень се раздавали на по-долнитѣ офицери. Сребърнитѣ медали, които сѫщо били отъ три вида, се раздавали на офицери, чауши (фелдфебели) и редници.

Султанъ Махмудъ ханъ II. нарочно за войната въ Шкодра, въ 1247 г. егира (1831 г. р. х.), е сѣкълъ златни и сребърни медали. Златнитѣ медали сѫ имали слѣдния надписъ и туграта:

Нарисувана джа мията „Нусре- тие“ съ двѣтѣ минарета. 1247	Адли тугра Хюмаюнъ нишанъ иф- тихаръ.

Речениятъ султанъ е сѣкълъ златни и сребърни медали специално за руско-турската война въ 1249 г. егира, или въ 1833 г. Р. Хр.

Царскиятъ медалъ се състоялъ отъ тугра и датата на едната страна на медала, а на другата — слѣдния надписъ:

(Мѣсецъ и Звѣда) 1833	„Заградено съ клончета“.	Адли тугра Хюмаюнъ 1249

Тежина 6 драма и 10 крата, диаметъръ 28 мм.

А сребърниятъ воененъ медалионъ е тежъкъ 3 драма, съ диаметъръ 29 мм.

Султанъ Абдулъ Меджидъ ханъ Гази въ 1255 г. егира, или 1839 г. Р. Хр. е сѣкълъ златенъ медалъ, нареченъ „ифтихаръ медалияси“ (почетенъ медалъ), въ двѣтѣ му лица на който е имало написано:

(Мѣсечина и Звѣзда)	Тугра Хюмаюнъ 1255

Тежина 5 драма и 5 крата, диаметъръ 28 мм.

А сребърниятъ медалъ е тежалъ 3 драма и 2½ крата, съ диаметъръ 28 мм.

Златенъ царски орденъ „ифтихаръ нишани“ е издаденъ въ 1270 г. егира, или 1854 г. Р. Х., съ тугра и надписъ:

(Слънце) нишани ифтихаръ	Тугра Хюмаюнъ 1270

Тежина 8 драма и 7 крата, диаметръ 31 мм.

Сребърнитѣ ордени били на тегло 4 драма и 14½ крата, съ диаметъръ 31 мм.

Сѫщо и въ 1275 г. егира, или 1859 г. Р. Хр.. билъ изданъ другъ златенъ орденъ, подъ название „ифтихаръ нишанѫ“, съ слѣдния надписъ:

(Мѣсечина и звѣзда) нишани ифтихаръ 1275	(Мѣсечина и звѣзда) тугра Хюмаюнъ

Тежина 13 драма и $5^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 36 мм.

Сѫщо е билъ издаденъ тогава и единъ сребъренъ медалъ, нарицаемъ „такдиръ хюнеръ медалиясѫ“ (медалъ за изкуство), съ слѣдния надписъ:

Марифетъ, ве фенъ, ве кемалъ, ве хюнеръ сахбини елбетъ идеръ мутеберъ	Тугра Хюмаюнъ

Тежина 7 драма и 5 крата, диаметъръ 36 мм.

Сѫщо и другъ сребъренъ медалъ (медалъ за спасяване), безъ дата, е сѫществувалъ. Тежина 7 драма и 4 крата, диаметъръ 36 мм. Надписътъ на странитѣ е билъ:

Халка душдукче иденлеръ имдадъ олунуръ медхъ ве тахсинъ иле ядъ[1]).	Тугра Хюмаюнъ

Подобенъ медалъ „за спасяване“ е имало направенъ и отъ мѣдь.

Военни медали.

Златенъ медалъ нарочно излѣянъ за войната въ Шамъ и Акка (Азия) въ 1256 год. егира (1840 год. Р. Хр.). Надписътъ е билъ:

Нарисувана крѣпость 1256 Бериетъ-у-шамъ ве Клей Акка.	Тугра Хюмаюнъ

Тежина 6 драма и $8\,^{1}/_{2}$ крата, диаметъръ 29 мм. Сѫщо, такъвъ е билъ направенъ отъ сребро, съ тежина: 4 драма и 12 крата, а диаметъръ 29 мм.

---

[1] Прѣводъ: Случва се на хората да даватъ помощь на подобнитѣ си; тази помощь е похвална и съ одобрение се споменува.

Въ 1266 г. егира, или 1850 г. Р. Хр., сж били фабрикувани златни и сребърни медали подъ название „Босна медалиясж“. Теглото на златния медалъ е било 13 драма и $1^1/_2$ крата, съ диаметъръ 36 мм., а сребърниятъ медалъ ималъ тежина 7 драма и 4 крата, съ диаметъръ 36 мм.

Въ 1271 г. егира, или 1855 г. Р. Хр., нарочно за севастополската война е билъ издаденъ златенъ медалъ, съ надписъ:

Дьовлетъ алие ве дювелъ мютефика санджаклариле алятъ ве едватъ ве еслихай харбиеденъ мурекебъ биръ арма манкушъ олубъ[1]). Sébastopol 1855	Тугра Хюмаюнъ Севастополъ 1271

Тежина 10 драма и 2 крата, диаметръ 37 мм.

Въ сжщата 1271 г. егира е билъ изработенъ сребъренъ медалъ, пакъ за Кримската война. Тежина 6 драма и 9 крата, диаметъръ 37 мм.

Сжщо тогава сж били издадени златни и сребърни медали съ название „Силистра мухаребесине махсусъ“ (за силистренската битка), съ надписъ:

Нарисувано дунавското крайбрѣжие съ гр. Силистра, а отдолу Силистра 1271	Тугра, заградена съ дафиново и джбово клончета.

Тежина 11 драма и $11^1/_2$ крата, диаметъръ 36 мм.

Имало е и другъ видъ силистренски медалъ, направенъ отъ злато прѣзъ 1855 г. (1271), съ тежина 11 драма и $3^1/_4$ крата, диаметъръ 36 мм. А въ 1856 г. Р. Хр. е билъ издаденъ сребърниятъ медалъ съ тежина 7 драма и 8 крата и съ сжщия диаметъръ (36 мм.).

---

[1]) Прѣводъ: Едно военно знаме, накичено съ знамената, ордията, инструментитѣ и съ всичкитѣ оржжия на османската държава, както и на съюзнитѣ съ Турция държави, които се борѣха срѣщу Русия. Отдолу има: Савастополъ, 1855 год.

Прѣзъ сжщата година сж били издадени златни и сребърни медали, нарочно за боя и обсадата на града Карсъ.

За Черното море и за Дунава, прѣзъ 1854 г. Р. Х. специално били излѣяни въ Парижъ голѣми куршумени медали, съ диаметъръ 71 мм.

Въ царуването на султанъ Абдулъ Азисъ Ханъ сж сѣкли военни медали, за войната срѣщу Черна-Гора, съ слѣдния надписъ:

Кара- дагъ 1289 г.	Ел. мустенедъ би-теффикатъ юл-рубание Абдулъ-Азизъ Ханъ, — Меликъ юл-дьовлетъ юл-Османие[1])

Кебиръ Хилялъ ичине алжнмъщъръ[2]).

Тежина 7 драма и 8 крата, диаметъръ 36 мм.

Сребъренъ медалъ, нарочно за островъ Критъ, излѣянъ въ 1285 г. егира (1869 г. Р. Х.), съ слѣдния надписъ и царската тугра:

Критъ (крайбрѣжие) 1285	Тугра заобиколена съ луна

Тежина 7 драма и 7¼ крата, диаметъръ 36 мм.

Особенни сребърни медали за отличили се въ стрѣлба войници били издадени прѣзъ 1280 г. съ надписъ:

Стрѣлбище на поле и разни оржжия	Медалъ за стрѣлци, съгласно императорския законъ за медалитѣ

Тежина 7 драма и 8 крата, диаметъръ 36 мм.

---

[1]) Прѣводъ: Разчитвай и се уповавай на Богати, Абдулъ Азисъ-Ханъ, който си владѣтель на османската империя.

[2]) Думитѣ сж написани въ голѣмъ луненъ дискъ.

Специални медали, прѣдназначени за всемирното османско изложение въ 1279 г. егира (1863 г. Р. Х.)

Медалъ златенъ за земледѣлието и за индустрията съ тежина 19 драма и $10^{1}/_{2}$ крата и диаметъръ 44 мм.

Медали сребърни и мѣдни за изкуство, индустрия и търговия, сѣчени въ 1279 г. егира (1863 г. Р. Хр.).

Тежина 15 драма и 12 крата, диаметъръ 44 м. м.

Султанъ Абдулъ Хамидъ II-и е издалъ златенъ медалъ, називаемъ „имтаязъ нишанъ алиси медалиясѫ.“

Диаметръ 37 м. м.

Сребъренъ медалъ за изкуство (сенаи медалиясѫ).

Тежина 3 драма и 13 крата, диаметъръ 30 мм.

Особенъ сребъренъ медалъ за руската освободителна война.

Тежина 5 драма, диаметъръ 31 мм.

Другъ сребъренъ военен медалъ, нареченъ „Плѣвня мухаребесине махсусъ гюмюшъ медалиясѫ“. Тоя медалъ е ималъ слѣдния надписъ:

Плѣвня мухаребеси.

Ел-гази туграй
Хюмаюнъ
1294.

Тежина 2 драма и 15 крата, диаметъръ 72 мм.

Приложение.

I.

Султански ферманъ, издаденъ отъ султанъ Османъ II. до софийскитѣ сѫдебно-административни власти, по концесията на Софийската зарпхана и начина на нейното управление.

(Регистъръ № 2, стр. 250, дата 1027 г. егира — 1616 г. Р. Хр.)

Ферманътъ има слѣдното съдържание:

Отстѫпва се подъ концесия за три години на хаджи Али чаушъ правото да търси злато, сребро и сребърни руди въ Софийската каза и въ самия градъ София; освѣнъ това, върху речения се възлага, за сѫщия тригодишенъ периодъ, и управлението на софийската зарпхана, която засега стои затворена, и на която управлението отъ дълги години насамъ не функционираше. Правото за търсене сребърни руди и правото за управление на зарпханата е прѣдоставено само на концесионера хаджи Али чаушъ или на неговитѣ законни зимѣстници, които биха го прѣдставлявали прѣдъ мѣстнитѣ софийски власти и другадѣ, и то за опрѣдѣления срокъ отъ три години, щомъ той изплаща всѣка година на славната султанска хазна (съкровище) по 87 хиляди акчета, или всичко — за три години — сумата отъ 261000 акчета. — Среброто, което би намѣрилъ той въ рудницитѣ на Софийската каза и би изкопалъ отъ тѣхъ, ще се прѣчиства и прави на кюлчета, и по такъвъ начинъ той ще може да го внася свободно въ Софийската зарпхана, за да се сѣкатъ въ нея монети. Монетитѣ, които ще се сѣкатъ въ софийската зарпхана, по съставъ и видъ ще бѫдатъ сходни и почти еднообразни съ монетитѣ, що се сѣкатъ въ Одринската зарпхана, чиито правилникъ и уставъ ще иматъ сила на законъ и за нея — Софийската зарпхана, която отъ старо врѣме е работила, но функционирането ѝ врѣменно било прѣустановено, занемарено. Потрѣбното количество дървенъ кюмюръ за зарпханата ще се набавя отъ жителитѣ на ония села, които въ старитѣ регистри фигуриратъ като вѫглещари на зарпханата и сѫ се ползували съ извѣстни права и привилегии, срѣщу които сѫ били длъжни да доставятъ на врѣме нужното количество кюмюръ за зарпханата Освѣнъ концесионера, другъ никой нѣма право да търси и копае сребърни руди въ рудницитѣ на Софийската каза. Управлението на зарпханата има право да конфискува всички машини и орѫдия, които биха се донесли отвънъ, съ цѣль да се сѣкатъ отдѣлно и тайно монети. Сѫщо така и среброто, което би се донесло отвънъ, отъ каквато тежина и да е, управлението има право да го конфискува и присвои, слѣдъ като му опрѣдѣли една цѣна. — Управата на зарпханата е самостойна и независима. Въ управлението, реда и службата на зарпханата никой отвънъ нѣма право да се намѣсва и разпорежда. Счетоводството, книговодството и канцеларската служба на зарпханата ще се извършватъ отъ особени управители (емини). Машинното отдѣление, уредитѣ, орѫдията, калъпитѣ и пр. ще се управляватъ и надзираватъ както отъ емина, така и отъ инспектора (мюфетишъ). — Заплатата на чиновническия персоналъ въ управлението на зарпханата е слѣдната:

1) на главния управитель дневно по 20 акчета;
2) на инспектора-управитель (сахиби-аянъ) 15 акчета;
3) на секретаря (кятиба) дневно по 10 акчета;
4) Всѣки чаушъ (а тѣ ще бѫдатъ 8 души) по 5 акчета.

Освѣнъ заплата, персоналътъ ще се ползува даромъ, както е било отъ старо врѣме, съ тютюнъ за пушене и съ други нѣкои продукти. Нужната сума за разноски по пушенето тютюнъ и по други продукти концесионерътъ е длъженъ да внесе прѣдварително въ царската хазна, като депозитъ, и то за единъ срокъ отъ 6 мѣсеца. — Книговодството ще съставя въ края на всѣки шесть мѣсеца по една равносмѣтка (хесабджедвели) за вноса на среброто въ зарпханата, както и за износа на насѣченитѣ въ нея монети. Балансътъ ще се съставя по образецъ, показанъ отъ правителството, като ще се вписва и бѣлѣжи въ него дневно и поименно, отъ кого и що се внася вѫтрѣ или се изнася вънъ отъ зарпханата, както и среброто и сумата на сребърнитѣ монети. А разходната сума, потрѣбна за поправка на зарпханата, машинитѣ, инструментитѣ, уредитѣ и други подобни тѣмъ, ще се изважда отъ общия приходо-разходенъ параграфъ, и за тая сума счетоводството ще държи особенъ регистръ, въ който подробно и поименно ще се обозначава разходътъ. Султанътъ съ своя височайши царски бератъ приема и одобрява изложенитѣ по-горѣ условия, прѣдложени отъ концесионера за търсене сребро и сребърни руди по Софийско, както и за правото да сѣче въ Софийската зарпхана монети, на които теглото, видътъ и формата да бѫдатъ сходни съ тия на монетитѣ, що се сѣкатъ въ Одринската зарпхана, и призовава софийскитѣ мѣстни власти да оказватъ всѣко съдѣйствие и помощь на концесионера въ прѣдприятието му, да уважаватъ и почитатъ герба на царския ферманъ и напълно да се съобразяватъ съ съдържанието на тоя царски ферманъ, издаденъ въ столния градъ Цариградъ на 19 день отъ мѣсецъ шабанъ 1027 г. (1615).

II.

Сѫдебно-шериятски актъ за мукатата[1]) на Кипровската зарпхана, издаденъ отъ софийския сѫдъ на нѣкои селяни отъ село Кипровецъ, Берковска каза, Софийски санджакъ.

(Регистъръ № 2, стр. 92, дата 1027 отъ егира (1615 г. Р. Хр.)

Директорътъ (назърътъ) на прѣкитѣ опрѣдѣлени данъци, които трѣбва да се събиратъ отъ Софийската область и отъ подчиненитѣ ней мѣстности — Абдулъ-Керимъ чаушъ, съ особенъ пълномощенъ актъ отъ своя страна е упълномощилъ благородния богаташъ-първенецъ Османъ-бегъ, именуванъ „Гулямъ-шахи", или както го нарича населението „спахия Гйонджезааде", да събира тоя данъкъ отъ Софийско и отъ подвѣдомственитѣ нему околии и градове и събираната сума да изпраща нему (на Абдулъ-Керимъ чаушъ). Рečениятъ Османъ бегъ се яви съ приличното за сѫда уважение въ съвѣта на соф. шериятско сѫдилище, дѣто въ присѫтствието на актопазителитѣ жители-маденджии (рудничари) отъ селото Кипровецъ, подвѣдомствено подъ мукатата на Желѣзникъ, Берковска каза, а именно раитѣ: кнезъ Перо, Ивовецъ Георги, Лука Мартинъ, Петре Мартинъ, Сѫбо Димитри, Лука Гергинъ и Йовичинъ — заяви и каза устно така: Въ правителствения списъкъ-тефтеръ е отбѣлѣзано за смѣтка на година 1026—1027 (1614—1615), че за десетъка (бедели-ьошъръ), както и за една четвърть (рубби) отъ произведенията на зарбханата, що се намира тамъ, тия маденджии кипровчани сѫ плащали за срокъ отъ шесть мѣсеца, т. е. отъ Димитровъ-день до Георгьовъ-день, за опрѣдѣления данъкъ „мактуа" 6000 акчета, готови въ брой, по текущия курсъ на паритѣ. Азъ, въ качеството си на законенъ пълномощникъ и за смѣтка на поменатия назъръ (директоръ), днесъ получихъ напълно въ готови пари и споредъ текущия курсъ на паритѣ сумата 6000 акчета отъ поменатитѣ маденджии селяни отъ с. Кипровецъ, и затова моля сѫда да издаде въ рѫцѣтѣ на поменатитѣ селяни надлежния шериятски актъ, съгласно закона". Понеже тая изповѣдь и устното заявление на пълномощника Османъ бегъ се удостовѣриха и потвърдиха напълно и отъ показанията на самитѣ горѣпоменати селяни-маденджии отъ с. Кипровецъ, — то сѫдътъ за станалото, споредъ прѣдписанията на шериата, състави, написа и протоколира този сѫдебно-шериятски актъ, прѣписъ отъ който, надлежно скрѣпенъ съ подписа и печата на сѫда и сѫдията, се врѫчи на селянитѣ-маденджии отъ с. Кипровецъ днесъ 15. день отъ мѣсецъ реби-юль-ахъръ 1027 г. (1615).

---

[1]) Прѣкъ опрѣдѣленъ данъкъ.

Върху акта отдолу личатъ подписитѣ на присѫтствувалитѣ въ сѫда свидѣтели: Кьосичъ Мехмедъ чаушъ, първенецъ отъ г. София; Емруллахъ ага; Куруджили-зааде Мехмедъ челеби; кара Мехмедъ бегъ; Наби ефенди; кятибъ Мюсли челеби; кятибъ Абду-рахманъ ефенди; хазнатарь Ахмедъ челеби; Мухзиръ Хамза и пр., и пр.

III.

Султанска заповѣдь, адресирана до софийскитѣ власти, относително курса на монетитѣ въ османската империя прѣзъ 1721 година.

(Регистъръ 1134 г. егира, 1721 г. Р. Хр., стр. 22).

Слѣдъ излагането на установенитѣ етикеции къмъ високитѣ провинциални сановници, споредъ чина и степенитѣ имъ, султанската заповѣдь съдържа слѣдното:

Отъ съдържанието на височайшия ми царски актъ, който ще ви пристигне тамъ, ще узнаете обстоятелството, че монетитѣ, които сега циркулиратъ по пазаритѣ, търговцитѣ, сарафитѣ, еснафитѣ и, въобще, между жителитѣ, които живѣятъ и търгуватъ въ славната ми държава, занапрѣдъ се опрѣдѣля да се приематъ навсѣкѫдѣ, както и отъ самата императорска хазна, по слѣдната цѣна, ни повече, ни по-малко, а именно:

1. Монетата, наричана „мъсъръ-алтънъ зинджирлиси", здрава и непромушена се цѣни за 330 акчета.

2. Жълтицата „мъсъръ-туграли алтънъ" се цѣни за 315 акчета.

3. Новиятъ грошъ (джедидъ-грушъ) отъ цариградската зарбхана се цѣни за 120 акчета.

4. Половината отъ новия грошъ струва 60 акчета.

5. Четвъртината отъ новия грошъ „ 30 „

6. Новата золота „ „ „ „ 90 „

7. 40 пари здрави, сребърни, непродупчени ще се равняватъ на единъ новъ грошъ.

8. 120 акчета здрави, чисти и отъ сребро ще иматъ стойность на единъ новъ грошъ.

9. Монетата „ялдъзъ-алтънѫ", наричана още „флорина", ще се приема навсѣкѫдѣ съ стойность 375 акчета.

10. Монетата „маджаръ-алтънѫ" има цѣна на 360 акчета.

11. Монетата „еседи" или „арслани грушъ", отъ чисто сребро и съ тежина отъ 8½ драма, се равнява на 144 акчета.

12. Монетата, наричана „грушъ-сулба-бей", отъ чисто сребро и съ тежина отъ 8½ драма и единъ денкъ, ще се приема за 186 акчета.

13. Монетата, наричана „кара-грушъ", съ тежина 9 драма и отъ чисто сребро, струва 181 акчета.

14. Старата монета, наричана „атикъ-золота" се опрѣдѣля по съставъ и тегло на 88 акчета.

15. Монетата „токатъ-грушъ“, отъ чисто сребро, здрава и неизтрита, съ тежина 7 драма и $2^1/_2$ крата, струва 137 акчета.

16. Монетата „пулли-грушъ“, съ тежина отъ $8^1/_2$ драма и единъ денкъ, ще се приема за 173 акчета.

17. Монетата „Лесбурй-Кебиръ“, отъ два драма сребро, ще има стойность 24 акчета.

18. Монетата „Лесбурй-Сагъръ“, съ тежина единъ драмъ чисто сребро, здрава, ще струва 10 акчета.

Така се опрѣдѣля, кои монети ще циркулиратъ за напрѣдъ въ моята славна империя, и се посочва курсътъ, по който всѣка една отъ тѣхъ трѣбва да се приема както по пазарнитѣ султански мѣста, пияци и въ алъш-вериша, така и въ славното ми държавно ковчежничество.

Вънъ отъ изброенитѣ по-горѣ монети и посочения имъ курсъ, не се позволява никому нито да взима, нито да дава. Лицата, които би си позволили да нарушатъ тая ми височайша царска заповѣдь, ще се прѣслѣдватъ и наказватъ по сѫдебно-шериятски редъ, като прѣстѫпници, за непокорство. Тъй да знаете, тъй да дѣйствувате. Старайте се и отбѣгвайте, колкото се може, дѣйствия незаконни и противорѣчиви на моитѣ височайши царски заповѣди. Отдайте честь, почеть и пълна вѣра на височайшитѣ ми царски знакове — туграта и монограма, приложени на чело на този ми царскиферманъ — издаденъ днесъ, 5-и день отъ мѣсецъ шабанъ 1134 г. отъ егира 1721 г. Р. Хр.) въ славния ми прѣстоленъ градъ Константиние. —

Султанъ Ахмедъ ханъ III-и, синъ на султанъ Мехмедъ II-и.

Актъ на завѣщание за Карловския тевлиетъ[1]), написанъ на I-и день отъ мѣсецъ шабанъ 801 г. отъ Егира (8 априлъ 1399 г.).

Актътъ[2]) има слѣдното съдържание:

Обикновенитѣ мохамедански молитви извлѣчени отъ свещения Алъ-Коранъ и послѣ слѣдва:

Нека бѫде извѣстно на всички мюсюлмани, че благочестивиятъ и благороденъ голѣмецъ, който се радва на висока слава, а именно Карлизаде Лала Али бей — човѣкъ уменъ, просвѣтенъ и добрѣ развитъ, като разсѫди зрѣло, доде до убѣждение, че човѣкъ на тоя земенъ и суетенъ миръ — билъ той богатъ или бѣденъ, безъ разлика — не е нищо друго, освѣнъ едно нищожно сѫщество, което се разлага рано или късно, споредъ както има хиляди примѣри за това, и се връща обратно тамъ отъ гдѣто е дошелъ, т. е. отива обратно въ обятията на майката-земя.

Разсѫждавайки така и като вижда, че дѣйствително положението на човѣка е такова, той съ пъленъ здравъ разумъ и съвършенно здраво физическо състояние изповѣдва, въ присѫтствието на потрѣбнитѣ свидѣтели, споредъ Шерията, и каза слѣднитѣ думи: „Азъ още отъ 10 години насамъ вѫтрѣшно съмъ рѣшилъ да направя едно богоугодно дѣло. Това мое богоугодно дѣло се състои въ това: завѣщавамъ и посветявамъ на вакуфа своитѣ собствени недвижими имоти, както и правата върху долуизложенитѣ поименно приходи, бѣха пълно мое притежание и които сѫ прѣминали върху мене, като благодѣяние отъ главния господарь — имаминъ на нашата просвѣтена земя, на моето отечество.

---

[1]) Попечителство,

[2]) Самиятъ документъ написанъ на арабски езикъ се намира въ прѣписка № 2 по дѣлото на Карловския тевлиетъ, която прѣписка се съхранява въ Министерството на Финанситѣ, къмъ дѣлото № 24.

Сушица

Недвижимитѣ имоти, които притежавамъ съ мюлкъ-наме[1]), се състоятъ: отъ земи, кѫщи, гори, планини, и мерата на цѣлото село наречено „Шахинъ-Кариеси“ (селото Соколъ), или споредъ езика на невѣрнитѣ християни (подразбира българитѣ, б. прѣв.) Сушица, лежаще въ Пловдивската кааза, Румелия. Селото Сушица се намира подъ политѣ на балкана (Стара-планина), чиито граници сѫ слѣднитѣ: границата отъ къмъ истокъ начeнва отъ селото *Арапли,* минава по пѫтя и стигва до ливадата наречена „Турна-чаирѫ“, която лежи въ землището на сѫщото село Арапли. Границата отъ сѣверъ се започва отъ голѣмия камъкъ нареченъ „Кебиръ-ташъ“, който се казва още и *Кочъ-маръ,* подъ политѣ на Коджа-балканъ (Стара-планина), послѣ върви по пѫтя и пристига до мѣстностьта наречена *„Гердикъ“.* Въ тази мѣстность овчаритѣ всѣка година прѣкарватъ лѣтното врѣме на паша съ овцетѣ си. Отъ тамъ границата върви по политѣ на балкана направо и стигва до мѣстностьта наречена *„Буланджа“.* Слѣдъ туй, границата взема западната посока на балкана и стигва до мѣстностьта наричаема „Атли-бурунъ“ (конски носъ) и до мѣстностьта на голѣмия побитъ камъкъ нареченъ „Кебиръ дикили ташъ“. Слѣдъ туй, границата отива на югъ и върви по дерето, като стигва текущата рѣка наречена „Осма-нехири“ (рѣката Осъмъ). Отъ тамъ границата върви все на югъ и по течението на тази рѣка излиза дори до източната страна. А отъ тамъ тя допира до политѣ на гората наречена „Меджитъ-тепеси“ (могилата). Отъ тамъ границата върви и стигва до Дяволския камъкъ, нареченъ „Шейтанъ-таши“. Слѣдъ това, границата възлиза по текущата рѣка и стигва до мѣстностьта „Кавакли-дере“. Отъ Кавакли-дере границата се проточва и върви все по течението на водата, като стигва до Сопотския пѫть нареченъ „Акче-клисе йолу“. А отъ тази мѣстность границата върви право къмъ могилитѣ наречени тритѣ могили „Сулюсъ-тепелери“. Границата отъ тамъ върви по пѫтя и стигва до плодороднитѣ дървета наречени „Ешчари-мюсмюре“, слѣдъ туй стигва пакъ до Сопотския пѫть, а отъ тамъ по пѫтя за Павликяне (Тарики-Павликянъ) и стига до оня кръстопѫть, по който жителитѣ отъ селото Салихъ (Джбени) отиватъ за дърва въ мѣстностьта наречена „Еничерска нива“. Слѣдъ туй, границата минава нататъкъ и взима посока за мѣстностьта „Заешка-могила“, наречена „Таушанъ-тепеси“. Слѣдъ туй границата стига до малката могила, която се именува „Сагъръ-тепе“. Отъ тамъ границата върви все по течението на текущата рѣка наречена „Куру-вараси“ (суха вада), и стига пакъ до ливадата „Турна-чаирж“, гдѣто границата окончателно се свършва.

---

[1]) Крѣпостенъ актъ.

Освѣнъ тѣзи имоти, азъ притежаватъ и двѣ воденици за мелене брашно. Едната отъ тѣзи воденици, лежаща най-горѣ, се нарича „Жуаръ-дегермени“, а другата воденица, която стои малко по-долу и е вжтрѣ въ рѣченото село Сушица, се казва „Джаферъ-дегермени“. Сжщо притежавамъ двѣ голѣми поляни-ливади, които служатъ по нѣкогашъ и за пасбище. Едното отъ тѣзи пасбища лежи подъ селото, а другото се намира на източната страна, между двѣтѣ села: Сушица и Арапли.

Прочее, като се изключатъ старитѣ дадени на вакуфа имоти, които лежатъ въ землището на това село, -- азъ завѣщавамъ за въ полза на тоя вакуфъ всички онѣзи свои земи, имоти, кжщи, гори, пасбища, воденици и мери, които лежатъ вжтрѣ въ горѣописанитѣ граници на това село. Сжщо така завѣщавамъ на вакуфа и всичкитѣ мѣстности, които сж подчинени и подпадатъ къмъ тѣзи граници. Така: земитѣ, жилищата, кжщитѣ, обитаемитѣ гори и лѣсове, нивята (мезрата), могилитѣ, полянитѣ, обработенитѣ и необратенитѣ мѣста и земи, високитѣ и ниските мѣстности, водопроводитѣ (каналитѣ), лозята, дърветата — безразлично да ли тѣ сж плодоносни или безплодни — всички тѣзи имоти, заедно съ горѣописанитѣ окончателно ги завѣщавамъ и прѣдавамъ на вакуфа, като собствено имане. Това вакфиране азъ го направихъ нарочно за въ полза на вакуфа и специално за покриване отъ доходитѣ на тѣзи имоти разноскитѣ на джамията ми, която съградихъ и която се намира въ ислямска територия на самото мѣсто, чиито граници сж слѣднитѣ: отъ къмъ югъ лежи собствената ми мѣстность, която по прѣди принадлежеше на невѣрницата Ангелина; отъ къмъ изтокъ е мѣстностьта наречена „Бранищни нивя“ (кору-мезрасж); отъ къмъ сѣверъ джамията граничи съ моята собствена кжща, а на западъ лежатъ гробищата на кюфаритѣ (християнитѣ, невѣрнитѣ).

Управлението дѣлата на тоя вакуфъ и тевлиета му възлагамъ на най-стария си синъ Хасанъ Челеби. Той ще се именува прямъ мютевелия на тоя вакуфъ и, до като той е живъ и способенъ да го управлява, ще има право да го управлява и да владѣе тѣзи ми вакуфски имоти, като дава и отчетъ прѣдъ надледния Шериятски сѫдъ. Слѣдъ неговата смърть, тевлиетътъ на тоя вакуфъ ще прѣмине въ наслѣдство на втория ми синъ Мехмедъ Челеби. А слѣдъ смъртьта на послѣдния, тевлиетътъ ще мине въ наслѣдство на третия ми синъ Мюхтеремъ Бали Челеби. Слѣдъ смъртьта на послѣдния, тевлиетътъ ще мине по наслѣдство върху четвъртия ми по редъ синъ именуемъ Искендеръ Челеби, а като умре и тоя ми синъ, тевлиетътъ ще прѣмине по наслѣдство на най-младия ми синъ Мустафа Челеби. Така, по тоя начинъ тевлиетътъ на вакфиранитѣ отъ мене имоти ще се изредва по наслѣдство и по реда на „Хакъ-евлядиетъ“ челядно право до тогава, до кагато не остане живъ никой отъ моитѣ синове. Подиръ тѣхната смърть, управата на тевлиета ще минава пакъ по старшинство на внуцитѣ и правнуцитѣ ми, както и на внучкитѣ и на правнучкитѣ ми. Но ако въ тѣхното мѫжко поколение не би останалъ да живѣе никой на земята, то въ такъвъ случай тевлиетътъ ми ще прѣмивава по наслѣдство пакъ по реда на старшинство върху моитѣ роби, които поради приемането мохамеданската религия сѫ били освободени отъ робското си положение. А слѣдъ смъртьта на робитѣ ми, тевлиетътъ ще прѣмине въ наслѣдство върху тѣхнитѣ чада, внуци и прявнуци и ще трае до тогава, до като не остане никой отъ моето поколѣние. А когато моето потекло окончателно се свърши и не остане живъ никой мой потомъкъ — билъ отъ мѫжки полъ било отъ женски полъ, то въ такъвъ случай давамъ право на мѣстния главенъ управитель (войводата, бейлербея, валията, юмеранитѣ и др.) да назначава на вакантното мѣсто за мютевелия лице порядъчно и заслужваще довѣрие.

Съобразно съ условията ми, които излагамъ въ тоя вакфиетъ — наме, надзирателството на тевлиета възлагамъ на втория си синъ Мехмедъ Челеби. Слѣдъ неговата смрътъ, това надзирателство да прѣмине върху срѣдния ми синъ Бали Челеби, а слѣдъ смъртьта на този послѣдния надзирателството ще прѣмине на третия ми синъ Искендеръ Челеби. Подиръ смъртьта и на Искендеръ Челеби, надзирателството ще прѣмине на най-малкия ми синъ Мустафа Челеби. Слѣдъ като се поминатъ всичкитѣ ми синове, допускамъ и позволявамъ, щото надзирателството да прѣмине по наслѣдство и по старшинство върху внуцитѣ. Въ случай че отъ моето племе и отъ моята кръвь и плъть не остане никакво мжжко чедо, тогава надзирателството на вакуфа да се възложи по реда на старшинство на най-стария членъ отъ моитѣ освободени роби, които сж влѣзнали въ лоното на ислямската религия. А слѣдъ тѣхната смърть, надзирателството на тоя вакуфъ желая да прѣминава по наслѣдсво върху синоветѣ, внуцитѣ и правнуцитѣ на моитѣ роби, които съмъ освободилъ отъ робското имъ тежко положение. Има, обаче, едно условие и това не желая по никой начинъ да се нарушава. То е: желая едно и сжщо лице да не бжде на тоя ми вакуфъ и мютевелия и надзиратель, а всѣки по отдѣлно да си върши своитѣ дѣла.

Всичкиятъ десетъкъ (ашаръ), който по закона и по обичая се слѣдва да се получава отъ земнитѣ произведения на тѣзи мои вакфирани имоти и въ който десетъкъ държавното съкровище нѣма никаква намѣса — ще принадлежи изключително на вакуфа и на тевлиета. Само узаконенитѣ даждия, тъй както сж опрѣдѣлени върху тѣзи мои имоти, ще се изваждатъ отъ дохода, и останалата сума, която би се получила отъ десетъка на земитѣ и на имота, ще принадлежи изключително на вакуфа и на мютевелията, който ще управлява дѣлата на тоя вакуфъ, съгласно съ Шерията и съ обичая на вакуфа.

Отъ прихода на тоя десетъкъ способниятъ имаминъ, който е дълженъ да прави петь пжти на день богоугодни молитви за спасението душитѣ на събралото се общество въ джамията и който да изпълнява региозната служба — ще получава дневно за своята имамска служба по 17 дирхема. Хатибинътъ, който ще държи проповѣдитѣ въ джамията въ петъченъ день, ще получава на день по 4 дирхема. Хафъзътъ, като служитель въ джамията, разбира добрѣ да извършва обредитѣ за петтѣхъ ежедневни намази (кланянета), и ще получава на день по 2 дирхема. Вратарьтъ, който е дълженъ да отваря и затваря вратитѣ на джамията, а когато потрѣбва да помита, почисти джамията, да пали зарань и вечерь кандилата, ще получава на день по 2 дирхема. Той, вратарьтъ, обаче, трѣбва да е правовѣренъ мюсюлманинъ и да е смиреномѫдъръ. Петь души молли и вѣщи четци по мелодията на Алъ-Корана за мелодичното имъ четене, въ понедѣлникъ и четвъртъкъ сутриньта, на трийсеттѣхъ сури отъ свещения Алъ-Коранъ, за спасението душата на завѣщателя, за духа на великия пророкъ Мухамеда и за благоденствието на ислямския народъ — ще получаватъ всѣки день 5 дирхема, като се падне по 1 дирхемъ на четецъ. Надзирательтъ ще получава на день по 2 дирхема. За разноски, за зейтинъ по паленето на кандилата и за тѣхното запалване ще се изразходватъ по 2 дирхема на день. На мютевелията, освѣнъ опрѣдѣления му тевлиетъ, ще се плаща по 17 дирхема на день. Ще се внимава добрѣ, щото тия разноски да сѫ достатъчни. Ако тѣ се окажатъ достатъчни и ако тѣ съотвѣтствуватъ на доходитѣ, то въ такъвъ случай управлението на вакуфа ще е добрѣ. Но ако доходитѣ се окажатъ по малки отъ самитѣ разходи и не покриватъ разноскитѣ, — то въ подобенъ случай отъ десетъка ще се взиматъ допълнителни кредити и ще се намалява приходътъ който е опрѣдѣленъ да получава мютевелията. Съ една рѣчь, мютевелията въ тоя случай ще получава по-малка часть отъ дохода на десетъка. Чистиятъ приходъ, който би се получилъ отъ моитѣ завѣщани имоти, ще се раздѣля на 17 равни части, и споредъ това ще се разпрѣдѣлятъ и доходитѣ отъ тоя вакуфъ. Ако пъкъ доходитѣ прѣвишатъ опрѣдѣлената сума, въ такъвъ случай излишъкътъ ще се разпрѣдѣля и раздава съобразно рѣшението на общината и съ съгласието на мютевелията пропорционално между всичкитѣ служители на тоя тевлиетъ — на имамина, проповѣдника и на четцитѣ. Въ случай че четцитѣ на джамията въ материялно отношение бѫдатъ по-добрѣ и по-щасливи отъ имамина и хатибина, то излишъкътъ отъ прихода ще се раздѣля между персонала на служащитѣ въ джамията.

Независимо отъ това, азъ завѣщавамъ на вакуфа всичкитѣ свои кѫщи, които притежавамъ въ това село, както и живущитѣ въ тѣхъ раи селяни, които работятъ землитѣ и посѣвитѣ ми. Раята, като рая на вакуфа, ще се ползува съ голѣми привилегии, съ права и свобода, а сѫщо тъй нѣма да плаща никакви правителствени данъци и налози.

Наслѣдството на тевлиета на тоя вакуфъ върху кѫщитѣ отъ селото ми ще прѣминава, както се каза по-горѣ, върху всичкитѣ ми чада по реда на старшинство. А слѣдъ тѣхната смърть, наслѣдството ще прѣминава върху внуцитѣ, правнуцитѣ ми отъ мѫжки полъ. Слѣдъ тѣхната обаче смърть и когато не остане никой живъ отъ тѣхъ, наслѣдството на тевлиета ще прѣминава върху моитѣ роби, които съмъ освободилъ отъ робското имъ положение. Но ако не остане никакво мое потекло, нито отъ моята кръвь и плъть, нито отъ моитѣ роби, то въ такъвъ случай службата на мютевелията желая да се възложи на най-способното лице, което би се избрало измежду народа ми.

Въ случай че нѣкой отъ моитѣ мѫжки чеда, внуци и правнуци би пожелалъ да се занимава съ земледѣлие, да обработва земитѣ и нивитѣ ми, позволявамъ му и желая да не му се взима отъ него никакъвъ десетъкъ и други данъци. Сѫщо, да не се изискватъ отъ него данъци за земитѣ, било като налогъ за мѣстностьта, гдѣто се раждатъ земнитѣ произведения, било за самитѣ произведения. Сѫщо и за данъка на мѣстностьта, която ще бѫде посадена съ овощни дървета, нѣма да му се изисква десетъкъ, когато тѣзи дървета дадатъ плодородие. Ако нѣкой отъ моитѣ роби, които съмъ освободилъ, обработва едно мѣсто, въ което има посадени три овощни дървета, то да не му се взима отъ него нито десетъкъ, нито данъкъ. Ако нѣкои отъ моитѣ роби, които сѫ освободени, би обработили повече земи и мѣста, отъ колкото съмъ имъ опрѣдѣлилъ,—то въ такъвъ случай робътъ ми ще е дълженъ за повечето обработени отъ него мѣста да плаща десетъкъ на вакуфа по начинъ такъвъ, по какъвто се получава десетъкъ и отъ другитѣ раи селяни отъ това село.

Съ изключение на моитѣ родени чеда, ако нѣкои отъ моитѣ роби селяни, които съмъ освободилъ отъ робския имъ тежъкъ животъ, или други нѣкои би поискали да се ползуватъ съ такива привилегии и права, — трѣбва съгласно моята воля да сѫ заселени въ земитѣ на селото ми, да живѣятъ постоянно тамъ и да се занимаватъ съ земледѣлчески работи, т. е. да оратъ, да жънатъ и да вършатъ потрѣбнитѣ работи по земледѣлието. А ако нѣкои отъ тѣхъ напустнатъ безъ врѣме земледѣлческитѣ работи и земи и би се заловили за други нѣкои занаяти, или би заминали за чужбина по други нѣкои мѣста, и ако отпослѣ такива раи селяни би се завърнали повторно въ селото ми и би искали да се занимаватъ пакъ съ земледѣлие, — то въ подобенъ случай такива мои роби ще се лишаватъ отъ всѣкакви привилегии и ще се взима отъ тѣхъ пъленъ десетъкъ отъ всичкитѣ имъ произведения на земитѣ, които тѣ ще обработятъ. При това, тѣ ще се приравнятатъ на еднаква почва съ другитѣ раи селяни, които живѣятъ въ селото, но които не сѫ привилигировани и които не се считатъ вече за мои роби-чеда, що съмъ освободилъ.

Моитѣ синове, внуци и правнуци могатъ да притежаватъ лозя на длъжъ и ширина отъ 10 постава (джерибъ). А раята и робитѣ ще могатъ да владѣятъ лозя само по три постава. Отъ произведенията на тѣзи лозя, както и отъ земята, върху която тѣ сѫ били посадени, не трѣбва да имъ се взима никакъвъ десетъкъ и данъкъ. Но ако тѣ би посадили повече земя, отъ колкото съмъ опрѣдѣлилъ за лозя, то мютевелията на вакуфа ще има право да имъ изисква за повечето мѣсто и законния десетъкъ.

Настоящиятъ ми актъ за завѣщание (вакфиетъ-наме) е дѣйствителенъ, окончателенъ, законенъ и безвъзвратенъ, защото е извършенъ съгласно съ духа и постановленията на Шерията и на законитѣ. Тевлиетътъ ми отъ тоя вакуфъ ще може свободно да прѣминава въ наслѣдство по права линия отъ мѫжкия полъ по старшинство върху моитѣ чеда, внуци и правнуци.

Имотитѣ и десетъкътъ, които съмъ вакфиралъ за въ полза на вакуфа и които имоти по-горѣ сѫ обозначени име по име, ще бѫдатъ чиста собственость на вакуфа. Тѣ не могатъ нито да се продаватъ, нито да се харизватъ, нито да се залагатъ на нѣкого. Съ една рѣчь, тѣзи имоти не могатъ по никой начинъ за напрѣдъ да ставатъ частна собственость на нѣкого. Тоя ми завѣщателенъ свещенъ актъ ще има валидность и сила на законъ до тогава, до когато сѫществува Шерията въ нашето отечество, до кагато Богъ крѣпи вселената и во вѣки вѣковъ.

Тоя актъ се състави и направи днесъ на първия день отъ мѣсецъ Шабанъ 801. година отъ Егира (8 априлъ 1399 г. отъ Рождество Христово). 1399

Настоящиятъ актъ е съставенъ отъ менъ въ качеството ми на Казаскеръ и на делегиранъ сѫдия за да изслушамъ изповѣдьта на завѣщателя, та да го съставя по реда изискванъ отъ Шерията.

Азъ Муса Бенъ Химедъ законенъ сѫдия Казаскеръ за рѣшаване военни дѣла споредъ Шерията.

---

1. Бѣлѣжка: Настоящиятъ актъ за завѣщание е въ сила и не би могълъ никога да се обесилва, ако за това не би се появили нѣкои законни причини.

(подп) Ахмедъ Бенъ Али, мюфтия на нахията Гьопса (Стрѣмска околия).

2. Бѣлѣжка: Като прѣгледахъ тоя свещенъ актъ, въ него не намѣрихъ никакви грѣшки и недостатъци.

Понеже тоя актъ по форма и по съдържание отговаря напълно на духа и на постановленията на Шерията, — то го одобрявамъ и освидѣтелствувамъ подписавшитѣ се въ него по прѣди свидѣтели мюсюлмани, които лично познавамъ.

(подп) Ахмедъ Бенъ Шейхъ Мехмедъ, кадия въ сѫдилището на гр. Коня (Мала-Азия).

3. Задѣлѣжка: Настоящия прѣписъ като свѣрихъ съ оригинала му, не намѣрихъ никакви погрѣшки и за това го утвърдявамъ. (Подп.) Яхя Бенъ Али, кадия на сѫдилището „Махмудъ паша“ въ гр. Константиние.

Прѣвелъ: **Д. Ихчиевъ.**

Кой е билъ Синадинъ, чичата на царь Ив. Александра.

(Генеалогическа студия).

Отъ **П. Никовъ.**

Това е единъ отъ твърдѣ труднитѣ и спорни още въпроси изъ областьта на тъй тъмната наша историческа генеалогия. Нашитѣ историци сѫ се занимавали съ него, но само мимоходомъ, безъ да се спиратъ особенно на него. Липсата на положителни данни, които да уясняватъ въпроса, имъ прѣчеше да му дадатъ единъ задоволителенъ отговоръ, така щото самоличностьта на Синадина оставаше спорна и прѣдметъ на разногласие между тѣхъ. До сега сѫ изказани въ науката двѣ мнѣния по този въпросъ. Споредъ първото мнѣние, Синадинъ билъ тъждественъ съ византийския протостраторъ Синадинъ, партизанинъ и помощникъ на младия Андроникъ (III), а освѣнъ това и съ оня чича на Ив. Александра, който се споменава въ издадения въ „Министерски сборникъ“ IV (1891), стр. 103, гръцки иконенъ надписъ отъ Месемврия отъ 1342 г.[1]). Друго едно по-ново мнѣние приема напротивъ, че Синадинъ билъ братъ на царь Михаила III, та отъ тамъ се падалъ по майчина страна вуйка (θεῖος) на царь Иванъ Александра[2]). Тѣзи двѣ мнѣния сѫ само мимоходомъ изказани, безъ да бѫдатъ поотблизу обосновани. Между това въпросътъ за самоличностьта на Синадина заслужава едно специално изслѣдване и обяснение, което да покаже, какво ние знаемъ по него и какво трѣба да приемемъ, като такова което отговаря на истината или стои най-близу до нея. Такова едно изслѣдване е още повече на мѣстото си сега, когато разполагаме съ едно ново извѣстие, което е отъ естество да хвърли извѣстна свѣтлина върху тоя въпросъ. Възъ основа на това извѣстие се вижда, че въпросниятъ чича на Ив. Александра трѣбва да е билъ дѣйствително идентиченъ съ византийския протостраторъ Синадина.

---

[1]) *K. Jireček*, Cesty po Bulharsku. Praga 1888, s. 588.

[2]) *В. Н. Златарски*, Вопросъ о произхожденіи болгарскаго царя Ивана Александра. — Отдѣльный оттискъ изъ „Сборника по славяновѣдѣнію“ С. Петербургъ 1906, стр. 18.

Прѣзъ априлъ 1346 г. сръбскиятъ краль Душанъ е издалъ една грамота на Атонския мънастиръ Филотей. Въ нея той говори между другото и за — περιπόθητος θεῖος τῆς βασιλείας μου πρωτοστράτωρ ὁ Συναδηνός[1]). Въ Византия е извѣстенъ само единъ протостраторъ съ името Синадинъ и, както показва грамотата, именно той е билъ чича (или же вуйка — θεῖος) на Душана. Отдѣ обаче това сродство? Отъ онова, което знаемъ за Душана и неговитѣ роднински връзки съ византийския императорски домъ и византийската аристокрация, не може по никой начинъ да се изведе подобно роднинство съ протостратора Синадина. Послѣдниятъ е билъ наистина сроденъ, както ще видимъ по-долу, съ династията на Полеолозитѣ; тази пъкъ е била сродена съ Стефана Душана, ако това може изобщо да се приеме за сродство, чрѣзъ женидбата на баща му Дечански съ дъщерята на паниперсеваста Исана. Но това сродство е било тъй далечно, щото Душанъ не е могълъ възъ основа само на него да нарече протостратора — θεῖος. Тази документално освидѣтелствувана роднинска връзка между Душана и протостратора Синадина може да произтича отъ слѣднето обстоятелство: че протостраторътъ е билъ чича на Ив. Александра и на сестра му Елена, жената на Душана. Може обаче да се допусне и друго нѣщо: че между самия Душана и протостратора сѫ сѫществували нѣкои намъ неизвѣстни роднински връзки, възъ основѣ на които първиятъ нарича послѣдния θεῖος. Както и да е, едно е важно да се подчъртае тука за нашия въпросъ, а именно, че византийскиятъ протостраторъ Синадинъ, чичата (θεῖος) на Душана и на жена му Елена, се е падалъ такъвъ (θεοῖς) и на българския царь Ив. Александра, и послѣдниятъ е могълъ да го нарича съ това название.

Изхождайки отъ това, ние имаме достатъчно основание да отъждествимъ въпросния чича на царь Ив. Александра съ едноименния византийски протостраторъ. И двамата носятъ името Синадинъ, и двамата се падатъ θεῖος на Ив. Александра

---

[1]) *Т. Флоринскій*, Аѳонскіе акты. С. Петербургъ 1880, стр. 83. — *Сѫщий*, Южные Славяне и Византія, II. С. Петербургъ 1882, стр. 124. — *Сѫщий*, Памятники законодательной дѣятельности Душана. Кіевъ 1888, стр. 71.

дра. Нека видимъ, какво знаемъ ние за Синадина, чичата на Ив. Александра, и дали то се съгласява съ едно подобно отъждествяване на сѫщия съ византийския протостраторъ.

На стр. 468,19 отъ византийската история на Кантакузина, ed. Bon. I, четемъ слѣднитѣ редове: „Ἰβάνης μὲν οὖν ἐπανῆλθεν ὡς βασιλέα τὸν οἰκεῖον, τὰς ἀποκρίσεις τοῦ Ρωμαίων βασιλέως ἄγων. καὶ μετὰ μικρὸν ἐπανῆλθε πάλιν ἄγων καὶ συμπρεσβευτὴν τὸν Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως θεῖον Συναδηνόν, τὰ ἴσα πρεσβεύοντα καὶ αὖθις. Περί τε τοῦ κήδους πολλὰ διαλεγόμενοι ἐπαγωγά, ἐξ ὧν ᾤοντο τὸν βασιλέα πεῖσαι“... Това е едничкото запазено отъ прѣданието извѣстие, което съобщава за Синадина, чичата на Ив. Александра, и ние трѣба да се поспремъ на него. То се намира въ свръзка съ важнитѣ събития, които се разиграваха прѣзъ лѣтото на 1332 г. въ юго-източната часть на България като далеченъ отзвукъ на велбуждската битка.

Между сетнинитѣ отъ послѣднята бѣха и нѣкои териториални промѣни въ ущърбъ на юго-източната българска граница. При извѣстието за нещастния край на сражението при Велбуждъ на 28. юлий 1330 г. и за неблагоприятния ходъ на нѣщата въ България, византийцитѣ нападнаха и завзеха подбалканската и приморска область между рѣка Тунджа и Черно море[1]). Тази область, която отъ вѣкове бѣше ябълка на раздора между двѣтѣ съсѣдни държави, даде и сега поводъ за нови войни. Новиятъ царь Иванъ Александъръ, който бѣ повиканъ прѣзъ пролѣтьта на 1331 г. за царь отъ тържествуещата националистическа партия въ името на прѣмахването на чуждото влияние въ България и на слабото правителство на царя Ив. Стефана, не можеше да не потърси смѣтка отъ вазантийцитѣ за нарушението на българската граница. Около лѣтото на 1331 г., когато Византия бѣше силно заплашена отъ турцитѣ въ Мала Азия, той нахлу въ нейнитѣ прѣдѣли и достигна до Одринъ. Повечето отъ изгубенитѣ прѣзъ миналата година крѣпости бидоха пакъ присъединени къмъ България[2]). Главната крѣпость Месемврия се държеше още отъ византийцитѣ, но понеже се намираше и тя въ опасность, императорътъ изпратилъ извѣстния протостраторъ Синадина да рѫководи защитата[3]). Прѣзъ слѣдующата 1332 г. въ краяна юний или най-късно въ началото на юлий императорътъ се отправилъ съ войска противъ България, за да отмъсти. Заплашенъ и отъ едно сѫщеврѣменно възстание на вуйка си Белаура, българскиятъ царь се намѣрилъ на тѣсно и поискалъ миръ, но императорътъ не се съгласилъ. Най-послѣ на 18. юлий станало сблъскването между двѣтѣ войски, въ което византийцитѣ сѫ били съвършено разбити и затворени въ крѣпостьта Русокастро[1])

---

[1]) *Kantakuzenos*, ed. Bonn. I, 431. — *Gregoras*, ed. Bonn. I, 457.
[2]) *Gregoras* I, 458; *Kantakuzenos* I, 458 sq.
[3]) *Kantakuzenos* I, 459,11.

Блѣскавата българска побѣда рѣши спора около владѣнието на областьта между Тунджа и морето въ полза на българитѣ, но тя не заслѣпи българския царь и неговитѣ съвѣтници. Тѣ избраха тъкмо този удобенъ моментъ, когато византийцитѣ и императорътъ имъ сѫ били отсѣчени и обсадени отъ българската войска въ Русокастро, да прѣдложатъ на послѣдния износенъ миръ, който поставяли обаче въ зависимость отъ едно условие: той да даде дъщеря си за жена на сина на българския царь[2]). Императорръ се съгласилъ на миръ, но отхвърлилъ условието за женидбата, защото било унизително и уронително за императорския престижъ. При обстоятелствата, при които се сключвалъ мира, би изглеждало, че той е билъ изкупенъ, именно чрѣзъ послѣднето условие. Отъ друга страна византийскитѣ държавници навѣрно не сѫ искали да свържатъ императорския домъ съ сѫдбинитѣ на една нова династия, която се е намирала още и подъ ударитѣ на едно възстание.

Тукъ именно се отнасятъ цитиранитѣ по-горѣ думи на Кантакузина.

Българскиятъ парламентйоръ, генералъ Иванъ се върна при своя господарь съ незадоволителния отговоръ на императора. Обаче за българския царь сродяването съ императорския домъ е било отъ първостепенна важность, защото чрѣзъ него щѣше да се закрѣпи и осигури разклатеното положение на неговата династия. Опасното възстание на Белаура, противъ когото той се е видѣлъ даже принуденъ да викне татарски наемници на помощь, е било тогава още въ пълната си сила[3]) и несъмнѣнно засилено и охранено чрѣзъ византийскитѣ неприятелства, а може би и въ свръзка съ тѣхъ. Отъ друга страна детронираниятъ и забѣгналъ въ Рагуза синъ и наслѣдникъ на Михаила III, Иванъ Стефанъ, прѣдставляваше една постоянна опасность за Ив. Александра, който, въпрѣки сродството съ сръбския краль Душана, чувствуваше несигурностьта на своето положение и търсѣше опора въ Византия. Чрѣзъ прѣдложеното сродство послѣднята би се привързала за династическитѣ интереси на българския царь и положението на сжщия би се закрѣпило. По тѣзи съображения той настоявалъ прѣдъ византийския императоръ и се мжчилъ всѣкакъ да го убѣди да приеме прѣдложената женидба.

---

[1]) *Kantakuzenos*, I, 460—8. — *Gregoras* I, 483,$_{21}$, 488,$_{23}$. *В. Н. Златарски*, op. cit. ss. 23 sqq.
[2]) *Kantakuzenos*, I, 468,$_{2}$.
[3]) *Kantakuzenos*, I, 464.

Генералъ Иванъ е билъ изпратенъ отново въ Русокастро, но този пжть, за да придаде на пратеничеството по-голѣма тяжесть и по-лесно да убѣди императора, да даде дъщеря си за жена на българския прѣстолонаслѣдникъ, българскиятъ царь изпратилъ освѣнъ това и своя чича (или вуйка — θεῖος) Синадина. Послѣдниятъ е трѣбало да упражни своето влияние и да склони императора на желанието на българския царь.

Най-подиръ прѣговоритѣ сж били привършени съ успѣхъ, и мирътъ сключенъ. Спорниятъ въпросъ е билъ уреденъ така, че императорътъ се задължилъ да даде съгласието си за свързването на двата дома, чрѣзъ женидбата на дъщеря му съ българския принцъ, което по-късно въ 1339 дѣйствително е станало, и то, както Грегорасъ съобщава, възъ основа именно на тия по-прѣдишни съглашения (τὰς ἐκ πολλοῦ συμφωνίας ἤδη πρὸς πέρας ἤγαγε[1]).

Отъ горѣ-изложеното се вижда, че въ сжщото врѣме, когато се споменува Синадинъ, чичата на Ив. Александра, като български пратеникъ при императора, протостраторътъ Синадинъ е билъ командантъ на Месемврия. Значи и двамата се явяватъ не само съврѣменници, но дори хора съ приблизително еднаква възрасть. Защото важната мисия, съ която е билъ натоваренъ първиятъ, както и обстоятелството, че той е билъ чича на Ив. Александра, показва, че той не е билъ вече младъ човѣкъ и въ всѣки случай не много по-младъ отъ едноименния византийски протостраторъ, който така сжщо е занимавалъ важни длъжности въ Византия. Това обстоятелство говори тъкмо въ полза на идентичностьта на тѣзи двѣ лица.

---

[1] *Kantakuzenos*, I, 468—70. — *Gregoras* I, 546,16.

Освѣнъ това трѣбва да се изтъкне, че въ врѣмето, когато Синадинъ, чичата на царя, е билъ изпратенъ въ Русокастро, византийскиятъ протостраторъ Синадинъ като управитель на Месемврия, се е намиралъ твърдѣ наблизу както до българския лагеръ, тъй и до Русокастро. Така ние трѣбва да констатираме дори единството на мѣстото за тѣзи двѣ личности: че въ дадения моментъ тѣ сѫ се намирали отдалечени една отъ друга само на нѣколко десетки километра.

Най-послѣ имената сѫ така сѫщо напълно еднакви, и протостраторътъ и чичата на Ив. Александра носятъ името Синадинъ, а това е още едно важно съображение, което говори въ полза на тѣхната идентичность.

Има обаче двѣ съображения, които нагледъ противорѣчатъ на нашия изводъ, и на които трѣбва да се поспремъ. Първо, може да ни се възрази съ питането: какъ така е могълъ византийскиятъ протостраторъ Синадинъ, който е билъ на византийска служба да се яви сѫщеврѣменно като пратеникъ на българския царь при своя господаръ? Отъ друга страна може да ни се противопостави едно друго обстоятелство: че Кантакузинъ нарича чичата на Ив. Александра само — Συναδηνός тогава, когато едноименниятъ византийски протостраторъ носи у него обикновено името -- πρωτοστράτωρ ὁ Συναδηνός или Θεόδωρος ὁ Συναδηνός, — значи има извѣстна разлика.

Наистина тѣзи двѣ възражения биха били отъ значение, ако можеха да се запазятъ въ пълната си сила, ала това е невъзможно. Първото възражение се ослабна извънредно много отъ слѣднитѣ съображения. Протостраторътъ Синадинъ е билъ наистина византийски чиновникъ, но той е билъ сѫщеврѣменно и чича (θεῖος) на Ив. Александра и като такъвъ той е ималъ не само интересъ, но и извѣстно морално право да съдѣйствува за помирението на двамата владѣтели. Неговото посрѣдничество е отговаряло въ дадения моментъ и на византийскитѣ интереси, понеже мирътъ е билъ нуженъ найвече на притѣснения византийски императоръ. Отъ друга страна не трѣбва да се забравя, че въ дадения моментъ отношенията между царя и императора бѣха подобрѣни, и мирътъ на пѫть да се сключи. При такива условия не е до тамъ чудно, че византийскиятъ протостраторъ Синадинъ е отстѫпилъ на молбата на своя племенникъ и се наелъ да посрѣдствува. Ние го виждаме наистина да се явява при императора отъ страна на своя племенникъ не като пратеникъ за сключването на мира, както генералътъ Иванъ, но като единъ видъ посрѣдникъ или по добрѣ ходатай, който е трѣбвало да убѣди императора да даде съгласието си за сродяването на двата дома. Ив. Александъръ, за когото въпросътъ за сродяването съ императора е билъ, както видѣхме, отъ особена важность, избралъ за посрѣдникъ нарочно чича си протостраторъ Синадина, понеже се е ползувалъ съ влияние прѣдъ императора, като неговъ близъкъ съвѣтникъ, приятель и съмишленикъ. Той е ималъ и други чичовци на име Радославъ и Димитъръ, които се споменаватъ въ Дриновия синодикъ[1], но при всичко това, неговиятъ изборъ падналъ не на нѣкого отъ тѣхъ, а на Синадина, който по кръвь е билъ несъмнѣнно по-далеченъ неговъ ϑεῖος, но затова пъкъ по силата на своето положение и връзки съ византийския императоръ най-подходяще лице за случая.

Второто възражение е по-сериозно; защото, ако двѣтѣ въпросни лица сѫ въ дѣйствителность едно и сѫщо лице, то защо, може да възрази нѣкой, Кантакузинъ, който е намѣрилъ за нужно изрично да каже, че пратеникътъ Синадинъ е билъ чича на Ив. Александра, не е добавилъ, както обикновено, неговата титла протостраторъ. Вѣрно е, че Кантакузинъ нарича византийския Синадинъ обикновено съ титлата протостраторъ. Има обаче единъ случай, когато той не спазва това и го нарича само Синадинъ[2]. У Григорасъ се срѣщатъ, напротивъ, повече такива случаи. Отъ друга страна не трѣбва да се забравя и друго едно важно обстоятелство, което евентуално би могло да обясни тази привидна непослѣдователность на нашия историкъ. Извѣстно е, че историческото съчинение на Кантакузина прѣдставя една апология на дѣйностьта на младия Андроникъ (III) и неговата партия, въ която главната двигателна сила е билъ самъ Кантакузинъ, и че Кантакузинъ жертвува истината прѣдъ своята тенденция. Протостраторътъ Синадинъ е билъ така сѫщо единъ отъ корифеитѣ на партията на младия Андроникъ и е твърдѣ естествено, ако Кантакузинъ се е стремилъ да украси и прѣдстави въ благоприятна свѣтлина неговитѣ дѣла. Отъ тази гледна точка той е прѣмълчалъ може би и титлата — протостраторъ, само за да не падне върху неговата партия страшното пятно на непатриотизъмъ чрѣзъ това, че единъ отъ нейнитѣ водители се поставилъ въ служба на българския царь, който наистина е билъ сроденъ съ него, но иначе неприятель и побѣдитель на византийцитѣ. Ясно е прочее, че и това възражение не може да бжде рѣшаеще.

---

[1] *В. Н. Златарски, op. cit.* стр. 16.

[2] *Kantakuzenos*, I 37.

Отъ изложеното до тукъ става очевидно, че онова, което ние знаемъ за Синадина, чичата на царь Ив. Александра, не само допуща, но и право говори за въ полза на неговата идентичность съ византийския протостраторъ Синадина, и че ние можемъ съ пълно научно основание да приемемъ тази идентичность[1]. Отдѣ византийскиятъ протостраторъ Синадинъ е билъ чича или вуйка на Ив. Александра, остава неизвѣстно.

Слѣдъ установеното за насъ се прѣдставя интересъ, да знаемъ сждбинитѣ на протостратора Синадина[2], чичата на Ив. Александра. Ето ги накратко. По майка той е билъ сроденъ съ Палеолозитѣ. Майка му е била племенница на императора Михаилъ VIII и дъщеря на брата на сжщия. Баща му — ὁ μέγας στρατοπεδάρχης Ἰωάννης Συναδηνός, който управляваше като τοπάρχης областьта Пологъ (днесъ Тетовско при Шаръ планина на горнето течение на р. Вардаръ), мина на страната на Михаила VIII слѣдъ узурпацията на византийския тронъ отъ него и му прѣдаде своята область. За тази му услуга той е билъ почетенъ съ голѣми почести и жененъ за племенницата на императора[3]. Отъ тази женидба е произлѣзълъ не само единъ синъ Теодоръ Синадинъ, но и една дъщеря. Слѣдъ 1284 г. царь Георги Тертерий I изпратилъ патриарха Иоакима въ Цариградъ, за да иска ржката на тази дъщеря на великия стратопедархъ Синадина за своя синъ Светославъ. Изглежда обаче, че тази женидба не се е състояла, за което свидѣтелствува и покъсната женидба на Светослава за Ефросина 1). Протостратора Теодоръ Синадина (Θεόδωρος ὁ Συναδηνός) намираме най-първо като управитель на Прилѣпъ (Πριλλάπου) въ Македония. Уволненъ отъ тази длъжность отъ стария Андроникъ, той се явилъ въ Цариградъ тъкмо въ врѣмето, когато се приготвяше разривътъ между двамата Андрониковци. Той е билъ добъръ приятель на умрѣлия въ 1320 г. Михаилъ (IX) и тъй привързанъ къмъ него, както Иоанъ Кантакузинъ къмъ неговия синъ, младия Андроникъ 2). Како пристигналъ въ Цариградъ той се присъединилъ къмъ партията на младия Андроникъ, билъ посветенъ въ всичко и отъ това врѣме се явява като неинъ вѣренъ привърженикъ и като една отъ най-важнитѣ личности въ послѣдвалитѣ византийски междуособици 3). Слѣдъ погрома на стария Андроникъ Синадинъ стана управитель на византийската столица 4). Когато прѣзъ лѣтото на 1331 г. градътъ Месемврия се заплашваше отъ българския царь, Синадинъ е билъ назначенъ отъ императора за командантъ на града 5). Прѣзъ юлий на слѣдната 1332 г. Синадинъ ходатайствувалъ, както видѣхме по-горѣ, прѣдъ императора, да даде дъщеря си за жена на българския прѣстолонаслѣдникъ. Петь години по-късно той е билъ назначенъ слѣдъ завладяването на Епиръ и Тесалия отъ византийцитѣ за управитель на завладѣната страна 6). Въ 1341 г. и 1342 г. той се явява като управитель на Солунъ и неговата околность до Струма. Въ избухналитѣ слѣдъ смъртьта на Андроника III (+ 1341) междуособици въ Византия Синадинъ се държеше отначало съ Кантакузина, а послѣ съ присъедини къмъ Апокавка 7).

---

[1] Нашитѣ изводи потвърждаватъ, значи, първата часть отъ приведеното въ началото на тази статия учено мнѣние. Втората му часть за идентичностьта на Синадина съ безименния чича на Ив. Александра отъ Месемврийския надписъ отъ 1342 г. не отговаря, както справедливо бѣлѣжи проф. Златарски, op. cit., стр. 18, заб. 4, на дѣйствителностьта.

[2] Името Синадинъ се срѣща начесто. Ето нѣколко примѣра: *Kantak.* II, 433, 435; Ματθαῖος ὁ Συναδηνός у *Miklosich* et *Müller*, Acta et diplomata gr. med. aevi. Wien 1860, I, стр. 101—2, 221, 373 (два пжти), 374 (два пжти), 375 (два пжти), 394; II, 171, 291, 293 (Εἰρήνη ἡ Συναδηνή). — У славянитѣ **Ѳинадинь, Ѳинадин** у *Новаковичъ*, Српски споменици въ **Гласник** 42 (1875), стр. 101.

[3] *Kantakuzenos* I, 37,12 sq. *Pachymeres*, ed. Bon. I, 512,4. II, 60,10, 267,17.

Виена 17 Септ. 1911 год.

---

1) *Pachymeres* II, 267,$_{12}$.
2) *Kantakuzenos*, I, 37,$_{12}$. — *Gregoras* I, 301,$_{18}$,
3) *Kantakuzenos*, I, 38, 41, 42, 77. -- *Gregoras* I, 301,$_{8}$, 408, 409, 415.
4) *Gregoras* I, 432, 441,$_{20}$, 446,$_{7}$.
5) *Kantakuzenos*, I, 459,$_{11}$.
6) *Kantakuzenos*, I, 504, 509, 512.
7) *Kantakuzenos*, II, 77, 191.— *Gregoras* II, 623,$_{2}$, 626,$_{3}$, 632,$_{17}$; 633—635.

Съдържание.

Стр.

Йор. Ивановъ. Бѣласицката битка, 29 юли 1014 1

В. Н. Златарски и Г. И. Кацаровъ. Договорътъ на княза Иванко, синъ Добротичевъ, съ Генуезцитѣ отъ 1387 г. 17

В. Н. Златарски. Архимандритъ Онуфрий Поповичъ Хилендарецъ . . 39 ✓

Д. Ихчиевъ. Материали за монетното дѣло въ Турция . . . . , . . 75

Д. Ихчиевъ. Актъ на завѣщание за Карловския теврлиетъ, написанъ на 1-й день отъ мѣс. шабанъ 801 г. отъ егира (8 апр. 1399 г.) . . 208

П. Никовъ. Кой е билъ Синадинъ, чичата на царь Ив. Александра . . 217

Пров. 1950 г.